

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

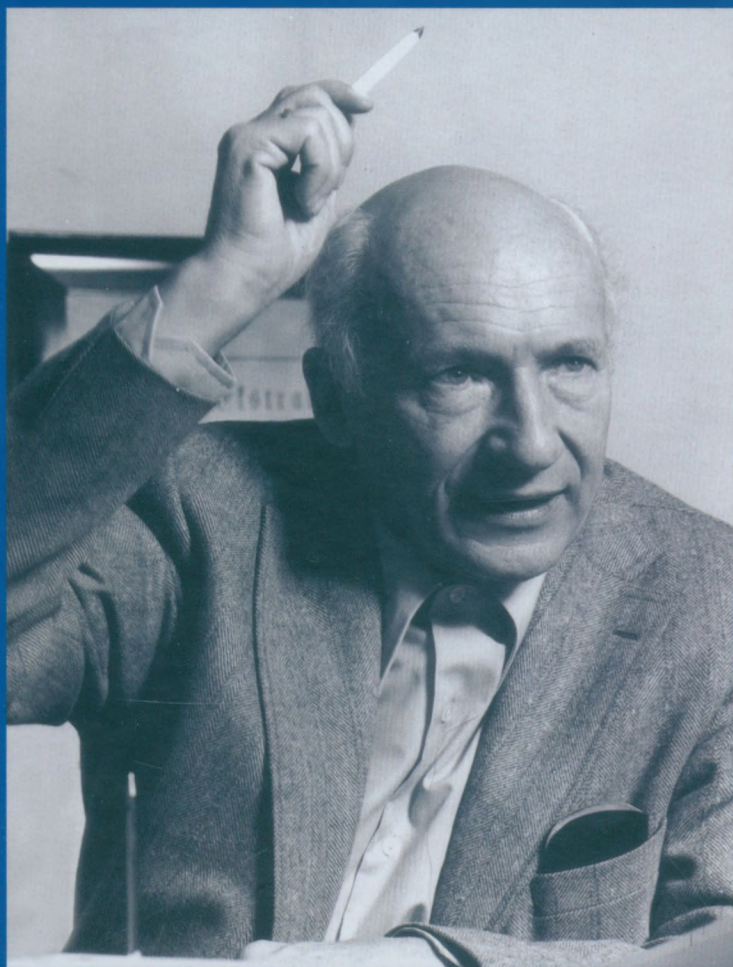
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BJØRN SVENSSON

Bataljer

med Bid og Baggrund

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

Bataljer

med Bid og Baggrund

*Bogen er tilegnet Helle og Anne,
de to døtre der har hjulpet mig i de seks år,
jeg har været enkemand.
Uden deres hjælp havde jeg ikke formået
at skrive denne bog.*

BJØRN SVENSSON

Bataljer

med Bid og Baggrund

Sønderjyske Levnedsløb
nr. 33

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
Aabenraa 2009

Bjørn Svensson: Bataljer med Bid og Baggrund
Sønderjyske Levnedsløb nr. 33

© Forfatteren og Historisk Samfund for Sønderjylland

Historisk Samfund for Sønderjylland og forfatteren
takker for tilskud fra:

Alving Fonden
Velux Fonden

Med Bjørn Svensson som forfatter er tidligere udkommet:

Den danske nazisme i kritisk belysning (1934)
Livsforsikring (1944)
Den røde bygning – Statens administration (s. m. J. Laursen, 1945)
Fuld besked om 9. april (1946)
Sydslesvig – Ja eller nej? (1947)
Knud Kristensen og hans politik (1949)
Sådan er kommunisterne (1949)
Et sønderjysk kulturbillede (1955)
Sparekassen for Haderslev Byes omegn 100 år (1956)
Mytedannelser omkring 9. april 1940 (1957)
Derfor gik det sådan 9. april (1965)
50 år med Danmark (Grænseforeningens årbog 1970)
Grænsehistorie med slagside (1970)
Tyskerkursen (1983)
Fra hærvej til motorvej – En sønderjysk vejhistorie (1984)
Røde illusioner – SF, et spørgsmålstejn i dansk politik (1987)
Ombudsmanden under anklage (1990)
Opgør med fjendebilleder (1998)

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev
Bogbind: J. P. Møller Bogbinderi A/S, Haderslev
ISBN 978-87-7406-114-4
ISSN 0109-7199

Indholdsfortegnelse

Forord	9
Et grænselandsbarn	11
Opvækst	15
På cykel til Verdun	19
Studier uden SU	24
Idyllen brudt af Besættelsen	26
Befrielsen	28
Grænsestriden	32
Den glemte genforeningstragedie	33
Det unge Grænseværn	35
Heim ins Reich	38
Efter Befrielsen	42
Opgør med Christmas Møller	47
Hjemmetysk historiepynteri	49
Frøslev og Fårhus	51
Brugen af Dybbøl	55
Flensborgbevægelsen	56
Flensborg – det store spørgsmålstegn	58
Fejlen i Versaillestraktaten	59
De tyske holdninger	60
Tysk akademikerhovmod	61
København i den nationale kamp	62
Euroregion Slesvig	65
Grænselandet i dag	66
Dannevirkeperioden	71
Journalist uden journalistlæretid	71
Målet nået	72
En mærkelig bladmand	76
En vindersag tabt	79
Et uventet ultimatum	80
Min verden styrtede sammen	85
Sandheden blev afsløret	87

Opsigelsen var ulovlig.....	90
Arbejdsløs i fire år	93
Dannevirkes endeligt.....	95
Radio Syd-perioden.....	97
Dansk regionalradio som svar på tysk TV.....	97
Leder af Radio Syd.....	99
Radio Syd som forsøgsstation	101
I kamp med København.....	106
Besværlig provinschef.....	107
To faste stridspunkter	109
Afskedigelsesprocedure indledt.....	111
Regionalradioens egen kanal.....	114
En mur af løgne og fortielser	117
Fjernet fra aftalt program.....	121
Særpræget klageforløb.....	126
Redningsaktion forbedrede arbejdsklimaet	128
Holocaust-serien presset igennem	129
Tilbageblik over radiotiden.....	131
TV-problemet.....	135
Den københavnske ulykke.....	138
Radio Syds endeligt	140
Debat og forfatterskab	142
Samfundsdebat.....	144
Antinazisme.....	144
Fik bryllupsskatten afskaffet.....	145
Fremkaldte nedsættelse af lotteriskatten til 15 pct.	145
Kritik af livsforsikringer.....	146
Fik livsforsikringspræmier henved halveret.....	148
I krig med branchen.....	148
Den tabte vindingsag	149
Den røde bygning.....	152
Bogen om Knud Kristensen.....	152
»Sådan er kommunisterne«	154
Den kolde krig	156
Gert Petersens løgne	158
Forsøg på karaktermord.....	162
Ombudsmanden under anklage	166

Tamilsagen løb løbsk.....	167
Rigsretsfarcen	169
Debat om historien	173
Sprogets opståen.....	173
Den første bog om 9. april	174
Sydslesvig-pjecen.....	176
En misforstået tale.....	176
Myter omkring 9. april	177
DR fik en påtale	179
To bøger, to skandaler.....	181
»Derfor gik det sådan 9. april«	184
Forkert kildeangivelse	184
Teori om Aggersborg	185
Fortolkning af Jellingstenen.....	186
Isøre-gåden løst?.....	187
»Tyskerkursen«	187
Det skjulte spil	190
Hærvejen kortlagt forkert	193
Opgør med fjendebilleder.....	195
Den umulige opgave.....	197
Nødvendige korrektioner.....	198
Tre falske anklager afsløres	202
En kedelig fyr.....	202
Et videnskabeligt spørgsmålstegn	207
Lidt af en videnskabelig skandale	210
Besættelsestiden	216
Overfaldet den 9. april.....	216
Fejltolkning af advarslerne	219
Det tyske luftvåben krævede Jylland besat	222
England provokerede, men tabte.....	223
En sammenligning Danmark-Norge	225
Kommunisterne under Besættelsen.....	228
Forlængede Danmark krigen?.....	230
Indrømmelsen fra Scavenius	231
Forsvar for Samarbejdspolitikken.....	233
Dansk og tysk dobbeltspil.....	237
Politikernes modstandskamp	241

Islam og ytringsfriheden	244
Muhammedtegningerne	250
Rigsadvokatens fatale fejlgreb	253
Regeringens fatale fejlvurdering	256
De uforudsete reaktioner	257
Kan man få en dialog?	259
Debattens vilkår	262
Livet i hjemmet	266
Aktstykker	279
A. Min far, A. Svensson 1880-1963	279
B. Jørgen Hæstrups ros	283
C. Syv svar på Carl Madsens spørgsmål	284
D. Brev til generaldirektøren	289
E. Min tale ved 75 års studenterjubilæet 2004	296
Anerkendelser	298
Navneregister	303

Forord

Da Frode Munksgaard i 1986 i et TV-interview med mig spurgte, om jeg ikke havde tænkt på at skrive mine erindringer, svarede jeg nej. Ganske vist havde jeg ellers allerede en titel til dem. Det skulle være »Bataljer«. Men da jeg ikke kunne forestille mig, at de kunne afvinde interesse hos andre, ville jeg afstå fra at skrive dem.

Men jeg ændrede standpunkt, da det i min alderdom viste sig, at der blev rettet angreb på tre af mine tidligste publikationer, det første i 2005 på *Den danske nazisme i kritisk belysning* fra 1934, dernæst i 2006 på *Sydsllesvig – Ja eller nej?* fra 1947 og endelig i 2007 på *Sådan er kommunisterne* fra 1949. Jeg var da glad for, at jeg oplevede disse angreb, så jeg kunne imødegå dem. Men overfor disse lemlæstelser af mit eftermæle følte jeg trang til at beskytte mig mod yderligere angreb ved at give et samlet overblik over mine holdninger.

Det betyder, at der kommer en del korrektioner til den gængse historieskrivning, men jeg giver også egne bidrag til historien om den tid, jeg har medoplevet. Her spiller oprettelsen af regionalradioen i 1960 en særlig rolle, fordi den sammen med TV-Syd var sidste udslag af et dansk forsvar overfor tyske udfordringer. Regionalradioen er desuden et besynderligt kapitel i dansk mediehistorie, bekæmpet af de københavnske programchefer fra oprettelsen i 1960, alligevel af programdirektøren i 1978 udnævnt til radioens største succes, som skulle videreudvikles, men til trods herfor blev nærbetjeningen få år senere paradoksalt nok reduceret til en simpel nyhedstjeneste. Den historie fortjener at blive belyst.

Om den 9. april har jeg skrevet tre bøger, men Besættelsestiden har jeg hidtil kun behandlet i artikler, og da jeg finder, at de har synsvinkler, der ikke ellers har præget debatten om denne vigtige periode, benytter jeg lejligheden til at medtage dem her med et supplement og give dem mere varig udbredelse. Jeg viderefører også debatten om et andet stort emne, nemlig islam og ytringsfriheden.

Endelig kan jeg bidrage til at belyse det danske medielandskab, både det trykte og det elektroniske. Jeg kender medierne

både indefra og udefra i brug, både som medierepræsentant, som bidragyder og som offer. Skulle nogle af medierne ømme sig over min kritik, må de ikke glemme, at det er deres egen medicin, de smager. De dyrker jo alle kritisk journalistik.

Da jeg altså kunne føje perspektiver til skildringen af bataljerne og dermed samtidig gøre bogen til en debatbog, fandt jeg tilstrækkelig berettigelse til nu at skrive mine erindringer. Og så har jeg haft den fornøjelse, at jeg, mens jeg har skrevet på dem, har høstet nye anerkendelser, der i sig selv er svar på de angreb, der har været på mine skrifter. Så sent som i 2008 er der blevet henvist til mit forfatterskab med megen anerkendelse i en artikel i et festskrift til historikeren dr. Jörn-Peter Leppien, Kiel, lige som der i *Kildekritisk tekstsamling*, udgivet af Aarhus Universitetsforlag 2008, er henvist til mit forfatterskab i to af de syv nye opgaver.

Der er det fælles perspektiv i mine oplevelser, at bogen må ansproge både arbejdsgivere og ansatte til at finde hinanden i et positivt fællesskab og må opfordre både læsere og lyttere, seere og skribenter til at væbne sig med skepsis og kritik.

Til slut skal jeg bemærke, at bogen omhandler så mange forskellige emner, at de ikke alle kan interessere alle. Er der et kapitel, som den enkelte læser finder for træls at komme igennem, vil jeg anbefale, at man springer videre til det næste kapitel.

Haderslev 9. oktober 2009
Bj. Sv.

Et grænselandsbarn

Da jeg var 18 år, fik jeg sat et mål for min tilværelse. Det var i julen 1928. Min fars indtægter havde været svigtende, og det var gået ud over julegaverne. Men jeg fik en julegave, der aldrig er blevet glemt. Det var et lille skrift fra 1906 på 30 sider, der handlede om Jens Jessen, den navnkundige redaktør af *Flensborg Avis*, som yderligere fra 1901 havde været de danske sønderjyders repræsentant i den tyske rigsdag. Han døde i en alder af kun 52 år. Jessens helbred havde lidt under de fængselsophold på sammenlagt fire år, som de preussiske myndigheders forfølgelse havde bragt ham.

Det skrift, som jeg altså fik i julegave, indeholdt en mindetale om denne store personlighed, redaktør Jessen. Den var blevet holdt 1906 i Aalborg, Randers og Odense af A. Svensson, min far. Hans mindeord greb mig sådan, at jeg besluttede at blive journalist, og at mit arbejde skulle lægges i Sønderjylland. Jeg måtte melde mig i grænsestriden.

Julegaven medførte en tillægsgevinst, da jeg i 1929 gik op til studentereksamen, idet stilemnernerne gav mig mulighed for at skrive om redaktør Jessen, hvilket indbragte mig et blankt ug i dansk stil, efter sigende det første af den slags i Sønderjylland efter Genforeningen.

Min fars løbebane gav dog ikke de bedste udsigter for mine journalistplaner. Far havde overvejet at blive frimenighedspræst eller vandrelærer, men fik i 1903 en journalistisk læreplads på *Flensborg Avis*. Jessen manglede arbejdskraft, efter at en af hans medarbejdere netop var blevet dømt til halvandet års fængsel, blandt andet fordi avisen havde svaret på et tysk angreb på Skamlingstøtten syd for Kolding med en satirisk nedvurdering af Knivbjergtårnet ved Aabenraa, der jo er et tysk sidestykke til Skamlingmonumentet. I Flensborg fandt Far sin viv, og spøgefuldt har jeg bemærket, at jeg kan takke Knivbjerg for min eksistens.

Imidlertid blev Far allerede i 1906 som 25-årig valgt til forpagter og redaktør af det danske blad i Sønderborg, *Dybbøl-Posten*, med tiltrædelse nytår 1907 (jævnfør Aktstykke A). Jeg har iøvrigt arvet hans redaktørstol med sølvplade, hvor Sønderborgs dan-

ske ungdomsforening 15. juni 1910 takker ham for hans virke. Det var datoen for hans løsladelse efter en udstået fængselsstraf, – den pris, som danske journalister måtte betale for den preussiske forfølgelse. Dengang ventede min mor ankomsten af barn nr. 2. Det blev født 9. oktober 1910, og i dåben fik det navnet Bjørn Jessen Svensson, en forpligtende navngivning. Og det var altså mig.

Med krigens udbrud var det imidlertid slut med *Kamp og fest*, som Far har kaldt sine to erindringsbind om Sønderborgtiden. Far blev sammen med en lang række danske sønderjyder interneret ved krigens udbrud, ved skæbnens ironi først i det nys indviede danske forsamlingssted Sønderborghus, som han havde taget initiativ til at få opført. Senere blev han overført til Sønderborg Slot, og derefter som preussisk værnepligtig indkaldt til soldatertjeneste krigen ud. I 1915 flyttede familien til Flensborg, hvor min mors forældre boede, så hun kunne støtte sig til dem. Til gengæld var der langt fra Flensborg til de landområder, hvor der kunne fremskaffes ekstra mad. Vi blev underernærede, og underernærede, ja, det var alle blevet i tyske byer af den størrelse, selv om man kunne hente mad fra krigskøkkener. Vi fik børnesygdommene, også de dengang farlige. Jeg har levet isoleret i et værelse for ikke at smitte de andre. Om vinteren har det ind i mellem været nødvendigt at gå med overtøj på i stuen for at holde varmen. Og hvor fædrene var i krig, stod mødrene alene med disse problemer, der så blev tilspidset, når faderen var hjemme på orlov.

Et morsomt billede af den myndighed, der gik på skift mellem ægtefællerne, findes i *Nationaltidende* for 4. april 1919, hvor der er et foto af Far i fuld uniform, der står og maskinklipper mit arme ho-

ved, mens Mor i teksten forklarer, at Storebror (Bjørn, nu fire år) ser sødest ud med sine dejlige krøller, mens Far ikke vil vide af lokker, endsige hængekrøller. Drengene skal være maskinklippede, punktum. Så får håret lov til at gro igen, når Far er rejst, mens han maskinklipper, når han er hjemme, og så overvinder glæden over hans orlov det lille stridsspørgsmål.

Vi havde så gode og kærlige forældre, som man kunne ønske sig, en dygtig og omsorgsfuld far og en dejlig, meget mild mor, der med omhu tog sig af hver enkelt i den voksende børneflokk, og hun bjergede os alle godt igennem de vanskelige år. Min søster Kamma har med kunstnerens fastholdelse af detaljerne givet en levende skildring af vort barndomshjem i en artikel med titlen *En sønderjysk familie*. Den findes som et bidrag i bogen *Strengt kår – gyldne år (Danske hjem 1900-1920)* p. 192-208. Specielt om livet under krigen har hun skrevet et bidrag til Poul Kürsteins samlewerk *Barn i Flensborg 1890-1920* under titlen *Krigsbarn i Flensborg*. Og i samme bind er der for resten også et bidrag fra min mor, som havde skildret sin barndom i byen, og desuden har Mor i III. bind af *Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet* en skildring *Fra et sønderjysk Redaktør-Hjem*.

I 1916 lå Far i garnison i Husum så længe, at han lejede husrum hos en familie, hvor Mor kunne bo med børnene, medens de lukkede hjemmet i Flensborg. Hun kom engang til at le ved tanken om de små forhold nu sammenlignet med Sønderborgtiden, hvor de efterhånden førte stort hus med to unge piger og mange gæster.

Far var med til at uddanne de unge soldater, men så kom der en danskfjendtlig løjtnant, og derefter gik turen for Far sammen med de unge til fronten 1. juni. Det var først med fem børn, at familiefædre blev skånet for fronttjeneste. Mine forældre ville ikke sige farvel på banegården blandt alle de andre, så Mor gik med sine to ældste drenge ud på en mark for at vinke farvel, når toget kørte forbi. Jeg kan ikke selv huske afskeden, men jeg ser den lyslevende for mig, når jeg læser, hvad Far skrev samme dag: »Jeg var meget glad for at se jer fra toget, meget glad. Det var ret et dejligt sommerbillede, du og de to rødblusede drenge i den blomsterspættede eng. Det skal jeg nok huske.«

Efter våbenstilstanden den 11. november 1918 ville soldaterne hjem. Far lå dengang i en lille badensisk bjergfæstning Istein, tæt ved den svejtsiske grænse. Den 17. november blev der her væl-

digt røre med stemning for, at næste dag skulle det ske. Men ingen ville fremføre kravet overfor kommandanten. Så henvendte de sig til Far, og han sagde ja på betingelse af, at hele batteriet var opmarcheret. Da kommandanten henviste til manglende bemyndigelse, svarede Far, at så tog soldaterne selv affære. Derefter bøjede kommandanten sig for kravet og organiserede hjemsendelsen. Således blev Far hjemsendt den 19. november på sin 38 års fødselsdag, og tre dage senere var han hjemme i Flensborg. Men det var for sent til, at han kunne deltage i møderne på Folkehjem i Vælgerforeningens tilsynsråd 16. og 17. november, hvor den sønderjyske stillingtagen til grænsespørgsmålet blev afgjort.

Da krigen var slut, stod Far uden arbejde. Det lykkedes ham ikke efter udstået krigstjeneste at vende tilbage til *Dybbøl-Posten*, hverken som forpagter eller redaktør. Bladets bestyrelse havde været misfornøjet med, at Far i 1915 opsigede sin forpagtning et år før kontraktperiodens udløb, skønt det måtte være indlysende, at han ikke kunne drive bladet, når han var indkaldt til krigstjeneste. Og H.P. Hanssen udnyttede muligheden for at blive af med en besværlig mand, som det fremgår af fremstillingen i Aktstykke A. Heller ingen af de andre sønderjyske blade havde plads til Far, og derfor blev han tvunget til at oprette sit eget blad. Det blev til *Danskeren* i Haderslev, der var upolitisk, men støttede Flensborg-bevægelsen, skønt det var finansieret bl.a. ved hjælp fra københavnske venner, der var tilhængere af Dannevirkebevægelsen. Forskellen på de to bevægelser var, at den sidste ville have grænsen flyttet til Dannevirke, medens den første ikke ville gå længere sydpå end til at tage Flensborg med.

Fra Københavnsturen medbragte Far foruden løfte om finansieringsydelse et par overraskende julegaver, nemlig danske matroshuer. Vi satte dem på med kokarden foran efter tysk skik, men så gled navnet på huebåndet om på siden af hovedet, så Far forklarede, at navnet skulle sidde foran og kokarden på siden af de danske huer. Far havde iøvrigt købt reservekokarder for det tilfælde, at de skulle blive revet af vore huer, men det skete dog ikke.

Danskeren udkom fra 2. april 1919, men Far måtte i første omgang på grund af bolignøden nøjes med at bo i et lejet værelse i Haderslev, medens vi måtte blive i Flensborg. Dog med en afbrydelse, fordi ejeren af herregården Langesø ved Odense, baron

For genforeningsgenerationen er Genforeningsdagen 15. juni kun en papirdag. 1920 havde tre store huskedage: 10. februar, da Nordslesvig stemte sig hjem til Danmark. 10. juli, da kong Christian X red over den gamle Kongeågrænse, og 11. juli, da han mødte den sønderjyske befolkning i Dybbøl skanser. Her fulgte hen ved 60.000 mennesker spændt talerne og begivenhederne på kongetribunen, hvor Kongen bl.a. fik overrakt kopier af guldhornene og en gammel silkefane fra 1864. (Foto fra Museum Sønderjylland).

Berner Schilden Holsten, inviterede min mor med hele børneflokket til et seks ugers ophold i foråret. Vi fik dansk mad og en længe stillet til rådighed. Det var som et helt eventyr og samtidig et tiltrængt restitutionsoophold efter de kummerlige krigsår.

Da præsteboligen i Præstegade, Haderslev, midlertidigt blev ledig, fordi den tyske præst rejste, før den danske kunne komme, lykkedes det os at flytte ind dér kort før julen 1919, så vi kom til at opleve Genforeningen i Haderslev.

Far ventede iøvrigt længst muligt med at skifte til dansk stats-

borgerskab, da han helst ville fortsætte med et virke i Sydslesvig. Var det lykkedes, havde hans seks sønner måttet deltage i Anden Verdenskrig på tysk side, så også af den grund måtte vi glæde os over at blive omfattet af Genforeningen.

Opvækst

Vi to ældste børn havde den oplevelse at være med til den store fest på Dybbøl 11. juli 1920, hvor den sønderjyske befolkning mødtes med den danske konge. Baronet fra Langesø kom med sin bil for at hente mine forældre, men Far undslog sig. Genforeningsglæden blev for ham udløst, da Kongen holdt sit indtog i Haderslev, og han havde for svært ved at deltage i en fællesfest, når Flensborg ikke var med. Jeg har fortalt om det ved afstemningsfesten i Aabenraa 1980, en tale, der blev trykt i *Flensborg Avis* den 11. februar. Far skrev sine erindringer både fra Sønderborgtiden og krigsårene, men dér stoppede han trods opfordringer til at fortsætte. Han var skuffet over, at afstemningstiden blev et opgør mellem danske og tyske i stedet for mellem danske og tyske. Det ville han ikke skrive om. Som børn tænkte vi ikke på den side af sagen. Alene bilkørslen til Dybbølfesten var i sig selv en oplevelse på den tid, og vi levede med i den store festdag på Dybbøl uden triste sidetanker.

Genforeningen mødte vi naturligvis også i det daglige. Skiftet var tydeligt allerede i gadebilledet, hvor franske soldater havde afløst de tyske og derefter selv blev afløst af danske. Vi børn var nu mest betaget af de franske, for der var en smittende appel over dem, når de marcherede gennem byen. Vi fik røde postbude og postkasser. Lokomotiverne prangede nu med rød-hvide ringe om skorstenene, og vi fik danske penge i lommerne, når vi skulle gå byærinder.

Stærkest mærkede vi børn forandringen i skolen. Min skolegang havde været noget forkvaklet. I Flensborg havde jeg gået i tre skoler, naturligvis alle tyske. Den første måtte vi opgive, da den lukkede på grund af brændselsmangel, og den næste, da vi flyttede til en anden bydel. Og i mellemtiden havde jeg gået i en landsbyskole på Kegnæs, hvor der kun var én lærer, en krigsinvalid, og i betydelig udstrækning blev alle årgange undervist samtidigt i lokalet. Efter kighoste blev vi to ældste i maj 1917 sendt på landet i fire måneder for at komme os, Kamma på Lang-

agergård i Avnbøl, og jeg til Farmor og Faster på Kegnæs. Jeg var der så længe, at jeg var blevet præget af det alsiske sprog. Min mor noterede i dagbogen, at Bjørn har glemt, at faul betyder doven på tysk og forveksler det med det alsiske Fovl, altså fugle.

Da vi flyttede til Haderslev, måtte jeg begynde i en interimistisk skole i Vestergade, indtil Katedralskolen var klar til at modtage mig. Den fik en forberedelsesafdeling, hvor jeg kom i 4. klasse. Forandringerne var mangeartede. Allerede skriften var et problem. I de tyske skoler skrev vi med gotiske bogstaver. I de danske skulle vi bruge de latinske. Det var ikke nemt at skifte, når man havde nået et vist skrivetempo. Men for de lærere, der var tysk uddannet, var problemerne måske endnu større. Vi kom senere i tæt kontakt med min gamle matematik- og fysiklærerinde lektor, dr. Hilda Petersen, som blev gudmor til vor næstældste datter, der blandt sine opbevarede breve havde et, hvor »Frøken doktor«, som vi kaldte hende, kom med denne kostelige beretning:

»Da jeg i 1920 kom fra Braunschweig til Haderslev, var min vanskeligste opgave at give eleverne karakterer. Atter og atter sagde lektor Reincke til mig: Husk, at godt er ret skidt. Men det kunne jeg nu ikke få ind i hovedet, at man skulle sige godt, når man i grunden mente det modsatte. Den første gang, jeg skulle skrive standpunktskarakterer, vrimlede det derfor med g'er og tg'er. Så kom rektor Mortensen ind i en klasse og bebrejdede eleverne, at de var så sløje i matematik og fysik. Det var en særdeles flink klasse, så jeg var klar over, at det ikke var eleverne men deres lærer, det var galt med.«

Men vi må vende tilbage til *Danskerens* skæbne, der jo var familiens livsgrundlag. For også at få støtte fra det hidtil nationalt indifferente Indre Mission fik Far i første omgang indremissionær I.M. Kylling som medejer, og da dansk politik delte vandene, valgte alle de gamle sønderjyske blade Venstre, medens *Danskeren* foretrak konservatismen. 1923 blev bladet solgt til et aktieselskab og fik navnet *Haderslev Stiftstidende*, og efterhånden blev Fars arbejde ved bladet reduceret til et deltidsjob, som han supplerede med en stilling som national medarbejder ved *Nationaltidende*, der dog ikke havde råd til at fortsætte ordningen. I 1928 så det ud som om pressen for anden gang slet ikke havde brug

Efter at Bismarck havde fået skabt kejserdømmet Tyskland, fik Haderslev placeret en statue af den første kejser på Søndertorv. Kejserstatuen blev forældet i 1918, da Tyskland blev republik og Genforeningen nærmede sig. Byen havde ikke nået at fjerne den, da de franske besættelsestropper dukkede op i 1919, og da man ikke ville støde dem, skyndte man sig at pakke kejseren ind i sækkelærred. Bagefter forærede man statuen til den tyske borgerforening, der ikke vidste bedre end at mure den inde, og efterhånden gik den helt i glemmebogen. Det var østtyske flygtninge, der genfandt den. Da de i 1945 væltede ind over grænsen, måtte Borgerforeningen tage sin part. Her frøs flygtningene og brød gulvet op for at få brænde, og derved kom kejseren igen for dagens lys. Han blev overladt til Museet, der gemte ham i en trækasse bag en af laderne, og jeg kan bevidne, at man gennem sprækkerne kunne kigge ned til kejseren. Han blev først taget op i 1988, da Borgerforeningen fyldte 150 år og blev fejret med en udstilling, hvor formanden, læge Hans-Oluf Meyer fandt, at kejseren ville pynte. Og derefter sluttede kejserens rejse i Museets have, hvor han står som en værdig museumsgenstand. (Foto fra Historisk Arkiv for Haderslev Kommune).

for en mand som A. Svensson i Sønderjylland. Men så lykkedes det de konservative at få *Berlingske Tidende* til at overtage *Haderslev Stiftstidende* og den ligeledes nødlidende *Kolding Avis* og slå dem sammen til morgenbladet *Jydske Tidende* med start 1. september 1929 og med Far som politisk redaktør. Han erklærede, at han hele tiden havde haft en politik, nu havde han også en avis at have den i.

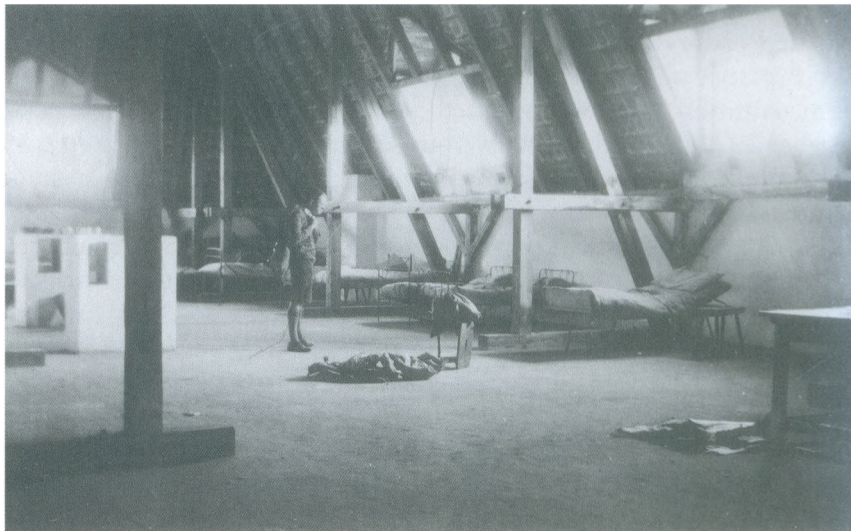
Efterhånden blev de gamle sønderjyske blade udkonkurreret af *Jydske Tidende* og *Vestkysten*, lige som den socialdemokratiske presse også tog sin part. Jeg beklagede det. Jeg ønskede, at den gamle sønderjyske presse skulle overleve, og mit lønlige håb havde været knyttet til *Dybbøl-Posten*, senere til *Dannevirke*. Det sidste blev til en realitet, men først 17 år efter at jeg havde sat journalistik i Sønderjylland som mål.

Jeg var 15 år, da jeg første gang kom til København. Far havde i 1926 ærinde derovre og tog mig med. Det jeg bedst husker, er en situation fra hjemrejsen. Far traf jo rundt om folk, som han faldt i snak med, og jeg nøjedes med at lytte. Men på vej hjem med færgen over Storebælt faldt Far i snak med den gamle venstrehøvding I. C. Christensen, som i en lang periode var den mest magtfulde mand på Rigsdagen. Han fik til sidst ondt af den lyttende søn og tog mig om skulderen og pegede ud mod en lille ø i det fjerne og sagde: »Se den ø, den hedder Vresen«. Navnet udtalt på bredt vestjysk. Siden har jeg aldrig glemt Vresen.

Den næste københavnertur kom i 1928, da kunstnerparret Slott-Møller havde samlet mine forældres københavnske venner til en stor fest, så vidt jeg husker i Wivel (det senere Wivex), i anledning af Fars 25 års journalistjubilæum, og de havde inviteret de to ældste børn med. Der var imponerende mange kendte navne med. Jeg gætter på, at en del af formålet var at styrke Fars position på et tidspunkt, hvor han stod uden stilling, men hvor man vistnok var begyndt at overveje muligheden af en løsning som den, der kom med *Jydske Tidende*.

På cykel til Verdun

Med Bakkely, mit barndomshjem i Haderslev, som udgangspunkt foretog jeg to cykelture sammen med Sven Frederik, min to år yngre bror. Vi ville gerne vide noget om den verden, der omgav os. Vistnok i 1929 cyklede vi Jylland rundt med et hjem-

Når man rejser, kan man komme hjem med spændende billeder fra byer og landskaber. Men rejser har også en bagside, og tit kan billeder hentet fra den være mere fornøjelige. Som for eksempel dette fotografi af loftet på realgymnasiet i Cloppenburg. Vi var jo medlemmer af den berømmede Jugendherbergorganisation, men vi blev henvist til dette uhyggeligt store og uhyggeligt tomme loft, hvor vi kun havde vort eget og musenes selskab.

melavet telt til overnatning. Vi kom hjem med den erfaring, at sønderjyder var populære mange steder, men vi havde også mødt sure bemærkninger om, at hvis sønderjyderne ikke kunne lide at være i Danmark, kunne de jo tage vejen tilbage til Tyskland. Det var lærerigt at opleve dette ekko af kriseproblemerne i Sønderjylland.

I 1930 cyklede vi gennem Tyskland, Holland og Belgien til Verdun i Frankrig, hvor Far havde ligget i skyttegrav, og derfra gennem Luxembourg over til Berlin, hvor vor ældste søster var gift og bosat. Hjemme sagde vi kun, at vi kørte en omvej til Berlin. Vi ville ikke risikere forældreprotester. Vi var 17 og 19 og syntes, at vi var ganske fornuftige. Men da vi kom til Ardennerne, stødte vi på et problem. Kæden sprang af på Sven Frederiks cykel, og da vi havde lukkede kædekasser, måtte jeg bugser ham hen til den første cykelsmed. En umådelig lang og forholdsvis stejl bjergvej lagde sig imellem. Den havde vi ikke lyst til at tage på gå-ben, så vi besluttede at klare den på mine brem-

ser. Vi fandt det ikke forsvarligt at køre side om side, når vi blev passeret af en bil, men dem var der heldigvis ikke mange af. Desværre kom der to med en indbyrdes afstand, som vi ikke havde taget højde for. Den var for kort til, at jeg kunne nå frem og give min bror en ekstra opbremsning inden næste bil. Og den var så lang, at Sven Frederik fik en vældig fart på. Jeg var bange for, at han skulle styrte, og jeg havde faktisk besvær med at indhente ham. Jeg husker ikke, hvem der hagede sig i hvem, men risikoen var stor med så høj en fart. Efter den oplevelse var der ikke så meget tilbage af bjergvejen, så vi fortsatte på hjul.

Det tog 22 dage at cykle til Berlin via Verdun, og vi var tre dage om hjemrejsen. Turen blev finansieret af et legat på 175 kr., som jeg havde fået. Undervejs overnattede vi i Jugendherberge og på de billigste hoteller. Fra denne rejse har jeg en dagbog, som det stadig er en fornøjelse at bladre i, og den havde jeg suppleret med en artikel i *Aarhus Stiftstidende*.

Gammeldags så det ud mange steder, for eksempel med vippebrønde som den vi har på museet i Haderslev, og vi så gamle koner gå med en fyldt kurv, der balancerede på hovedet. Et sted var det almindelige køretøj en tohjulet kærre med mandshøje hjul, ofte med to heste spændt for, men bagefter hinanden, og vi så studeforspand. Der var hele tiden nye ting at undre sig over, for det skiftede fra egn til egn, men det almindelige billede var fattigere end det danske. Nogle steder fulgte jernbanen landevejen af sparehensyn, efter hvad der blev sagt.

Danmark kendte man ikke meget til. På en bro-færge over en flod ved Nijmegen blev vi nødt til at veksle penge, og problemet var at finde frem til valutakursen, fordi brovagten bestemt mente, at Zürich var Danmarks hovedstad. I Poppel ved den hollandsk-belgiske grænse havde vi samme problem. Vi skulle betale en formue på 300 fr. (ca. 33 kr.) i deposita for vore to brugte cykler, og her troede toldbetjentene, at Stockholm var den danske hovedstad. Da bankerne havde lukket, var vi nødt til at overnatte, så kursen kunne indhentes telefonisk næste morgen. Da vi ved Givet skulle over den belgisk-franske grænse, måtte vi igen overnatte, fordi bureauet, hvor vi skulle have ordnet vore cykel-papirer, var lukket. Og på det franske toldsted var det endnu mere besværligt, for dér ville man ikke tage imod belgiske penge, så jeg måtte deponere mit pas og min bror, mens jeg cyklede ind til Givet for at få vekslet pengene i en bank.

Undervejs så vi i Antwerpen en verdensudstilling, der var arrangeret i anledning af Belgiens 100 års fødselsdag eller 100-året for Belgiens frihedskrig, som de selv formulerede det. I 1830 havde belgierne revet sig løs fra De forenede Nederlande. Man kan undre sig over, at de kunne enes om det, for Belgien er beboet af to folkeslag med hver sit sprog, det franske og det flamske. Og landet plages ofte af politiske kriser, fordi der mangler folkelig sammenhængskraft.

I Belgien var Verdenskrigens spor så godt som udslettet, hvorimod egnen omkring Verdun stadig var meget præget af krigen, der jo kun lå 12 år tilbage. Skovene var mejet ned af beskydningen; der var kun krat. Terrænet var fuldstændig oprodet og gennemfuret på kryds og tværs af løbegrave og granathuller. Over jorden lå strøet alle mulige rester af soldaternes udrustning. Ved Samogneux samlede jeg en granatrest op, et minde som jeg stadig har. Og man kom ikke langt fra vejsiden, før man blev standset af skilte med advarsel mod at gå videre. Nogle landsbyer var fuldstændig jævnet med jorden, andre var sørgelige samlinger af ubeboede ruiner, og så var der de store soldatergravpladser.

Verdun selv var en mærkelig blanding af ruiner, restaurerede bygninger og nye huse. Meget forståeligt var det en udpræget turistby med mange hoteller, dyre værelser og billig mad. Vi fik en udmærket middag med to retter mad, dessert og en flaske rødvin for 90 øre pr. person. På hele turen spiste vi kun middag to gange.

Grænsebesværet oplevede vi endnu en gang, da vi skulle ind i Luxembourg. Som sædvanlig måtte jeg ind til den nærmeste by, i dette tilfælde Esch, for at veksle penge. Da vi kom over grænsen til Tyskland, var byerne flagsmykkede i anledning af Rhinlandets befrielse, og det vrimlede med biler med Stahlhelm og Reichsbannerfolk. I Bingen så vi i en kortge af åbne biler den tyske præsident, den gamle generalfeltmarskal Hindenburg, sidde på bagsædet i den forreste bil. Han skulle have været til festen i Mainz dagen før, men da Stahlhelm og Reichsbanner var kommet op at slås, havde han udsat rejsen en dag. – I den bageste bil sad nogle journalister, bl.a. en tysk jøde Werner, der senere som flygtning fik sin daglige gang hos os i København, indtil han flygtede videre, fordi han anså Danmark for usikker på grund af truslen sydfra. På vort foto af kortegen kunne han genkende situationen.

Vist var vi ude på en lang cykeltur, men strengt taget skulle vi fradrage strækningen mellem Lübeck og Flensborg, for dér krøb vi i ly for vejret bag førerhuset på en fiskebil.

I Berlin opsøgte vi en afsides kaserneplads i Lichterfelde. Dér var Istedløven nemlig havnet som militært sejrstrofæ. Den var i 1864 blevet fjernet fra kirkegården i Flensborg, hvor mange af de faldne danske i Istedslaget var blevet lagt i en fællesgrav.

Da vi kom for at se det gamle gravmonument, havde nogle legende drenge entret det og brugte det som klatrestativ. Med udgangspunkt i denne oplevelse offentliggjorde jeg efter hjemkomsten en artikel med ønsket om at få løven flyttet tilbage til sin gamle plads på Flensborg Kirkegård. Det er 79 år siden, men det er ikke lykkedes før nu at få den opbakning fra tysk side, som var en nødvendig forudsætning. Det er glædeligt, at dette gamle stridens tegn nu synes at kunne stå som symbol på dansk-tysk forsoning.

Vi oplevede meget på vor cykeltur, og da vi kom hjem efter at have kørt 2.436 km, forekom Europa os mindre, end da vi tog af sted, men mere besværligt ved grænserne, end vi havde forestillet os. Samtidig havde vi indfanget så meget af atmosfæren, at konklusionen i min artikel var, at freden i Europa ikke i en overskuelig tid ville kunne betegnes som sikret.

Studier uden SU

Oprindelig havde jeg overvejet at studere historie, mit yndlingsfag, men da jeg nu havde besluttet at blive journalist, ville jeg efter studentereksamen 1929 søge ansættelse som journalistelev. Far advarede. Han henviste til, at han ikke havde fået nogen uddannelse, men jeg havde chancen, og med en universitetseksamen ville jeg have noget at falde tilbage på, hvis det ikke lykkedes med journalistikken. Dengang lyttede man til et faderligt råd, så jeg tog til Århus, hvor man netop havde påbegyndt en universitetsundervisning, og hvor jeg kunne bo billigt på Studentergården. Jeg cyklede derop ved semestrets begyndelse i september. Min hensigt var at studere statsvidenskab, som var mere hensigtsmæssig end historie for en journalist. I Århus kunne jeg dog kun tage filosofikum (den tids indledende universitetseksamen) og desuden følge juristernes manuduktion i nogle for os fælles fag. Samtidig fik jeg imidlertid takket være min fars gode navn et job som volontør på *Aarhuus Stiftstidende*.

Efter sommerferien i 1930 flyttede jeg så til Hovedstaden, hvor jeg foreløbig boede i et lejet værelse i Nansensgade og nød avislæsestuen og de andre faciliteter i Studenterforeningen. Mine boligforhold blev ændret, da Sven Frederik også kom til København for at læse. Vi lejede i fællesskab en større lejlighed i Rådhusstræde og fik organiseret et lille sønderjysk kollegium. Det største rum blev lejet af S.St. (Sønderjysk Studenterforening) til mødelokale og spisestue, idet vi samtidig fik etableret et midt-dagsarrangement, der blev forestået af en sønderjysk »unnenmor« (unnen = middag). Hun havde været ung pige hjemme hos mine forældre og fik nu værelse og arbejde hos os. Der var flere værelser til udlejning til sønderjyske studenter. Alt uden fortjeneste til os. Min bror og jeg sikrede os til gengæld to sammenhængende værelser hver. Min bror lejede det ene ud til Far, der var blevet konservativ folketingsmand. Og jeg lejede mit ene ud til en ven, den senere museumsinspektør i Haderslev, Hans Neumann, med henblik på, at han skulle rykke ud, når jeg blev gift. Jeg var nemlig blevet forlovet i 1934 med en studiekammerat, Inger Hagemann. Det blev iøvrigt en besværlig historie. Inger var københavner og boede hjemme, hvor hun blev udsat for et konstant pres for at finde en bedre bejler. Og jeg må blankt bekende, at jeg var ikke noget godt parti.

Det er almindeligt at fotografere en søskendeflok på rad og række, opstillet efter alder. Her er vi otte søskende blevet fotograferet, vistnok i 1927.

Dengang eksisterede der ikke noget SU, og da jeg var den næstældste i en børneflokk på otte, kunne hjemmet nok støtte men ikke finansiere et studieforløb. Min far havde organiseret det sådan, at jeg læste på banklån, hvor han og en onkel optrådte som garanter, idet de var sikret af en livsforsikring i tilfælde af min død. Den havde min far tegnet i forsikringselskabet *Danmark*. Jeg var med andre ord en gældbunden student. Nu omstunder opererer man med besynderlige fattigdomsgrænser, men jeg var faktisk en fattiglus. I tilgift kunne min vordende svigerfar, der var civilingeniør, hverken lide mig eller mine fremtidsplaner, og han havde helt muslimske forestillinger om, at han skulle have indflydelse på, hvem der blev giftet ind i familien. Jeg var nødt til skriftligt at advare familien om, at hvis den fortsatte med at bearbejde Inger, kunne det gå så galt, at den ikke kom med til hendes bryllup. Og det holdt stik. Mine forældre holdt brylluppet i Haderslev, og svigerfamilien kom ikke med. Da vi fik børn, vendte deres morfar så at sige ryggen til dem. Når Inger tog nogen med, gik han altid demonstrativt ind til sig selv, og de opnåede aldrig kontakt med ham, men efter hans død i 1949 blev

Inger, pigen jeg faldt for.

mit forhold til resten af familien normaliseret. Og Inger og jeg fik et langt og ovenud lykkeligt ægteskab med krondiamantbryllup og det hele.

Idyllen brudt af Besættelsen

Først skulle eksamen dog overstås, så vi kunne blive gift. Ægteskab og en bankgæld på 7.000 kr. (der svarede til to års indtægt for en ny-uddannet kandidat) udelukkede alle tanker om en journalistisk læreplads. Jeg fik ansættelse i Nationalbankens valutakontor, senere omdøbt til Valutacentralen.

I maj 1937 flyttede vi fra bofællesskabet i Rådhusstræde til et parcelhus i Hvidovre Kirkeby på hjørnet af Ørager og Grøn-skifte, som vi lejede, men senere blev tvunget til at købe. Ejeren var en gammel sagfører, der ejede en række parcelhuse i Hvidovre, og da han døde, solgte sønnen dem, fordi han hellere ville have karrébebyggelse. Vi afdrog stadig på studiegælden, men en ven af familien lånte os til udbetalingen, og det påtvungne huskøb gav os en god fortjeneste, da vi senere flyttede til Haderslev.

Det var i Poppelhuset, som vi kaldte det, at vi den 9. april 1940 var blevet vækket af larmende flyvemaskiner. Vore oplevelser den dag har jeg skildret i afsnittet »Overfaldet den 9. april«.

Krigen bragte os nye opgaver, så Valutacentralen blev til Direktoratet for Vareforsyning, hvor jeg endte som fuldmægtig. Jeg begyndte i Planlægningskontoret, kom derefter over i Statistisk Afdeling, blev samtidig tilknyttet pressesekretæren, redaktør Svend Thorsen, som assistent, hvilket gav mig adgang til de daglige kontormøder med ledelsen. Her husker jeg specielt den dag, da det i orienteringen om begivenhederne efter bruddet 29. august 1943 bl.a. blev oplyst, at folketingsmand A. Svensson, altså min far, var blandt dem, som tyskerne havde interneret. Far blev hentet af soldater, der slog sig igennem døren ind i huset med deres geværkolber. Efter frigivelsen sendte Far regningen på reparationen til kommandanten på kasernen, nok mere som demonstration end i forventning om en godtgørelse.

Til sidst blev jeg udnævnt til daglig leder af Byggenævnets kontor, der ekspederede sager vedrørende rationeringen af byggematerialer; da det gik stærkest, nåede personalet op på ca. 80 mand i toholdsdrift.

Det var godt at have en god hjemmebase, for vi kom virkelig på hårdt arbejde i Varedirektoratet under krigen. Engang regnede jeg ud, at jeg i løbet af to år havde haft arbejdstid, der svarede til tre års normal arbejdstid, så min læge advarede og erklærede, at det ville hævne sig, når jeg blev gammel. Og fra sekretærer og opad var der intet, der hed overarbejds løn. – En morgen kom Inger cyklende den mils vej til kontoret for at se, hvorfor jeg ikke kom hjem. Det var før, vi havde fået telefon. Da sad jeg og arbejdede på en hastesag, mens rengøringskonerne arbejdede og rundt om satte stolene omvendt op på bordene for at komme til. Det blev efterhånden almindeligt, at jeg først kom hjem til middag (som vi spiste om aftenen), efter at børnene var lagt i seng, men søndag kunne vi nyde familielivet.

Om sommeren lejede vi os gerne ind i et strandnært landbrug. Når vi drog af sted fra Hvidovre station, havde vi i forvejen bragt kufferter, cykler og eventuelt barnevogn derned, og så fulgte vi efter med »giggen«, en tohjulet påhængsvogn, der kunne spændes til en cykel og som havde plads til to-tre børn. På stationen sagde de, at de året rundt kun havde én ekspedition, der var større, og det var et omrejsende cirkus.

Idyllen blev brudt under krigen. En dag, jeg gik på Hvidovrevej, blev der båret et lig ud af en butik. – En anden dag så vi en, der flygtede ned ad Landlystvej, men vi så ikke, om han

undslap. – Der var et hus i nærheden, der til straf blev brudt ned; ejeren var vist dræbt. – Så dukkede der to Hipoer op hos os og ville undersøge vort udhus på jagt efter en, og Helle (f. 1938) spurgte i al uskyldighed: »Mor, hvorfor er du så mærkelig i ansigtet?«

Da politiet var blevet taget af tyskerne, var forholdene så usikre, at jeg købte en hård gummiknippel, som jeg altid havde med i mappen, men jeg fik dog ikke brug for den. I øvrigt reagerede alle med omgående arbejdsnedlæggelse i protest imod den tyske aktion, naturligvis også mit kontor. Det er kun under Besættelsen, jeg har deltaget i ulovlige strejker. Normalt er jeg en principiel modstander af dem.

Byggenævnets kontor flyttede op på 4. sal i det nye Gutenberghus, hvilket gav mig en særpræget oplevelse. Da der lød luftalarm, så jeg ud af vinduet og så til min overraskelse en flok flyvemaskiner, der jog lavt hen over tagene lige imod os, men så drejede de af. Man nåede knap at få øje på dem, så var de væk. Det var 21. marts 1945, da angrebet på Gestapos hovedkvarter i Shellhuset ulykkeligvis medførte en fejlbombning af den franske skole, hvor 93 elever blev dræbt.

Befrielsen

De tyske tilbagetog varslede, at nu måtte befrielsens time snart være inde, og vi længtes naturligvis efter at få en ende på den tyske terror.

En måneds tid før Befrielsen standsede der en aften en lastbil ud for vort hus. Vi blev nervøse, men det gjaldt ikke os. Det var frihedskæmpere, der saboterede et savværk nede ad en sidevej, så gnisterne også fæg over vort hus. Vi var forargede, for ødelæggelsen ville nu kun ramme byggeri efter Befrielsen, så der kunne alene være tale om hævn for tidligere leverancer til tyskerne. Men da sabotørerne ville køre igen, kunne de ikke få bilen startet, så nu skiftede følelserne naturligvis til frygt for, at de ikke kunne nå væk i tide. Vi var lettede, da det var overstået.

Vore bekymringer havde også en anden årsag end den generelle. Den nazistiske presse havde haft flere angreb på mig, og under Besættelsen blev jeg yderligere koblet på omtalen af min kones familie. Hendes morfar, professor Israel Rosenthal, var

jøde, og vi måtte derfor være forberedt på, at det engang kunne give os ubehageligheder. Da jødeaktionen i Danmark blev indledt, og man ikke kunne vide, hvor langt den ville gå, sørgede jeg for, at Inger med Karsten, på det tidspunkt vor yngste, gik under jorden, til vi kunne overskue rækkevidden. Lykkeligvis gik aktionen ikke så langt, men vi kunne jo aldrig føle os sikre. Så det var i alle henseender en kæmpelettelse, da det var overstået.

Efter krigen blev det afsløret, at jeg som følge af den jødiske familieforbundelse var blevet medtaget i et tysk jødekartotek. Det var blevet udarbejdet af hjemmetyskeren dr. Lorenz Christensen. Da Troels Fink fortalte mig det, skrev jeg straks og bad om nærmere oplysninger, hvorefter Christensen triumferende svarede, at min far i 1942 var blevet sat på porten af magister Harald Nielsen (en fremtrædende kulturpersonlighed, der var fanatisk antisemit). Far har i *Kamp og Fest* II p. 118 skildret det mangeårige venskab mellem dem, som under hans besøg i magisterhjemmet 1942 tog en brat ende »efter et skarpt opgør om jødespørgsmålet. Han fulgte mig tavs til banegården, og vi sås ikke mere«. Far besøgte os bagefter, og jeg kan tydeligt huske hans skuffelse over besøgets forløb. Men efter oplysningen fra Lorenz Christensen skrev Far naturligvis til Harald Nielsen for at få klarlagt, hvad der lå bag den citerede bemærkning. Han fik en bekræftelse på, at han var blevet fulgt til banegården og ikke var blevet sat på porten, men hvad Harald Nielsen så havde ment med sin udtalelse, blev ikke opklaret.

Jeg synes, at dette efterspil dels afdækker en ubehagelig hjemmetysk aktivitet, dels understreger, hvor højt bølgerne kunne gå under Besættelsen, endog blandt gamle venner, så venskabet brast. Intet under at vi var længselsfulde, da den i 1945 lakkede mod sin afslutning.

Vi fulgte med i radioen, både i dansk, svensk og engelsk, til sidst også i tysk. Vi førte ingen dagbog, kun rapporter om børnenes udvikling, men når begivenhederne trængte sig på, slap der også aktuelle notater med. Inger har således fra tysk radio noteret:

1. maj: »Hitler er død. Han faldt i eftermiddags i regeringskancelliet. Storadmiral Dönitz er udnævnt til hans efterfølger, og det tyske folk opfordres til at følge ham på kampens vej.«

Befrielsen er kendt for de mange billeder af løssluppen jubel. Men i Haderslev fastholder vi mindet gennem den årlige lysfest 4. maj med tale og sang på pladsen foran kasernen, der har levende lys i alle vinduer og Dannebrog vajende belyst i mørket. Et betagende syn. (Foto: Henrik Svensson).

3. maj: »Kl. 13 blev et musikstykke afbrudt, og speakeren meddelte, at Hamborg var erklæret for en åben by, og netop nu marcherer de engelske tropper ind i byen. Efter at have oplæst nogle praktiske råd, sluttede han med at forklare, at lytterne næppe foreløbig, måske aldrig, ville komme til at høre ham igen, og han ønskede alle alt, hvad de kunne ønske. Og så pludselig med brudt stemme, halvt råbende: Es lebe Hamburg! Es lebe Deutschland! Til allersidst tonede »Deutschland, Deutschland über alles« for sidste gang i Hamborgs radio.«

Og tilbage sad Inger og tænkte over, hvordan det dog var gået det tyske kulturfolk, så det nu trods dets store muligheder var endt i kaos. Det tyske nederlag fik flere kommentarer end den danske befrielse.

5. maj: »I aftes meldtes det over BBC, at de tyske tropper havde kapituleret i Holland, Nordvesttyskland og Danmark. Vi gav os ikke tid til at høre resten af udsendelsen. Jeg ringede til Mor, der også havde hørt nyheden. Jeg fortalte det til damen på Hvidovre Central, der henrykt spurgte mig ud. Så styrtede vi ned til Sejer og Lise, hvor vi drak et glas vin, alle fire tumlede ned ad trappen og hen ad Hvidovrevej. Alle flagstænger....«

Inger stoppede midt i sætningen. Følelsen af befrielse var ubeskrivelig. Jublen skulle have luft. Man kunne ikke sidde stille. Man måtte ud og dele glæden med andre.

Hvem passede vore børn, mens vi voksne tumlede rundt og jublede i det frie? Med skam at melde: De passede sig selv, men fraværet var afpasset efter det, og den ældste, Helle, var seks et halvt år og meget fornuftig. Men vi kom hurtigt hjem.

Grænsestriden

Da jeg i 1928 besluttede at lægge min livsgerning i grænsestriden, var den ikke til at se ende på. Efter Genforeningen i 1920 havde den danske regering lagt alle de våben til side, som det tyske styre indtil da havde anvendt overfor den danske folkegruppe med valggeometriske forhindringer, med jordkamp og forfølgelse af den nationale modpart i presse- og skoleforhold og i udøvelse af forældremyndighed. Den tyske regering havde aldrig villet anerkende den nye grænse, og i 1926 genoptog tyskerne jordkampen med långivning til kriseramte danske landmænd, hvorefter de blev presset til at sende deres børn i tysk skole. Formålet var at opretholde tyskernes politiske basis og dermed deres krav om en grænserrevision (Sml. min artikel »Da sønderjyderne var retsløse« i *Sønderjysk Månedsskrift* 1981 p. 324-333 med Henrik Becker-Christensens værk *Dansk mindretalspolitik i Nordslesvig* og min anmeldelse heraf i *Sdj. Mdsskr.* 1985, p. 24 ff.).

Baggrunden for denne udvikling var den krise, der havde ramt Sønderjylland efter de glade genforeningsår. Den første verdenskrig havde begravet 5.300 unge nordslesvigere på slagmarkerne, andre tusinder vendte hjem som invalider. Alle våbenføre mænd havde kæmpet ved fronterne, krigsårgangenens unge havde ikke lært andet end soldaterhåndværket, og de uheldigste havde som min far været tysk soldat først i værnepligtstiden, dernæst under krigen, sammenlagt syv år.

Soldaterne vendte hjem til et produktionsapparat, der delvis var gået i stå og i alle tilfælde var forældet og forfaldent. Ikke nok med at det nordslesvigske landbrug med reducerede besætninger og vanrøgtede marker skulle bringes på fode igen, men det skulle samtidig omstilles fra ekstensiv til intensiv drift, fra det toldbeskyttede tyske marked til en produktionsform, der kunne konkurrere på verdensmarkedet. Landsdelen var præget af dårlig jordfordeling og mangel på afvanding, mergling og vejforbindelser. Overalt lå der opgaver, som skulle løses, og egnen var fattig på kapital. Danmark hjalp. Danmark har hele tiden hjulpet, men evnen havde grænser. Det betød akkorder og tvangsauktioner og følgelig politisk uro i Sønderjylland.

Folketingsvalget i 1926 var et udpræget landbrugskrise-valg med stigende tyske stemmetal på landet, hvortil kom stemmer fra en selvstyrebevægelse, der var rejst af en frisisk bonde, Cornelius Petersen, senere afløst af Lei-bevægelsen, der havde klart tysk fortegn. Valget i 1929 tydede på en stabilisering, men i 1932 kom et nyt krisevalg, dog uden nationale forskydninger, dels fordi det denne gang drejede sig om en almindelig dansk krise, der gav sig udslag i en landsomfattende krisebevægelse, LS (Landbrugernes Sammenslutning), dels nok også fordi de konservative opfyldte min fars ønske om at gå ind for en virkelig sanering af den sønderjyske økonomi.

På dette tidspunkt var jeg gået ind i den offentlige debat. Så tidligt som i 1931 var jeg blevet bekymret over den tiltrækning, som det danske naziparti øvede på de kriseramte sønderjyske bønder, der forså sig på de nazistiske løfter om at afskaffe de ruinerende rentebetaling. Desuden virkede begrebet folkefællesskab mere dragende end den danske partisplittelse, som sønderjyderne jo ikke var vokset op med. Det første advarende indlæg havde jeg i *Jydske Tidende* den 3. december 1931, hvor jeg også oplyste, at jeg havde optrådt ved to nazistiske møder og talt imod de nazistiske ledere, først ritmester Lembcke og derefter hans afløser læge Frits Clausen, som jeg yderligere fik et hidsigt ordskifte med i 1932 i bladet.

Den glemte genforeningstragedie

I året 1932 rystede det mange, at et stort kontingent københavnske politibetjente blev mobiliseret imod en demonstration, da en fremtrædende dansk mand, Jørgen Nissen i Stenderup, skulle sættes ud af sin gård. Stavene blev brugt flittigt på de sønderjyske bønder. En kommentar: »Hvad er det for vilkår, man byder os landmænd! Vi arbejder som galejsslaver i den danske skude.« Jens Staadsen, Dybbøl Mark, en af de trofaste sønderjyder, der havde længtes efter en genforening og som for sin indsats var blevet hædret med Dybbølmærket i guld, blev i kriseårene belastet ud over bæreevnen og leverede Dybbølmærket tilbage. Han ville ikke bære det mere og døde som en bitter mand. For mange, mange kriseramte bønder blev den økonomiske nedtur til en menneskelig krise. Så sent som i april 1933 kunne man få gode danske mænd til at skrive under på et hjemmetysk manifest, der

Da Jørgen Nissen skulle sættes ud af sin gård i Stenderup, blev der bebudet store demonstrationer, og de blev mødt af et københavnsk politikontingent. Her står betjente fredeligt blandet med demonstranter, men da det gik løs, var det med betjente, der var udrustet med hjelme og stave. (Foto fra Museum Sønderjylland).

forkyndte, at den danske stat »i første række må gøres ansvarlig for den katastrofe, som har ramt os.« Blandt andet havde Peter Grau gjort det. Han var et af de store danske navne i Sønderjylland, havde således talt på landsdelens møde med Kongen den 11. juli 1920 og havde siden været en magtfuld næstformand i Grænseforeningen. Han havde længe været stærkt berørt af den økonomiske udvikling. Allerede i 1927 skrev han til min far:

»Jeg regner den nationale stilling ringere nu, syv år efter Genforeningen, end den var i lavperioden 1880'erne eller i krigstiden. Da var vi en befolkning og økonomisk velfunderet, nu er vi en del partier og fattige....Er det ikke bitterhed mod Danmark, der bringer flagstangen til fald, mere end det er direkte tyske krav?«

Den videre udvikling førte til et brud mellem Grænseforeningen og dens næstformand. Det har jo ikke været muligt for Grænseforeningen at lægge navn til Graus kritik af Danmark. I biografien i *Dansk biografisk Leksikon* har Kaj Edvard Larsen skrevet, at Peter Grau var næstformand fra 1920 til 1933. Peter Grau har selv til *Kraks blå bog* oplyst, at han var næstformand indtil 1932, men hans fratreden er ikke omtalt i *Grænsevagten*, hverken i 1932 eller 1933, skønt den normalt ville være ledsaget af tak for en stor indsats. Og i nekrologen i *Grænsevagten* 1953, der var skrevet af Morten Kamphøvenser, var hans virke for Grænseforeningen ikke nævnt med et ord.

Nu har man glemt Genforeningstragedien, men situationen var ikke uden faremomenter. Med henvisning til at salget af Dybbølmærker var faldet, fordi Stenderup-begivenhederne havde vakt animositet mod sønderjyderne, skrev jeg 1. maj 1932 advarende i *Konservativ Ungdom*, at nu gjaldt det om at skabe gensidig forståelse hen over Kongeågrænsen. Jeg holdt også foredrag i KU over samme tema.

Oven i denne krisesituation kom så magtskiftet i Tyskland, da præsident Hindenburg i januar 1933 udnævnte Hitler til rigskansler. Det skærpede grænsekampen, da kraftige røster fra Slesvig-Holsten varslede yderligere fremstød mod grænsen sydfra. Mænd som overborgmester Sievers og pastor Peperkorn truede med at lade SA-afdelinger rykke over grænsen: Voldsgrænsen skal fejes til side; den dag vil komme, hvor det tyske flag atter vajer over Dybbøls skanser; Tyskland vil ikke længere tåle den uret, som Danmark havde øvet i 1918-20; Tyskland har ret til Nordslesvig, og så videre i den dur.

Det unge Grænseværn

Det danske modstød kom denne gang fra ungdommen, hvor lærer Peter Marcussen tog initiativet. Det forberedende arbejde resulterede i to store møder, et idrætsstævne i Tønder med 10-15.000 deltagere og et stort møde på Dybbøl, som den 11. juni 1933 samlede 35-50.000 deltagere. Med H.P. Hanssen og Peter Marcussen i spidsen kom derefter en række af talere, der repræsenterede ungdommen. Som formand (præces) for Sønderjysk Studenterforening var jeg også blevet indbudt til at tale. Men min far henviste til min voksende studiegæld og opfordrede mig

Den gamle sønderjyske fører H.P. Hanssen (t.h.) og den unge lærer Peter Marcussen, der dominerede det store stævne i Dybbøl, som i 1933 afviste stormløbet mod grænsen sydfra, var begge flittige gæster på landets talerstole. (Fotos fra Museum Sønderjylland).

til at koncentrere mig om mine studier. Det gjorde jeg så og gik derved glip af en stor oplevelse.

Resultatet af Peter Marcussens anstrengelser blev oprettelsen af Det unge Grænseværn (DUG) i september 1933, der skulle præsenteres for den danske offentlighed ved et radiotransmitteret møde i Idrætshuset i København den 15. oktober. Der var tre talere. Peter Marcussen understregede, at grænsen skilte to kulturer, den nordiske og den tyske. Inger Enemark lagde vægten på det danske grænseværn og søgte at skabe forståelse for de sønderjyske reaktioner overfor den økonomiske modgang: Hvis hjemmene i grænselandet går tabt, da brydes bolværket mod syd, og hvem kan da standse den mægtige fremvæltende bølge? – En udtalelse, der blev hilst med stormende tilslutning. Den tredje taler, Christian Nielsen, Vollerup, meldte som sønderjyde ud, at vi er skabt til at være danskernes og de nordiske folks frontkæmpere, men vi har brug for det danske folks støtte.

Dette var linien, men talerne blev afbrudt fra salen af tilråb med kommunistiske slagord. To dage før mødet havde det kommunistiske *Arbejderbladet* påstået, at DUG havde til opgave at samle ungdommen i skarp front både mod nazismen og kommunismen. Efter at det havde vist sig, at der var købt mange billetter fra kommunistisk side, blev politiet varskoet. Da talerne blev afbrudt af kommunistiske tilråb, blev de forstyrrende elementer sat ud. Ifølge referatet i *Arbejderbladet* var det påklædningen, der forstyrrede: »Allerede ved mødets begyndelse optrådte de grønne drenge over for folk, der ikke så ud til at være vaskeægte nationalister; de generedes og provokeredes frem til at tage til genmæle, og så var spillet gående. Ud med dem! Ud med dem! skreg hysteriske bourgeoisitøser, og når arbejderne, hvad der var en selvfølge, satte sig til modværge, blev de mishandlet på det grusomste, og mange blev skamlået. Det sønderjyske grænseværn har vist, hvad dets formål er: Med vold at undertrykke Danmarks revolutionære bevægelse.« – Sådan var kommunisterne, da det gjaldt om at skabe et værn mod de tyske nazister.

Vi var tre, der fulgtes til mødet og fulgtes fra det: Senere amtskontorchef Jes Caspersen, der trak sin cykel, min bror Sven Frederik og jeg. Pludselig blev vi omringet af 7-8 kommunister, og vi var forberedt på, at alt kunne ske, da der heldigvis bagfra lød et fløjtesignal, som åbenbart trak hele flokken til vigtigere formål. Væk var de.

Jeg fortsatte kampen mod de danske nazister blandt andet med pjecen *Den danske nazisme i kritisk belysning*, som Christmas Møller lod udgive i to oplag 1934-35, og som for øvrigt også rummede kritik af den tyske nazisme. Desuden benyttede jeg Genforeningsdagen 15. juni 1935 til gennem den konservative provinspresse at rette en dobbelt appel til befolkningen om dels at afhjælpe den økonomiske tilstand i Nordslesvig, så landsdelen kunne komme på højde med det øvrige Danmark, og dels støtte danskheden i Sydslesvig for at afbalancere de tyske fremstød nord for grænsen. Forventningen om, at den nye grænse ville hvile i sig selv, var blevet afløst af formlen »Landegrænsen ligger fast, men sindelagsgrænsen må der kæmpes om«. Deroverfor slog jeg fast, at hvis sindelagsgrænsen flyttede sig, kunne det før eller senere få konsekvenser for landegrænsen.

Denne advarsel uddybede jeg i tidsskriftet *Det nye Danmark*

juli 1936, hvor jeg beklagede den socialdemokratiske kritik af det sydligste danske skolearbejde syd for grænsen, der var formuleret således af I.P. Nielsen, regeringens tillidsmand i sønderjyske spørgsmål: »Snurrepiberier i Sydslesvig er uden væsentlig betydning for danskheden i den kulturelle kamp«.

De sønderjyske problemer trak jeg også frem i de kronikker, som jeg var begyndt at skrive til forskellige danske blade. Lidt speciel var den interesse for Sønderjylland, som var dukket op blandt venstreorienterede, fordi de ikke kunde lide de sønderjyske holdninger og derfor tog spørgsmålet på programmet i håb om at kunne dreje udviklingen. Det gjaldt for eksempel skriftet *Frisindet Kulturkamp*, som jeg kritiserede i en kronik i *Nationaltidende* 1. september 1938.

Heim ins Reich

Heldigvis var den økonomiske udvikling vendt til det bedre, blandt andet ved hjælp af Kanslergadeforliget, der tilfældigvis kom samtidig med den nazistiske magtovertagelse i Tyskland, og som medførte kronenedskæring, landbrugsordninger plus socialreform, lige som det havde hjulpet, at Valutacentralen fortsatte, og at Danmark i den internationale handel var slået ind på clearing blandt andet med Tyskland. Men efter nazismens sejr syd for grænsen blev det tyske mindretal nord for grænsen aktiveret. De tyske skoler, der blev drevet af kommunerne, var nu tyskerne for neutrale, så mindretallet oprettede en lang række privatskoler, hvor det kunne udfolde sig friere. Ved valgene havde man konstant ønsket sig en ny grænseafgørelse, men før folketingsvalget i 1939 svulmede forventningerne op bag parolen »Heim ins Reich«. Den tyske agitation, der sigtede efter mandat nr. 2, som skulle åbne for dansk-tyske forhandlinger om grænseforløbet, nåede højdepunkter, der som dansk modstykke skabte et nationalt samarbejde. Det omfattede de politiske partier i Sønderjylland, repræsentanter for de lokale aviser og formændene for de nationale foreninger. Resultatet blev til *Dansk Samråd*, der fik min far som formand. Samarbejdet resulterede i en rekordstor valgdeltagelse den 3. april 1939 på det, vi kaldte Sønderjyllands anden afstemningsdag. 92,4 pct. var en rekord, der overgik afstemningsdagen 10. februar 1920.

Tyskerne nåede 15.016 eller 15,9 pct. af de stemmer, der blev

12. März 1938

Oesterreich kehrt heim ins Reich!

September 1938

Sudetenland kehrt heim ins Reich!

März 1939

Böhmen und werden deutsches
Mähren Protectorat!

März 1939

M e m e l kehrt heim ins Reich!

3. April 1939

Nordschleswig

stimmt für

Slesvigsk Parti!

Denne tyske løbeseddel fra folketingsvalget 1939 levner ingen tvivl. Målet var, at også Nordslesvig skulle »heim ins Reich«. (Foto fra Museum Sønderjylland).

Det skabte et nyt, dybt skel mellem danske og tyske sønderjyder, at de indrykkende tyske tropper blev tiljuble af heilende hjemmetyskere. (Foto fra Museum Sønderjylland).

afgivet i landsdelen, det bedste resultat efter Genforeningen, men de fik ikke det andet mandat, som de havde regnet med, og det lykkedes ikke med denne fremgang at udviske indtrykket af Nordslesvigs danskhed, der mønstrede 79.422 stemmer. Men så kom den tyske besættelse 9. april 1940, tiljuble af hjemmetyskere, og den bragte på ny de tyske græsepolitiske forventninger i vejret. Efter en udvidelse med repræsentanter for Danske Samfund blev det i august 1940 vedtaget at konstituere Dansk Samråd som det organ, der havde mandat til i givet fald at optræde som talerør for danskheden i Sønderjylland.

Med den tyske besættelse var der også kommet snævre rammer for den nationale debat. Selve den 9. april dukkede en hjemmetysk fører, advokaten dr. Clausen, op hos politimester Hartmann i Haderslev og meddelte, at nu havde politimesteren ikke mere at skulle have sagt, og at Clausens folk optrådte som hjælpere for de tyske tropper. Dernæst mødte dr. Clausen ledsaget af en anden hjemmetysker op på *Dannevirke* og erklærede, at bladet var sat under censur og ikke måtte udkomme, før det var censureret.

Så galt gik det dog ikke. Men da det tyske blad *Nordschles-*

wigsche Zeitung svælgede i provokerende artikler, tog min far, der både var konservativ folketingsmand og politisk redaktør ved *Jydske Tidende*, i sine ledere så skarpt til genmæle, at det tyske gesandtskab skred ind for at få ham bremset. Bladets ejer, det var *Berlingske Tidende*, bøjede sig trods Fars protester for den tyske pression (Rasmus Kreth *Pilestræde under pres* p. 258-261). Gesandtskabet havde til gengæld lovet at bremse det tyske blad, men provokationerne fortsatte naturligvis.

Selv om Tyskland den 9. april havde lovet at respektere Danmarks politiske uafhængighed og territoriale integritet, kunne man aldrig føle sig sikker. Tyskland tvang f. eks. Danmark ind i Antikominternpagten med en trussel om, at ellers bortfaldt løfterne fra den 9. april. Og den tysk-nazistiske fører i Sønderjylland, dyrlæge Jens Møller, holdt sig ikke tilbage. På taler i Kjelstrup den 28. juli 1940 og i Rødding den 16. september understregede han, at det nordslesvigske spørgsmål ville blive løst i overensstemmelse med de hjemmetyske ønsker, og som ny grænse kunne der kun være tale om Kongeåen: »Jeg ikke alene tror det. Jeg ved det. Køb roligt Deres flag og flagstænger.«

Faktisk havde Hitler tænkt på grænsen. Da von Hanneken i efteråret 1942 blev udnævnt til øverstbefalende i Danmark, sagde Hitler til ham, at Danmark burde have tilbudt ham det tyske område, der blev røvet efter den første verdenskrig. Han ville dog under krigen vogte sig for at flytte grænsen, »idet der derved ville være blevet fremmanet yderligere politiske forviklinger«. Tilsyneladende lagde han også mere vægt på at få hele Norden under tysk dominans med stor flådehavn i Trondhjem, og det var for resten gamle planer. Så tidligt som i 1937 betroede Hitler Albert Speer: »Vi vil skabe et stort rige, der sammenfatter alle germanske folk. Det skal begynde i Norge og strække sig til Norditalien.« Dette tema blev repeteret ved flere lejligheder, således også da overfaldet på Norge den 9. april 1940 var lykkedes.

Som helhed optrådte det tyske mindretal så illoyalt, at det frygtede fremtiden, da det efterhånden blev klart, at Tyskland ville tabe krigen. Det frygtede for, at drømmen om »Heim ins Reich« skulle blive realiseret på en uønsket måde, og faktisk var der da også indenfor modstandsbevægelsen i Sønderjylland ønsker om masseudvisning af de illoyale.

Den tyske militærcensur havde afsløret den nedtrykte stemning i det tyske mindretal. I en indberetning til den tyske over-

kommando 7. februar 1944 havde den tyske censur registreret den med uddrag af 33 breve fra hjemmetyskere. »Når krigen er forbi, kan vi ikke blive her længere; det ved allerede i dag enhver tysker.« – »Vi er opfyldt af bange anelser. Mon der bliver nogen af os folketyskere tilbage?« – »Vi tænker med gru på den dag, da vi må forlade landet, – men måske?« – »Had, had og atter had – og det vil ikke være til at udrydde i generationer.« (*Parlamentarisk bind XIV, bilagsbind I p. 176*)

Efter Befrielsen

Befrielsen efterlod Danmark med mange opgaver, og blandt dem var der to store nationale problemer, det sydslesvigske og det nordslesvigske spørgsmål.

Det første var det enkleste. Det tyske rige eksisterede ikke længere. Meget var lagt i ruiner, og riget var opdelt i besatte zoner. Sydslesvig blev regeret af en britisk militærregering i Kiel, og sydslesvigerne ønskede i stort tal at komme til det fredelige Danmark. Havde det været Flensborg alene, ville jeg have sagt ja. Vi havde moralsk ret til byen, når den havde flertal for det, og det var en overkommelig opgave. Men aktuelt drejede det sig om Sydslesvig helt eller delvis, og det var for stor en mundfuld. Genforeningen med Nordslesvig havde været vanskelig nok, med Sydslesvig ville opgaven blive langt større. Derimod var det rimeligt at få området frigjort fra Holsten og tysk herredømme, så det under en mandatstyrelse kunne få tid til at betænke sig. Det var også naturligt at tilføje et løfte om, at hvad der til sin tid måtte ønske at være dansk, skulle få en positiv behandling. Men dette fremtidsperspektiv fortonede sig efter, at Vestmagterne fik brug for Tyskland i det truende opgør med Sovjet.

Danmark fik dog udnyttet de begrænsede muligheder ganske godt. Man opnåede, at den slesvig-holstenske landsregering i en erklæring den 26. september 1949 sikrede det danske mindretals stilling blandt andet med understregning af, at »bekendelsen til det danske folkefællesskab og den danske kultur er fri. Den må hverken bestrides eller efterprøves af myndighederne«. Men chikanerierne fortsatte, og Danmark rejste derfor spørgsmålet igen 1954 i forbindelse med Tysklands optagelse i NATO, så man fik forbundskansler Adenauer impliceret. Han og den danske udenrigsminister H.C. Hansen kunne 29. marts 1955 underskrive de

såkaldte Bonn-København-erklæringer, der på højeste plan demonstrerede viljen til at fremme det fredelige samliv i befolkningen på begge sider af grænsen. Men det tog altså dog en halv snes år, inden man nåede så vidt, skønt problematikken var enkel nok.

Det nordslesvigske spørgsmål, dvs. retsopgøret med det tyske mindretal, var på en måde mere kompliceret. For mindretallet var det en ubehagelig opvågnen. Som hjemmetyskeren Paul Koopmann udtrykte det: »Da først begreb vi de grænser, der var sat for os. Vi har gjort den bitre erfaring, som det er at måtte følge andre normer, end der ville gælde for os i Tyskland.«

Jeg synes ikke, at Danmark slap særlig godt fra retsopgøret. Men man må huske, at det tog sin tid før Danmark igen kom ind i normale forhold. Både lovgivning og administration var overbelastet. Tyskland havde efterladt sig en gæld uden større udsigt til, at vi kunne få vort tilgodehavende udbetalt. I tilgift var vi blevet belastet med en kvart million tyske flygtninge. Vi skulle tage os af hjemvendende KZ-fanger, tilbagevendte jøder og modstandsfolk. Politiet skulle reorganiseres, og retssystemet var overbelastet. Endelig var modstandsbevægelsen et nyt og afgørende element i dansk politik.

Min grundholdning var, at nationale mindretal er skabt af den historiske udvikling, og at hjemmetyskerne havde hjemstavnret i landsdelen. Vi var således henvist til sameksistens, og det måtte være slut med at hade og hævne. Begge parter måtte indstille sig på at forstå og forsones.

At man internerede størstedelen af mindretallets våbenføre mænd for at gardere dem imod selvtægtsoverfald, var der ikke noget at sige til; hjemmetyskerne havde faktisk selv frygtet en overgangsperiode med lovløse timer. Dertil kom, at man dengang, da anholdelseslisterne blev lavet, ikke vidste under hvilke former befrielsen ville ske, og de allierede havde ønsket sig sikret imod, at befrielsesstyrkerne blev faldet i ryggen af en 5. kolonne. Derfor hentede man også medlemmer af nazistiske organisationer, selv om det stod klart, at de ikke skulle straffes, men blot midlertidigt interneres. Heldigvis blev de uskyldige hjemmetyskere da også hurtigt sat på fri fod. At afhentningen var sket under ydmygende former, var dog meget beklageligt. Imidlertid var tyskerne jo selv skyld i, at Danmark ikke var nogen almindelig retsstat på det tidspunkt.

Der var blevet gennemført en straffelov 1. juni 1945 med tilbagevirkende kraft, fordi der i besættelsestiden var begået forbrydelser, som man ikke havde været forberedt på, da den gamle straffelov blev vedtaget i 1930. Desuden rummede den gamle lov visse afgrænsningsproblemer i § 101, hvor der i stk. 2 fastsattes en straf på 2-12 år for danske statsborgere, »som under krig eller truende udsigt dertil yder fjenden bistand ved råd eller dåd eller svækker den danske stats eller dens forbundsfælles kampdygtighed.« Der var krig den 9. april 1940 og igen den 29. august 1943. Men hvornår var der truende udsigt dertil? Og var Rusland vor forbundsfælle, før det blev overfaldet af Tyskland? Og efter at vi havde tiltrådt antikominternpagten? Blandt andet for at komme uden om de nævnte problemer vedtog man altså den ekstraordinære lov med tilbagevirkende kraft, men desværre tog man ikke fornødent hensyn til hjemmetyskernes naturlige tilknytning til Tyskland, som måtte opfordre til mildere domme. Jeg synes, at man begik justitsmord på de danske og tyske, der havde meldt sig til fronttjeneste på østfronten. Det var ikke forbudt at lade sig hverve, og selv dengang da det var internationalt forbudt at deltage i den spanske borgerkrig, frafaldt Danmark straf til de spanske frivillige. Det burde man også have gjort i forholdet til de frivillige i kampen mod Sovjet.

Men Danmark havde bundne hænder. De politiske partier var ikke frit stillet efter Befrielsen, for den militante modstandsbevægelse var ikke til at komme uden om. Retsopgøret blev desværre forplumret af flere grunde. Under Rigsdagens forhandlinger havde justitsministeren lovet, at der kun ville blive rejst tiltale i de groveste tilfælde, men han orienterede ikke rigsadvokaten, og i Rigsadvokaturen havde man ikke fulgt rigsdagsforhandlingerne, så den tilrettelagde sin egen strenge kurs. Og da statsadvokat Kirk i Sønderborg i marts 1946 fik besked på at fremme sagerne mod medlemmerne af de hjemmetyske korps, fik han ved en misforståelse den opfattelse, at et pålæg i anklagen om at gøre opmærksom på de særlige strafnedsættelsesmuligheder for hjemmetyskerne kun skulle omfatte de zeitfreiwillige og ikke frontkæmperne, se fremstillingen p. 421 ff. i Ditlev Tamms *Retsopgøret efter besættelsen*, jævnfør min anmeldelse af værket i *Sønderjysk Månedsskrift* 1985. Resultatet blev, at frontkæmperne fik de strengeste straffe, hvor hensigten havde været modsat. Det første år var altså gået med en forkludring af rets-

opgøret i Sønderjylland, og det tyske mindretals ledelse havde ikke gjort opklaringen lettere ved at brænde kompromitterende materiale.

Omsider kom dog lovrevisionen og samtidig højesteretsdomme, der mildnede afgørelserne. En frontkæmper, der ved byretten havde fået fire års fængsel og ved landsretten to år, fik ved Højesteret nedsat til ét års fængsel, fordi han var hjemmetysker. De zeitfreiwillige nåede først frem til Højesteret i marts 1947, hvor straffen blev 1½ år. De zeitfreiwillige (tidsfrivillige dvs. civile danske statsborgere, der i deres fritid var blevet uddannet militært og til rådighed for Værnemagten) var klart omfattet af bestemmelserne i den gamle straffelov. Den tyske konsul i Aabenraa, dr. Lanwer, havde også i tide advarende gjort opmærksom på, at oprettelsen af et sådant korps af danske statsborgere ville afstedkomme et chok for den danske befolkning.

Lanwer havde ligeledes gjort opmærksom på, at hvis begunstigelsen af de tyske firmaer ved værnemagtsarbejder med hensyn til materialebevillinger og priser blev afsløret, »ville formodentlig størstedelen af de folketyske virksomheder blive skandaliseret overfor offentligheden som følge af illoyalitet«.

Mindretalsrepræsentanter havde i forbindelse med Befrielsen afgivet en ny loyalitetserklæring, men illoyaliteten i Besættelsetiden lod sig ikke bortforklare, og et opgør med fortiden lod sig foreløbig ikke gennemføre uden en ødelæggende splittelse inden for mindretallet. I denne situation så jeg flere opgaver for mig, der fra 1945 var blevet knyttet til dagbladet *Dannevirke*. Dels måtte jeg afdæmonisere hjemmetyskerne og minde om, at de havde hjemstavnsret her, og tillige fastholde kritikken hvor retsopgøret var gået for hårdt til værks, dels måtte jeg huske dem på den fortid, de helst ville glemme, herunder også gentage at intet tysk mindretal havde fået en mere lempelig behandling end det i Danmark, mens millioner af tyskere i andre områder var blevet forjaget fra deres hjemstavn og altså havde fået den skæbne, som de også her havde gruet for at få.

Konkret betød det eksempelvis, at jeg 4. juni 1945 i *Dannevirke* fordømte sprængningen af det tyske mindesmærke på Dybbøl og samtidig skarpt protesterede imod de offentliggjorte ønsker om at få sprængt Knivsbjergtårnet, lige som jeg 1. september samme år advarede imod at begå justitsmord på de krigsfrivillige. Og da ødelæggelserne på den tyske bladbygning i Aabenraa

i august 1945 senere blev betegnet som sabotage, protesterede jeg og erklærede, at det slet og ret var hærværk.

I 1946 skrev jeg 27. maj: »Det er i landsdelens interesse, at den gensidige forståelse om muligt bøjer sammen, hvad besættelsesårene har adskilt.«

Da jeg 27. august 1947 havde skrevet en artikel om tyskhedens levebetingelser i Nordslesvig, vurderede Ernst Siegfried Hansen i *Der Nordschleswiger* den således, at »den udmærker sig ved et roligt tonefald og en afvejning med eftertanke. Børn Svensson kan føre en skarp klinge. Men han adskiller sig fra andre modstandere ved tid efter anden at standse op og hinsides den daglige polemik at erindre bredere synsvinkler. Man føler sig i stand til at føre en journalistisk samtale med ham om det forbindende, der er rodfæstet i nordslesvisk tradition.«

I 1948 skrev jeg 22. september: »Det kan vel ikke være meningen, at det tyske folk skal gøres til en ny slags jøder.« Og: »Det er en totalitær tankegang at generalisere, medens en liberal tankegang vil søge at sondre mellem gode og dårlige tyskere.«

Min grundholdning har som sagt været at bidrage til gensidig forståelse og forsoning. Jeg har ikke sparet på kritikken, når der har været noget at kritisere, og jeg har kritiseret til begge sider. Jeg har således også i 1946 protesteret imod, at den danske stat i henhold til loven af 30. marts 1946 om konfiskation af »tysk, fjendtlig ejendom« konfiskerede godset Kalø, der siden 1825 havde været i Jenisch-slægtens besiddelse. Det var uhistorisk at konfiskere gamle helstatsgodser, og det stred imod min retfærdighedssans at gøre det, blot fordi ejeren af Kalø, baron Johann-Christian von Jenisch, også havde arvet den gamle familie-adresse i Holsten. Han havde tilmed aldrig vist danskfjendtlig adfærd, tværtimod. Her havde smålighed fortrængt dansk storsind. Jeg protesterede på ny i *Jyllands-Posten* 11. februar 1990, da staten udbød Kalø til salg. Det er en af de pletter, der ikke kan vaskes af.

Skønt jeg boede i København, fik jeg iøvrigt en vis indflydelse på forløbet af folketingsvalget i Sønderjylland 1947. Tyskerne havde fået frataget deres sædvanlige mulighed for at deltage i folketingsvalg, og de erkendte, at de ikke kunne samle de ellers krævede 10.000 underskrifter. Det var de kede af. Men så gjorde jeg i en artikel i *Dannevirke* 1. oktober 1947 opmærksom på, at de alligevel kunne deltage og dermed markere deres eksistens, hvis de opstillede en tysk personlighed som løsgænger. Det krævede

blot 25 vælgere som opstillere. Efter at have fået bekræftet i ministeriet at min oplysning var korrekt, besluttede den tyske hovedstyrelse så tre dage senere at udnytte denne mulighed, og de var glade for, at de var blevet gjort opmærksom på den. Som Ernst Siegfried Hansen skrev side 262 i *Disteln am Wege* om mine oplysninger: »für die wir sehr dankbar waren«.

Opgør med Christmas Møller

Den tyske opstilling fik måske en af mig utilsigtet bivirkning. Den konservative toppolitiker J. Christmas Møller, mit gamle idol, berømt for sine taler fra London under krigen og senest udenrigsminister i Befrielsesregeringen, var raget uklar med sit parti i det sydslesvigske spørgsmål. Han holdt skarpt på, at grænsen lå fast og havde fået den usalige ide, at hvis han kunne få mandat fra Nordslesvig, ville det styrke slagkraften i hans afstandtagen fra de sydslesvigske bevægelsers mål. Det måtte vel dog være utænkeligt, at han opstillede hernede, hvis de tyske vælgere ville kaste deres stemmer på ham, hvilket ikke kunne anses for udelukket. Derfor fjernede den tyske opstilling, der ville sluge de tyske stemmer, en generende sten på vejen for Christmas, som Far skrev p. 245 i *Bogen om Christmas Møller*: »...desuden forelå der meddelelser om, at det tyske mindretal havde vedtaget at opstille sin egen kandidat til valget. Disse ting tilsammen har åbenbart været afgørende for ham.«. Men min far advarede gang på gang Christmas imod at stille op, hvis han ikke gjorde det i tilslutning til partiet. Ellers ville det blive en »drønende fiasko«, skrev han. Og det blev det. Christmas opstillede som løsgænger og fik kun 3.775 stemmer.

Min far ofrede sig og tog sin part af den fiasko, han ventede, idet han erklærede sig villig til at redigere Christmas Møllers valgavis. Men opstillingen af Christmas delte familien, dog uden at ødelægge familierelationerne. Min næst yngste bror Poul ledsagede ham til valg møderne, og min yngste bror Erik har skrevet en prisbelønnet bog om ham med titlen *Stormfuglen i dansk politik*. Min far og jeg var enige om, at skulle grænsen flyttes nu, kunne der kun blive tale om Flensborg. Men på sigt kunne vi efter min mening ikke slå hånden af de sydslesvigere, der rakte den frem. Og selv om det gjorde mig virkelig ondt, måtte jeg gøre front imod Christmas Møllers sønderjyske provokation. Vi

Christmas Møller nærrede helt fra sin tidlige ungdom varme følelser for danskheden i Sønderjylland, men han forregnede sig, da han ved folketingsvalget i 1947 håbede at kunne mobilisere nordslesvigerne imod sydslesvigerne. Valget blev en katastrofe for ham, og han døde dybt skuffet. (Foto fra Museum Sønderjylland).

havde en barsk meningsudveksling i *Dannevirke*, hvor jeg dels mindede om hans vurdering af afstemningen i II. zone 1920 som et eneste stort falsum, og dels henviste til hans efterkrigsprogram for Tyskland, hvor punkt 14 lød: »Tyskland bør ikke tvangsdeles i selvstændige og uafhængige stater, men vil dele bort fra Preussen, bør de opmuntres dertil.« Det havde Christmas ikke blot skrevet i artikler i 1944, men oven i købet ladet genoptrykke i pjeceforn efter Befrielsen.

For Christmas Møller var resultatet ikke blot et valgnederlag, men en fatal afslutning på en enestående politisk karriere, en afslutning, som gjorde ham bitter og indelukket. Det kan have bidraget til hans alt for tidlige død få måneder efter.

Mit eget standpunkt i det sydslesvigske spørgsmål fremgik af en pjece »*Sydslesvig – Ja eller nej*«, der blev udgivet af Sydslesvigsk Udvalg som et led i valgkampen 1947. Den er nærmere omtalt i kapitlet »Et videnskabeligt spørgsmålstegn«.

Hjemmetysk historiepynteri

Fra *Dannevirke* blev jeg afskediget i 1955, og derefter havde jeg intet sønderjysk talerør før 1963, da Inger gik ind i redaktionen af *Sønderjysk Månedsskrift*. Naturligvis skrev jeg indlæg om forskellige emner til forskellige aviser, lokalt til *Flensborg Avis* og *Jydske Tidende*, senere *Jydske Vestkysten*, og hele tiden har jeg ydet bidrag om Sønderjylland til samleværker. Således i 1956 til *Bogen om Als* (p. 535-548 om *Fabrikken i landsbyen*, altså Danfoss), i 1958 til hjemstavnsbogen for Haderslev by og amt *Fra Gelsbro til Lillebælt* (p. 197-207 om tiden efter Genforeningen) og i 1978 til *Festskrift til Johan Hvidtfeldt* (p. 445-473 om bynavnet Aabenraa-Apenrade og dets historie). Men i månedsskriftet kunne jeg i de næste 20 år skrive om alle mulige hjemstavnssemner, om baner, veje og volde, om vandløb og vadehav, byfred og stadsretter, runesten og mindesten, om oldtidsfigurer som Ansgar og Regner Lodbrog, stednavne og hvad jeg ellers faldt over.

Hovedsagen var dog naturligvis det nationalpolitiske stof med den tilhørende historie. Jeg har været på vagt overfor både danske og tyske forvanskninger af historien. Det er vel ikke altid, at man med overbevisningens kraft udsynger viljen til at bære hver plet, der falder på Danmarks navn, og jeg er i hvert fald altid på jagt, hvis man gør pletterne større, end de er.

De løbende sammenstød var der efterhånden ikke mange af. Til gengæld var der flere hjemmetyske forsøg på at pynte på mindretallets plettede historie, og det var jo ikke mærkeligt, at de søgte at formindske deres pletter, men her var jeg på vagt, hvis de gjorde pletterne mindre, end de var.

Det kunne være enkeltpersoner som dr. Harboe Kardel, tidligere chefredaktør for det tyske blad, som i sine erindringer »*Grenzlandmelodie in Dur und Moll*« langede hårdt ud efter de tyske, der havde krævet grænsen flyttet til Kongeåen, men fortav, at det havde han også selv gjort. Han beklagede, at besættelsesmagten havde givet den danske historiker Vilhelm la Cour mundkurv på, men fortav, at han med sine anklager selv havde bidraget dertil. Han forklarede, at han hørte ikke til dem, der den 9. april stod jublende ved den tyske indmarch, men fortav, at han den 12. april ved en festaften i Aabenraa overfor de tyske tropper havde givet udtryk for den tyske befolknings glæde over begivenhederne. Og han lod sig ikke nøje med de begejstrede repor-

tager i sit blad, men udgav en jubeludgave, der uden forbehold skildrede den tyske befolknings glæde og begejstring over de tyske soldaters indtog i Danmark. Da jeg i *Sønderjysk Månedsskrift* 1975 havde bragt min skuffelse over disse fortrængninger til udtryk, forsvarede Harboe Kardel sig med, at han jo i sit inderste havde set anderledes på det, men som journalist under det tyske diktatur var han nødt til at udtrykke sig imod sin overbevisning. Han havde simpelthen ikke forstået, at han kunne have skrevet en værdifuld bog, hvis han åbent havde skildret sine sjælekvaler, men at det virkede modsat, når han skjulte sine nazistiske udfoldelser.

Også Rudolf Stehr, en af de ansvarlige topfigurer, har i 1981 forsøgt sig med et kritisk tilbageblik men det blev til endnu et af de traditionelle forsøg på at kaste uskyldens kåbe over det tyske mindretal.

Det var klart, at det var vanskeligt for hjemmetyskerne at tage et opgør med fortiden, fordi så stor en del af folkegruppen var bundet til den, men omsider blev der gjort et forsøg den 3. november 1978, hvor den tyske folkehøjskoleforening havde indbudt til debattmøde på den tyske efterskole i Tinglev. Drøftelsen, der blev offentliggjort i et nyt tidsskrift *Nordschleswig* 79, afslørede, at de fleste forhold blev bagatelliseret, og man kom ikke til bunds i nogen af de fremdragne problemer. Jeg gennemgik dem alle i *Sønderjysk Månedsskrift* 1979 p. 207-217 under overskriften »Tysk selvransagelse« og sluttede med denne konklusion:

»Det er påskønnelsesværdigt, at Ernst Siegfried Hansen, der hører til den nøgterne fløj inden for den tyske folkegruppe og som har en redelig vilje til at se sagen også med danske øjne, har lagt op til en fornyet kulegravning af dette stykke dansk-tyske historie. Men vi må et spadestik dybere, og den tyske selvransagelse må ikke begrænses til et debattidsskrift, hvis den tyske folkegruppe skal genvinde sin sjælelige sundhed. Før selvransagelsen er sat i højsædet også af den tyske hovedbestyrelse og det tyske talerør *Der Nordschleswiger*, mangler der meget.«

Det var altså status 34 år efter Befrielsen.

Desværre stod det ikke bedre til, når man kastede blikket på den hjemmetyske historieskrivning, der var repræsenteret af

Gerd Callesen. Han havde givet sig i lag med historien fra 1933 til 1945, men på en noget bagvendt måde. Han kritiserede nemlig de danske historikere, der havde skrevet tredje bind af Aabenraa bys historie. På den måde kunne han glide uden om de problemer, han foretrak at lade ligge, og nøjes med at tage de spørgsmål op, hvor han mente at sidde med trumferne. Og ret skal være ret. Der var begået nogle fejl. Anderledes kunne det vel næppe være, når det drejede sig om en bog på næsten 300 sider om en nordslesvigsk by i den periode.

Jeg har i *Sønderjysk Månedsskrift* 1976 p. 310-317 gennemgået Callesens kritik og givet ham ret, hvor han havde ret, men anholdt hans skildringer, hvor de blev til hjemmetysk historiepynteri. Og det var en bedrøvelig historie. Til gengæld havde jeg den glæde at modtage et brev fra den tyske historiker dr. M. Jessen-Klingenberg, Kiel, der skrev, at han netop havde læst det pågældende hefte af *Sønderjysk Månedsskrift* med særlig intensiv interesse, og at han i det hele taget ville sige mig tak, fordi jeg havde bragt »frisk luft i stuerne«. Han tilføjede, at han her gav udtryk for, hvad en kreds af yngre historikere i Kiel mente.

Undertiden kan man blive overrasket. Det blev jeg i 1970, da det tyske mindretals formand Harro Marquardsen markerede 50-året for Genforeningen med at inddele de 50 år i to perioder, den hårde politik 1920-45 og afspændingen 1945-70. Den hårde politik lå efter hans mening i forsøget på at få det tyske mindretal til at forsvinde ved hjælp af udstykning, opslugningspolitik, rigsdansk indvandring med embedsmænd nordfra osv. Men vi havde jo netop opgivet den tyske forfølgelsespolitik. Vandringerne indenfor de danske grænser kunne ikke begrænses, og i overgangstiden var man da nødt til at benytte danske embedsmænd, hvor de tyskuddannede ikke slog til. Men lad os så lægge vægten på Marquardsens udsagn om, at 1945-70 var præget af afspænding. Måske har vi gjort os unødvendige bekymringer?

Frøslev og Fårhus

Frøslevlejren, der under Besættelsen blev opført som en tysk koncentrationslejr i Danmark med danske forsyninger for at sikre god behandling af fangerne og hindre deportation til de tyske dødslejre, blev misbrugt af tyskerne, så den delvis kom til at fungere som en forgård til helvede. Jeg har endnu i øret den

Skønt hjemmetyskerne havde gruet for at blive udvist til Tyskland, fandt de dog hurtigt frem til den forurettede tone, da de alligevel ikke var tilfredse, skønt de slap med at komme bag pigtråd i Fårhuslejren. Fårhuslejren var det nye navn Frøslevlejren fik, da illoyale elementer efter krigen skulle interneres. Frøslevlejren vest for Padborg blev i 1944 etableret som koncentrationslejr for danske modstandsfolk. I perioden 1949 til 1967 overtog det danske militær bygningerne under navnet Padborglejren, og i 1969 blev området til Frøslevlejrens Museum. (Foto fra Frøslevlejrens Museum).

herteskrærende meddelelse fra en enke i vor nærmeste vennekreds, da hun grådkvalt ringede for at fortælle, at hendes eneste søn, en rask og frejdig gut, der via Frøslev var deporteret til Tyskland, nu var død. Frøslevlejren kom ved siden af Ryvangen ganske naturligt til at stå i et helt særligt skær som mindested.

Under retsopgøret efter krigen blev det nødvendigt at bruge lejren til internering af dem, der havde været for meget ovenpå under den tyske besættelse. I denne funktion fik den navnet Fårhuslejren. Det blev et meget diskuteret problem, hvordan man

historisk skulle behandle lejrens dobbelte funktion. Lederen af Frøslevlejrens museum, overinspektør Henrik Skov Kristensen, har skrevet en udførlig beretning om »Det tyske mindretal og Fårhuslejren – retsopgøret på museum« i tidsskriftet *Historie* 2005. Om den fornyede debat 1994 skrev han, at flere ytrede sig i debatten, for og imod, uden at den blev bibragt noget nyt. »Det skete først den 11. juni, da Bjørn Svensson begik en vægtig kronik »Frøslev og Fårhus« i *JydskeVestkysten*. Om eventuel »Fårhusudstilling« anfører Svensson bl.a.:

»Spørgsmålet er så, hvem der skal skrive det efterlyste stykke historie. Skal hjemmetyskerne selv? Eller skal mennesker med samme indstilling som amtsborgmesteren [Philipsen]? Eller skal det rumme, hvad danske og tyske historikere kan enes om således, at hver part får veto?

Jeg har hidtil været modstander af et Fårhusmuseum i forbindelse med Frøslevlejren. Ifølge sagens natur kan man ikke fortælle om Fårhusfangernes skæbne uden samtidig at oplyse, hvorfor de sad i Fårhus, og jeg havde svært ved at forestille mig, at det var, hvad tyskerne ønskede at få med. Men efterhånden som besættelsestiden kommer på afstand og nye generationer vokser op, svinder kendskabet til historien og forståelsen af dens betydning, både for danske og tyske. Derfor er jeg kommet til den opfattelse, at Frøslevlejren ikke kan forstås til bunds uden en oversigt over begivenhederne i Danmark fra 1940-45, og her vil det være rimeligt at medtage en afdeling om det tyske mindretal, så vi får belyst ikke blot Fårhus-tiden, men også dens baggrund. Set med danske øjne....

Jeg er enig i, at man selvfølgelig ikke kan lægge et kollektivt ansvar på den tyske befolkning for, hvad der dengang skete, og heller ikke på den hjemmetyske folkegruppe, men når dens repræsentanter kræver saglig behandling af den fælles historie, må vi stille det samme krav til dem... Martyriet ligger ikke på tysk side. Det er usandt, når man fra tysk side taler om, at hjemmetyskerne kun blev straffet for deres politiske sindelag. De var ikke kriminelle, men illoyaliteten over for det land, hvori de var statsborgere, kan der gives mange eksempler på, hvis de ønsker det... Jeg gentager og understreger, at det efter min mening gik for hårdt ud over hjemmetyskerne. Men bebrejdelserne skal ikke rettes mod Danmark, som ikke længe-

re var nogen retsstat, men imod det af hjemmetyskerne tiljulede Nazityskland, som var skyld deri.«

I en senere kronik mindede jeg om, at det altid havde stået mindretallet frit for og gjorde det stadig at give dets egen fremstilling og udstille deres egne minder om Fårhus på deres egne enemærker, f.eks. Knivsbjerg eller på det tyske museum. Men i danske museumsrammer måtte det være den danske synsvinkel, der skulle gælde. Og da har jeg naturligvis forudsat, at det ikke blev en ensidig fremstilling, men en nøgtern og saglig formidling af Fårhuslejrens historie, som Henrik Skov Kristensen har udtrykt det.

Her bliver jeg nødt til at understrege, at fairness kræver gensidighed. Den tyske folkegruppe kan ikke være sit jammersminde fra 1987 bekendt. »Faarhus 1945-1949« med bidrag fra tidligere fanger i Fårhuslejren afslører, at de har glemt, hvorfor de sad der. De var jo ikke blevet straffet, fordi de havde demonstreret deres begejstring over alle de begivenheder, der havde bragt sorg til danskerne. De blev ikke straffet for deres SK-korps, skønt det groft udnyttede den tyske besættelse til at overtræde alle mulige danske lovbestemmelser. De blev heller ikke straffet for illoyalitet i almindelighed overfor det land, hvori de var statsborgere.

Nej, Fårhusfangerne var – bortset fra de frontfrivillige, som jo efter min mening burde være gået fri – hovedsagelig indsat til afsoning for deres deltagelse i de to militære korps, Zeitfreiwillige og Selbstschutz, der i givet fald skulle hjælpe den tyske besættelsesmagt overfor den danske befolkning. Da korpsene blev oprettet, burde deltagerne være tilstrækkelig advaret af den gældende straffelov, som lovede dem straf for disse forhold.

Men i deres jammersminde lød der helt andre toner. Så var de »sat i KZ-lejr« »på grund af deres sindelag«, ja, de var blot »blevet indespærret af politiske grunde«.

Jeg forstår godt, at hjemmetyskerne har skyet et indbyrdes opgør. Til at begynde med var det »for tidligt«, og senere gad de ikke høre mere om deres fortid. Men når de ikke evner at gennemføre en rimelig selvransagelse, kunne de i det mindste lade være med på dansk bekostning at pynte så virkelighedsfjernt på deres historie.

Brugen af Dybbøl

Jeg var modstander af, at man inviterede tyske soldater til at deltage i mindefesten på Dybbøl 18. april. Det var garnisonskommandanten i Sønderborg, oberstløjtnant J. P. Rasmussen, der i 2001 fik den fortvivlende ide, at han på den måde ville lære danske og tyske »at være i stue sammen«. Han fulgte altså så lidt med, at han ikke anede, at det havde de for længst fundet ud af blandt andet med »De dansk-tyske dage«. Og det var for resten slet ikke det problem, der optog ham, for han havde udelukkende forhandlet med det tyske militær og ganske enkelt skudt det tyske mindretal til side.

Det var et skammeligt militært overgreb på en folkelig tradition, hvilket blev understreget, da de tyske soldater første gang dukkede op ved Dybbølhøjtideligheden. Da blev det centrale i oberstløjtnantens mindetale en udpegning af den vej, de fremstormende tyske soldater havde fulgt, men intet om at de blev slået tilbage af det danske forsvar i Skanse 4 og derfor måtte skifte kurs. Jeg klagede både til forsvarets top og til regeringen, men forgæves. Trist.

På Dybbøl led Danmark nederlaget i 1864, her hoverede tyskerne ved 50-års jubilæet i 1914, her kulminerede genforeningsfestlighederne i 1920, hvor grev Schack forklarede kongen, at Dybbøl var et fredet dansk mindested, hvor »dansk skal møde dansk«, og her afviste et stort stævne i 1933 de nye trusler mod grænsen.

Jeg har derfor også været modstander af, at man inviterede til tysk deltagelse i en jubilæums-genforeningsfest på Dybbøl i 1995. Tyskerne ville gerne være med for at få understreget, at de var ligestillede. Men en genforeningsfest mener jeg skal være for ligesindede, altså for dem der virkelig glæder sig over Genforeningen. – Derfor har jeg spurgt hjemmetyskere, om de også ville deltage, hvis de fik indbydelse til at deltage i danske befrielsesfester. Svaret var selvfølgelig: Nej tak! – Så hvor er logikken?

I øvrigt slap formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Hans Heinrich Hansen, godt fra sin tale ved Genforeningsfesten. Det var den positive side af denne sag. Og for resten var han da med til vort krondiamantbryllup, idet vi naturligvis havde både tyske slægtninge og hjemmetyske venner med ved vore familiefester.

Flensborgbevægelsen

Der er mange danske, der har gjort sig skyldige i at fortegne historien. Desværre standsede Far sine erindringer ved Verdenskrigens slutning. Han var som nævnt ked af afstemningstiden, hvor danske stod mod danske i stedet for mod tyske, og han havde ikke lyst til at skrive derom. Det betyder til gengæld, at der mangler et modspil til de historikere, der er præget af H.P. Hanssen, og som ikke har formået at give Flensborgbevægelsen en fair behandling. Det har jeg så søgt at rette op på med min kritik. Det gælder således Troels Finks iøvrigt vægtige værk *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920*, som jeg har anmeldt i *Sønderjysk Månedsskrift* 1978 og 1980 og dér dokumenteret, at han f.eks. har begået grov uret overfor min far.

Den manglende fairness har desværre også præget bind IV af det ellers påskønnelsesværdige fælles dansk-tyske værk *Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie*.

Det pågældende bind har en fremstilling af Dannevirkebevægelsens målsætning, der jo var en grænse ved Dannevirke, og af Aabenraaretningens program, der sigtede på den nuværende grænse, men ingen skildring af Flensborgbevægelsens holdning, skønt man kunne have gjort det ganske kort ved at citere Flensborggruppens valgopråb, hvori det hed: »I 1867 og 1881 stemte Flensborg med dansk flertal. Vi vil ikke være med til at anerkende den uret, som de fremmede har øvet dernede, som ret. Vi vil ikke være med til at lade de fremmede voldsmænd høste frugt af de 55 års tvangsstyre.«

Men Flensborgbevægelsens holdning får man i bind IV kun at kende gennem præsentation af et ophidset valgmode i Haderslev med *Grænsevagten* 1919/1920 som angivet kilde, hvilket imidlertid var et dække over, at referatet faktisk stammede fra *Hejmdal* og altså var skrevet af en Aabenraamand. Desuden havde man udeladt den del af *Grænsevagtens* artikel, der til sammenligning bragte et afsnit af referatet i *Flensborg Avis* fra det samme møde, og som gav en mere sammenhængende forklaring om bevægelsens tankegang. Det er ikke historieskrivning, der her er bedrevet.

Det afgørende for Flensborgfolkene var, at Flensborg i 1867 havde givet dansk flertal. Det naturlige havde derfor efter deres mening været at lade hele den del af Sønderjylland, der i tillid til

genforeningsløftet i Pragfredens § 5 havde stemt med dansk flertal ved det efterfølgende tyske rigsdagsvalg i 1867, stemme som en samlet zone i 1920. Det ville have haft den berettigelse, at netop dette område ved valget 1867 var blevet fastslået som et bestemt politisk-geografisk begreb med navnet Nordslesvig. Og det ville have forhindret, at tyskerne fik gevinst ud af deres germaniseringsbestræbelser. En sådan zone ville også samlet have givet dansk flertal i 1920 og bragt Flensborg, der i 1867 havde en dansk stemmeandel fuldt på højde med Aabenraas, til Danmark. I stedet fik H.P. Hanssen, der frygtede, at Flensborg var for stor en mundfuld at sluge, byen skilt ud og placeret i en sydlig afstemningszone, som fik tysk flertal i 1920.

Man kan indvende, at hvis Flensborg var blevet overdraget til Danmark, ville det have været et brud på selvbestemmelsesretten for dem, der boede i afstemningsområdet. Så enkelt var det nu ikke, for det var ikke alle dér bosatte, der kunne stemme. Kravet var, at de havde boet der siden før 1. januar 1900, en bestemmelse, som tyskerne iøvrigt kraftigt havde protesteret imod. Og der var jo heller ingen betænkeligheder ved at tage den gamle tysksindede by Tønder, der i 1867 kun havde 17 pct. danske stemmer, med til Danmark til trods for det tyske flertal, som den stadig havde. Da kunne Danmark med bedre samvittighed have taget Flensborg. Det skal understreges, at der her ikke er tale om et nationalistisk yderstandpunkt. Tværtimod. På socialistkongressen i Bern 7. februar 1919 gjorde de svenske socialdemokrater nemlig også gældende, at Tyskland ikke måtte beholde nogen del af det Sønderjylland, der havde dansk flertal i 1867, for de kunne kun kræve det med den ret, at de havde udnyttet deres magt.

H.P. Hanssen havde efter redaktør Jessens død overtaget hans plads som sønderjydernes repræsentant i den tyske rigsdag. Havde Jens Jessen levet ved Genforeningen i 1920 og stadig været tysk rigsdagsmand, tror jeg, at det Nordslesvig, der havde dansk flertal i 1867, havde fået lov til at stemme som en samlet zone, og så var grænsen blevet trukket syd om Flensborg. Så stor forskel kan en stærk personlighed gøre. Og her tænker jeg både på Jens Jessen og H.P. Hanssen. Om H.P. Hanssens rolle i afstemningstiden har jeg iøvrigt skrevet en artikel i *Sønderjysk Månedsskrift* 1979 p. 17-28.

Det nævnte bind IV har jeg kritiseret i *Flensborg Avis* i 2001, og

tidligere har jeg i bladet skrevet en hel kronikserie om Flensborgbevægelsen med begyndelse den 12. februar 1980, men det turde være på tide, at den rigtige historie om bevægelsen også bliver skrevet ind i litteraturen. Det er så meget vigtigere, som adskillige forskere har haft vanskeligt ved at skille Flensborgbevægelsen ud fra Dannevirkebevægelsen, skønt de havde vidt forskellige mål. Det gælder forskere som Bo Lidegaard, og Becker-Christensen har haft samme besvær i sin doktordisputats. Måske hænger det sammen med, at tilhængere af Ejdergrænsen og Dannevirkegrænsen gik over til at støtte kravet om Flensborg, da de måtte opgive deres videregående forhåbninger.

Flensborg – det store spørgsmålstegn

Man kan måske synes, at det var en håbløs tanke at få Flensborg med til Danmark, eftersom der ved afstemningen kun blev afgivet 8.944 danske stemmer mod 27.081 tyske, altså 18.137 flere tyske. Men af disse var de 7.949 kommet tilrejsende sydfra for at afgive deres stemme takket være en fejl, der var begået i Versailles ved udarbejdelsen af fredstraktaten. Og 5.570 var tilvandet sydfra, ganske vist før 1900. Danmark fik 1.093 stemmer på grund af fejlen og 329 fra tilvandrede før 1900. Netto fik Tyskland altså 12.097 flere stemmer på disse to konti end Danmark. Trækker vi dem fra de 18.137 stemmer, som tyskerne fik flere end danskerne, er det tyske flertal reduceret til 6.040, og dermed har vi nærmet os til det befolkningslag, som rummede efterkommerne af dem, der tidligere gav Flensborg dansk flertal.

Det skal bemærkes, at tallene for tilflyttere og tilrejsende stemmeafgivere nordfra inkluderer de implicerede fra byens nordlige opland, der var identisk med I. zone, medens derimod de tilsvarende tal fra det sydlige opland i II. zone jo var holdt udenfor disse beregninger, der kun omfattede områder udenfor II. zone.

Endnu et perspektiv skal trækkes frem. Stauning havde i 1919 sendt I.P. Nielsen til Flensborg for at sondere stemningen. I.P. anså det for sandsynligt, at halvdelen – måske et flertal – ville stemme dansk, idet arbejderbevægelsen var danskorienteret. Men da han i begyndelsen af 1920 anden gang kom derned, spåede han stort tysk flertal, for da havde hovedmassen af den flensborgske arbejderbevægelse rettet sig efter det tyske socialde-

mokratis parole, hvorefter der til trods for den tabte krig skulle være større muligheder for demokrati og fremskridt i Weimarrepublikken end i det lille danske monarki (se *J. P. Mindebogen* p. 121). Og det danske socialdemokrati, der konstant havde opfordret disse arbejdere til at holde sig til det tyske søsterparti, forholdt sig passivt, da der skulle vælges nationalitet.

Og så må man huske, at Flensborgs to største virksomheder proklamerede, at de ville flytte sydpå, hvis byen blev dansk, og det blev velberegnet meddelt just dagen før afstemningen. Den slags aktioner kan nok gøre indtryk.

I øvrigt var en Flensborgløsning måske nærmere på, end mange i dag kan forestille sig. Viggo Sjøqvist oplyser i sin bog om Scavenius, at denne i 1925 gav udtryk for, at det kunne være gået sådan, at Danmark havde måttet basere sig på Pragfredens § 5, »og jeg for mit vedkommende nærede da ingen tvivl om, at det havde været resultatet af rigsdagsvalget i 1867, der viste klart flertal for Danmark nord om Tønder, men syd om Flensborg, der i hvert fald var blevet lagt til grund, og støttet af de allierede havde Danmark sikkert kunnet gennemføre en afstemning ned til denne linie, hvilket ville have ført Flensborg til Danmark.«

Det kan tilføjes, at Tardieu, en af Frankrigs mest fremtrædende repræsentanter på Fredskonferencen, i bogen *Slesvig på Fredskonferencen* (Slesvigsk Forlag 1926) p. 127 skriver: »Hvis den danske regering havde anmodet ikke om folkeafstemning, men om simpel tilbagelevering af den danske del af de landområder, Preussen i 1864 havde frarøvet Danmark, så ville den have opnået det.«

Fejlen i Versaillestraktaten

I øvrigt oplyses det ikke i det omtalte bind IV, at der ved den fejl, der blev begået af Versailleskonferencens administration, blev givet stemmeret til ca. 40.000 (heraf knap halvdelen i II. zone), som ikke skulle have haft det, fordi de nok var født i området, men ikke bosat der, tal der skal ses i forhold til, at antallet af stemmeberettigede, der både var født og bosat i II. zone, i alt var 42.293. Fejlen var til betydelig fordel for tyskerne, ikke blot som påvist i Flensborg, men i hele II. zone.

Det var klart Fredskonferencens ønske, at afstemningsreglerne skulle begunstige danskerne til gengæld for den indflydelse, det

tyske tvangsregimente havde øvet i sin halvthundredårige bekæmpelse af danskheden. Det fremgik også af det første udkast, men undervejs i sagens behandling indløb den omtalte fejl.

I den endelige indstilling af 19. marts fra den belgisk-slesvigske kommission hed punkt b i betingelserne for at stemme: »at være født i den zone, hvori afstemningen finder sted, selv om vedkommende for tiden ikke har bopæl der, efter at være udvist af de tyske myndigheder, eller at have været bosat der fra en dato, der ligger før 1. januar 1900.« Troels Fink mener, at fejlen er indløbet her, jfr. *Da Sønderjylland blev delt* I p. 205-206, men hans oversættelse mangler ordet »efter« og er følgelig misvisende.

Da den trykte udgave af den planlagte traktat forelå den 7. maj, var ordlyden af punkt b blevet ændret til: »at være født i den zone, hvori afstemningen finder sted, eller at have været bosat dér fra en dato, der ligger før 1. januar 1900, eller at have været udvist af de tyske myndigheder uden at have bevaret sin bopæl der«.

Der har været gjort flere forsøg på at finde ud af, hvordan fejlen kunne komme ind i Versaillestraktaten. I artiklen »De fatale afstemningsregler« i *Sønderjysk Månedsskrift* 1982 p. 13-19 er jeg nået frem til, at den juridiske redaktionskomite begik fejlen, da den fik sagen til anden behandling. I perioden mellem 15. april og 7. maj skulle den give de sønderjyske paragraffer i traktaten den sidste afpudsning, og det blev et hastværksarbejde, som man end ikke nåede at forelægge det udvalg, der havde arbejdet med sagen. Det var her, bopælskravet røg ud af traktaten. – Det er uforståeligt, at der ikke blev protesteret fra dansk side, da fredsforslaget blev offentliggjort.

De tyske holdninger

På dansk side kritiserede mange f.eks. Flensborgfolkene som grådige nationalister, der ikke kunne få nok. Men nationalismen blomstrede nok så rigeligt på den tyske side.

De tyske holdninger i Slesvig-Holsten var skarpt vendt imod den tyske rigsregerings erkendelse af, at den tyske nordgrænse var til diskussion. Det gennemgående træk i resolutionerne var, at hertugdømmet Slesvig var et historisk og økonomisk uadskilleligt hele og derfor burde stemme som et hele fra Kongeåen til Ejderen.

Hvis der blev gennemtvunget en afstemning i et mindre område, var det tyske krav, at der kun skulle afstås kommuner til Danmark, hvor mindst to tredjedele af de stemmeberettigede havde stemt for afståelsen. Det betød, at såfremt valgdeltagelsen var 90 pct., var det ikke nok med et flertal på to tredjedele af de stemmende. Så skulle det være to tredjedele af de stemmeberettigede, hvilket ville svare til 74 pct af de stemmende. Og ved en valgdeltagelse på 80 pct. ville det kræve et flertal på ikke mindre end 83 pct af de stemmende. Det forstod tyskerne som den højere retfærdighed efter 56 års forfølgelse af danskheden.

Tysk akademikerhovmod

Så sent som da man i 1995 fejrede 75års-jubilæet for Genforeningen kom der i et dansk-tysk samarbejde en uhyrlig fortegning af baggrunden for afstemningerne i 1920. Titlen var *Fra det tyske nederlag til Slesvigs deling 1918-1920*. Skriftet kom både i en dansk og en tysk udgave forestået af henholdsvis Historisk Samfund for Sønderjylland og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie på dansk side og Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte og Stadtarchiv Flensburg på tysk side. Forfatterne var museumsinspektør Inge Adriansen, Sønderborg, og Flensborgs byarkivar Broder Schwensen. Jeg har rettet en skarp kritik imod skriftet blandt andet i *Jydske Vestkysten* 11. februar 1995 og i *Flensborg Avis* 25. marts 1995.

Adriansen havde som sædvanlig gjort det arbejde, hvor hun har sin styrke, dygtigt. Det oplyses ikke, hvordan de har fordelt arbejdet mellem sig, men en stor del af teksten er så stærkt præget af tyske synspunkter, at forfatterskabet ikke er til at tage fejl af. Spørgsmålet er, om Inge Adriansen overhovedet har læst sin makkers produktion kritisk igennem. For at nævne et eksempel blev det nationale skel i Flensburg før Verdenskrigen belyst med valget i 1912, hvor der kun opgives 456 danske stemmer mod 11.286 tyske, og som støtte for denne oplysning henvises til en dansk kilde. Denne havde imidlertid kun angivet 5.421 tyske stemmer. Det viser sig, at forfatteren her uden videre må have lagt de 5.756 socialdemokratiske stemmer til det tyske tal (eller brugt en tysk kilde).

For det første er det misbrug af en kilde at anføre den som støtte, når man har forvansket dens tal. For det andet er det imod

reglerne at lægge alle socialdemokrater i den ene vægtskål og navnlig her, hvor det danske socialdemokrati ved valg efter valg havde opfordret de sønderjyske arbejdere til at stemme på det tyske socialdemokrati, så man må vente, at der gemmer sig danske stemmer i de tyske stemmetal. I flere artikler remsede jeg et langt synderegister op, bl.a. i *Flensborg Avis* 25. marts 1995. Broder Schwensen svarede i bladet 1. april med tysk akademikerhovmod, at han kun ville svare i et historisk tidsskrift og kun, hvis kritikerne var historiske fagfæller. Han fik et gensvar 11. april, og derefter sendte jeg ham privat en liste, der dokumenterede 24 notoriske fejl og 28 kritisable påstande ud over dem, jeg havde remset op i mine artikler. Det er alt, alt for mange i et billedhefte med kun en snes sider tekst. Det svarede han heller ikke på.

For at man nu ikke skal generalisere ud fra Broder Schwensen vil jeg gerne tilføje et eksempel på en modsat holdning. 12. oktober 1984 meddelte den tyske professor Alexander Scharff, Kiel, mig i et venligt brev, at der i den nye udgave af hans lille *Schleswig-Holsteinische Geschichte* i vid udstrækning var taget hensyn til min kritik i *Sønderjysk Månedsskrift* af den tidligere udgave. Den form for dansk-tysk samarbejde forekommer mig mere perspektivrig end det omstridte billedhefte, der styrker tyske fordomme på bekostning af væsentlige danske synspunkter.

København i den nationale kamp

Den tysk-danske konfrontation begyndte jo ikke i grænselandet, men i den danske hovedstad, hvor den tyske indflydelse og det tyske sprog havde fået et omfang, der provokerede til et brud. Men den danske opposition imod den tyske dominans i Hovedstaden, der udfoldede sig i anden halvdel af 1700-tallet, forplantede sig ikke til Sønderjylland, hvor danske og tyske levede i samdrægtighed.

Den danske regeringsby medvirkede endog på forskellig vis til Sønderjyllands fortyskning. For eksempel regnedes sønderjyder i den grad for udlændinge, at de ikke havde adgang til legaterne ved Københavns Universitet. I 1744 fik en sønderjyde fra Haderslev således af principielle grunde afslag fra selveste Holberg på ansøgning om et stipendium, fordi konsekvensen af

et ja til sønderjyder ville være et ja også til holstenerne. Derimod havde ikke blot danske, men også nordmænd, islændinge og færingers adgang til legaterne. Endog studerende fra Gotland og Øsel havde i perioder denne begunstigeelse.

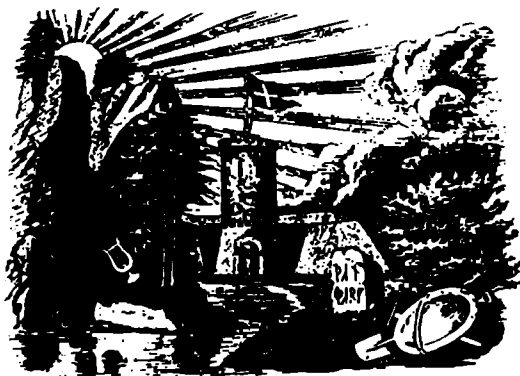
Anderledes blev sønderjyders forbindelse til Kiels Universitet fremmet. 1767/1773 lykkedes det at få det gottorpske Holsten tilbage til det danske monarki. Samtidig havde Danmark forpligtet sig til at godkende Ridderskabets privilegier og altid gøre et medlem af dette til leder af Tyske Kancelli, endvidere til at opretholde universitetet i Kiel og indføre bienniet, dvs. at ingen måtte få embede i hertugdømmerne uden at have studeret mindst to år ved dette, der som bekendt blev en varm støtte for slesvig-holstenismen. Det gav Sønderjylland en tysk-akademisk overklasse, der blev en fortydskningskilde af rang.

De danske i grænselandet fandt sig tilmed skikkelig i, at hertugdømmet Slesvig sammen med Holsten og Lauenborg blev styret på tysk fra København. Så sent som i 1831 kommenterede en dansk forgrundsfigur som Grundtvig det holstenske ønske om en stænderforfatning med en formodning om, at slesvigerne ville føle sig Kongen mest forbundne, hvis han ville knytte dem til Holsten. Alle slesvigerne, som han kendte eller havde hørt om, sagde, at de hørte hjemme i Holsten eller, nøjere forklaret, Dansk Holsten. Men just på den tid var vi ved vendepunktet. Oprettelsen i 1838 af bladet *Dannevirke* i Haderslev, det første dansk-skrivne blad i Hertugdømmerne, blev en fanfare, der skulle vække mange danske af dvale. Men samme år oprettedes Haderslebener Bürgerverein med både danske og tyske stiftere, så billedet var broget. Der var jo også forlængst sket omfattende skader, og arveproblemet satte hurtigt det danske monarkis sammenhængskraft på dagsordenen. I de tyske forbundslande inklusive Holsten var der mandlig arvefølge, medens den i Danmark kunne gå videre via et kvindeligt mellemlid, og de to parter gjorde begge krav på Slesvig.

Når der trods denne danske begunstigeelse af slesvig-holstenerne er opstået en slesvig-holstensk tradition om dansk undertrykkelse af dem, har det relation til tiden mellem de slesvigske krige, hvor man fra dansk side blandt andet med sprogreskripterne af 1851 søgte at råde bod på følgerne af tidligere tiders misregimente. De var meget fornuftige, og man friholdt tysktalende områder som det sydligste Slesvig med 182.000 indbyggere for-

Dannevirke.

Udkommer hvert Uge
for et halvt Bxt;
Prisen er 15 S. Ct.
eller 2 Rigsbankmf.
2 Sh for hvert Hirt-
tingaar.

Bestilles paa de offent-
lige Postkontorer, hos
Herr Universitetsbog-
handler Keitzel i
Kjøbenhavn og hos
Rebølgeren.

Et Ugeblad for Hertugdømmet Slesvig.

Nr. 3.

Den 5. Jult.

1838.

Dannevirkes oprettelse i 1838 var det første signal om en vågnende danskhed, der ikke var tilfreds med at blive regeret på tysk fra den danske hovedstad. Det karakteristiske bladhoved kom dog først til fra bladets nr. 3.

uden Flensborg. Problemerne var alene knyttet til et mellemslesvigsk område med 47 sogne, der havde 82.000 indbyggere. Her gik man for bureaukratisk til værks. Man tog ikke tilstrækkeligt hensyn til den udvikling, der havde været siden den statistik, man byggede på, var samlet. Men når man så sammenligner med den lange periode, hvor slesvig-holstenerne faktisk forvaltede det danske styre i Sønderjylland, og den efterfølgende periode, hvor de knægtede det danske Nordslesvig med sprogløven af 1888, kalder påstanden om, at det var danskerne, der var undertrykkerne, unægtelig på smilebåndet.

Efter den første slesvigske Krig afgjorde stormagterne, at den dansk-tyske helstat skulle fortsætte, hvor vi havde ønsket at få båndene til Holsten løsnet. Desværre havde tyskerne i praksis sikret sig veto-ret overfor Helstatsforfatningen, hvilket gjorde opgaven uløselig. Resultatet blev krigen i 1864 med tabet af Hertugdømmerne. Den efterfølgende krig mellem Preussen og Østrig endte med Pragfreden 1866, hvor fransk pres indføjede

den § 5, som gav sønderjyderne i de nordlige distrikter løfte om, at de ved afstemning selv måtte afgøre deres nationale tilhørsforhold.

Ved det første valg efter Preussens annekstion af de hertugdømmer, Danmark havde afstået, måtte den danske stemmeafgivning derfor ses på baggrund af §5. Valget, det første med almindelig valgret, fandt sted i februar 1867. Danskheden var førerløs, stort set avisløs og svækket af bortrejste og fordrevne danske, men alligevel lykkedes det at samle 27.488 danske stemmer i det slesvigske hertugdømme mod 39.593 tyske stemmer. Det danske flertalsområde strakte sig til syd for Flensborg by. Tyskerne havde imidlertid ikke stemt »rigstysk«, men antipreussisk. De havde udelukkende stemt kandidater ind, der ønskede et selvstændigt slesvig-holstensk hertugdømme. Og selv i Holsten var der i 1865 konstateret et udbredt had til preusserne, der endda kulminerede i udtalelser som »Wir wollen viel lieber wieder dänisch als preussisch werden.« (Steen Bo Frandsens artikel i tidsskriftet *Historie* 2006 p. 315). Og en vis distance fra slesvig-holstensk side overfor Preussen har faktisk været mærkbar helt op til vor tid.

Preussen fik fjernet §5-løftet i 1878, hvilket de danske sønderjyder følte som et groft svigt. Og hele denne udvikling var baggrunden for Flensborgbevægelsens holdning i striden om afstemningen i 1920.

Euroregion Slesvig

Hvor danskerne efter Tysklands genrejsning var tilfredse med det pragmatiske grænseoverskridende samarbejde, var det et gammelt ønske på tysk side at få det formaliseret. I 1995 fejrede Sønderjyllands Amt 75-året for Genforeningen bl.a. med en grænselandskongres, hvor den slesvig-holstenske europaminister Gerd Walter priste tanken om regionernes Europa og ønskede den realiseret ved vor fælles grænse. Det gav stødet til udarbejdelsen af et udkast til Euroregion Slesvig. Amtsborgmester Kresten Philipsen sagde ganske åbent, at økonomisk betød det hverken fra eller til. Men hvorfor skulle man så have den?

Jeg var imod det. Det smagte mig for meget af ideologi. Og så blev forslaget lanceret med spørgsmålet: »Hvor går grænsen«! Hovedkraften på tysk side, Flensborgs overborgmester O.C.

Dielewicz lagde ikke skjul på, at han ønskede nationernes Europa erstattet af regionernes Europa. I forvejen var grænsen svækket af Schengenaf-talen, der åbnede grænserne og kun tillod stikprøvekontrol. Og det planlagte råd skulle have 42 medlemmer, halvt fra hver side. Bare en enkelt ikke kunne forstå dansk, ville forhandlingerne automatisk blive ført på tysk. Og så betegnelsen euroregion, alt gik i samme retning. Mine indvendinger kunne genfindes langt ind i tilhængerrækkerne, selv i det tyske mindretal.

Modstanderne organiserede sig i Sønderjyllandskomiteen, men da jeg var tilhænger både af EU og det grænseoverskridende samarbejde, blev min vurdering, at tonelejet var for højt både hos tilhængerne og modstanderne af ordningen, som jeg udtrykte det i *Jydske Vestkysten* 22. december 1997. Debattens bølger nåede imponerende højder, men at nogle modstandere både begik hærværk og fremsatte dødstrusler blandt andet overfor amtsborgmesteren, vakte dog almindelig forargelse. Den slags hører ikke hjemme i et demokrati.

Sagen endte med, at modstanderne fik indrømmelser med hensyn til navnet, der blev et uskønt kompromis: »Region Sønderjylland/Slesvig«, og sluttelig forsvandt de 42's råd i en slankekur, der gavnede effektiviteten. På den måde fik kritikerne ret.

Grænselandet i dag

Den danske konjunktur i Sydslesvig har siden 1920 haft både op- og nedture, men der har været bred opbakning til den støtte, som Danmark giver til de danske organisationer og skoler i landsdelen, for tiden omkring 480 mill. kr. årlig. Der er ingen sikkerhed for, at denne støtte fortsætter i hidtidigt omfang. Der er ikke længere tyske trusler, intet grænsepolitisk drama, der kan holde liv i den brede offentligheds interesse og forståelse for de danske forposter. Det har desværre længe været sådan, at de danske sydslesvigere i Danmark ofte bliver opfattet og behandlet som tyskere. De flotte danske valgtal og skoletal i Sydslesvig ændrer ikke herved. Det må erkendes, at de danske tal delvis dækker over tysk tilslutning. Det skal man ikke uden videre beklage, for danskheden kan ikke få fremgang uden at nogen går over fra tysk til dansk side.

Ifølge Skoleforeningens formålsparagraf er det skolernes sigte »at fremme elevernes samhørighed med den danske befolkningsdel i Sydslesvig og med det danske folk«, så der skulle ikke opstå tvivl om den sag. Imidlertid har der i et halvt år strækkende sig på begge sider af nytår 2008 været en dybtgående debat i *Flensborg Avis* om disse problemer, hvor også jeg har deltaget.

Det var Jan Eiffert, adjunkt på Duborgskolen, der gav startskuddet med et forhånende angreb på den danske sangskat repræsenteret af Højskolesangbogen, som ifølge ham er fyldt med vrøvl, der bræges ud på versefødder, en gang åndelig onani og klerikal indoktrinering, så man roligt kunne makulere tre fjerdedele af den.

I tilgift oplyste Jan Eiffert, at de unge i dag ikke opfatter sig selv som danske eller tyske, men som europæere. Han tilføjede, at i skolen uddanner vi heller ikke de unge til at være små danskere, men til at være gode europæere, og han pegede på, at Skoleforeningen måske burde ændre formålsparagraffen væk fra det nationale og over til det multinationale. »Det er den måde, vi allerede arbejder på.« Man kunne have ventet, at disse oplysninger gav anledning til et afklarende opgør i Sydslesvig, men det udeblev.

Ved et nytårsmøde 2008 omtalte generalkonsul H. Becker-Christensen en undersøgelse i et skrift af dr. phil. Lars N. Henningsen. Eleverne i en gymnasieklasse på Duborgskolen var i denne undersøgelse blevet spurgt om deres tilknytningsforhold. Svarene afslørede, at knap 20 pct. af de adspurgte følte sig som danskere, knap 30 pct. følte sig som tyskere, men over halvdelen følte sig som sydslesvigere. Nogle af disse præciserede, at de ikke følte sig som danske sydslesvigere. Det er beklageligt, at udbredelsen af just dette forbehold ikke foreligger undersøgt, for en begrænsning af det kunne muligvis have beroliget noget med hensyn til vurderingen af resultatet af 13 års dansk skolegang.

I et andet skrift har Lars N. Henningsen peget på den stærke tilbagegang i antallet af sydslesvigske elever, der tager på et efterskoleophold i Danmark, og han stillede spørgsmålet: Hvordan skal sydslesvigerne så i fremtiden opleve at få den tætte kontakt med Danmark, som efterskolerne hidtil har givet dem.

Under alle omstændigheder er der her områder, hvor der skal arbejdes meget målrettet, hvis man i Sydslesvig stiler efter at

Den imponerende A.P. Møller-skole i Slesvig fotograferet ved indvielsen 1. september 2008. (Foto: Martina Metzger, Flensborg Avis).

opretholde Danmarks støtte i det hidtidige omfang. Som et initiativ på dette område har Grænseforeningen organiseret gymnasieelever fra Duborgskolen i et korps af »Sydslesvigambassadører«, der skal skabe kontakter i Danmark. Men sydslesvigeren Peter Huber, der under et ophold på Rødning Højskole traf et hold ambassadører, har i *Flensborg Avis* senest 6. maj 2009 gjort rede for sine betænkelige erfaringer. Da han brugte udtrykket »danske sydslesvigere«, blev det afvist af dem alle. De begrundede fravalget af »dansk« med deres flerkulturelle status. Og de forkyndte frejdigt, at det dansk-tyske forhold blev forbedret, når de gamle i mindretallet nu langsomt forsvinder. Ambassadørmissionen slår fejl, hvis man ikke får rettet op på disse misforhold. Og jeg må fastholde mit gamle ønske om, at ingen må gå ud af den danske skole i Sydslesvig uden at være forsynet med et lille skrift, der forklarer det danske mindretals historie og forbindelse med Danmark.

Foreløbig er der dog meget at glæde sig over i Sydslesvig. Tallene er fine, og i den storslåede gave, den nybyggede A.P. Møller-skole, der er så karakteristisk for A.P. Møller-familiens støtte til det nationale arbejde, har Slesvig by fået et skolepalads, der næppe overgås af nogen skole i delstaten. Og det må anerkendes, at ministerpræsident Peter Harry Carstensen deltog i indvielsen. Sådan skal det være. Tyskland har jo ellers haltet noget bagefter i den positive udvikling i Grænselandet, og det er stadig tilfældet, blandt andet når det gælder økonomisk støtte til mindretallene. Det er virkelig på tide, man fra tysk side sørger for en bedre balance på dette område, hvor Danmark fortsat bærer hovedbyrden.

Naturligvis havde Sydslesvig gennemgået en helt anden udvikling, også nationalt, hvis landsdelen var blevet dansk. Lige som det gik i Nordslesvig eller Sønderjylland, som landsdelen blev kaldt efter Genforeningen, skønt Sønderjylland historisk var navnet på hele landområdet mellem Ejderen og Kongeåen.

Den genforenede del af Sønderjylland er nu blevet så dansk, at dens helhed begynder at smuldre. Den sidste kommunalreform lagde flere sønderjyske områder til kommuner på den anden side af den gamle Kongeågrænse. Men det er nu med vemod, man tager til efterretning, at det meste af Christiansfeld inklusive den historiske vejstrækning med mindsten, der markerer Kongens ridt over den nedlagte grænse i 1920, er blevet en del af Kolding Kommune. Og Sønderjyllands Amt er gået op i en større region. Det betyder jo, at Genforeningen er fuldbyrdet. Og siden var der planlagt en sygehusstruktur, der lagde det centrale sønderjyske sygehus så sydligt, at folk fra det nordlige Sønderjylland ville blive tvunget til Kolding. Det føltes, som om Haderslev blev skubbet ud af Sønderjylland. Men til slut blev centret heldigvis lagt i Aabenraa. Og så får man trøste sig med, at Sønderjylland er den eneste landsdel, der kan bære et historisk månedsskrift, lige som der just er udkommet et flot tobindsværk om Sønderjyllands historie. Endnu giver historien sønderjyske samlingspunkter. Og så er der jo sporten, der også for mange er et vigtigt samlingspunkt og som i hvert fald kalder på lokalpatriotismen, idet man ikke er bange for at bruge betegnelsen SønderjyskE.

Vi har haft to gunstige muligheder for at få grænsen lagt sydligere, nemlig i 1920 og 1945 efter de to tyske nederlag. Når de

ikke har kunnet udnyttes, venter jeg, at grænsen bliver liggende, hvor den ligger. Men landet mellem Kongeåen og Ejderen vil fortsat være brydningsområde for de to nationaliteter, dansk og tysk. Indtil videre trives de danske forposter syd for grænsen, og de fortjener at blive mødt med støtte og samhørighedsvilje. Som daværende statsminister Nyrup Rasmussen så rammende udtrykte det nødvendige forbehold: »Så længe I holder fast i os, holder vi fast i jer.«

Når jeg ser tilbage på min indsats i grænsestriden, falder det i øjnene, at der har været utrolige omskiftelser i den periode. Man kan vel nok sige, at jeg er den sidste i rækken af sønderjyske journalister, der med selvlært, solid historisk udrustning målbevidst gik ind i den nationale kamp. Men skæbnen har maget det sådan, at jeg har været med til at afvikle den dansk-tyske konfrontation. Det har været en lykke at opleve.

Dannevirkeperioden

Journalist uden journalistlæretid

Krigen havde udskudt mine muligheder for at komme over i journalistik. Den radikale redaktør Chr. Torpe, senere kendt som populær radiomedarbejder, havde i en samtale med gårdejer Søren Ratzer, der var formand for a/s Modersmålet, som ejede *Dannevirke*, peget på mig som et redaktøremne, der burde kunne interessere bladet. Der blev også indledt forhandlinger i 1939, men de blev afbrudt, da krigen udbrød, fordi avisen under de omstændigheder ikke turde binde sig til en dyr arbejdskraft. Da krigen sluttede, blev forhandlingerne genoptaget. *Ekstra Bladet* sonderede også min interesse i en ansættelse, formodentlig ansporet af min kamp med livsforsikringsbranchen, men jeg sagde nej tak. Og så fik jeg brev fra Ejnar Nielsen, redaktør af *Kristeligt Dagblad*. Han havde været chef på *Jydske Tidende* og havde altid syntes, at den plads burde indtages af en sønderjyde, så han havde spejdet efter emner og ikke fundet andre end mig. Nu, da han havde hørt, at jeg var på markedet, ville han vide, om han kunne gøre sine gamle kontakter i *Berlingske Tidende* opmærksom på mig i denne sammenhæng med henblik på næste chefskifte. Jeg takkede ham for det smukke tilbud men tilføjede, at det havde længe været et mål for mig at blive knyttet til den gamle sønderjyske presse. Jeg så det som en opgave at holde den i live og ville gerne hjælpe efter evne, så også her sagde jeg nej tak, skønt forslaget rummede anderledes gunstige udsigter. Det gik i orden med *Dannevirke*, dog sådan, at jeg indtil videre skulle blive boende i København af hensyn til den gamle redaktør, som ikke var interesseret i at få mig i nærheden, da det jo var underforstået, at jeg engang skulle afløse ham, hvor han vistnok havde håbet, at en søn kunne blive hans arvtager.

Jeg forlod altså en god stilling, hvor jeg var vellidt, bevidnet af en afskedshøjtidelighed med gaver og en adresse med over 100 underskrifter. Det er værd at nævne med henblik på den næste arbejdsplads, jeg fik. Den var fra begge sider tænkt som en livstidsstilling, men blev det ikke. Efter bladets ønske var der indgået aftale om en gensidig opsigelsesfrist på et år, fordi man ønskede at kunne holde på mig. Formanden, Niels Skrumsager,

havde advaret mig med henvisning til, at redaktør Nielsen ikke havde villet love at give mig en fair behandling. Jeg svarede, at jeg betragtede Nielsen som en hædersmand og var ikke bange for hans optræden. Jeg gik også ned i gage for at nå ind på den vej, som jeg i 1928 havde besluttet at gå, men til gengæld fik jeg adgang til at skrive i andre aviser. Jeg kunne også i 1947 påtage mig i et værk med titlen *Billeder af Rigsdagens historie* at skrive det indledende kapitel på 50 sider om politiske hovedtræk.

Min stilling var egentlig en luksusstilling for et lokalblad som *Dannevirke* men havde alligevel sin berettigelse, dels med henblik på den langsigtede opgave at holde liv i den sønderjyske presse, dels i den øjeblikkelige situation hvor Grænselandets problemer fik en fremskudt placering i dansk politik. Det gjaldt retsopgøret efter Besættelsen, der også ramte det tyske mindretal, og spørgsmålet om at sikre danskheden i Sydslesvig, eventuelt med en senere grænseforskydning for øje. Og jeg var naturligvis glad for at få fri adgang til at kommentere de mange problemer i sønderjyske avis-spalter, både de generelle og de særlige grænselandspolitiske, men det var på en måde en hæmsko at bo i København, hvor jeg savnede at få læserkommentarer, der eventuelt kunne anspore mig til præciseringer. Men i min høje alder er jeg omsider blevet beroliget. Den fremtrædende venstremand Niels Aage Madsen har fortalt mig, at han, dengang han 1946-47 bestyrede Rødning Højskoles betydelige landbrug, læste mine artikler med stor interesse, og da han en dag spurgte højskoleforstanderen, den kyndige historiker Hans Lund, om min afstamning, fik han i svaret tilføjet den kommentar: »Den unge mand skriver det mest læseværdige, som i disse dage skrives i dansk presse om Besættelsen, retsopgøret og mindretalslovgivningen.«

Målet nået

Redaktørspørgsmålet blev aktuelt i 1950, da redaktør N.J. Nielsen var død. Folketingsmand Simon From protesterede imidlertid imod tilsidesættelse af den mangeårige redaktionsekretær Axel Søchting, så han og jeg blev udnævnt til sideordnede ansvarlige redaktører. Skønt redaktør Nielsen i sin tid havde taget forbehold overfor mig, behandlede han mig altid godt og skrev også anerkendende breve til mig. Under hans syg-

Ungdomsbillede af Axel Søchting.
(Foto: Historisk Arkiv for Haderslev
Kommune).

dom havde Søchting imidlertid behandlet mit stof på en måde, der gjorde mig betænkelig. Jeg skrev derfor følgende brev til ham:

Kære redaktør Søchting.

16.3.50

Inden vi begynder vort snævrere samarbejde, er der en ting, jeg gerne vil understrege, nemlig, at et godt samarbejde må bygge på absolut gensidig loyalitet og vilje til at samarbejde i bladets interesse. Kan vi ikke have tillid til hinanden, men må vogte på hinanden med mistro, vil ethvert tilfælde, der kan gøres til genstand for fortolkning, blive opfattet på den uheldigste måde i stedet for at blive udlagt til det gode, og det kan hverken blive til gavn for os eller bladet.

Når jeg fremhæver dette så stærkt, skyldes det, at De efter min opfattelse ikke hidtil har været tilstrækkelig opmærksom på ønskeligheden af et loyalt samarbejde, og jeg møder derfor på forhånd med en vis mistro, som det nu står til Dem at erstatte med tillid. Jeg vil hellere end gerne have slået en streg over gamle modsætningsforhold, men uden Deres energiske hjælp kan det ikke lykkes.

Når De overfor min beklagelse af, at mine artikler i den sid-

ste tid har fået så slet udstyr og dårlig placering, fremfører, at det skyldes Deres bestræbelser på at få mine artikler i bladet samme dag, som de ankom til Haderslev, er De ude i det uholdbare. I tiden fra 1.2.-8.3. inkl. har De af mine 23 artikler kun taget én eneste artikel med på ankomstdagen. Resten har De altså haft rigelig tid til at lade sætte ordentlig op, og jeg kan derfor med rette føle mig brøsthøden over, at de alligevel er blevet sat i skammekrogen. Jeg har svært ved at bringe mine artiklers udstyr og placering i samklang med begrebet loyalitet, og at De har gjort forsøg derpå ved en påstand om, at grunden alene er Deres anstrengelser for at gavne mine artikler ved at bringe dem hurtigt frem i bladet, kan kun gøre ondt værre.

Tallene ser iøvrigt således ud: I den nævnte periode har der været 31 spidsartikler på. Deraf havde De selv skrevet 13, fra Venstres Pressebureau og andre steder havde De hentet 11, medens kun 7 af mine artikler var fundet værdige til denne placering (og af disse var de tre endog de ugentlige rigsdagsoversigter, som fast har stået på denne plads fra før redaktør Nielsen blev syg, og kun fire af mine artikler har således fundet nåde for Deres skøn). Dette skal sammenlignes med, at hver eneste af Deres egne artikler (bortset fra nogle lokale valgbetragtninger, som henhørte under lokalrubrikken) kom til at stå i spidsen af bladet. Dette misforhold er så grelt, at De dog vist selv må kunne indse, at det ikke kan forsvares.

Men De var end ikke tilfreds med at få Deres artikler stillet foran mine. Når De ikke selv kunne få tid til at skrive leder, anbragte De bureau-artikler i spidsen som udtryk for bladets meninger, medens mine artikler blev skubbet tilbage i anden række og klemte sammen i Kompres eller Petit.

Dertil kommer så, at fire af mine artikler helt er forsvundet: Én er gået i papirkurven, og tre andre er blevet væk (foruden de tidligere nævnte »Devalueringen og prisklemmen« og »Når lejerestriktionerne hæves« også en tidligere afsendt artikel »Utidssvarende«, som jeg ved det fornyede eftersyn opdager ikke har været i bladet; jeg kan i hvert fald ikke finde den).

Prøv at forestil Dem, hvorledes De ville have reageret, hvis De havde siddet her i København og jeg i Haderslev havde givet Deres artikler en sådan behandling. Så vil De måske kunne sætte Dem ind i mine følelser.

Nu er situationen imidlertid den, at vi er blevet ligestillede ansvarlige redaktører. Vi har en mægler, der skal søge at bilægge eventuel uenighed, men vi har ingen appeldomstol, der kan skære igennem og træffe afgørelsen. Vi er i den henseende stillet på lignende måde som et par ægtefæller, der også må se værsgo at enes, for ellers går det simpelthen ikke. Og selv om vi er blevet bragt sammen i dette fællesskab uden egen tilskyndelse, så bliver tilværelsen utålelig for os begge, hvis vi ikke i bladets og egen interesse kan finde hinanden i et godt dagligt samarbejde. Men dette kræver loyalitet først og loyalitet sidst, og det er en selvfølge, at dette krav må være gensidigt. Jeg vil gøre, hvad jeg kan, for at få et sådant samarbejde i stand, men en forudsætning for, at det kan lykkes, er naturligvis, at jeg opfylder Deres betingelser for et tillidsfuldt samarbejde, og at De opfylder mine.

Nu kender De mine synspunkter. Hvis De også har noget på hjerte, så kom frem med det, så vi kan få gjort rent bord og give hinanden hånd på, at nu begynder vi på en frisk.

Venlig hilsen sign. Bjørn Svensson

Det gik, som jeg havde håbet. Vi gav hinanden hånd på et godt samarbejde, og det holdt til trods for, at der var problemer. Det var jo ikke mindst Søchtings ansvar, at bladet virkede så gammeldags. Men han ville gerne fortsætte med at bryde satsen om, altså forme siderne. Desværre begyndte han altid med forsiden for at få den færdig. I stedet for at vente så længe som muligt for at få nyheder, der adskilte sig fra dem, som morgenbladet *Jydske Tidende* havde på forsiden, tog han dem, der allerede var på Ritzau-printeren. Han var en god skribent, men en uopfindsom bladskrædder. De lokale nyheder begyndte således gerne med en énspaltet overskrift »Haderslev By«, der stod et fuldkommen tilfældigt sted på siden, også helt nede i spalten. Da jeg engang spurgte, om vi ikke burde have overskrifter med »Haderslev By« og »Haderslev Amt« faste steder foroven på siden, erklærede han, at det kunne teknisk ikke lade sig gøre. Men det kunne det.

Da jeg kom til Haderslev for at tiltræde, sagde Søchting, at nu tog han ferie. Og så stod jeg der helt uden praktisk erfaring. Men da han kom hjem, havde jeg ved hjælp af en samarbejdsvillig

typograf fået de to overskrifter placeret i stort format på faste pladser øverst på henholdsvis side 4 og 5, og så fortsatte ordningen. Tidligere stod oplandsstoffet spredt på to sider, idet man side 6 bragte de nyheder, man ikke havde nået at få med dagen før, af hvilken grund en læser fra Rødding skulle se efter på to sider for at få de lokale nyheder. Nu blev der sørget for, at de alle kom på side 5, lige som vi i det hele taget søgte at få mere orden på stoffet, for eksempel med en lødige side 3, der også fik en kraftigere markeret placering af lederen. I det hele taget ønskede jeg en livligere opsætning med vægt på overskrifterne. F.eks. kom en medarbejder med en artikel, der havde overskriften »Smuk gammel kiste erhvervet af Amtsmuseet«. Jeg ændrede den til »Det blev kistens redning, at den gik i stykker«.

Der blev også udefra lagt mærke til, at vi havde fået skik på bladet. Året efter min ansættelse sagde H. Hansen fra Venstres Pressebureau anerkendende til mig ved Venstres jyske årsmøde, at vi virkelig havde formået at rette bladet op. Tilsvarende udtalte redaktør Behrens, Kolding, sig til Thomsen, og Skytte Nielsen, Vejle, sig til Søchting. Det var dog anerkendelse fra tre fagfolk udefra. Og indefra skrev formanden, Niels Skrumsager, til mig: »Du kan stole på, at vi vil holde fast på dig«.

Søchting og jeg fik et udmærket, men ikke effektivt samarbejde. Vi satte os ikke sammen for at gennemarbejde mulighederne for forbedring, og han blev ikke inspireret af mine forsøg på at give forsiden en mere spændende opsætning, når jeg brød om i hans ferier. Trods alle forbedringer var jeg ikke tilfreds med den daglige avis, men jeg slog mig til ro med, at min tid kom jo nok, jeg havde endnu ikke rundet de 50. Men det skulle jeg ikke have gjort. Udviklingen i avisverdenen gik så hurtigt, at det var forkert at forholde sig afventende, også på *Dannevirke*. Og det var min fejl. Jeg burde have taget initiativet til at effektivisere samarbejdet.

En mærkelig bladmand

Værre var det, at *Dannevirke* var domineret af direktøren, redaktør N. Th. Thomsen, der havde været på bladet helt siden 1920. Han var iøvrigt den eneste af de ledende på bladet, der havde hilst min ansættelse med tilfredshed, men hans tilfredshed gik ret hurtigt over. Efter et tidligere redaktørdødsfald var den typo-

grafuddannede Thomsen en overgang blevet konstitueret som redaktør, indtil redaktør Nielsen var blevet ansat. Formentlig stammede nogle af de privilegier, som han havde tiltaget sig, fra dengang.

Thomsen boede nu i redaktørboligen oven over redaktionslokalerne, og han forlangte, at der ikke blev arbejdet i dem efter kl. 22.30, hvilket vanskeliggjorde, at aftenens mødereferater kunne ligge færdige til sætning næste morgen. Thomsen åbnede bladets post, og var han interesseret i nogle af de bøger, der var sendt til anmeldelse, tog han dem og vel at mærke uden at orientere os. Det blev opdaget, da redaktionen skrev til et forlag med ønske om at få en bestemt bog til anmeldelse og fik svaret, at den havde vi allerede fået. Og Thomsen var den eneste af os tre, der kunne byde cigarer på bladets regning. Da et bestyrelsesmedlem engang bemærkede, at Söchting bød cigarer af egen beholdning, henstillede den pågældende til Thomsen at udvide ordningen, men det blev negligeret. Bladets bil var han vant til at regne for sin egen, da hverken redaktør Nielsen eller Söchting havde kørekort. Det passede ham ikke, at jeg lærte at køre bil, så jeg måtte ind og notere i hans kalender forud for hver gang, jeg ønskede at bruge den.

»Ansvarlige redaktører og ansvarlige redaktører«, sagde han engang med hånlig stemmeføring. Han regnede os ikke. Når han havde noget at indvende med hensyn til trykfejl eller andet, kom han ikke ind på mit kontor, men dukkede op ude i sætteriet, når jeg var derude for at bryde om, for at påtalen kunne demonstrere hans overordnede placering for personalet. Men det blev mig for meget. Så engang løftede jeg røsten og protesterede imod, at han forstyrrede mig under ombrydningen, hvorefter han gjorde omkring og forsvandt.

Svend Irgens Hansen, der senere blev redaktør af bladet, fortæller i sine erindringer *Journalist fra Hækkerup til Haderslev*, at det kostede ham først afslag og derefter stort besvær at få Thomsen overtalt til anskaffelsen af et skuffedarium til cliché- og billedarkiv, i hvilken anledning han »fremsatte nogle særdeles uærbødige bemærkninger til hr. direktøren, som man åbenbart skulle bukke og skrabe og bukke for, hvis man ville have noget fornuftigt gennemført«. Irgens Hansen gætter på, at denne episode kan have medvirket til følgende protokollat, som Thomsen havde skrevet efter et bestyrelsesmøde. »Bestyrelsen vedtog en-

stemmigt, at der gennem formanden gives redaktionssekretær S. Irgens Hansen meddelelse om, at han ikke vil kunne forvente til sin tid at overtage stillingen som ansvarshavende redaktør af selskabets blade.« Protokollatet blev godkendt med underskrifter af syv agtværdige bestyrelsesmedlemmer, men formanden Simon From videregav aldrig meddelelsen, og Irgens Hansen så den først, da han som ansvarshavende redaktør fik adgang til protokollen. Men da var Thomsen blevet fyret af grunde, som jeg ikke kender, men nok kan gætte på. Kernen i problemet var det klassiske modsætningsforhold mellem redaktion og forretningsførelse, og forløbet siger en del om både Thomsen og bestyrelsen.

Thomsen var på sin vis en dygtig mand, der også havde en fremtrædende placering i byens foreningsliv, både Harmonien, Teaterforeningen og Frimurerlogen. Han ville iøvrigt have mig gjort til frimurer, men jeg sagde nej tak. Måske havde jeg været bedre garderet, hvis jeg havde takket ja. Og jeg snakkede ham ikke efter munden. Da han engang ville roses for bladets gode udbringningssystem, der gjorde, at vi sammenlignet med *Vestkysten* havde relativt færre abonnenter, som fik bladet med en dags forsinkelse, svarede jeg, at det også var en mulighed, at vi havde tabt forholdsvis flere af denne gruppe. Selv om jeg ellers også i forhold til Thomsen forholdt mig i en venteposition, kom der et afgørende sammenstød.

Normalt udkom bladet med otte sider og nogle ekstra især om fredagen. Når tekst og annoncer fyldte mere, end der var plads til, skulle Thomsen tage stilling til sagen, og da han ofte om formiddagen sad i forhandlinger på sit kontor – vi kunne ikke vide, om de var tjenstlige eller knyttet til foreningslivet –, måtte vi vente, til han fik tid, og så tog han nogle annoncer ud og sagde, at nu måtte vi kunne klare os med det. Ud røg altså både nyheder og annoncer.

Den forsinkende ordning fik jeg engang sat en stopper for i et bestyrelsesmøde. Med henvisning til det tidkrævende i ordningen foreslog jeg, at det blev overladt til os at flytte rundt på sideantallet i ugens aviser. Thomsen blev rasende og erklærede sammenbidt, at så kunne han ikke tage ansvaret for bladets økonomi. Jeg afviste, at det kunne få konsekvenser for økonomien, eftersom vi jo havde faste størrelser at arbejde med, nemlig den aftalte sættetid, stereotypi, som vi abonnerede på, billedklichéer og de indgående annoncer, så vi kunne ikke udvide papirforbruget

og dermed forøge udgifterne. Efter en noget varm debat sagde formanden I.H. Østergaard (en gammel gårdejer, der var meget afhængig af samarbejdet med Thomsen), at det havde været en interessant diskussion, som vi jo kunne tage op på næste møde. – Så har jeg et ønske, sagde jeg. Jeg foreslog, at vi til næste møde praktiserede mit forslag, og kunne direktør Thomsen så påvise, at det havde fået uheldige økonomiske følger, skulle det naturligvis ikke fortsætte. – Skal vi så give de to redaktører den fjer i hatten, spurgte formanden med en noget uheldig formulering. For os gav vedtagelsen en arbejdslettelse, der var en fordel for bladet, for Thomsen derimod var det en fjer i hatten, som han mistede.

Ikke alene var Thomsen blevet desavoueret, men han havde samtidig afsløret sig selv. For selvfølgelig rokkede ændringen ikke en tøddel ved bladets økonomi. De store ord om det ansvar, som han havde her, kunne ikke skjule, at det ikke var bladets ve og vel, der først og fremmest lå ham på sinde. Han var ikke interesseret i rationalisering. Han var ligeglad med aktualiteten af nyhederne, som han var ligeglad med anmeldelse af relevante bøger, og som han var ligeglad med aftenarbejdets tilrettelæggelse af næste dags morgenarbejde. Han gennemførte også kortsynede besparelser, så vi f. eks. et par gange før et kvartalsskifte måtte gå ned på mandagsaviser med kun seks sider. Det, der ud over økonomien interesserede ham, var hans private behagelighed og demonstrationen af hans magtposition. Tilsyneladende så Thomsen bladet som en pengemaskine og et magtsymbol, hvor jeg så *Dannevirke* som et stykke sønderjysk historie, det gjaldt om at holde liv i.

Men med desavoueringen var der ikke sat punktum. Søchting advarede mig og sagde, at nu går Thomsen med dolken i ærmet. Jeg fulgte derfor Søchting's eksempel og undgik at komme på tværs af Thomsen.

En vindfersag tabt

Direktør Thomsen fik imidlertid også en dolk til det andet ærme. Som det fremgår af den efterfølgende redegørelse for mit forfatterskab, havde jeg i 1944 fået udgivet en bog om livsforsikring med en skarp kritik af branchen. Som følgevirkning fik jeg tilsendt en del eksemplere, der styrkede min argumentation.

Naturligt nok fulgte jeg i årenes løb min kritik af forsikringsbranchen op, også efter at jeg var blevet redaktør af *Dannevirke*. Direktør Crones selskab »Danmark« fandt imidlertid anledning til at anlægge sag mod de ansvarlige redaktører af dette blad. Det skete efter, at jeg den 1. september 1952 havde skrevet en leder om »Radio og Forsikring«, hvor jeg oplyste, at der var eksempler på, at folk, der havde tegnet forsikringer i Crones selskab, var blevet snydt, så pengene drev af dem. Mit grundlag var solidt nok. For eksempel havde jeg i »Danmark« en livsforsikring, der krævede præmien betalt i 61 år, hvor jeg i Statsanstalten kunne nøjes med 36 år. Selskabet bestred heller ikke de faktiske oplysninger, jeg havde ført frem. Spørgsmålet gjaldt alene sprogbrugen. Jeg mente kort og godt, at når direktør Crone med fuldt kendskab til konsekvenserne havde ladet agenterne tegne forsikringer, der kostede de ukyndige kunder i tusindvis af kroner, havde de god grund til at føle sig snydt.

Selskabets forsvarer, højesteretssagfører H. H. Bruun, der samtidig var formand for selskabet, udstrålede imidlertid en sådan forargelse og selvsikker arrogance, at jeg mener, at Vestre Landsret lod sig dupere. Jeg forsvarede mig selv med et indlæg, der strakte sig over to dage med tre timer pr. dag, medens en lokal sagfører forsvarede min medredaktør. Det var oplagt en fejl, at H. H. Bruun ikke blev mødt af en ligeværdig modpart.

Jeg begriber alligevel ikke, at Landsretten end ikke kunne få øje på formildende omstændigheder, men dømte mig til at betale en halv årsløn plus diverse beløb.

Dommer Strøbech i Kolding sagde til min far, at den dom burde have været appelleret, men jeg havde ikke råd, og bladet havde ikke lyst. Der er i hvert fald næppe tvivl om, at i dag ville man være blevet frifundet i en sådan sag, hvor der faktisk var ført sandhedsbevis. Og det er egentlig besynderligt, at pressen dengang slet ikke interesserede sig for denne sag. Det er først senere, at ytringsfriheden er blevet alfa og omega i pressede-batten.

Et uventet ultimatum

11. november 1955 fik jeg fra direktør Thomsen bragt genpart af et brev, der med henblik på bestyrelsesmøde dagen efter var skrevet til bladets formand med oplysning om, at han gjorde sin

forbliven ved bladet »afhængig af, om redaktør Bjørn Svensson skal fortsætte sit medarbejderskab ved bladet eller ikke«. Begrundelsen var denne: »Som forholdene her i virksomheden har udviklet sig siden redaktør Bjørn Svenssons tiltrædelse for 5½ år siden og under henvisning til den seneste tids begivenheder i denne henseende«.

Jeg var lamslået. Det kom som et lyn fra en klar himmel. *Dannevirke* havde gennem min ansættelse fået, hvad det ønskede, en stærk sønderjysk stemme, der gjorde sig gældende i den nationale debat. Det havde den også gjort i 1955, altså det år, hvor Thomsen nu ville have mig fjernet. Da var det tyske mindretal indblandet i Rostockmyten, idet dets gamle leder, den tidligere folketingsmand pastor Johannes Schmidt havde meldt sig som hovedvidne, der kunne bekræfte den danske udenrigsminister Munchs tilstedeværelse i Rostock den 17. marts 1940, hvor denne med den tyske SS-fører Himmler skulle have aftalt den tyske besættelse af Danmark. Dermed mente pastor Schmidt at have stemplet hele retsopgøret med det tyske mindretal som ugyldigt. Det lykkedes mig først i 1957 at tilvejebringe dokumentation for, at Schmidt den pågældende dag havde været til konfirmation i Celle og altså ikke kunne have været i Rostock samtidig. Derfor kunne der i 1955 endnu kun føres debat om sandsynligheder, som det også bekræftes af et festskrift til den tyske Kiel-historiker dr. Jörn-Peter Leppien, der er udkommet i 2008. Her har den tyske historiker Peter Hopp side 250, jfr. 255, angivet, at jeg i en artikelserie i *Dannevirke* 22., 24., 25. og 26. februar 1955 havde taget Schmidts forklaringer under den kritiske lup, medens Schmidts imødegåelse af mig var lidet troværdig. Foruden at jeg igennem årene og altså også her havde placeret *Dannevirke* centralt i debatten, havde jeg i høj grad medvirket til at give bladet en bedre struktur. Det kunne altså ikke være af hensyn til bladet, at Thomsen ville af med mig.

Et ordentligt menneske ville heller ikke komme med et sådant ultimatum, hvis han ikke forinden havde givet mig en chance med en advarsel. Men Thomsens problem var, at der intet var at klage over. Det var da rigtigt, at samarbejdet om bladproblemer var dårligt. Men ansvaret lå hos Thomsen. Det var ham, der ikke kunne samarbejde. Vi havde haft et tremandsudvalg, der skulle sikre samarbejdet. Det bestod af Thomsen og de to redaktører. Men en dag meddelte Thomsen, at nu havde han nedlagt det,

fordi de to redaktører altid var enige! Dermed havde han da bevist, at det ikke var mig men ham selv, der var vanskelig at samarbejde med. I øvrigt havde vi – bortset fra bilspørgsmålet – slet intet at gøre med hinanden i det daglige efter, at det var overdraget de to redaktører at fordele avisens sider over ugens dage. Og jeg havde jo i lang tid holdt en lav profil, så henvisningen til den forløbne tid måtte være en ren og skær hævnaktion for bestyrelsens desavouering af ham, som jeg i sin tid havde fremkaldt.

Med hensyn til de seneste begivenheder måtte Thomsen sigte til et møde, jeg den 2. november havde haft med formanden, som jeg havde opsøgt, fordi jeg ønskede at få en ordentlig drøftelse af bladets situation sat på dagsordenen, så vi kunne forbedre os, dersom Thomsens fusionsforhandlinger med bladet *Hejmdal* i Aabenraa førte til sammenslutning. Vi redaktører var jo holdt udenfor forhandlingerne, skønt der var redaktionelle forhold, der burde tages i betragtning. Det var som nævnt et problem, at vi kom ud til landboerne med avisen fra dagen før, oven i købet med forsidenyheder der havde stået i *Jydske Tidende* dagen før. Jeg gentog mit tidligere forslag om, at man burde overveje at komme med en dobbeltudgave, dvs. med en eftermiddagsudgave beregnet til byboerne, men med en opdateret forside senere på dagen til uddeling på landet næste dag, vel at mærke med dennes dato på bladet. Jeg foreslog desuden formanden at medvirke til et bedre samarbejde i bladledelsen, så vi kunne oprette et firemandsudvalg, hvor en bestyrelsesrepræsentant var med, gerne formanden selv, der jo plejede at støtte Thomsen. Han lovede at medvirke hertil. Og jeg nævnte bilspørgsmålet, fordi jeg i tilfælde af bladsammenslutning ville få brug for at kunne rykke hurtigere ud. Endelig gjorde jeg opmærksom på, at Thomsen engang havde fået givet Søchting en lønforhøjelse, så jeg var den lavest lønnede blandt de tre ledere; det ville jeg gerne have udlignet, og jeg ønskede i det hele taget overvejet, om det ikke var rimeligt skridtvis at justere lønningerne på lederniveauet. Den 5. november orienterede jeg Thomsen om mødet.

Da en klodset formand kan volde ulykker, bad jeg I.H. Østergaard overlade orienteringen af bestyrelsen til mig. Det blev en aftale, og han opfordrede mig derefter til at sende bestyrelsesmedlemmerne en orientering. Men han brød sit løfte og oriente-

rede dem på et møde i Gabøl søndag den 6. november, som Thomsen ikke havde indkaldt mig til med den begrundelse, at jeg var i Flensborg og altså ikke var hjemme. Men det var et gement nummer fra hans side. Jeg var i høj grad hjemme. Jeg havde været til stævne i Flensborg ugen før, og lige siden havde bilnøglen ligget i Thomsens skuffe, så det var udelukket, at jeg kunne have været i Flensborg. Der var ikke sendt nogen indbydelse til mig, og der var heller ikke kommet nogen telefonisk indkaldelse.

Havde jeg været med ved dette afgørende bestyrelsesmøde, havde jeg kunnet tilbagevise noget, som formanden havde fået helt galt i halsen. Han meddelte nemlig, at jeg havde gjort fordring på en klar lederstilling på bekostning af Søchting og vel også af Thomsen, som tidligere havde beskyldt mig for at stræbe efter at tilrane mig hans magt og beføjelser. Det kunne virkelig ikke falde mig ind. Nu måtte jeg tilbagevise den uforståelige misforståelse i en redegørelse skrevet 8. nov., men det er svært at indhente den slags med efterfølgende korrektioner.

Det må være dette forhold, Thomsen sigtede til med »de seneste begivenheder«. Men en ansvarshavende redaktør må have samme ret som forretningsføreren til at drøfte bladets anliggender med formanden, og jeg kunne ikke se noget krænkende for Thomsen i de problemer, jeg havde rejst og derefter orienteret ham om. Da jeg lørdag talte med Thomsen, hvor han allerede var blevet orienteret af formanden, kom han heller ikke med sit ultimatum. Ganske vist afviste han mit forslag om, at vi slog en streg over fortidens uenighed i et forsøg på at skabe et bedre samarbejde med henblik på fusionen, men han gik da ind på min anmodning om at lade udarbejde et budget for en speciel morgenudgave. Det var først, da han modtog min redegørelse med dementiet af, at jeg havde krævet en lederstilling, at han besluttede, at nu skulle jeg fjernes. Jeg forstod ikke en brik.

Dette forklarede jeg også på bestyrelsesmødet dagen efter, at jeg havde modtaget Thomsens ultimatum, altså lørdag den 12. november. Og så plumpede det ud af Thomsen, at tanken om at lønforskellen mellem os burde overvejes havde gjort ondt. Han kunne altså ikke tåle, at hans overmagt fik ridser ved, at de to redaktører fik mere i løn. På den konto var han parat til at kaste bladet ud i lederkrise, medens vi lå i vanskelige fusionsforhandlinger. Senere fortalte Simon From mig, at en af de værste an-

stødssten for Thomsen havde været min kørsel i den bil, han regnede for sin egen. Jeg holdt selv regnskab med min kørsel, og en opgørelse fra august 1954 viste, at jeg i løbet af de fire år kun havde kørt 15.000 km. Men Thomsen havde givet Simon From helt overdrevne forestillinger om omfanget af min bilkørsel. Det var nok selve dette, at han ikke længere var alene om bilen, der generede hans magtfølelse.

Nu, hvor der forelå et uforståeligt ultimatum, bad jeg både mundtligt og skriftligt Thomsen om at konkretisere sine anklager, så der var noget at tage stilling til. Det afviste han. Efter min mening var det uanstændigt at forlange en mand afskediget uden at lægge årsagerne på bordet. Jeg kunne derfor ikke gøre andet end at erklære, at jeg fortsat ville optræde så passivt og resigneret overfor Thomsen som hidtil. Thomsen blev spurgt af formanden, om han så ville opretholde sit ultimatum. Hertil svarede han ja. Og derfor udvidede jeg mit tilbud således, at Thomsen kunne få lejlighed til at klage, når som helst jeg måtte overtræde den passive holdning, jeg havde forpligtet mig til, og at jeg var indforstået med, at så kunne der straks drages konsekvenser deraf. Det måtte vel være tilstrækkelig garanti for Thomsens fred. Da ingen meldte sig med kommentarer, hævdede formanden mødet. Jeg spurgte bagefter den fornuftigste af bestyrelsesmedlemmerne, om jeg skulle udlægge det sådan, at jeg burde søge bort fra bladet. Det syntes han ikke.

Jeg betragtede faktisk det sidste tilbud fra mig som en enstående chance for på den måde at få bestyrelsen indblandet i de konkrete tilfælde, så Thomsens latterlige klager kunne komme på bordet. Og i hvert fald kunne jeg ikke se andet, end at jeg dermed havde givet ham så megen »fred«, at han ikke kunne opretholde sit ultimatum. Og da slet ikke, hvis bestyrelsen fulgte mit krav op om at få lagt klagerne på bordet, hvilket burde være en selvfølge.

Mandag den 14. november var der igen bestyrelsesmøde, et fredsommeligt af slagsen. Formanden nævnte, at jeg havde været inde på tanken om en særlig morgenudgave. Han tog afstand fra det, skønt han ellers havde erklæret sig helt enig med mig under mit besøg hos ham. Da jeg talte med Thomsen, erklærede denne, at han altid havde betragtet en morgenudgave som det eneste rigtige, men det var et spørgsmål, om vi magtede det økonomisk. Det var altså endnu ikke undersøgt.

Problemet var landabonnenterne. 1.500 af dem holdt stadig bladet, selv om de altid kun fik gårsdagens avis med gammel dato og gamle nyheder. *Hejmdal* måtte vel i hvert fald mindst have 500. Når de nu fik et nyt blad, der hverken var *Dannevirke* eller *Hejmdal*, måtte man forberede sig på et frafald. Det gjaldt om at komme den situation i forkøbet med en billig morgenudgave af aftenavisen. Jeg kom med forskellige overslag, som burde efterregnes og drøftes. Men det blev der intet af.

Sammenslutningen af de to blade blev vedtaget på en generalforsamling i *Dannevirke* den 19. december, hvor jeg tilsyneladende ikke har været med, fordi jeg ikke var aktionær.

Min verden styrtede sammen

Den 29. december 1955, da jeg lå i seng med en hjernerystelse, kom min kone op med et brev. Det var afsendt af *Hejmdals* sagfører, advokat Tofft, Aabenraa, der end ikke kendte mit navn, men havde stilet det til redaktør Børge Svensson. Brevet indeholdt en opsigelse med omgående fratreden. Den tilværelse, jeg havde planlagt og tilrettelagt mit liv efter, var slået i stykker. Min verden styrtede sammen. Og jeg kunne simpelthen ikke øjne nogen fremtid, – i hvert fald ikke i Sønderjylland. Med en sådan opsigelse, der kunne antyde alt muligt lige til, at der var taget af kassen, havde man desuden gjort det utroligt vanskeligt for mig at få en ny stilling.

Vi redaktører var jo ikke i nogen fagforening og stod følgelig uden arbejdsløshedsforsikring. Jeg havde en hjemmegående kone og fem skolesøgende børn. Hvad skulle vi leve af? Da der dengang ikke var samtidighedsbeskatning, måtte vi oven i købet betale skat af en indtægt, som vi ikke længere havde. Kunne vi overhovedet beholde det hus, som vi havde fået bygget, da vi flyttede til Haderslev? Det hele så uoverkommeligt ud. Og at sende mig en sådan opsigelse, uden at nogen af bestyrelsen havde haft mod til at komme og forberede mig på katastrofen! De kunne ikke være det bekendt.

Det viste sig, at *Dannevirke* den 28. december havde holdt bestyrelsesmøde, hvor min situation ikke var blevet drøftet. Men derefter havde de to bladbestyrelser haft et fællesmøde. Søgning var med. Om jeg ikke var med på grund af hjernerystelsen, eller fordi jeg igen ikke var blevet indkaldt, fremgår ikke af papirerne.

Bladets bestyrelse og bladledelse, fotograferet ved Dannevirkes 100 års-jubilæum i 1938. Stående fra venstre: L. Lautrup, Søren Ratzer, N.J. Nielsen, Jørgen Gram, I.H. Østergaard, Chr. Wonsbek. – Siddende nedefra: S. Kloppenborg-Skrumsager, N.Th. Thomsen, N. Skrumsager.

Ratzer blev som formand efterfulgt af Niels Skrumsager, der erklærede, at jeg kunne stole på, at de ville holde fast i mig, men han blev efterfulgt af I.H. Østergaard, der ikke magtede sin opgave.

Redaktør N.J. Nielsen var den, der ikke ville love at behandle mig fair, men gjorde det alligevel, medens N.Th. Thomsen, der var glad for min ansættelse, fortrød og intrigerede mig ud i fire års arbejdsløshed.

Men jeg fik bagefter at vide, at *Hejmdals* formand, Peter Chr. Hanssen havde holdt en skarp tale og erklæret, at det var en absolut nødvendighed, at *Dannevirke* skilte sig af med en af sine redaktører. Om mit navn blev nævnt direkte, ved jeg ikke. Men jeg forstod godt hans holdning. Da jeg ikke anede noget om Thomsens opspil til ham, gik jeg uden videre ud fra, at hans drivkraft var grænsepolitisk. Det måtte være bittert for ham at standse faderens gamle blad og afskedige sin bror, Bjørn Hansen, som redaktør, og dobbelt bittert at overgive det til en grænsepolitisk modstander. Den gamle sønderjyske fører H.P. Hansen, der i spidsen for Aabenraaretningen i 1920 havde fået grænsen lagt nord for Flensborg, ville have vândet sig, hvis navne som *Dannevirke (Modersmålet)* og Svensson, der var knyttet til Flensborgbevægelsen, som ville have grænsen lagt syd for Flensborg, nu skulle tegne *Hejmdal*. Jo, jeg kunne i og for sig forstå sønnen.

Jeg kunne også forstå, hvis *Dannevirkes* bestyrelse havde ment at måtte bøje sig, dersom den – lige som jeg – havde opfattet det som et grænsepolitisk ultimatum. Men det viste sig hurtigt, at det var en helt anden historie. I virkeligheden var det Thomsens tomme ultimatum, som Peter Chr. Hanssen havde lagt stemme og autoritet til.

Sandheden blev afsløret

Bagefter fik jeg fra to pålidelige kilder opklaret, at Peter Chr. Hanssen overfor kritik af hans ultimatum havde forsvaret det med, at de jo under fusionsforhandlingerne havde fået at vide af Thomsen, at han ikke kunne samarbejde med mig, og at jeg ikke alene var uduelig, men heller ikke bestilte noget. Thomsens bagtalelse af mig havde været effektiv, for hejmdalerne nøjedes med at få sagen belyst fra den ene side.

Det har været svært at få forløbet af den 28. december klarlagt, og jeg har bl.a. i den lokale presse forgæves efterlyst de relevante bestyrelsesprotokoller. Fællesmødet endte vistnok med, at de rådslog hver for sig, og at *Dannevirkes* bestyrelse selv besluttede min afskedigelse. Men baggrunden var i hvert fald, at Peter Chr. Hanssen uden for dagsordenen og overraskende for alle rejste kravet om kun én redaktør, et krav han, så vidt jeg vidste, heller ikke havde rejst under fusionsforhandlingerne, så det virkede

som et kup. Det er også givet, at *Dannevirkes* bestyrelse regnede med, at *Hejmdals* bestyrelse stod bag kravet, hvad den ikke gjorde fuldtalligt. Til gengæld regnede *Hejmdals* bestyrelse med, at det var efter *Dannevirkes* ønske, at kravet blev rejst. Men det var det ikke. Mere præcist: Det var Thomsen, der ønskede min afsked, fordi fællesbladet ikke kunne gå uden samarbejde i toppen, altså med ham. Det har ikke skortet på dementier af, at denne baggrund var årsag, men vi fik efterhånden samstemmende bekræftelser fra syv forskellige kilder, og til overflod kom landsretssagfører Jegsen 4. marts 1956 som mægler udsendt af Thomsen og meddelte mig, at Thomsen bestemt afviste, at han havde givet det udseende af, at han havde henvendt sig på *Dannevirkes* vegne. Men når han fremdrager det, medens han forhandler med *Hejmdal* på *Dannevirkes* vegne, er det ikke let at holde tingene ud fra hinanden. Og det var i hvert fald en indrømmelse af, at han havde henvendt sig til *Hejmdal* i denne sag.

Efter min overbevisning var det med Thomsens intriger lykkedes ham at få to bestyrelser til at afskedige mig ud fra den opfattelse, at det var et krav fra den anden bestyrelse. For at glæde sig selv og sin kone havde han skadet bladet i dets sønderjyske placering, idet nu begge sønderjyder i ledelsen var blevet fyret, både Bjørn Hanssen og jeg, og desuden havde han kynisk styrtet en familie i ulykke. Ingen af de to bestyrelser evnede at sætte tingene på plads, og det forhold er åbenbart almindeligt forekommende, både dengang og nu. I hvert fald oplyste *Jyllands-Posten* 5. november 2008, at en undersøgelse havde vist, at i 44 pct af de danske virksomheder evner bestyrelserne ikke at give direktionerne modspil, endsige at udøve kontrol med dem.

Simon From gjorde som nyvalgt bestyrelsesformand, hvad han kunne for at bøde på de ubehagelige konsekvenser for mig. Han forsvarede iøvrigt afskedigelsen med, at »vi troede jo, at du var så velkvalificeret, at du let kunne få andet arbejde«. Han anede altså ikke, at en sådan afskedigelse, der smager af bortvisning, gør det vanskeligere at få nyt arbejde jo bedre kvalificeret man er. Og når afskedigelsen blev indrammet af Thomsens påstande om uduelighed og dovenskab, kunne det måske blive svært at få sandheden frem.

Da jeg 3. maj 1956 traf Bjørn Hanssen og amtmandinde Ingeborg Refslund Thomsen (begge søskende til Peter Chr. Hanssen

og alle tre børn af den gamle fører H. P. Hanssen) på Christiansborg, forklarede de i fællesskab og samstemmende, at nu kunne *Hejmdals* bestyrelse godt se, at de havde ladet sig fuppe af Thomsen. Han skulle jo have nogen til at »skubbe for«. De var gået i en fælde, der var lagt en snare, men da de havde opdaget det, var det for sent, for da blev de nødt til at vedstå deres medansvar for afskedigelsen.

15. april hentede jeg mine ting på bladet og sagde farvel til personalet. I sætteriet var de meget åbne. Alle som én mente de, at det var den forkerte, der var blevet fyret. Det var mig, der lavede den bedste avis og skrev de bedste ledere. Og Thomsen kunne ikke længere klare sin opgave. I stedet for at holde sig til den type sættemaskiner som de havde, så de kunne bytte magasiner etc., havde han – formodentlig for at spare et mindre beløb – anskaffet tre nye maskiner af en anden og langt ringere type, – og uden at rådføre sig med Bryld i den tekniske afdeling. Det blev ikke godt, før han var væk.

Samme dag fortalte landsretssagfører Jegsen (vor nabo), at Söchting havde henvendt sig til ham, fordi jeg med et brev til advokat Tofft havde vanskeliggjort det for ham at opfylde sit løfte om at anbefale mig, hvis eventuelle arbejdsgivere henvendte sig til ham for at få en vurdering. Jeg havde nemlig ønsket i opsigelsesperioden at beholde skrivemaskinen og at disponere over årskortet til DSB, og de bebrejdede mig desuden, at min telefonregning (på 274 kr.) var svulmet over alle bredder. Jegsen havde svaret, at jeg havde ret til at bevare mine redaktørrettigheder. Personalegoderne hører til fuld løn. Da jeg viste ham mit brev til Tofft, erklærede han, at det var jo en ganske almindelig regningsopgørelse.

17. april besøgte jeg efter indbydelse Söchting i hans hjem. Han gentog, at han gerne ville støtte mig med hensyn til nye stillinger, men at mit sidste brev til advokat Tofft havde gjort det vanskeligt. Jeg undrede mig. Han forstod, at jeg blot mente at kræve min ret, men det var ikke altid klogt at kræve sin ret overfor mennesker, der havde indflydelse på ens fremtid. Ville han da ikke sige sandheden? Jeg svarede ikke, at jeg betragtede dette som en slags pengeafpresning, men søgte at fastholde hans positive holdning. Hvis Söchting havde stillet sig solidarisk med mig, havde redaktionen været urørlig, selv for Thomsen. Men det var jo ikke at vente.

Efterhånden gik det op for mig, at Thomsen simpelthen havde udnyttet fusionsforhandlingerne til sin fordel. Han havde regnet med, at man ikke ville skifte administrativ ledelse, når de to administrationer skulle under én hat, og derfor havde han risikeret sit ultimatum. Og når han ikke vendte tilbage til det og heller ikke tog sin afsked, var det, fordi han havde en trumf i baghånden, nemlig *Hejmdal*. Han har utvivlsomt også i beskrivelsen af min udygtighed udnyttet min svækkede stilling efter Vestre Landsrets dom. Hvis jeg havde vundet i Landsretten, havde min stilling måske været for stærk til, at afskedigelsen kunne gennemføres, i hvert fald på den tarvelige måde. Men nu var opsigelsen altså en kendsgerning. Den vidnede iøvrigt ikke om nogen særlig dygtighed hos afsenderne.

Opsigelsen var ulovlig

Opsigelsen »på fællesbestyrelsens vegne« var karakteristisk nok afsendt fra *Hejmdals* sagfører. Den omfattede et halvt års løn, men jeg mente at have ret til et helt års løn og fik – stadig senge-liggende – min kone til at ringe til Thomsen for at få en kopi af min kontrakt. Først nægtede han, at der eksisterede en kontrakt, men derefter kom der et nyt brev, hvori man bad mig anerkende opsigelsen, dog med et års løn.

Da jeg så kom på benene, ringede jeg til aktieselskabsregisteret for at få at vide, hvornår de to blade var blevet sammensluttet. Og det viste sig som ventet, at *Hejmdals* bestyrelse uberettiget havde været med til det bestyrelsesmøde, hvis resultat den havde haft en afgørende indflydelse på. Jeg skrev derefter til bestyrelsen, at opsigelsen var ugyldig, og jeg efterlyste derfor en gyldig opsigelse. Der gik heldigvis tre måneder inden den kom. Min afskedigelse kostede altså bladet i alt fem kvartalers løn i stedet for de to, som Thomsen havde stillet bestyrelsen i udsigt.

Dannevirke ønskede ingen opmærksomhed omkring min afskedigelse. Den blev ikke meddelt i bladet, og mit navn blev ikke strøget i rammen med navnene på de ansvarlige redaktører. Det skete først, da jeg forlangte det. Og da den legale opsigelse først kom i 1956, kan det være et spørgsmål om ordvalg, hvorvidt jeg er afskediget i 1955 eller 1956.

En venlig sjæl betænkte mig med nogle *Hejmdal*-aktier, som kunne sikre mig adgang til bladets generalforsamlinger. Det

benyttede jeg mig af to gange, første gang på *Hejmdals* generalforsamling 29. juni 1956, hvor dirigenten, borgmester Gjelstrup meget håndfast fratog mig ordet. Næste gang var på *Dannevirke-Hejmdals* generalforsamling 29. juni 1957, hvor jeg var bedre væbnet. Jeg talte i tre kvarter, og da Simon From havde svaret, gik borgmester Gjelstrup, der igen var dirigent, uden videre over til næste punkt på dagsordenen. Da jeg protesterede, fik jeg ordet, men »kun for en ganske kort bemærkning«. Da jeg så var kommet op på talerstolen, sagde jeg, at det ikke kunne blive for en ganske kort bemærkning, for jeg havde studeret den håndbog for dirigenter, som overregistrator i Aktieselskabsregisteret, Krenchel har udarbejdet, og efter den var der ikke nu mulighed for at afskære mig fra ordet.

Gjelstrup ærgerlig forbavset: Jamen der må da være en grænse.

Jeg: Det er der også, men det er ikke her. – Gjelstrup var derefter sat ud af spillet på grund af sin egen uvidenhed, og jeg fortsatte.

Da vi efter generalforsamlingen skulle drikke kaffe, satte jeg mig ved siden af folketingsmand Jørgen Gram med bemærkningen: »Nu fik jeg da sagt jer besked.« Jørgen Gram svarede noget tøvende og eftertænksomt: »Det er der ikke noget at sige til. Det kan jeg godt forstå. Der kan ske fejl. Der kan ske fejl, som ikke lader sig genoprette.«

Det trak ud med den endelige afregning helt til efteråret 1958, for bladet havde forregnet sig med hensyn til endnu en post. Jeg havde nemlig krav på at få feriepengene med mig, sagde min sagfører, en gammel studenterkammerat, Lausten Svendsen, søn af Nikolaj Svendsen, der havde været redaktør af bladet før Genforeningen. Men der blev lagt hindringer i vejen. Thomsen henvendte sig til Direktoratet for Arbejdstilsynet for at afskære mig fra feriepenge. Jeg kunne dokumentere, at han på ni punkter havde givet klart urigtige oplysninger til offentlig myndighed for at opnå en afgørelse i min disfavør. Direktoratet bad mig om en kommentar, hvorefter det gav min sagfører ret.

Bladet meddelte mig derefter, at bestyrelsen havde besluttet at anke afgørelsen til ministeriet. Vi ventede forgæves i måneder, men da vi så forhørte i ministeriet, viste det sig, at sagen ikke var

anket. Og det var simpelthen ikke sandt, at bestyrelsen havde besluttet at anke. Alt sammen var tarvelige forhalingsmanøvrer fra Thomsens side. Min sagfører blev ærgerlig og meddelte 18. august 1958, at hvis det forfaldne beløb ikke omgående blev betalt, ville han tage det til inkasso. – Beløbet blev ikke betalt. Han tog det derefter til inkasso. Bladet vægrede sig fortsat ved at betale. Sagføreren gav derefter bladet en frist på en uge, inden der blev udtaget stævning. Så kom beløbet, men uden det krævede inkassosalær. Først efter ny trussel om stævning kom salæret, og min gode sagfører erklærede, at anden løn ville han ikke have. Det var nederlag på nederlag for bladet med en uværdig afslutning – en trøst i alt det mørke.

Det blev i det hele taget systematisk gennemført fra bladets side at give blanke afslag uden begrundelse på mine ønsker. I skrivelse af 15. september 1958 refererede advokat Tofft som bladets opfattelse, at jeg havde »haft ferie for bladets regning i fem kvartaler«. Det var en utrolig hån, en infami uden lige i betragtning af, at jeg af hensyn til Thomsen blev bortvist fra min arbejdsplads på en måde, der gjorde det uhyre vanskeligt for mig at få arbejde. Jeg havde ikke haft højere ønske i denne situation end at kunne fortsætte mit arbejde og søge nyt arbejde fra uopsagt stilling.

Afskedigelsens form medførte, at jeg var arbejdsløs i fire år og to måneder. Hvis den tabte retssag om livsforsikringsbranchens metoder har bidraget til det videre forløb, blev arbejdsløsheden en tillægsstraf, der samlet vel gør det til den strengeste straf nogensinde i en injuriersag, hvor jeg blev dømt til trods for, at jeg havde løftet bevisbyrden.

Min afskedigelse blev som sagt ikke den eneste i forbindelse med omlægningen af *Dannevirke*. 1. oktober 1959 meddelte *Jydske Tidende*, at nu trak direktør Thomsen sig efter eget ønske tilbage efter 39 års virke i bladets tjeneste. Det lignede ham dårligt, at 40 års jubilæet ikke blev taget med. I frimurerlogen gav Thomsen da også åbent udtryk for, at han var smidt på gaden, og han var bitter. Man havde tilbudt ham, at han kunne skrive artikler til bladet ind imellem, men det havde han afslået.

Om min afskedigelse skrev jeg senere, at den var en farceagtig udløber af et farceagtigt forhold mellem redaktion og administration, og det mener jeg stadig.

Fra *Dannevirke* kunne jeg ikke få en anbefaling. Men da jeg

havde søgt stilling på Bornholm, havde en så fremtrædende Venstre-redaktør som Kr. Jespersen, *Roskilde Dagblad*, 13. april 1956 uopfordret sendt et anbefalende brev med blandt andet disse anerkendende ord, som han også tilstillede mig i gentert:

»Jeg er medlem af Venstres redaktørforenings bestyrelse, og her drøftede vi netop for nylig det meningsløse i, at denne dygtige og tiltalende mand nu har måttet trække sig tilbage fra et blad, hvor han har gjort så fremragende en indsats, og som så hårdt kunne trænge til ham....Det har berørt mig smerteligt at se, hvordan denne dygtige mand er blevet et offer for modstridende interesser ved bladsammenslutningen i Sønderjylland og derved ganske uden egen skyld er blevet ledig. Jeg ved fra udtalelser fra kendte sønderjyder, at man også i store kredse dernede betragter hans afskedigelse ikke blot som en uret, men også som et kolossalt tab for bladet. Jeg har – som mange andre af Venstres redaktører – fulgt hans virksomhed ved *Dannevirke* og set, hvorledes han med sin pen og hele sin personlighed har formået at præge bladet, så det altid var en fornøjelse at læse det. Han blev hentet dernede af bladets bestyrelse på et tidspunkt, hvor det gamle danske blad trængte til en saltvandsindsprøjtning, og det tør nok siges, at det hurtigt sporedes i bladet, at der var kommet friske kræfter til. Han er ikke blot en bladmand med omfattende viden og indsigt, han er tillige en usædvanlig levende skribent, og man mærker altid, at han med liv og sjæl går op i det, han skriver om. Og så er det mit indtryk, at han er en usædvanlig redelig personlighed med første klasses menneskelige egenskaber.«

Arbejdsløs i fire år

Arbejdsløs betyder jo ikke, at man ikke arbejder, men at man er stillingsløs, uden fast arbejde og dermed uden de sædvanlige faste indtægter. Det søgte vi efter evne at bøde på.

Jeg var i nogen grad slået ud, men min kone tog straks fat på at interviewe egnede sønderjyske emner til artikler, som hun så solgte til blade andetsteds i landet. Da man ikke kan sælge det samme stof til naboblade, inddelte hun provinsbladene i to grupper, som hun gruppevis kunne sælge det samme stof til. Selv om

den art arbejde ikke giver en timeløn, som en daglejer ville være tilfreds med, hjalp det dog på økonomien.

Jeg fik efterhånden også travlt. Jeg kunne ikke lade være med at blande mig i den offentlige debat, selv om debatindlæg er et brødløst foretagende, og kronikker giver en timeløn, der ikke tæller i en husholdning, men de bliver jo skrevet af andre grunde end primært de økonomiske. Jeg fik dog også et par større opgaver i opdrag. Da egnsudvikling var et højaktuelt emne, fik Chr. Torpe den idé, at der burde udgives et værk om »Danmark i støbeskeen«. Han gav ideen til forlaget Branner og Korch med den anbefaling, at det burde ansætte mig som redaktør. Det blev et prægtigt værk med mange billeder, som udkom i hefter, og i Bind I var der bl.a. en artikel af mig om »Egnes balance gennem 150 år« p. 49-94, men desværre kunne værket ikke fuldføres med fortjeneste. En ekstra indtægt til mig, men altså samtidig et nyt nederlag.

Egnsudvikling stod også højt på dagsordenen i Sønderjylland, og Sønderjyllands Erhvervsråd henvendte sig derfor til finansminister Viggo Kampmann med anmodning om støtte til at få belyst årsagerne til, at Sønderjylland stadig var så langt bagefter på dette område. Kampmann svarede »Ja, hvis I overdrager opgaven til Bjørn Svensson.« Og det gjorde de så. Det var den anden større opgave, der meldte sig.

Et tredje, men mindre job kunne jeg også takke Chr. Torpe for. Han skulle op imod et kommunalvalg på en rundtur i Danmark og sørge for en række radioreportager som optakt til valget, og han fik mig tilknyttet som statistisk medarbejder. I tilgift lærte jeg en del både om landet og om radioreportage, hvilket kom mig til gode, da jeg senere søgte stilling ved Danmarks Radio.

Endelig deltog jeg som sagt i den offentlige debat. Men jeg var stadig arbejdsløs.

Så da vor yngste, den 12-årige Henrik en dag kom og bad mig om penge til en tur med dambåden, måtte jeg sige, at det var der ikke penge til. Det var et held, for dagen var den 8. juli 1959, det vil sige dagen for damkatastrofen, den dag da dambåden på hjemturen kom ud for en eksplosiv brand, så 20 døde af forbrændinger, og 37 druknede. Der havde været 93 passagerer med båden, skønt den kun var godkendt til 35. – Samme dag havde min gamle lærer, Frk. dr. fået den indskydelse, at hun

gerne ville på damtur i det pragtfulde sommervejr, måske inspireret af at hun havde besøg af min kone og Helle, vor ældste datter. Men da de kom ned til båden og så, at den var overfyldt, foretrak de at trodse vejret og gå på konditori, skønt det lå på 1. sal på Gravene. Den dag havde jeg heldet med mig.

Men årene gik, og jeg øjnede stadig ingen mulighed for at finde en egnet stilling i Sønderjylland. Vore reserver var ved at slippe op, og jeg var begyndt at forsones mig med den tanke, at huset måtte sælges, og at jeg måtte tilbage til København i håb om dér at kunne finde et eller andet job, som familien kunne leve af, selv om det ikke kunne give mig det livsindhold, jeg havde stilet efter. Og så åbnede der sig alligevel i sidste øjeblik som ved et mirakel udsigten til en løsning. Men inden vi tager fat på dette punkt, vil det være rimeligt at se på slutkapitlet i bladets historie.

Dannevirkes endeligt

Sammenslutningen af *Dannevirke* og *Hejmdal* kunne ikke redde den gamle sønderjyske presse. I perioden 1955-70 havde bladet en tilbagegang i avisoplaget på 3.400, skønt landsdelen havde en samlet stigning i avisoplaget på i alt 8.000. Bladet holdt endnu to år, men så var det slut, hvilket jeg kun kunne beklage. Da jeg efter meddelelsen om *Dannevirkes* ophør havde lejlighed til at redegøre i radioen for denne sønderjyske falliterklæring, blev min redegørelse bagefter aftrykt i bladet, indrammet på forsiden.

Jeg havde iøvrigt – uden hensyn til behandlingen af mig – gjort to forsøg på at redde avisens fortsatte eksistens som selvstændig, men begge forgæves. Først foreslog jeg bestyrelsen, at den undersøgte muligheden for at komme med i den bergske aviskæde. Og da *Dannevirke* alligevel overgik til *Berlingske Tidende*, foreslog jeg *Berlingskes* chef Aage Deleuran, at man lod *Dannevirke* fortsætte som eftermiddagsblad ved siden af morgenbladet *Jydske Tidende* i stedet for at overlade eftermiddagsmarkedet til *Vestkysten*, der jo nu straks var parat til et fremstød på østkysten. Desværre var begge forsøg forgæves.

Når blade som *Skive Folkeblad*, *Holbæk Amts Venstreblad* og *Vejle Amts Folkeblad* har kunnet overleve, burde en gammel sønderjysk avis også have kunnet. Det var dog den sønderjyske presse, der havde holdt modet og håbet ved lige under Fremmedherredømmet. Men når avis døden nåede så hurtigt til Sønderjylland,

hvor den burde være kommet sidst, skyldes det dels, at den sønderjyske presse overlod til *Jydske Tidende* at nyde godt af sønderjyske arbejds kræfter som A. Svensson og Morten Kamphøener, dels at intet af de sønderjyske blade var så dominerende, at det faldt naturligt, at det slugte de andre. Desuden trak de stærke modsætningsforhold fra grænsestriden lange spor. Vigtigt var det også, at man ikke forsøgte en udgivelsesform, der kunne konkurrere med morgenbladet *Jydske Tidende*. Hejmdal havde gjort et forgæves forsøg på at blive landsdelsblad med lokalredaktion også i Haderslev og en aflæggerudgave med titlen *Haderslev Amtstidende*. Og nu havde man altså forsøgt med en fusion af *Dannevirke* og *Hejmdal*, der uden sønderjyder i ledelsen havde vanskeligt ved at placere sig som det specifikt sønderjyske blad. I 1972 endte det som en særudgave af *Jydske Tidende*, en udgave som dog hurtigt blev reduceret til en undertitel og slutelig indgik i en fusion, hvor de gamle organer for Venstre og Konservative fik det gyselige fællesnavn *JydskeVestkysten*.

Da Lis Mikkelsen, lærer i Toftlund, så sent som i 1999 fik ordet i debatbogen *Kan vor nationale kulturarv overleve?*, skrev hun p. 260: »Det gør mig ondt, at vi ikke har en sønderjysk avis, der hver dag kan fortælle om verden set fra en særlig sønderjysk vinkel. *Flensborg Avis* kunne være et bud, men den dækker ikke behovet.« Og det er jo rigtigt, at det særlige grænsepræg efterhånden var blevet noget blegere i de danske aviser, der dækkede landsdelen. Ja, egentlig finder man det nu kun i *Sønderjysk Månedsskrift* og regionalradioen, sagde professor Troels Fink engang til mig.

Slutningen på den historie blev, at bladfusionerne har efterladt Sønderjylland som et område, hvor der kun udgives én avis, og det er det tyske blad *Der Nordschleswiger*.

Radio Syd-perioden

Dansk regionalradio som svar på tysk TV

Vi springer nu tilbage i kronologien til den arbejdsløse Bjørn Svensson. Der var dengang i danske kredse i Sønderjylland bekymring over den styrke, hvormed tysk fjernsyn gjorde sig gældende i Sønderjylland. Det fik landsarkivar Peter Kr. Iversen til sammen med amtskontorchef Jes P. Caspersen, der var formand for Danske Samfund, at rette henvendelse til Danmarks Radio, hvilket resulterede i et møde 19. januar 1959 på Folkehjem i Aabenraa. I sin erindringsbog *Sådan var det* har Caspersen skildret forhistorien. Overfor radiatorådsformand Peder Nørgaard og Hans Sølvhøj, der var chef for foredragsafdelingen, skildrede Caspersen de utilfredsstillende forhold, hvorefter Iversen kom med sit forslag om, at man som et modtræk oprettede en regionalradio, der kunne gå tættere i sin dækning af området. Men de tilføjede, at de ikke ønskede en ny Kongeågrænse, så de ville gerne have regionaldækningen udstrakt til hele landet, og de ønskede, at den sønderjyske regionalradio samtidig skulle dække et område nord for Kongeåen for ikke at trække den gamle grænse yderligere op. Radiorådsformanden betegnede forslaget som en utopi, hvis virkeliggørelse ville ligge mange år ude i fremtiden, men Sølvhøj kom efter mødet hen til Iversen og sagde, at der var realisable tanker i forslaget. Og allerede det følgende år var det forslag, der blev betegnet som utopisk, realiseret. Og fælles med den senere af samme årsager oprettede TV-Syd-station var Radio Syd vel egentlig det sidste udslag af grænsekampens danske svar på en tysk trussel.

Det kunne lade sig gøre, fordi man da var kommet så vidt med udbygningen af lokale FM-sendestationer, at de med deres begrænsede sendevide kunne dække det meste af landet med lokale udsendelser. I 1959 var »Statsradiofonien« netop blevet omdøbt til »Danmarks Radio«, og det kom frem i Folketinget under forhandlingerne om en ny radiolov i maj 1959, at det i folketingsudvalget var blevet oplyst, »at man i øjeblikket arbejder med planer om at påbegynde regionale udsendelser over FM« for i praksis at gøre institutionen til hele Danmarks Radio.

1. april 1960 blev der oprettet seks regionalradioer med tre hel-

tidsstillinger (i Århus, hvor Chr. Kryger var selvskrevet, i Odense og Aabenraa) og tre halvdags (Aalborg, Næstved og Rønne). København fik ingen regionalradio i denne omgang, enten det så var fordi provinsradioerne skulle afbalancere Københavns dominans, eller fordi København fik tilstrækkelig dækning i landsradioen. I øvrigt var programcheferne stærke modstandere af disse provinsstationer, hvis programmer de ikke havde indflydelse på.

16. maj 1960 refererer *Dannevirke* fra et stort lyttermøde i Aabenraa, at radiatorådsformand Peder Nørgaard erklærer, at det var forhandlingen i Aabenraa i januar 1959, der var årsag til, at regionalprogrammerne blev indført. Dermed blev det slået fast med syvtommersøm, at det var Peter Kristian Iversens forslag på baggrund af det tyske fjernsyns fremtrængen i Sønderjylland, der fremkaldte indførelsen af regionalradiosystemet. Der er grund til at slå det fast, fordi man på internettet kan finde en helt anden historie. Ole Damgaard henviser nemlig her til den betænkning, der kom fra Folketingets radiolovsudvalg 1959, idet han tilføjer: »Ganske vist havde sønderjyderne tyvstartet året forinden, hvor der på forsøgsbasis blev lavet en form for regionalradio.« Det er jo lidt af en røverhistorie, der intet har på sig.

Jeg søgte naturligvis stillingen i Aabenraa, om end med nogen betænkelighed, for min force havde altid været det skriftlige. Og det var langt fra givet, at jeg fik den. Der gik nemlig politik i besættelsen af de to heldagsstillinger i Odense og Aabenraa. Socialdemokraterne ville have den ene af dem, helst Odense, hvor de havde radiatorådsmedlem Aage Petersen som kandidat. Men på Fyn boede den tidligere statsminister, Venstres Erik Eriksen, der var stærk mand i Radiorådet, og ønskede han at besætte Odense, ville socialdemokraterne have Aabenraa. Så vi ventede spændt, og ventetiden blev lang. Underhånden fik jeg at vide, at min ansøgning stadig var med i bunken, men lettelsen var ubeskrivelig, da en opringning omsider gav besked om, at nu var jeg ansat i Danmarks Radio fra 1. marts 1960 at regne og vel at mærke med Sønderjylland som arbejdsfelt. Paradoksalt, at jeg skulle reddes af den grænsestrid, som jeg i 1928 havde besluttet skulle være min arbejdsmark. Caspersen røber i sin bog, at han blev ringet op af Peder Nørgaard, der ville høre hans mening om at antage Bjørn Svensson som leder. Fortsættelsen lyder: »Jeg svarede omgående, at man ikke kunne få nogen bedre mand. – Og det er helt uomtvisteligt, at det var Bjørn, der skabte

succes netop for den sønderjyske lokalradio. Han kendte som ingen anden landsdelen, og hans karakteristiske stemme blev en kær stemme i tusinder og atter tusinder af sønderjyske hjem.«

Da generaldirektør F. E. Jensen orienterede mig om min fremtidige arbejdsplads, tilføjede han: »Og så regner vi med, at De flytter til Aabenraa.« Jeg indvendte, at jeg kunne komme fra Haderslev til Aabenraa på mindre end en halv time, og spurgte: Hvor mange af Danmarks Radios medarbejdere i København kan komme så hurtigt til deres arbejdsplads? – Jeg fik lov til at blive boende.

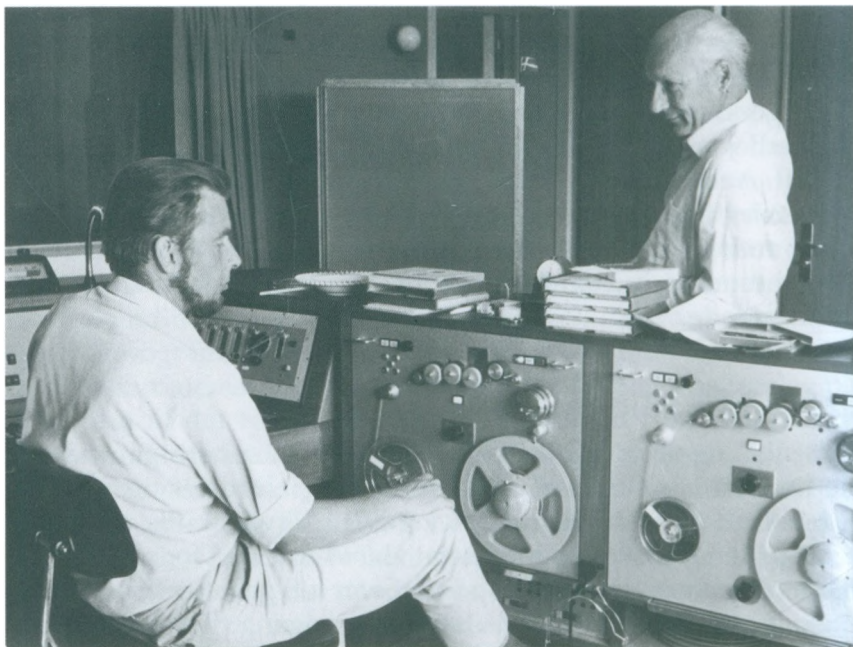
Leder af Radio Syd

Det syd- og sønderjyske program, som vi senere gav navnet Radio Syd, skulle dække Sydslesvig og Nordslesvig foruden Ribe Amt og Trekantområdet, og naturligvis skulle der tages særlige hensyn til de to mindretal, danskerne syd for grænsen og hjemmetyskerne nord for, så det var et ganske kompliceret dækningsområde. Heldigvis havde jeg adgang til at bestille indslag hos free lancere. Ene mand ville jeg umuligt have kunnet nå at få alle områderne passende repræsenteret.

Begyndelsen var beskeden nok. Vi skulle kun præstere en halv times udsendelse hver mandag aften. Vi fik hver en programtekniker stillet til rådighed, for mit vedkommende sønderjyden Flemming Biehl Hansen. En mekaniker skulle jeg dele med Odense, og så skulle vi have en kontordame. Jeg kunne ikke se, hvordan vi skulle kunne holde en kontordame beskæftiget. Men mine spareønsker blev prompte afvist af programdirektør Aksel Dahlerup, som vi var underlagt. Det er vort visitkort, sagde han.

Arbejdsforholdene var lidt primitive. Der var i forvejen et talestudie i Aabenraa placeret på posthusets 1. sal med postmesterens lejlighed som nabo. Der stod et klaver op ad skillevæggen, så det kunne ske, at tonerne gled ud i æteren, når vi sendte. Og sendemateriellet måtte Biehl foreløbig hente fra sin optagervogn på gaden hver mandag, når vi skulle sende. Vort kontor blev indrettet i et par pulterrum på 2. sal. Foreløbig var det plads nok.

I den officielle beretning om Danmarks Radios arbejdsprogram 1960-61 dukker regionalradioen op uden introduktion, men med billeder af de seks regionalledere og en artikel med den meget sigende overskrift »Hvordan man stiller ind på regional-

Flemming Biehl, der fra først til sidst var min højre hånd på det tekniske område, og jeg er på arbejde i studiet. (Foto fra Museum Sønderjylland).

programmerne«. Det var en redegørelse, som DR's tekniske chef Fr. Heegaard havde givet i »Aktuelt Kvarter«. Vi kom til at mærke problemet i praksis. Når vi var ude på optagelser, ville de interviewede naturligvis gerne kunne høre sig selv. Så vi måtte hver gang undersøge, om de overhovedet havde FM, og så vise hvor de kunne finde os på deres radio. Det blev et meget omfattende oplysningsarbejde.

Lønæssigt ventede der mig den overraskelse, at jeg blev lønnet efter journalistisk anciennitet. Der blev hverken taget hensyn til mit studium, mit tidligere arbejde eller mit forfatterskab. Derimod fik man medregnet journalistisk elevtid, men det hjalp bare ikke mig. Akademikerne havde en anden lønskala, men opslaget gjaldt en journaliststilling, og det til trods for at der vel nærmere var tale om en redaktørfunktion. I løbet af et par år lykkedes det mig dog at få slået hul på bureaukratiet, så der blev oprettet en særlig løngruppe for regionalledere.

Officielt åbnede regionalradioerne 1. april 1960, så det var

naturligt, at vor første udsendelse, der gik i luften 4. april, var præget af 20 årsdagen for den tyske besættelse. Det eneste jeg nu kan huske derfra er, at jeg bevidst sørgede for at have en hjemmetysker, rektor Koopmann, med i udsendelsen.

I 1961-62 skete der nogle ændringer, idet København fik sin egen regionalradio, alle regionalledere fik heldagsstillinger, og den ugentlige mandagsudsendelse blev udvidet fra en halv time til tre kvarter. Denne ordning fortsatte gennem 1960'erne, idet der dog fra 1. april 1966 kom den tilføjelse, at der tirsdag formiddag kom tre kvarters udsendelse »Vi stiller om« med udpluk fra de forskellige regionalradioer, så man på den måde kom landet rundt. Samtidig blev regionalradioerne overflyttet fra Program II til Program I, hvilket forbedrede aflytningen. Regionalprogrammerne opnåede derefter et lyttertal (ca. 560.000), som kun blev overgået af Radioavisen og den ældre dansemusik.

Imidlertid var der stadig kritikere, som bebrejdede DR, at det ikke havde tilstrækkeligt modspil overfor de tyske fjernsyn, men de stedlige aviser havde en anden holdning end kritikerne. Med henvisning til at man kunne se så meget fjernsyn fra Tyskland havde de anbefalet at spare ved at beskære de danske radio- og fjernsynsprogrammer. Fra 1965 kan jeg således nævne ledende artikler i *Jydske Tidende* 30. januar, *Dannevirke* 5. februar, *Sønderjyden* 11. februar og *Vestkysten* 11. september. Det har altid undret mig, at blade med et nationalt ansvar har kunnet henvise en dansk befolkning til tysk fjernsyn.

Radio Syd som forsøgsstation

Uanfægtet af lokalavisernes tilbageholdenhed bemærkes lakonisk i DR's beretning for 1967-68, at regionalradioen som helhed udgør en meget vigtig berøringsflade mellem Danmarks Radio og befolkningen. Samtidig genindtrådte Hans Sølvhøj efter sin ministertid i sin stilling som generaldirektør i DR, og man tager næppe fejl, når man hermed forbinder den øgede interesse for at udbygge DR i provinsen. Der blev nedsat et internt arbejdsudvalg, Provinsudvalget, der skulle komme med forslag til en udbygning af DR's betjening af provinsen. Et stort flertal i udvalget bestående af programchefernes souschefer fremlagde som første forslag til en sådan forbedring at nedlægge regionalradioen! Tanken blev afvist.

Med understregning af, at regionalradioen i hvert fald ikke burde udvides, blev det dernæst foreslået, at udbygningen primært skulle ske ved, at regionalkontorerne forsynede afdelingerne i København med nyheder og forslag til udsendelser, som medarbejdere fra afdelingerne i København kunne tage ud i provinsen og producere. Alt i alt en udpræget københavnsk tankegang.

Efter at have modtaget Provinsudvalgets betænkning i maj 1969 vedtog Radiorådet i juni at etablere DR's første distriktskontor på forsøgsbasis i Aabenraa. Jeg havde været medlem af Provinsudvalget og skulle nu som distriktsleder dels sørge for, at kravet om en udbygning af DR's nyhedstjeneste i provinsen blev imødekommet i mit distrikt, dels skabe grundlag for en vurdering af om en række af Provinsudvalgets strukturforslag ville kunne virke hensigtsmæssigt i praksis.

Ifølge DR's beretning for 1970-71 trådte forsøgsdistriktet i funktion i efteråret 1970 efter ansættelse af yderligere en fast medarbejder, så staben af programmedarbejdere foruden distriktslederen omfattede to journalistiske medarbejdere samt en medarbejder, der arbejdede for Kulturafdelingen i TV, og på trods af underbemanding virkede distriktet efter en indkøringsperiode nu efter hensigten. I beretningen for 1971-72 tilføjes, at distriktet havde fået endnu en journalistisk medarbejder, og der konkluderedes: »Distriktets virksomhed har både manifesteret sig i en lang række indslag i Radioavisen, et noget mindre antal til TV-avisen samt en lang række landsprogramudsendelser både for Radio og TV. Distriktet har hermed vist sin berettigelse og vil komme til i visse henseender at stå som model for den provinsvirksomhed, som Danmarks Radio principielt er gået ind for.«

Forsøgsdistriktet fungerede fra 1. juli 1970 til 31. marts 1972. Udadtill blev indledningen markeret ved indvielsen 27. august 1970 af det nye Radio- og TV-hus i Aabenraa, der blev bygget i tilslutning til Sønderjyllandshallen.

Medens den ugentlige regionaludsendelse fortsatte som sædvanlig, var den vigtigste nye opgave at forsyne Radioavisen og TV-A med nyhedsindsamling og nyhedsindslag. Vi havde ikke tilstrækkelige tekniske faciliteter til at kunne færdiggøre indslagene, der blev ekspederet til Århus og redigeret sammen der. Den første statistik viste, at af 93 indslag fra provinsen i Radioavisen stammede de 46 fra distriktsområdet, og heraf var i

Betydningen af, at der blev rejst et radiohus i Aabenraa, blev understreget af fremmødet til indvielsen fra både dansk og tysk side. Billedet er taget i det nye radiostudie. Fra venstre ses radiatorådsformand Knud Heinesen og generaldirektør Hans Sølvhøj, og mellem dem står jeg. Derefter følger de to tyske gæster: NDR-chefen fra Kiel T.V. Adolph og lederen af NDR-studiet i Flensborg Rolf Heinrich Wecken. Vi var både konkurrenter og kolleger. Jeg fik et fortræffeligt forhold til begge.

hvert fald halvdelen produceret af distriktet. Min konklusion: »Man vil næppe kunne udvide distriktsdækningen under disse forhold uden at give Radioavisens provinsdækning for stærk slagside.« I en senere rapport oplyses, at TV-avisen havde gennemført en ny programstruktur med en stærk nedskæring af antallet af indslag til færre, men længere indslag. Min konklusion: »Hvis de to aviser i radio og fjernsyn ikke kan aftage stoffet, betyder det, at de får mere at vælge og vrage imellem, men at der samtidig vil ligge mere i vragskuffen. Jo flere DR ulejliges, uden at der kommer resultater af det, des flere utilfredse vil der være i den meningsdannende gruppe, som føler sig kasseret eller skudt til side, hvilket kan vanskeliggøre det samarbejde, som de lokale DR-kontorer er henvist til at fortsætte.«

Esben Høilund Carlsen, der var udstationeret af TV-Kulturafdeling, kørte sit sololøb uden om distriktet. Det vil sige, at distriktsredaktionen kun rådede over tre programmedarbejdere

inklusive distriktslederen, skønt Provinsudvalget i sin betænkning havde forudsat en bemanning på seks i Aabenraa foruden to i Esbjerg.

Høilund Carlsen klagede over, at han var så lidt i området, at han ikke kunne opnå den fornødne kontakt. Da klippefaciliteterne i Aabenraa var udlånt, havde der på tre produktioner været tale om 18 dage i København og 24 dage i Århus, medens han højst havde været i distriktet en uge ad gangen.

Skønt vi kun havde to journalister til rådighed, gennemførte vi af hensyn til nyhedsdækningen af de to medier en fast vagtordning, der alle hverdage begyndte kl. 7.30 og de tre dage med tomandsbetjening sluttede kl. 18, de tre dage med enmandsbetjening kl. 16. Søndag vagt 9.30-18.

Distriktet lagde vægt på også at være med i produktionen, fordi udearbejdet gav mere inspiration til landsprogrammerne. Men det var vanskeligt at få en passende balance mellem dækningen af de forskellige behov, omfanget af tekniske faciliteter og det forhåndenværende mandskab. Og alligevel var der samtidig med underbemandingen udnyttet kapacitet, fordi det var vanskeligt at udnytte tiden til at gennemføre egne opgaver, når man konstant skulle være parat til at opfylde ønskerne fra de to københavnske centralredaktioner.

Allerede 15. april 1971 kunne jeg oplyse, at efter vore erfaringer kunne man få den hurtigste og billigste udbygning af provinsarbejdet ved at gå regionalvejen. En vanskelighed havde hidtil været, at alle regionalradioer skulle sende lige meget for at udfylde det hul i sendeprogrammet, som var afsat. Men nu skulle det ifølge Biehl teknisk være muligt f.eks. at sende et fælles musikprogram, hvor de enkelte stationer så kunne koble sig ind og bruge så megen sendetid, som de hver for sig ønskede. Altså et meget fleksibelt system. På denne baggrund anbefalede jeg at udvide med daglige regionaludsendelser.

I rapporten 24. august 1971 indstillede jeg, at Aabenraa fik adgang til at sende daglige regionaludsendelser som led i forsøgsarbejdet. 4. april 1972 beklagede jeg, at der stadig ikke var givet grønt lys for daglige regionaludsendelser. På Radiorådsmøde 9. maj 1972 blev det omsider besluttet, at regionalradioerne skulle have mulighed for at sende fem gange om ugen i stedet for kun én. Jeg anmodede naturligvis om, at de straks blev gennemført som led i forsøgsordningen. Da vi havde fået tildelt en

Da det blev besluttet, at Radio Syd skulle have sin egen bygning i tilslutning til Sønderjyllandshallen, blev jeg først præsenteret for et udkast, som var et rent baggårdsprojekt. Det advarede jeg imod. Så kom det rigtige, en lang længe med eget indgangsparti, hvorover der med store bogstaver stod: Danmarks Radio. Det var et flot visitkort. I dag er indgangspartiet erstattet af en skjult indgang, og de store bogstaver er forsvundet. (Foto fra Museum Sønderjylland).

trede journalist, kunne jeg gøre det med ro i sindet. Faktisk blev de gennemført allerede fra september 1972, og det gik så godt, at de øvrige regionalradioer fulgte efter et halvt år senere.

Programcheferne i København havde vanskeligt ved at forson sig med denne udvikling. De havde gennemgående en meget naiv forestilling om provinsen. For eksempel skrev programchef Jørgen Vedel-Petersen 2. april 1972 en kronik i *Politiken*, hvor han opfordrede regionalradioerne – med speciel fremhævelse af Aabenraa – til at komme ud og »møde andre« i stedet for at leve et isoleret liv bag de grå mure. Det var jo grov komik, når man tog i betragtning, at jeg f.eks. i marts måned personligt havde lavet optagelser med 29 mennesker og heraf kun tre i studiet, mens resten var optaget i de pågældendes egne miljøer. Optagelserne omfattede fire fra Sydslesvig, 14 fra Nordslesvig og 11 fra Sydjylland.

Og så fortsatte den initiativrige Vedel-Petersen med at formane os. Vi burde åbne studierne i Aabenraa for orkestre, skønt vi kun havde klangdæmpede studier, – endvidere også for små teatergrupper, »der her har hele udstyret«!, hvad vi slet ikke havde, og avisstuen ville han have åbnet for alle! Jamen det var jo til at le ad. Aviserne var vort arbejdsmateriale. Han kunne jo prøve at gøre sit eget kontor til avislæsestue. Men ufortrødent erklærede han, at vi burde skabe miljøer. Så verdensfjern kunne man være i Radiohuset, at man ville bruge provinstjenesten til at skabe miljøer. – Jeg forsikrede i et svar i *Politiken* 6. april 1972, at vor opgave var at opsøge miljøer, ikke at skabe dem.

I kamp med København

I Provinsudvalget, der aflagde beretning i marts 1969, havde det københavnske flertal jo i første omgang ønsket at effektivisere provinsarbejdet ved at afskaffe regionalradioen, og så kraftig var modstanden i Radiohuset imod en provinsafdeling, hvis chef havde programansvar, at Hans Sølvhøj ekstraordinært kaldte mig over til en radiorådskonference, for at jeg kunne forklare betydningen af dette programansvar. Holdningen i toppen af DR var nu ganske positiv, også når det gjaldt den status, vi havde nået. Programdirektør for TV L. Bindsløv sendte mig således 20. februar 1973 et opmuntrende brev, hvor han fremhævede, at »de daglige regionaludsendelsers værdi er fastslået, og det er dog et

helt håndgribeligt resultat af Aabenraa-forsøget – det er blevet en målsætning for de øvrige regioner, kortfristet, og med deraf følgende krav om styrkelse af personalet i provinsen. Det er ikke nogen ringe ting. – Vi har også af Aabenraa-forsøget lært, at et distrikt skal have en større bemanning, end vi nok oprindeligt troede.« Og han tilføjede, at man også havde lært en del om fordelingen af de nødvendige tekniske faciliteter.

Men jeg havde også forbehold overfor toppen. Programdirektør for radio Jens Fr. Lawaetz, som jeg ellers satte megen pris på, havde – inden han 1. januar 1973 overlod ledelsen af regionerne til den nye provinschef – sørget for en reform, der gjorde mig programlægningen vanskelig, idet han flyttede Trekantområdet fra Radio Syd til Århus Regionalradio. Hidtil havde jeg kunnet give egnen nord for Kongeåen halvdelen af sendetiden, men det kunne jeg ikke længere, når dette område kun omfattede Ribe Amt, hvor 40 pct. af befolkningen var samlet i en enkelt by, Esbjerg. Jeg skrev 24. januar 1973 til Lawaetz, at det var en anden sag, hvis det var befolkningen i Trekantområdet, der havde ønsket omflytningen, men den var ikke blevet spurgt, og vi var ikke blevet spurgt. Så sent som i april 1972 bebudede toppen i DR en ny distriktsinddeling, der lod hånt om amtsgrænserne og f.eks. delte Ribe amt i tre distrikter, hvoraf hoveddelen med Esbjerg så skulle have en luns af Ringkøbing amt. Da var vi heller ikke blevet spurgt, og jeg protesterede omgående.

En måned senere var holdningen altså den modsatte. Den 18. maj fik vi at vide, at man nu havde besluttet sig for helt igennem at benytte sig af amtsgrænserne og oprette to-amts-distrikter. Lawaetz afviste de massive protester fra regionallederne, men bøjede sig dog til sidst så vidt, at han lod spørgsmålet henstå til Provinschefens afgørelse. Men som jeg skrev til ham: »Det ødelægger arbejdsklima og tillid til ledelsen, at DR med så kort varsel springer fra den ene grøft i den anden, og at det hele foregår ved københavnske skriveborde.«

Besværlig provinschef

Da jeg skrev dette brev, var Provinschefen, professor, dr. phil. Gerhard Nielsen, allerede tiltrådt og sagen afgjort. Jeg havde straks efter udnævnelsen skrevet til ham, at en af de første sager, der kom på dagsordenen, var Trekantområdets placering, hvor

Provinschefen Gerhard Nielsen misbrugte sine evner og var sin egen værste fjende. (Foto: Erik Jepsen/Scanpix).

jeg havde anmodet om, at man inden afgørelsen spurgte Trekantbyerne om deres ønsker. Gerhard svarede pr. brev, at han ikke kunne tage stilling dertil, da han endnu ikke var tiltrådt. Det var i sin orden. Men så fik jeg af Poul Ifversen, min københavnske kollega, kopi af et brev fra Gerhard Nielsen til Lawaetz, hvori han tiltrådte ordningen. Det kriminelle var, at de to breve bar samme dato. Det afslørede desværre, at man aldrig ville kunne stole på den nye chef. Jeg var noget nedtrykt over udsigten til, at jeg nu skulle udsættes for en ny »Thomsen«. Men jeg havde været for langmodig og hensyntagende på *Dannevirke*. Det skulle ikke gentage sig. Så jeg besluttede at tage tyren ved hornene.

I modsætning til Lawaetz, der straks efter sin tiltræden rejste rundt til alle distrikterne og lyttede til deres problemer, blev Gerhard Nielsen siddende i Århus. Han besøgte ikke engang Aabenraa for at høre nærmere om forsøgsdistriktets erfaringer. Han inviterede først distrikternes teknikere til møde, derefter de menige programmedarbejdere og til sidst kom så distriktsledernes tur. Det var 5. januar 1973.

Som nestor blandt lederne bød jeg Gerhard Nielsen velkommen til samarbejde, men jeg fandt det vigtigt at få præciseret, hvilket samarbejde det drejede sig om. Jeg henviste til de to skrivelser, han havde afsendt samme dag om samme emne, men med modsat indhold. Nu heftede jeg mig ved datosammenfaldet og spurgte, om han kunne give nogen forklaring på det. Efter en pinlig tænkepause svarede han med en remse: »Ikke anden end

at jeg er en idiot, jeg er imbecil ...« og så kom der en hel række af tilsvarende udtryk (en remse, som jeg senere fik at vide, at han også havde brugt overfor sine studenter). Jeg: »Er der slet ingen formildende omstændigheder?«

Det var der ikke, og det var så første runde. Der kom mange siden.

Forklaringen må søges i professor Niensens personlighed. Han var ikke medieekspert, men psykolog, og hans disputats handlede om menneskets reaktioner, når det blev trængt op i en krog. Selvkonfrontation var hans store interesse, blev det oplyst i et afslørende portræt i *Aarhuus Stiftstidende* 4. marts 1973, men herefter måtte han regne med, at konfrontationerne blev anderledes udadvendte, som der stod. Han blev allerede stemplet som den kontroversielle magnet i DR. Og indkaldelsen til Århus havde også sin forklaring: »Den, der rejser til et sted, er altid underlegen i forhold til den, der får besøg.« Fra et møde blev han refereret for afstandtagen til det moderne nærdemokrati. Og endnu et par citater. »Han arbejder efter et juntasystem, der er helt uantageligt for de menige medarbejdere.« – »I kampen for at være sig selv vil han bruge alle midler.« – Ifølge avisen interesserede distrikterne ham ikke, den landhandel skulle såmænd nok klare sig, om det så var en visesanger, der stod i spidsen for arbejdet. Nej, slaget gjaldt landsprogrammerne; »det er nemlig dér slaget mod Københavneriet skal stå.«

Min sjællandske kollega Palle Bo Bojesen kunne berette, at Gerhard Nielsen også overfor ham havde erklæret, at distrikterne interesserede ham ikke en pind! Det var ikke opmuntrende udsigter at skulle have en sådan chef, der end ikke havde øje for, at landsprogramspørgsmålet i hvert fald delvis skulle løses netop af distrikterne.

To faste stridspunkter

Fra første færd var der to faste stridspunkter mellem provinsledelsen og Radio Syd. Det var bemandingsspørgsmålet og regionaludsendelsernes struktur. Ganske vist blev der fra 1. april 1973 gennemført en nyordning af radioen, der dels skabte et nyt distrikt med kontor i Holstebro, og dels medførte at de andre regionalradioer fik samme ordning, som Aabenraa havde prøvekørt, altså den ugentlige udsendelse på tre kvarter afløst af fem

udsendelser, nemlig en halv time hver dag fra mandag til fredag. Det var ikke efter Provinschefens hoved. Han havde andre planer, som han hellere havde set gennemført.

Overfor mig gjorde Gerhard Nielsen det straks klart, at da vi som de andre distrikter kun havde to amter at dække, skulle de andre distrikter op på samme bemanning som Aabenraa, inden jeg kunne få yderligere mandskab. Trekantområdet var jo ikke længere vort problem. At mange lyttere helt op til Vejle blev ved med at aflytte Radio Syd, måtte blive deres egen sag, og for resten kunne vi jo få indslag fra Århus-stationen. Sydslesvig måtte vi efter hans mening klare oveni. At de to mindretal, det danske syd for grænsen og det tyske nord for, krævede ekstra kræfter, kunne han ikke se. Og betydningen af at hele regional-systemet var blevet oprettet af hensyn til den nationale ligevægt i Grænselandet, lå uden for hans begrebsverden. At det var nemmere for eksempel for Odense distrikt, der havde over en tredjedel af sin befolkning boende uden for sin gadedør og praktisk talt havde resten boende inden for en times bilkørsel, end for Radio Syd, der skulle dække området fra Kiel til Nyminddegab og havde en times kørsel til Esbjerg, den største by i distriktet, kunne nok begrunde en lokalredaktion i Esbjerg ved lejlighed, men nej, de andre stod først for tur.

Det andet stridspunkt var som antydte regionalprogrammerne. Han regnede dem ikke og overdrog dem til souschefen, Jakob Nielsen. At vi havde udviklet et kulturprogram, var han ligeglad med. Det var nyhedsudsendelser, han ville have. Især om morgenen. Der håbede han på de store lyttortal. Jeg ville også gerne have nyheder i morgenudsendelser, men erfaringerne fra vagtsystemet i forsøgsperioden gjorde, at jeg bestandig understregede, at nyheder forudsatte lang vagtplan og større bemanning.

Gerhard Nielsen havde for så vidt ryggen dækket af radioprogramkollegiets struktursymposium 11.-12. januar 1973, hvor regionalradioen primært blev vurderet som en nyhedsformidler, der om eftermiddagen skulle kulminere med et »nyhedsshow«, senere konkretiseret i et forslag om en eftermiddagsudsendelse på 15 minutter mod den nuværende halve time. Men det var urealistisk. Der kunne overhovedet ikke laves regionalt show med nyheder, for landsnyhederne var vi forpligtet til at aflevere til København, og det var utopi, at en regional redaktion på 2-3, højst 4 mand, der tilmed havde andre krævende gøremål, i skarp

konkurrence med mere end et par hundrede journalister ved regionens dagspresse, kunne opføre et nyhedsshow. Tanken var pop, og jeg advarede 21. februar i en ny rapport om, at hvis den blev realiseret, ville det være udtryk for, at københavneriet sejrede i provinsen i det øjeblik, provinsordningen blev gennemført.

Ikke des mindre søgte Provinschefen at gennemføre tanken ved et kup. Forsøget blev gjort på et seminar for Provinsafdelingen holdt på Stavrby Skov, hvor han 26. august 1973 sluttede af med at konkludere, at han her havde fået opbakning til at gå videre med morgenudsendelserne plus en halvering af den daglige regionaludsendelse fra en halv time til et kvarter som en hastesag. Vi var afskåret fra at kommentere hans afslutning.

I næste dags telefonmøde fik vi heller ingen drøftelse af sagen. Jeg fik afleveret en kort protest, men så sent, at nogle af mine kolleger allerede havde sagt farvel. Derfor sendte jeg den 31. august en skriftlig protest på godt 10 sider til Provinschefen med genpart til distriktslederne. Og her gentog jeg min telefoniske protest fra dagen før. Den havde følgende ordlyd: »På Stavrby Skov tog jeg i går provinsledelsen i forsvar overfor dem, der beskyldte ledelsen for at have røvdendt seminarets deltagere [i en strid om »afdelingsbiblen«]. Efter Gerhard Nielsens afslutning annullerer jeg hermed mit forsvar og beklager, at jeg har fremført det.«

Provinschefen havde nævnt sin plan ved åbningen af seminaret dagen før, men kun som et af flere forslag, og kun tre af femten talere gik ind for det, altså en femtedel. End ikke da jeg spurgte et indbudt panel på tre gæstetalere, hvordan de ville bedømme en eventuel halvering af regionaludsendelsens halve time og fra borgmester Camma Larsen Ledet fik svaret »chokeerende«, fik det Provinschefen til at røbe sit standpunkt. Debatten var kun en demokratisk kulisser. Hastværket måtte også forstås som et forsøg på at få gennemført en ny regionalordning for næsen af de amtsprogramråd, der snart skulle vælges. Derfor betragtede jeg det som et kupforsøg. I stedet burde der være fremlagt et forslag med forskellige modeller til ny regionalstruktur belyst med bemandingskrav.

Afskedigelsesprocedure indledt

Provinschefens reaktion overfor min protestskrivelse var en meddelelse om, at han nu agtede at indlede afskedigelsesproce-

dure imod mig, – ikke for at få mig afskediget, men for at få bremset min opposition. Proceduren forudsætter, at man går igennem systemet med en forhandling på hvert af niveauerne. Jeg svarede ham derfor, at jeg ville sige nej til hans krav på hvert eneste niveau, og så ville det altså automatisk ende med en afskedigelse. Forinden havde jeg orienteret min kone, som visse- lig ikke havde glemt den tidligere omgang arbejdsløshed. Jeg forklarede hende, at det ikke var til at sige, hvordan denne histo- rie ville ende, men at mit arbejdsliv ville være fortabt, hvis jeg lod mig kue af Gerhard. Hun gav mig grønt lys.

Gerhard Nielsens næste skridt var at indkalde mig til forhand- ling på programchefniveau. Men han havde også indkaldt min tillidsmand. Jeg svarede derfor, at tillidsmanden ikke var min til- lidsmand, når han lod sig indkalde af chefen, så jeg agtede ikke at komme til det møde. Der blev sagen så stående et årstid, ind- til Provinschefen fik et vink fra oven om at bringe den til en afslutning. På den baggrund bad han mig indgive et forslag om, hvordan den kunne afsluttes. Jeg sendte ham derefter 26. sep- tember 1974 følgende brev:

»Kære Gerhard.

Tak for dit brev af 26. f.m. vedrørende proceduren for behand- lingen af vore uoverensstemmelser.

Mit ønske går ud på, at proceduren må tilvejebringe en til- fredsstillende sagsfremstilling, dvs. sagen skriftligt belyst fra begge sider.

Jeg mener, at jeg har krav på at få en samlet fremstilling af dine klager (som jo ikke er til at finde i dit 11 sideres notat af 29. jan. d.a.) og få adgang til at fremføre mine kommentarer til dem. Da mit forsvar bl.a. går på nødværge overfor en ledelse, der ikke har magtet sin opgave, må du derefter have lejlighed til at forsvare dig overfor modkritikken. Altså: to sæt klager og dertil hørende kommentarer fra modparten i form af replik og duplik.

Uden hensyn til hvad der derefter vil være at foretage med dette materiale, må jeg lægge vægt på, at det tilvejebringes. Du har truet mig med suspension. Du har udtalt dig, så jeg måtte protestere imod at blive truet på min stilling. Senere har du indledt afskedigelsesprocedure, hvilket kun kan vurderes på

den nævnte baggrund. Du har endvidere ført en bemandingspolitik overfor Aabenraa, som jeg ikke er ene om at vurdere som en demonstration af, hvordan provinsledelsen kan ventes at behandle oppositionelle elementer. Lønæssigt er jeg blevet placeret på samme trin som de yngste, de nyeste og de mindst arbejdsbelastede blandt distriktslederne. Hvilket jeg ikke havde noget imod, når lønnen var god nok. Men for mig betød det i praksis ikke blot et lønstop fra 1970/71, men i realiteten en økonomisk tilbagegang. Da jeg engang drøftede det med en kyndig i Radiohuset, sagde han: Du ved jo, at personlige lønde dele indstilles af afdelingen; hvordan har du det med din afdelingschef?

Der er årsager nok til, at jeg må ønske disse uoverensstemmelser klarlagt skriftligt, så der ikke er noget at tage fejl af, og derfor foreslår jeg den nævnte fremgangsmåde, der er i overensstemmelse med normal juridisk fremgangsmåde.

Med venlig hilsen
Bjørn Svensson.«

Den tanke at sammenholde kritik og modkritik huede ikke Gerhard. Han meddelte mig mundtligt, at han ikke kunne acceptere mit forslag. Mit svar var: »Så er det din tur til at komme med et forslag.« Han foreslog derefter samtaler, men jeg forlangte skriftligt oplæg med skriftligt referat, så det førte ikke til noget, her døde sagen, og diskrimineringen af Aabenraa fortsatte. Bemandingen var fortsat uforsvarlig lille.

Striden koncentrerede sig om pengene til to free lancere. De andre distrikter placerede dem i hovedredaktionen for at lette afviklingen af vagterne. Det kunne de gøre, fordi de – bortset fra Sjælland – havde så stor en del af befolkningen lige uden for døren. Men det havde Aabenraa ikke. Vi havde en times kørsel til de fleste befolkningskoncentrationer i distriktet, så vi måtte bruge pengene til free lancere nord for Kongeåen, hvis vi skulle give det område en ordentlig dækning. Århus argumenterede, at det var jo min egen afgørelse, at mindst 40 pct. af stoffet skulle komme derfra. Og det var korrekt, men Århus fattede aldrig betydningen af at nedbryde de to grænser i mit distrikt i stedet for at forstærke virkningen af dem. Eftersom Sønderjylland i sig selv frembød så mange markante emner, var det dobbelt vigtigt at dække det nordlige område, så det ikke følte sig forsømt. Det

viste sig senere, at Århus ligefrem mente, at min holdning skyldtes hensyntagen til de to free lancere, der dækkede området nord for Kongeå-grænsen for os. Som om jeg ville slide mig selv og mandskabet i Aabenraa op for at gavne de to!

4. juli 1975 bad Gerhard mig som hastesag om arbejdslistere for journalisterne i Aabenraa i april kvartal. For mine medarbejdere havde han da oplysningerne i forvejen, så det var mig, han var ude efter. Min liste gav jeg ham to dage senere med oplysninger for samtlige hverdage plus to skæve helligdage plus seks anvendte lørdage og tilsvarende 12 søndage. Desuden en portoliste der viste, at jeg havde afsendt 81 tjenstlige breve hjemmefra. Jeg anslog min ugentlige arbejdstid til at svinge mellem 60 og 80 timer. Jeg sluttede med venlig hilsen og en påmindelse om, at jeg havde taget ferie den 1. juli, og at jeg nu havde brugt en solbeskinnet feriesøndag for at levere disse tal, som han alligevel ikke ville tage hensyn til.

Da mandskaberne blev opskrevet med en journalist, måtte Aabenraa betale med nedlæggelsen af den kulturelle medarbejder i distriktet, hvilket beskar dækningen af Grænselandet i TV. 24. juli 1975 skrev jeg til Gerhard: »Det burde efterhånden være gået op for dig, at provinsen har tre distrikter, der kun omfatter ét amt, og tre distrikter, der omfatter to amter, og så Aabenraa distrikt, der [med Sydslesvig] i hvert fald har en belastning, der svarer til tre amter. I hvert fald, siger jeg.«

Forfordelingen med hensyn til ekstra bevillinger satte rekord. F.eks. havde Odense fået en ekstra bevilling på 58.000 kr.; det var 20.000 kr. mere, end Aabenraa fik. Og nyansatte journalister fik større løn end de ansatte i Aabenraa, der fortsatte med de gamle tillæg, som var mindre. Jeg måtte stadig protestere imod det, der lignede en systematisk tilsidesættelse af Aabenraa.

For eksempel blev kørselspenge tildelt efter indbyggertal og mængden af kulturinstitutioner. I stedet burde de være udregnet efter behovet, der jo er størst i de tyndt befolkede områder.

Regionalradioens egen kanal

Trods alt skete der noget at glæde sig over. Radiorådsformand Jørgen Kleener havde spurgt, om regionalradioerne kunne fordoble sendetiden uden mandskabsforøgelse. Efter bekræftende svar fra provinsledelsen blev Program 2 den 1. april 1975 etable-

ret som en ren distriktskanal med mulighed for placering af distriktsudsendelser af varierende længde, som de enkelte distrikter frit kunne disponere over. Vi kunne koble os ind i et musikprogram, der blev samsendt med Program 3. Det var just den ordning, som jeg havde anbefalet på Provinskonferencen i Middelfart 3.-5. marts 1972, og foreslået allerede næsten et år tidligere.

Jeg var betænkelig ved og havde advaret imod morgenudsendelserne, der gav betydeligt mandskabsforbrug pr. sendeminut. Jeg var interesseret i at få dem, men ikke før vi havde tilstrækkelig bemanning til dem. Jeg var dog glad for de frie hænder vi ellers havde fået og benyttede lejligheden til i et indslag 1. april at fortælle, hvad den nye ordning i praksis kunne komme til at betyde. Men vi fik vanskeligheder. Der var i handlingsplanen 1976/77 søgt om en udvidelse med to stillinger til Københavns Radio og to til Radio Syd. Men det var fremtidsudsigter.

Foreløbig var en medarbejder langtidssygemeldt, og derefter blev en anden også langtidssygemeldt. Tilbage var kun to af vort stampersonel (hvoraf den ene var og den anden skulle på ferie) plus en ubesat stilling (der burde have været besat senest 1. april) plus en fast free lancer og ellers kun uøvet mandskab. I den situation kunne vi ikke opfylde planen.

Jeg var derfor nødt til 1. juli at gå ind med et nyt indslag, der oplyste vore lyttere om, hvad de nu kunne forvente og ikke forvente. Men det tog Gerhard mig ilde op, og vi kritiserede hinanden dels i *Jyllands-Posten*, dels i Ritzau. Jeg fik at vide, at jeg jo kunne udtale mig til pressen, men jeg måtte ikke give oplysningerne i radioen. Jeg fandt det latterligt at forære pressen læsestof i stedet for at bruge det i radioen, hvor jeg selv kunne kontrollere ordlyden. Afgørende måtte være, om min orientering var korrekt. Det forbistrede var, at der var grænser for, hvor hårdt jeg kunne gå løs på Provinschefen. Han var så frejdig offentligt at inddrage Sydslesvig med den bemærkning, at det måtte være en relevant opgave for Radio Syd at dække Grænselandet både nord og syd for grænsen. Men den 2. april havde han internt indskærpet os, at vi kun havde forpligtelser overfor Ribe og Sønderjyllands amter. Med den slags dobbeltspil søgte han at få ryggen fri, men det var illoyalt overfor Aabenraa.

Og et andet eksempel på den vanskelige kommunikation mellem Århus og Aabenraa: Da personalechefen var på rundtur,

spurgte jeg ham, hvorfor man havde suspenderet den vikarordning, vi havde. Det viste sig så, at ordningen aldeles ikke var ophævet, som vi ellers havde fået besked på fra Århus.

Århus havde også fornøjelse af at kassere mine personaleindstillinger. Vi havde i Aabenraa et ualmindelig godt sammenhold. Jeg har hørt personalet betegnet som Svenssons lakajer, og Jakob Nielsen afstedkom også over for min medarbejder Sigfred Jespersen, der var en trofast socialdemokrat, en fornærmende bemærkning om nazireden i Aabenraa, hvilket sagde noget om de afsporede følelser i Århus for os. Hentydningen var jo tydeligt inspireret af kommunistadvokaten Carl Madsens tarvelige hævnaktion, da han trods fuld viden om min antinazisme i sin bog *Flygtning 33* hængte mig ud som en overvintret nazist. Dokumentationen har jeg fremlagt i kapitlet om Den kolde Krig. Måske i håb om at forstyrre harmonien kasserede Århus min indstilling af Jespersen, da jeg ønskede ham som min næstkommanderende. Men jeg kunne da arbejde lige så godt sammen med den ene underordnede som med den anden, så på det punkt gjorde det ingen forskel. Men midt i irritationen kunne man få et glimt af en anden sandhed. »Det er en pissegod regionalradio, I laver«, tilstod Jakob en dag, vi fulgtes fra et samvær, hvor der havde været rigeligt til glassene.

Men vi lavede jo også landsprogrammer, og det fandt jeg vigtigt. Det måtte nødvendigvis være programmer, der fyldte meget i forhold til den anvendte tid. Der kørte Radio Syd med en mangeårig succes på radioens landsprogram, der hed »To generationer spiller ud«, hvor generationsforskellen blev belyst dels ved, at de to valgte deres ønskeplader og dels ved deres kommentarer. Denne ugentlige udsendelse blev umådelig populær, og engang fremsatte Ole Espersen som radiorådsformand ønsket om at få produktionen af den flyttet til København, iøvrigt måske nok for at aflaste regionalerne. Jeg protesterede omgående, men fik til svar, at den udsendelse kunne vi ikke sætte os på. Så oplyste jeg, at generationsudsendelsen var min personlige idé, og at jeg ville gøre min ophavsret gældende. Kunne jeg ikke juridisk gøre den gældende overfor min arbejdsgiver, kunne jeg i hvert fald moralsk. Og vi hørte heller ikke mere til den plan.

En mur af løgne og fortællinger

Det sidste store sammenstød havde jeg med provinschef Gerhard Nielsen i april 1976. Forhistorien var den, at en funktionær i jordlovsadministrationen efter at være gået på pension fortalte, at tyskerne var blevet forfordelt ved administrationen af jordlovene, hvilket naturligvis gav anledning til en undersøgelse af, hvad han sigtede til. Den viste senere, at anklagen opløste sig i ingenting. *Der Nordschleswigers* redaktør Siegfried Matlok kunne imidlertid ikke afvente resultatet af undersøgelsen, men fordømte omgående »den danske mur af løgne og fortællinger«. Ingen konkretisering, simpelthen en mur.

Det var jo mellemkrigstiden, der var jordkampens store tid. Hypoteklånefondsdirektør Martin Hammerich havde i *Håndbog i det slesvigske spørgsmåls historie* bind III fra 1938 behandlet jordkampen. Den danske stat havde efter Genforeningen frivilligt og bevidst opgivet den fra Tyskland overtagne forkøbsret til ca. 300 rentegårde, og det blev besluttet at udstykke og sælge de overtagne statsdomæner til danske statsborgere uden hensyn til nationalt sindelag. Og denne holdning blev bevaret også med hensyn til udstykningen, skønt tyskerne i 1926 gjorde et stærkt fremstød med oprettelsen af Kreditanstalt Vogelgesang, der – som det senere viste sig – for tyske statspenge genoplivede den tyske jordkamp med ret barske metoder for at styrke grænseflytningsbestræbelserne. I 1927 kom det danske svar med oprettelse af foreningen »Landeværnet«, men regeringen fastholdt princippet om ligeberettigelse. Der foreligger ingen samlet sindelagsstatistik, men da domænet Ellehus, der lå i det truede sydlige grænseområde, blev udstykket i 1926, gik syv af de 10 nye brug til tysksindede og kun tre til danske. Og da Hammerich i 1935 undersøgte alle ejendomme, der var oprettet med statsstøtte i 31 sogne i Tønder og Aabenraa amter, viste det sig, at af 386 ejendomme ejedes 293 af danske, 74 af tysksindede (altså godt 19 pct.) og 19 af nationalt ubestemmelige. Skulle denne hæderlige politik da nu gøres til løgn?

Forklaringen på aggressionen var antagelig, at Matlok, der var født i Flensborg 1945 og altså nu 31 år, ret sent flyttede nord for grænsen og derfor endnu næppe var tilstrækkelig fortrolig med udviklingen i Nordslesvig hverken før Besættelsen eller efter Befrielsen.

Jeg var dybt skuffet over dette tilbageslag i den nationale debat. Det gav jeg også udtryk for i en telefonsamtale med Matlok, hvor jeg erklærede, at nu havde han som en ny Asmus von der Heide lagt gift for det dansk-tyske samarbejde. Det ophidsede Matlok at blive sammenlignet med »en forbryder, der var idømt 7 års fængsel«, skønt sammenligningen kun gjaldt evnen til at lægge gift ud for det tværnationale samarbejde. I øvrigt var Asmus von der Heide alias Wilhelm Jürgensen blevet en respekteret politiker syd for grænsen. Og de to mænd, der havde ansvaret for, at hans artikler under Besættelsen var blevet trykt med deres udhængning af min far og andre danske, var stadig med i det tyske arbejde, den ene af dem endda med topplacering i mindretallet. Og jeg har såmænd en takkeskrivelse liggende fra Asmus til min far, fordi denne havde hjulpet ham til en eftergivelse af den sidste del af straffen. Men Matlok var altså ophidset over sammenligningen med »en forbryder« og pudsede sin sagfører på generaldirektør Sølvhøj, hvilket jeg fik lejlighed til at opdage senere.

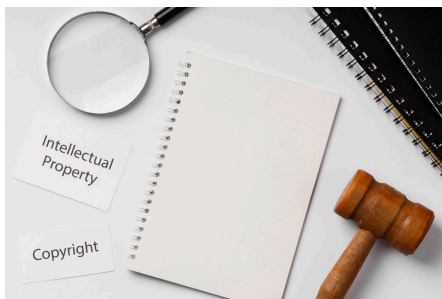
Foreløbig sørgede redaktør Matlok for, at min sammenligning af ham med Asmus von der Heide kom ud til offentligheden. Den 30. marts 1976 var der generalforsamling i den dansk-tyske presseloge, hvor Matlok overraskende henviste til min sammenligning og opfordrede mig til at trække den tilbage.

Desværre manglede jeg den åndsnærværelse, der kunne have lukket sagen. Jeg burde have sagt, at jeg kun havde nævnt sammenligningen i telefonsamtaler med Matlok og hans våbendraeger for at presse dem til forståelse for den danske harme over beskyldningen om en dansk mur af løgne og fortielser. Det måtte vel være tilstrækkelig kendt, at jeg var modstander af skarpe konfrontationer i den offentlige debat om dansk-tyske spørgsmål, og jeg havde heller ikke tænkt mig at bruge sammenligningen offentligt. Desværre fik jeg ikke fremført disse kendsgerninger. En opfordring til at trække mine ord tilbage var en provokation, som jeg ikke kunne bøje mig for. Så selvfølgelig gav jeg afslag.

2. april orienteredes jeg telefonisk fra Århus om, at generaldirektøren havde ønsket oplyst, om jeg havde inddraget DR eller havde udtalt mig på egne vegne i min kritik af det, der var sket. Jeg sendte en redegørelse samme dag.

Næste kapitel udspillede sig lørdag den 10. april 1976. Den

Hans Sølvhøj var drivkraften bag arbejdet på at gøre Statsradiofonien til hele Danmarks Radio. Han fik en flot karriere både som generaldirektør for DR, kulturminister og som hofmarskal. (Foto: Bent K. Rasmussen/Scanpix).

dag kom der en artikel i *Der Nordschleswiger* med overskriften »Sølvhøj-næse für Bjørn Svensson«. Jeg var tilfældigvis og uheldigvis eneste tjenstgørende radiomedarbejder i Aabenraa, hvor jeg skulle redigere og kl. 12.30 sørge for en udsendelse, der omfattede halvanden times gennemgang af Radio Syds behandling af det nationale diskrimineringsproblem.

Da jeg ikke kendte til nogen Sølvhøj-næse (jeg fik først hans brev af 2. april, da jeg 12. april bad Århus om at få, hvad de havde af materiale i sagen!), måtte jeg allerførst ringe til Sølvhøj og spørge, hvad der forelå. Han nægtede at have givet en næse og havde blot henvist til den selvfølgelighed, at det måtte stå for min egen regning. Hvad det jo klart havde gjort. Det var fremført privat, var ikke trukket frem for offentligheden af mig, og det var aldrig nævnt i Radio Syd. Selvfølgelig skulle *Der Nordschlewigers* nyhed refereres, men det skulle Sølvhøjs dementi af den altså også, for den fejlagtige artikel ramte både generaldirektøren og mig og blev til et forsvar for mur-beskyldningen.

Havde jeg nu haft en medarbejder ved hånden, ville jeg som sædvanlig i kommentarsituationer have ladet ham/hende advise i udsendelsen, at nu kom jeg med en kommentar. Men det havde jeg ikke. Altså måtte jeg afstå fra et kommentere og nøjes med at referere, hvad der i forvejen forelå for offentligheden. Og for at præcisere, at det drejede sig om et referat og ikke en kom-

mentar, talte jeg ikke i jeg-form, men omtalte mig i tredje person og fremlagde præcis, hvad jeg mente, at en medarbejder i denne situation burde have gjort. Meddelelsen kom iøvrigt som en naturlig afrundende afslutning på udsendelsen, der jo netop behandlede problemet i sin helhed. Min tilføjelse havde følgende ordlyd:

»Så vidt genudsendelsen af Radio Syds behandling af diskrimineringsspørgsmålet i tiden fra 5. marts til 9. april. – Sagen har imidlertid fået et efterspil, som *Der Nordschleswiger* markerer i dag den 10. april med en artikel under overskriften »Sølvhøj-næse für Bjørn Svensson«. Bladet omtaler et brev, redaktør Siegfried Matlok har modtaget fra generaldirektør Hans Sølvhøj. Bladet skriver, at redaktør Bjørn Svensson på en generalforsamling i den dansk-tyske presseloge har sammenlignet redaktør Matlok med Asmus von der Heide, og meddeler, at generaldirektøren beklager det, dersom nogen har fået det indtryk, at denne sammenligning er foretaget med mandat fra DR.

Generaldirektør Hans Sølvhøj er i dag af Radio Syd blevet spurgt, om denne udtalelse er at opfatte som en næse til ham (Sv.). Nej, svarede generaldirektøren; det er en tilkendegivelse, der ligger helt på linie med Bjørn Svenssons understregning af, at sammenligningen var foretaget for hans egen regning. Så vidt generaldirektøren, hvis brev skyldtes en henvendelse fra redaktør Matloks sagfører, advokat Peter Meyer.

For at der ikke skal opstå yderligere misforståelser, ønsker Bjørn Svensson i denne forbindelse sagt, at sammenligningen med Asmus von der Heide blev foretaget i to telefonsamtaler, da han blev ringet op af henholdsvis redaktør Matlok og af generalsekretæren i Bund deutscher Nordschleswiger, Peter Iver Johannsen. Det var redaktør Matlok selv, der refererede sammenligningen på den nævnte generalforsamling og dermed bragte spørgsmålet frem for offentligheden.

Sammenligningen var foranlediget bl.a. af *Der Nordschleswigers* gentagne fremhævelse af, at man stod overfor en dansk mur af løgne og fortællelser, den ene gang fremført med tilføjelse af, at også Bjørn Svensson havde talt usandhed og fortiet. Med den begrundelse, at redaktør Matlok med sin kampagne på dette niveau lagde gift for det dansk-tyske samarbejde, som

også Asmus von der Heide havde gjort det, afslog Bjørn Svensson på generalforsamlingen redaktør Matloks opfordring til at trække sammenligningen tilbage. Bjørn Svensson understregede samtidig, at han for sit personlige vedkommende ville afstå fra at deltage i den dansk-tyske presseloges arbejde, så længe det tyske mindretals talerør er at finde på denne linie.

Og dermed slutter Radio Syd dagens regionaludsendelse. Bjørn Svensson stod for udsendelsen.«

Man vil se, at tilføjelsen kun rummede kontante kendsgerninger, og at den var formet, som en hvilken som helst informeret journalist kunne have formet den. Det var nødvendigt at referere artiklen fra det tyske blad, men nyheden var forkert, og det var ikke bare et personligt anliggende, men et nationalt problem med muren af løgne og fortællinger, der var under livlig debat, som nødtørftigt skulle belyses. Og det bør her tilføjes, at jeg jo tilhørte den kreds af kyndige, som medierne normalt ville kunne henvende sig til, når de ønskede et nationalt problem nærmere belyst.

Fjernet fra aftalt program

Som vi plejede at gøre med vrede lyttere, inviterede jeg 12. april Matlok til en debat i Radio Syd om sagen. Han takkede ja, men 14. april fik jeg telefonbesked fra Århus om, at han havde klaget til Provinschefen over, at jeg havde »misbrugt mikrofonen til privat polemik«, og at Gerhard nu ønskede at få båndet op. Han fik det sammen med min anmodning om, at Matlok blev henvist til at indsende en skriftlig klage, som jeg kunne få lejlighed til at tage stilling til. Den 17. april ringede Gerhard for at få at vide, om jeg selv havde læst det pågældende afsnit op. Da jeg bekræftede det, erklærede han, at det var mod givne instrukser. Det vil altså sige, at det ikke var indholdet men oplæsningen, der åbenbart var forseelsen. Samme dag ringede han igen kl. 21 med souschefen ved sin side for at få mig til at meddele Matlok, at han skulle gå alene til mikrofonen. Gerhard krævede mit svar inden næste dag (Påskedag) kl. 10, så han kunne give Matlok et hurtigt svar. Jeg protesterede imod denne form for sagsbehandling. Kl. 22.25 opnåede jeg ved Journalistforbundets mellem-

komst, at den tjenstlige ordre først skulle iværksættes den 20. april, så jeg kunne nå at udnytte rekursordningen til at indgive klage. Men uanset denne frist blev det besluttet og godkendt af den utvivlsomt ensidigt informerede programdirektør Bindsløv, at Matlok fik studiet for sig selv til en enetale. For mig at se var det en tåbelig disposition at erstatte en debat med en enetale, når radiomediet just har det fortrin at kunne gøre det modsatte.

Det var jo utroligt, at det nu var gjort til en forbrydelse at videbringe generaldirektør Sølvhøjs dementi af en misforstået tolkning af hans svar tillige med de kendsgerninger, som han havde bygget sit svar på, nemlig at min ytring var faldet privat og overhovedet ikke havde været nævnt i Radio Syd. I denne sag begik Århus fem grove fejl. For det første havde Gerhard fjernet mig fra en aftalt debat på en i DR's historie enestående vis. For det andet havde han erstattet en debat med en enetale i stedet for at stille en uvildig debatstyrer til rådighed til erstatning for den medarbejder, jeg havde udpeget. For det tredje rendte Gerhard videre med en telefonisk kritik uden at sikre sig en skriftlig klage, så vi havde noget at forholde os til. For det fjerde reagerede han så voldsomt, uden at han overhovedet havde interesseret sig for min forklaring, og på dette løse grundlag fik han programdirektørens tilladelse til at aflyse min debat-aftale. For det femte havde Århus ikke orienteret mig om generaldirektør Sølvhøjs brev og var derved skyld i, at jeg intetanende på en enevagt blev overrumplet af *Der Nordschleswigers* artikel, som vi ellers havde kunnet forberede os på.

I sin enetale i studiet beskyldte redaktør Matlok mig både for usandhed og lodret usandhed, og efter ham tog Gerhard Nielsen ordet uden at tage afstand fra de personlige angreb på den fraværende distriktsleder. Matlok var både utilfreds med, at jeg ikke var i studiet og med, at Gerhard Nielsen dukkede op i stedet, når det var lovet ham, at han skulle være alene i studiet. Det var en svinestreg, sagde han bagefter.

Som straf for at jeg i en udsendelse havde viderebragt sandheder, der var ilde hørt, arrangerede Gerhard altså en udsendelse i Radio Syd, der efter min mening ikke holdt sig til kendsgerningerne. Det grelle kommer endnu bedre frem, når man sammenligner med en tidligere sag fra januar 1972, da nogle DR-medarbejdere, der deltog i et kursus, en aften havde misbrugt vort sen-

Siegfried Matlok kom fra Flensborg, hvor familien var delt mellem dansk og tysk, og fandt sin tyske indstilling bedst dækket af det tyske mindretal nord for grænsen, hvor han hurtigt fik en stærk placering. Han kom til at skrive om centrale emner, før han tilstrækkelig grundigt havde fået sat sig ind i udviklingen i Nordslesvig, og det har skæmmet nogle af hans tidligere artikler. Senere har han gjort et fremragende arbejde i brobygningen mellem dansk og tysk. (Foto fra Museum Sønderjylland).

desystem og udsendt en falsk nyhed i Radio Syds navn. I et radiorådsmøde 28. januar spurgte den tidligere minister Johan Philipsen generaldirektøren, hvorfor de pågældende medarbejdere ikke var blevet suspenderet. Radiorådsformanden svarede, at sagen var blevet behandlet i Forretningsudvalget og ville blive taget op i næste uge. Folketingsmand Poul Schlüter fremhævede sagens alvorlige karakter. Formanden: Forretningsudvalget ser alvorligt på sagen, men har besluttet at lade alle implicerede få lejlighed til at udtale sig. Viggo Knudsen: Hvis resultatet bliver en næse, er det en skidt løsning. Generaldirektøren: Man havde ikke suspenderet medarbejderne, fordi det ikke ville være rimeligt, uden at de var hørt. – 2. februar kunne pressen så meddele, at de to kursusledere lige som tre, der havde deltaget aktivt i udsendelsen, havde fået en alvorlig irettesættelse, medens tre mindre aktive slap med en påtale. Skønt DR i almindelighed og Radio Syd i særdeleshed var kompromitteret af udsendelsen med den falske nyhed, gennemført fuldt bevidst, så der intet var at tage fejl af, ville altså ingen overordnede udtale sig, før synderne havde haft lejlighed til at forsvare sig. Det var den forsvarsmulighed, jeg så stærkt savnede nu i en sag, der havde komplikationer, som ingen af mine overordnede formåede at vurdere.

I de lokale blade kritiserede jeg selvfølgelig bagefter Matloks

udtalelser i Radio Syd. At ditriktslederen offentligt kritiserede en Radio Syd-udsendelse vakte en vis opsigt. Af referatet fra et redaktionsmøde 29. oktober 1976 fremgik iøvrigt, at medarbejderne dengang følte sig forfulgt af *Der Nordschleswiger* og efterhånden var blevet bange for at behandle stof om mindretallet, så de overvejede en kollektiv protest, men foreløbig opfordrede jeg morgenvagten trods manglende tid til at gennemgå det tyske blad ekstra grundigt for ikke at overse noget, der fortjente omtale, da redaktøren var så følsom på dette punkt.

Adskillige gange efter dette opgør havde jeg skriftligt indbudt ledelsen af det tyske mindretal til at komme til os på stationen, så vi kunne få talt ud om, hvad der var af problemer. Men det ønskede den ikke og kom med allehånde undskyldninger efter først at have forsøgt med tavshed, men det sluttede med et direkte nej.

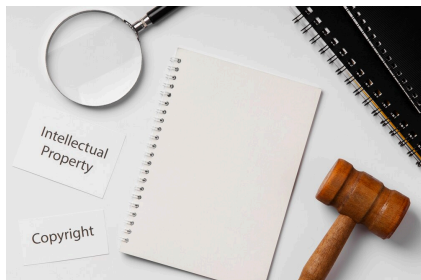
Havde det så kun drejet sig om den nationale kontrovers, havde den været hurtigt overskuet og velsagtens ret hurtigt afsluttet. Jeg har da haft flere sammenstød med Matlok i tidens løb, og det havde sædvanligvis været en hurtig omgang. Men i dette tilfælde var vort mellemværende trukket ind i et andet problem, hvor det blev indfildret i en langvarig kontrovers, nemlig striden mellem Provinschefen og mig, der oven i købet her udviklede sig til en strid om et principielt problem i institutionens bureaukrati. Gerhard Nielsen greb naturligvis med begge hænder Matloks påstand om, at jeg havde varetaget private interesser, medens det i virkeligheden var Gerhard selv, der nu var ude i et privat hævn tog. Jeg heftede mig især ved, at Gerhard Nielsen til *B.T.* havde udtalt, at nu skulle Bjørn Svensson én gang for alle sættes på plads, og det skulle ske med et brag! Det var nok den chance, han lige fra starten havde drømt om. Men det gik anderledes.

DR havde nemlig indført amtsprogramråd, som regionalradioerne skulle stå til regnskab overfor. Da denne sag kom til drøftelse i det sønderjyske amtsprogramråd, fik jeg fuld opbakning fra alle partier. Der var ingen forbehold. Det måtte Gerhard sidde og høre på. Jeg tror, at det for første gang gik op for ham, at de sønderjyske regnestykker så anderledes ud end de århusianske, så han måske ville blive mere forsigtig. Generaldirektør Sølvhøj var »tilfældigvis« i nærheden og lyttede med, men var næppe overrasket. Dermed måtte den side af sagen nok anses for afgjort.

Selv om det falder uden for rammen, må jeg her indføje den bemærkning, at det vil ikke være rimeligt at bedømme Siegfried Matloks almindelige holdning ud fra denne sag. Det var et tilbagefald i den nationale debat, at han skrev om den danske mur af løgne og fortier, og dønningerne måtte vel anses for de sidste bølgeskulp fra den døende konfrontation i nationalitetskampen. Han var utilfreds med Radio Syd i denne periode og forstod ikke vore arbejdsvilkår med den erlige morgenvagt, der på knap tid skulle gennem nyhedsbunken. Naturligt nok begyndte vagten med de mest givende aviser, og de to mindretalsaviser endte efter et hastigt kig på forsiderne nederst i bunken. Indrømmet, det var en nyhedsmæssig nedprioritering af de to aviser, men nogen skulle jo ligge nederst. Hensynet til lytterne vejede mest, og arbejdsgangen måtte indrettes efter bemanningen.

Matloks begynder-forsyndelser skal ikke fordunkle, at han senere – navnlig efter 1979, da han blev udnævnt til chefredaktør – i *Der Nordschleswiger* og ikke mindst med kulissearbejdet i forbindelse med ledelsen af det tyske mindretals Christiansborgsekretariat i den danske regeringsby har gjort et enestående arbejde for at fremme den dansk-tyske forståelse. Vi har lært at værdsætte hinandens gode sider, og det var fuldt fortjent, at Matlok i 2008 fik »Den danske publicistklubs jubilæumslegat« med den begrundelse, at han har gjort *Der Nordschleswiger* til den tyske stemme i Danmark og gennem avisen haft stor betydning i den grænseoverskridende debat.

Som nævnt er anerkendelsen gensidig. Efter at Matlok havde fået greb om historien, har han ved siden af Ernst Siegfried Hansen været den i det tyske mindretal, der klarest havde øje for det positive i mine bestræbelser, og han er den, der stærkest har givet det udtryk. Dengang danske fanatikere påduttede mig en nazistisk præget fortid, gik Matlok til forsvar for mig. Da *Der Nordschleswiger* fulgte avismoden og hver måned udpegede en vinder, der havde gjort sig fordelagtigt bemærket i offentligheden, blev jeg i januar 2003 udnævnt til månedens vinder og belønnet med tre flasker vin. Chefredaktør Matlok gav begrundelsen i avisen med den tilføjelse, at »engang blev Svensson betragtet som vor ærkefjende (»Erzfeind«), men nu betragter vi også på tysk side hans livsværk med dyb respekt«. Og det uddybede Matlok, da jeg fyldte rundt.

Laurits Bindsløv havde lederidealer og gode forsætter men formåede ikke altid at leve op til dem, heller ikke som generaldirektør. (Foto: Allan Moe/Scanpix).

Særpræget klageforløb

Men naturligvis havde jeg indgivet klage over Provinschefens opsigtsvækkende disposition. Klagen fremsendte jeg den 19. april 1976. Samtidig havde medarbejderne i TV-afdelingen i Århus klaget over Provinschefens behandling af en kollega, som han havde kaldt en led karl, beordret ham til at holde sig væk fra skærmen og opfordret ham til at søge en stilling i Afrika. Det drejede sig om min yngste bror Erik, så Gerhard kunne åbenbart ikke lide familien.

Min klage blev afvist gennem flere instanser og stadig uden at jeg havde fået en skriftlig klage fra Matlok at forholde mig til, og uden at jeg på noget tidspunkt var blevet inddraget i en opklaring af forløbet med min belysning af sagen. Programdirektør Bindsløv påtalte i skrivelse af 20. april, at jeg havde »kommenteret« artiklen i *Der Nordschleswiger* og »tilbagevist« Matloks fortolkning af Sølvhøjs brev, skønt jeg blot havde refereret Sølvhøjs tilbagevisning af den. Gerhards afgørelse blev tiltrådt uden begrundelse for, at han havde erstattet debatten med en enetale, skønt vi systematisk havde søgt at gøre Radio Syd til en debatradio. Det var en klagebehandling, jeg ikke kunne respektere.

Først da jeg blev indkaldt til at møde hos generaldirektøren, nu L. Bindsløv, den 17. februar 1977, fandt jeg lejlighed til at gen-

tage min anke over Provinschefens indgreb og klagesagens behandling. Min kritik på dette punkt havde jeg præciseret i en generel kritik af radioledelsen sendt i et brev 21. november 1976 til generaldirektør Bindsløv. Jeg har aftrykt det i Aktstykker punkt D, fordi det meget koncentreret skildrer vor situation.

Generaldirektøren, der havde Gerhard som bisidder, kommenterede ikke det brev jeg havde sendt til ham, og min fremstilling i det fik heller ikke på anden vis synlige konsekvenser. Bindsløv henholdt sig i mødet til de trufne afgørelser og ønskede ikke at gå i detaljer, men han var ikke begejstret for mine breve til Provinschefen. De har jo både harpunspidser og modhager, og dette forhold var ikke et normalt forhold mellem en afdelingsleder og en underordnet leder, sagde han. Jeg svarede, at mine breve faldt i to grupper, nemlig protester og rykkere, og den aktuelle baggrund var, at Århus ville gennemføre en ny udsendelsesstruktur før vi havde fået det fornødne mandskab, hvad jeg konstant havde protesteret imod, fordi medarbejderne helbredsmæssigt blev kørt ned. Vi havde haft langvarige sygemeldinger, og jeg selv havde været fraværende i fem uger på grund af overanstrengelse. Der var lægeerklæring fra tre medarbejdere, der var for hårdt presset. Da Gerhard trak nogle papirer frem og erklærede, at vi jo sendte mere, end vi skulle, fortsatte jeg med at beklage, at radioledelsen så lidt forstod sammenhængen mellem sendetid og mandskab. Det, der skabte vanskelighederne for os, var, at vi skulle dække med vagttider fra kl. 5 morgen til ud på aftenen, og at vi skulle dække med nyheder. Om en musikudsendelse løb 20 minutter eller tre kvarter, var ligegyldigt for arbejdsindsatsen, og i andre tilfælde ville nedskæring af udsendelser være arbejdskrævende i stedet for arbejdsbesparende.

I hvert fald forlod jeg mødet med et personalenummer ekstra. I det hele taget tegnede tiderne efterhånden lysere. Der var netop oprettet en stilling i Kiel, som Frode Kristoffersen havde fået med tilknytning til Radio Syd, og nu fik vi altså endnu en journaliststilling.

Omsider havde jeg da også givet efter og besluttet at bruge free lance-pengene på at forstærke redaktionen i Aabenraa. Men jeg meddelte samtidig Århus, at det ville medføre en svækkelse af dækningen i Ribe Amt, og at jeg agtede at orientere Ribe amtsprogramråd om årsagen. Det hjalp på bemanningen.

Vi førte ikke protokol over Radio Syds udvikling og indsats, så

jeg kan ikke komme med en kronologisk skildring, men et redaktionsmøde 2. december 1977 refereres med så mange deltagere, at vi på det tidspunkt næsten må være nået op på topbemandingen. Radio Syd havde et personale på i alt 25, heraf 16 journalister, da jeg fratrådte som regionalleder. I den sidste periode havde arbejdet et roligt forløb, der ikke kræver nærmere beskrivelse.

Redningsaktion forbedrede arbejdsklimaet

Da vi i oktober 1978 var til distriktsledermøde i København, blev Gerhard kaldt ud. Han vendte temmelig slukøret tilbage. Det viste sig, at B.T. havde som sensation, at hans kernetropper i Århus havde undsagt ham og ønsket sig en ny chef. Gerhard var åremålsansat, og hans stilling var netop slået op, så det var forståeligt, at han var lamslået. Han blev sendt udenfor, så vi i fred kunne drøfte situationen.

Jeg måtte lynhurtigt gøre op, hvad jeg ville. Jeg kunne åbenbart nu blive af med ham, men som provinschef skal man stå alene overfor de københavnske programchefer, og det kræver pondus, både bringe og rygrad. Jeg tog derfor ordet som den første og sagde: I ved alle sammen, hvordan jeg har det med Gerhard. Men når jeg ser på listen over de andre ansøgere, mener jeg, at vi bør beholde Gerhard som det mindste onde. Jeg vil gerne være med til en støtteudtalelse, men jeg vil ikke være med til at rose hans kvalifikationer. Det endte med, at to mand skulle skrive et udkast. Det blev Jimmy Buhl, Gerhards højre hånd på det økonomiske område, og mig. Udkastet blev vedtaget og udsendt.

Distriktsmøderne endte gerne med en middag, og her kom jeg tilfældigvis til at sidde overfor Gerhard. Han må være blevet informeret om forløbet, for han løftede sit glas med et alvorstungt ansigt og sagde det ene ord: »Tak!« Og jeg svarede med et smil: »Ja, det er jo i håb om forbedring.« – Det er vel sandsynligt, at vor støtteerklæring reddede ham, fordi undsigelsen fra Århus ellers var kommet til at stå alene. Det blev en redningsaktion, jeg aldrig ville have drømt om aktivt at skulle tage del i. Men det blev samtidig et vendepunkt, for Gerhard så mig nu under en anden vinkel. Det betød i hvert fald en klimaforbedring.

Holocaust-serien presset igennem

Efter at jeg havde fået Gerhard Nielsen med mig, førte vi i fællesskab en besværlig kamp mod københavnernet. Jeg havde i januar 1979 fulgt det tyske fjernsyns udsendelser af den amerikanske TV-serie om Holocaust, den tyske jødeudryddelse, og jeg blev meget forarget, da jeg opdagede, at man i København havde besluttet at droppe den. Jeg havde ferie men med den sædvanlige feriekontakt med personalet på Radio Syd, som jeg foreslog at lave en debatudsendelse om problemet, hvad de gjorde omgående den 25. januar og meget dygtigt. Blandt andet havde de fået Bjørn Lense-Møller, chefen for DR's teaterafdeling, til at forsvare sit afslag, og de havde telefoninterview med den tyske TV-direktør og korrespondentindslag fra New York, London og Bonn foruden fra Stockholm, der netop havde besluttet at udsende serien.

Endvidere ringede jeg til Gerhard og spurgte, om jeg under hans programansvar måtte meddele København, at jeg gerne ville forestå udsendelserne med Holocaust. Han skal have den anerkendelse, at han uden tøven sagde ja, skønt han måtte være forberedt på irriterede kommentarer fra de københavnske kolleger. Hverken Lense-Møller, Ole Sippel eller Werner Svendsen, hvoraf de to sidste ledede henholdsvis TV-aktuelt og kulturafdelingen, havde i sinde at tage deres afslag op til overvejelse. Dermed var den sag ude af verden i deres afdelinger, oplyste de til pressen 26. januar (citeret i *Jydske Tidende* den 27.). Samme dag oplyste programdirektør Hans Jørgen Jensen til *Ekstra Bladet*, at han kunne ikke se nogen anledning til at gribe ind. De finkulturelle forbehold så altså ud til at blive fastholdt. Men 2. februar udsendte programdirektøren meddelelse om, at Werner Svendsen alligevel havde besluttet at udsende serien vurderet som et mediefænomen, der havde vakt opmærksomhed verden over. Den viden havde de jo i forvejen. Endnu den 30. januar var det under overvejelse at nøjes med at sende et debatprogram med klip fra serien. Det nye, der havde skabt hektiske forhandlinger i København, var erkendelsen af, at mit forslag måtte tages alvorligt, så nu måtte de vælge mellem at bide i det sure æble og trods deres modvilje sende serien eller bide i det endnu mere sure og overlade opgaven til mig. Hvad de ikke kunne drømme om.

De var rasende i København og betragtede det faktisk som et

uforskammet baghold. I programkollegiemødet 30. januar blev min indblanding karakteriseret som absolut utålelig, illoyal, egoistisk osv. Den eneste positive var Jørgen Schleimann, der ganske vist fandt den proceduremæssige fremgangsmåde beklagelig, men så det som et gode, at seerne kunne se, at der i DR kunne være flere indgange til stoffet. Senere hviskede han Jakob Zeuthen fra Provinsafdelingen i øret, at uden vort initiativ havde denne sag været en død sild.

Bagefter sendte jeg en redegørelse til programdirektøren for at godtgøre, at jeg havde overholdt alle spilleregler, og jeg bad om at få den vedlagt næste kollegiemødereferat. Men han nøjedes med en note om, at jeg havde sendt en skrivelse, der kunne lånes i hans embede. Punktum. I et nyt brev beklagede jeg, at man i DR opfattede den fremgangsmåde som fair play.

De fire udsendelser kom i marts, og hver af dem blev efterfulgt af en paneldebat, der blev skæmmet af, at Werner Svendsen så det som en vigtig opgave at forsvare både det oprindelige afslag og den ændrede afgørelse. Efter min opfattelse et misbrug af mediet, idet man burde have koncentreret sig om at uddybe de problemer, som serien havde trukket frem.

Da *Berlingske* hyldede Werner Svendsen for at have udsendt Holocaust-serien, skrev Gerhard Nielsen til redaktionen, at det var Bjørn Svenssons initiativ, der havde bevirket, at serien var blevet udsendt.

Der kom megen debat om serien og TV's skiftende afgørelser. Der blev endda gennemført en gallupmåling, der viste, at serien var blevet set af 68 pct., og 85 pct. af disse seere fandt det rigtigt at vise den.

Jydske Tidende skrev i en leder: »Dansk TV sluttede Holocaust-serien på en måde, der grænsede til det pinlige. Af et håndplukket panel med Werner Svendsen i spidsen fik seerne at vide, at de nu havde overværet et kulørt stykke makværk, som alene var kommet på skærmen, fordi et folkekrav havde væltet TV's oprindelige beslutning om slet ikke at vise produktet.«

Venstrepressen offentliggjorde en artikel af folketingsmand Niels Kallesøe, der skrev: »Det har rystet mig at høre de forklaringer, ledende TV-folk har givet for i første omgang at afvise serien. De udtalelser, de er kommet med, er rent ud sagt præget af en blæret og bedrevidende indstilling.Nu fik befolkningen syn for sagn om, hvad adskillige ledende TV-folk brugte tid og

kræfter på at forhindre dem i at se. Det var godt, at det denne gang mislykkedes for disse TV-folk at få held med deres forehavende.«

Holocaust fik et efterspil i 1985. Da besluttede Werner Svendsens afdeling forlods at skyde seks mill. kr. i en serie på seks udsendelser om Jane Horney, der blev dræbt som stikker. Horney-serien fik en slem medfart. »Aldrig har nationen dog været præsenteret for magen til lort«, skrev chefredaktør Jørgen Schleimann i en leder i *Weekendavisen*. *Berlingske Tidende* kaldte den et makværk. Og jeg mindede i *Jyllands-Postens* kronik om Holocaust, som Werner Svendsen ikke ville sende, og nu spurgte jeg, hvorledes Horney-serien var mere kunstnerisk end Holocaust-serien, hvor den var mindre sentimental og mindre kulørt, hvor den virkede mere pædagogisk, hvor den virkede ud over at trække fortiden frem, og hvor den løste problemer. Naturligvis fik jeg ikke svar, men jeg fik da afsløret hulheden i alle deres begrundelser i sin tid for ikke at sende Holocaust. Og senere har DR for resten uden finkulturelle skruper genudsendt hele Holocaust-serien.

Det er en skæbnens ironi, at Werner Svendsen siden adskillige gange er blevet rost for at have bragt Holocaust-serien, skønt han havde gjort alt for at slippe for den. Senest ved hans fratræden fra DR i 1989, da selveste generaldirektør Bindsløv skrev en hyldestkronik til ham i *Jyllands-Posten* og i den forbindelse roste ham for Holocaust-udsendelserne. Men da reagerede jeg naturligvis med en ny kronik og oplyste, hvordan udsendelserne var kommet i stand. Det var såmænd den sunde fornuft i Aabenraa, der havde sejret over københavneriet.

Tilbageblik over radiotiden

Egentlig begynder radiotiden for mit vedkommende med et krystalapparat. Jeg har faktisk medoplevet hele udviklingen. Vistnok i 1926 eller 1927 hjembragte min yngre bror, Sven Frederik, f. 1913, et apparat af den slags. Når man pirkede til krystallen med en nål (jeg mener, at den blev kaldt en detektor), og hvis man så var heldig med at finde en god kontaktflade, kunne man fremtrylle noget musik i høretelefonen. Og hvis apparatet fik en antenneudvidelse og f. eks. blev forbundet med en gammeldags sengebund af stålfjedre, blev tonerne forstærket. Da anede vi

Her præsenterer jeg de 36 bånd, som lørdag eftermiddag den 22. december 1975 blev sendt for at vise en del af den sønderjyske historie, vi havde samlet sammen.

ikke hvilken teknisk udvikling, der ventede os i brugen af rummet. Endnu mindre anede jeg dengang, at radioen skulle blive min redning og levevej.

I min ungdom søgte jeg for resten en stilling på Radioavisen, men jeg havde knap fået munden lukket op, før Svend Carstensen betroede mig, at min udtale havde et dialektpræg, som gjorde mig uanvendelig. Men tiderne ændrede sig, og radioen fik bredere muligheder.

I et tilbageblik over den del af mit liv, der bestod af radioarbejde, er der grund til at hefte sig ved, at Radio Syd, som Knud Fanø, rektor for Duborg-Skolen i Flensborg, ved flere lejligheder udtrykte det, havde den særlige opgave at bygge bro over de to grænser, den gamle ved Kongeåen og den nye ved Skelbæk. Og han understregede, at Radio Syd var et af de mest værdifulde medier i grænselandet, fordi den gik ned i den folkelige dybde (*Jydske Tidende* 14. januar 1969). Fanøs vurdering sættes i relief af dette lille hjertesuk fra det socialdemokratiske folketingsmedlem Benny Engelbrecht i *Flensborg Avis* 22. november 2008: Flertallets medier beskæftiger sig overhovedet ikke med mindretallene, med mindre der er noget kritisk.

Dækningen hen over de to grænser krævede imidlertid, at vi skulle bringe stof fra tre meget forskellige områder og helst af en karakter, så det havde interesse for alle tre, og i hvert fald afbalanceret, så der ikke var så meget fra det ene, at det vakte modvilje i de to andre. Det blev hæmmet, når det kneb med arbejdskraft. Nyheder var nødvendige, men jeg følte, at vi løste opgaverne bedst ved at gøre radioen til en kulturfaktor og iøvrigt give den brede befolkning mæle. Det glædede mig derfor meget, at amtsprogramrådet i Ribe Amt engang sagde nej tak til et tilbud om, at Ribe Amt kunne få sin egen regionalradio. Det foretrak at blive ved Radio Syd.

Dækningen af grænselandet kan belyses af en sønderjysk eftermiddag, hvor Radio Syd mandag den 22. december 1975 for at fejre sit 15-års jubilæum fyldte fire timer med 36 genudsendte indslag, der sammenlagt gav et billede af Grænselandets nyere historie, som vi havde nået at indsamle. Udsendelsen var delt i fem afsnit med tidsangivelser, så lytterne kunne vælge at lytte med på de afsnit, der havde deres særlige interesse. Programmet gav et godt indtryk af stoffets spændvidde, så jeg gengiver det:

Fremmedherredømmet: 1) Baggrund, 2) Fremmedherredømmet, en lykketid, 3) Farlige farver og ufarlige revner, 4) Sedansfest, 5) Den blå sangbog med de hvide blade.

Verdenskrigen og afstemningstiden: 6) Karen fra Kamtrup, 7) Jyllandsslaget, oplevet af en indelukket, 8) Jyllandsslaget, oplevet af et øjenvidne, 9) 11.11. kl. 11, 10) 10. februar, 11) 14. marts, 12) Gamle modstandere, 13) Kejserstatuen og en sten i Haderslev Fjord.

Mellemkrigstiden: 14) D.S.K., 15) En nabo om Nolde, 16) Herman Clausen om sejlture i Danmark, 17) Kongehuset og Sønderjylland, 18) Krigsinvaliderne.

Den anden verdenskrig: 19) En dansk officer om den 9. april, 20) En hjemmetysker om den 9. april, 21) Spadeslaget, 22) To koncentrationslejre ved grænsen.

Tiden, der fulgte: 23) En straffet om udrensningen, 24) En dommer om udrensningen, 25) Endnu en mindesten, 26) 11 år som tysk soldat, 27) Troels Fink om de dansk-tyske mindretals-erklæringer 1955, 28) De gamle nazister, 29) Deutscher Tag på sønderjysk, 30) Tysk gymnasieindvielse, 31) Uffeskolens specielle jubilæum, 32) De sydslesvigske ferieborn, 33) Børnehavesang, 34) Kirketugt, 35) Svend Johannsen om det danske sprog, 36) Tysk turisme 1975.

Et andet eksempel på vore særlige muligheder: De to redaktører, den danske Kaj Edvard Larsen og hjemmetyskeren Jes Schmidt var gerådet i en heftig debat om et vigtigt nationalt emne, men de skrev i hver sin avis, den første i *Flensborg Avis*, den anden i *Der Nordschleswiger*. Dem bragte vi sammen, så de kunne krydse klinger i Radio Syd.

I et tredje eksempel advarede jeg lytterne på forhånd, for jeg ryddede hele programmet for at bruge tiden til en udsendelse på tysk. Men det var en udsendelse med Ladelundpræsten, pastor Meyer, der havde været nazist. I Ladelund lige syd for den danske grænse lå der en koncentrationslejr-filial, og behandlingen af fangerne oprørte præsten, så han protesterede overfor topfigurerne i Tyskland. Han gjorde det naturligvis anonymt, for ellers var han havnet samme sted. Og han rejste med tog til varierende byer for at skjule sin identitet. Det var et meget bevægende interview, der viste, at der fandtes flere slags tyskere og flere slags nazister. Vi fik også mange reaktioner om det indtryk, udsendel-

sen havde gjort. Ja, en sagde, at det var den største radiooplevelse, han havde haft.

I tilgift havde vi Sigfred Jespersen som fast grænselandsmedarbejder, der løbende sørgede for en god dækning af de to mindretal og deres problemer.

DR havde flere gange opfordret os til at genbruge vore bånd i stedet for at lægge dem i arkiv. Jeg afbødede det hver gang ved at henvise til, at det kun kunne lade sig gøre efter en kontakt med Historisk Samfund for Sønderjylland eller Landsarkivet med henblik på at få bevaret den historiske del af materialet. Efter min tilbagetræden hørte jeg engang, at der var blevet hældt en mængde bånd ud i en affaldscontainer. Hvor meget af det bevaringsværdige, der endnu er bevaret, er ikke godt at vide.

Anker Brink Lunds undersøgelse af regionalradioerne for året 1978 (*Forskningsrapport* nr. 38/80) viste, at den regionale sendetid for Radio Syd netto var 8 timer 35 min. pr. uge, medens gennemsnittet for alle regionerne var 6 timer 23 min. Det noteredes også, at Radio Syd havde et særpræg. Den havde således en bredere profil, hvor det »menneskelige« stof spillede en relativt stor rolle, hvorimod politik og økonomi kun udgjorde 52 pct. af emnerne imod 68 pct. i gennemsnit for alle regioner. 57 pct. af vore lyttere afviste, at vi skulle lade kontroversielle emner ligge, hvilket var påfaldende flere end i de andre regioner. Endelig var Radio Syd den eneste region, hvor et flertal af lytterne erklærede, at de var blevet mere interesserede i lokal tradition og historie.

Ifølge en lytterundersøgelse havde Radio Syd den 6. november 1978 en lytterprocent på 60, hvilket vil sige, at 60 pct. af alle over 15 år i distriktets område havde lyttet til mindst én udsendelse fra Radio Syd i dagens løb. Hertil skulle så lægges lytterne i Sydslesvig og de lyttere, vi havde i de danske naboer.

TV-problemet

Vort arbejdsfelt strakte sig vidt til forskellige sider, og vi lagde vægt på også at præge landsprogrammerne. Da det gik højest, havde Radio Syd ikke mindre end 23 programsatte udsendelser på TV's landsprogram på et (forskudt) år. Og samtidig kørte vi år efter år succesen »To generationer spiller ud« på radioens landsprogram. TV-udsendelserne fik dog en krank skæbne. Dette

værdifulde bidrag til landsprogrammet blev bremsset i København, jeg ved ikke af hvem og hvorfor. Men der blev organiseret regionale TV-udsendelser i forbindelse med flere valg. De fungerede som en smagsprøve på regionalt TV.

Jeg havde ladet alle de medarbejdere, der ønskede det, få en TV-uddannelse, og to så markante TV-navne som Frode Munksgaard og Hanne Risgaard begyndte deres TV-karriere i Radio Syd. Og jeg fremhævede ved flere lejligheder, at det var hensigtsmæssigt, at medarbejderne kunne dække begge medier, men at man først kunne få fuldt udbytte af det, når regionalstationerne fik adgang til også at sende regionalt TV. I januar 1976 nedsatte vore to amtsprogramråd et arbejdsudvalg med henblik på at få etableret regionalt TV i tilslutning til regionalradioen, og der gik en anmodning til DR og kulturministeren om iværksættelse af et forsøgsarbejde i Aabenraa. Trods de afvisende reaktioner fulgte Gerhard Nielsen i november 1977 forslaget op i et notat til Programkollegiet ved at pege på, at der fra 1980 som de første steder burde etableres regionalt TV i Aabenraa og Odense. Men DR veg tilbage af hensyn til økonomien og forpassede derved sin chance.

I Radiorådets programudvalgsmøde 28. marts 1978 erklærede programdirektør Hans Jørgen Jensen, at Program 2 med regionalradiosystemet var radioens største succes, det er dér udviklingen tilsyneladende i øjeblikket galopperer ret stærkt, og det er dér vi må forudse, at programvirksomheden vil udvikle sig, sagde han. – Omsider var der fuld opbakning til radioen i regionalsystemet, men nu overså man fjernsynet. Det blev dog ikke min hovedpine. Jeg fratrådte i efteråret 1979, da min redaktionssekretær var kommet op at skændes med en medarbejder og derfor ikke ønskede at fortsætte. Jeg fyldte først 70 i 1980, men orkede ikke merarbejdet med en ny mand på denne post og bad derfor om at måtte slutte af som menig medarbejder. Det fik jeg bevilget uden lønnedgang. Frode Kristoffersen blev udnævnt til min efterfølger, og jeg blev valgt til suppleant for tillidsmanden, et tillidsvotum der glædede mig.

Den sidste chance for at udbygge regionalradioen med TV kom, da Frode Kristoffersen i december 1980 blev klar over Norddeutsche Rundfunks omfattende udvidelser af det regionale fjernsyn og indberettede det til DR's ledelse, hvilket satte skub i de danske overvejelser. Allerede året efter medtog man i hand-

lingsplanen for 1983 at ville »afprøve regional TV i form af en forsøgsvirksomhed omkring Radio Syd«, og den nyudnævnte radorådsformand Birte Weiss sagde på et møde i Sønderjylland 19. marts 1982: »I må kalde mig Mads, om ikke de første, der får opgaven, hedder Radio Syd!«

Efter Radorådets godkendelse af planen blev det overdraget Provinsafdelingen at komme med forslag til alternative løsningsmodeller. Der blev nedsat en arbejdsgruppe, hvor tre fra Provinsafdelingen fastholdt placeringen i Aabenraa, medens tre fra Provinsteknisk afdeling foretrak en selvstændig status med reference til højt niveau, men dog placeret i Aabenraa, hvor der var et ledigt TV-studie. Udvalgets indstilling gik ud på, at forsøget burde placeres i Aabenraa, men i indstillingen fra DR's ledelse blev Aabenraa ikke nævnt med et ord. Hvorfor ikke? I stedet endte forsøget hos Hans Jørgen Jensen, nu programdirektør for TV, og TV-Syd blev placeret i Haderslev, senere flyttet til Kolding og sluttelig knyttet til det med besvær oprettede TV 2.

I betragtning af at DR samtidig var inde i en sparerunde, undrer det mig, at man ikke brugte Radio Syd til forsøget, skønt det var oplagt, at her kunne forsøgsarbejdet gøres billigst. Radio Syd havde både erfaringen, fortroligheden med området, faciliteter og mandskab, der var uddannet til at betjene begge medier. Måske var der nogen, som ikke ønskede at plante flere blomster i Provinschefens have, og måske har eftervirkninger af de københavnske ærgrelser over Radio Syds rolle i Holocaust-affæren også spillet ind. Men valget af en anden løsning fordyrede projektet, så DR opgav at fortsætte. Det er vanskeligt at få øje på en saglig begrundelse for den disposition. Var Aabenraa igen blevet valgt til forsøgsstation, havde DR snarere haft råd til at fortsætte. Nu blev det regionale TV i stedet forbundet med TV 2. Men faktisk er TV-Syd altså et barn af Radio Syd.

Det var synd og skam, at DR ikke udbyggede regionalsystemet med TV. Der var nogle sendeproblemer, der skulle overvindes, men dels havde fællesskabet kunnet give de nye TV-regionaler nogle vitaminer, som de ikke har i dag, og dels ville det have givet radio-regionalerne friske kræfter og måske reddet dem fra at blive reduceret til nyhedsformidlere og landsprogramhjælper. Og Birte Weiss kunne have undgået at blive kaldt Mads.

Tankevækkende nok foreslog medieforskeren Frands Mor-

tensen i TV-Syds jubilæumsudsendelse 22. oktober 2008 med henvisning til TV 2's økonomiske nedtur at løse de regionale TV-stationers problemer i et samarbejde med resterne af de regionale radiostationer.

Den københavnske ulykke

9. oktober 1980 på min 70-årsdag dukkede Gerhard Nielsen op i spidsen for distriktslederne og overrakte mig en flot fyldepen i anledning af mit farvel til DR. Jeg takkede og sagde, at den kuglepen, som jeg trak frem, nok også trængte til at blive udskiftet. Jeg havde fået den af mine børn, og den havde indgraveret teksten »Gerhards skræk«! – Gerhards reaktion kom prompte. »Må jeg arve den!« udrød han. Og i gæstebogen noterede han: »Tak for et nyt bekendtskab – »Gerhards skræk«!«

I 1983 blev Gerhard degraderet. Regionallederne fik selvstændigt programansvar og blev fremtidigt underordnet København i stedet for Århus. Derefter var der kun produktionsafdelingen i Århus tilbage til Gerhard, og siden var der ingen i provinsen, der havde styrke til at stå København imod. Provinsafdelingen fik altså kun en levetid på 10 år. Jeg skrev en nekrolog i *Jyllands-Postens* kronik 10. februar 1983.

Generaldirektør Bindsløv lagde ikke skjul på årsagen. Ifølge ham havde Provinsafdelingen »nået en fase, som med den planlagte udbygning ville sprænge de normale rammer for en programafdeling i DR«, altså vel at mærke de københavnske rammer!

Radioens programdirektør, Sven Fugl, havde sagt det endnu tydeligere i DR's årbog 1980: »Det ulykkeligste vi har gjort, var dengang vi skabte noget, der hed en provinsafdeling. Derved skabtes en spænding mellem provins og København, som var unødvendig.« Måske unødvendig for København, men i hvert fald dengang nødvendig for provinsen. Spændingen var der jo i forvejen, som programchefernes afvisende holdning og Vedel-Petersens ejendommelige filosofi til fulde godtgjorde.

Det var som bekendt denne ulykke, der fra første færd plagede de fleste københavnske programchefer så stærkt, at de konstant havde set frem til den dag, da det var slut. Selv de små og billige regionalradioer, som i mange år var det eneste provinsarbejde, der lå udenfor københavnernes programmagt, havde irri-

teret dem umådeligt, fordi den blotte eksistens af et alternativ til de københavnske mediedøre var en uorden og blev betragtet som en begyndende nedbrydning af det københavnske medie-monopol. Der var vist ikke en sparerunde, hvor de ikke pegede på regionalradioen som noget, man da kunne spare på.

DR 2 havde 26. oktober 2008 en fornøjelig TV-udsendelse med titlen »Monopolets helte med Preben Heide om Provinsafdelingen«. Der burde egentlig have stået »monopolbruddets helte«, for det var jo det københavnske monopol, der blev brudt. Mærkeligt nok blev regionalradioerne overhovedet ikke nævnt, skønt Provinsafdelingen var en videreudvikling af deres indsats, og selv om Christian Kryger blev præsenteret, kom der ingen antydning af, at han var den første regionalleder i Århus. Men Henrik Wolsgaard-Iversen lagde stemme til en morsom gengivelse af de københavnske medarbejders reaktion overfor provinsarbejdet dengang: »Det var da klart, de skulle have en på snuden lige så snart de vovede sig frem og dummede sig med et eller andet. Og det var ikke personligt, – det var simpelthen, fordi vi herovre i København, vi vidste jo nok meget bedre, hvordan sådan noget skulle laves end det bonderøvsfjernsyn, de lavede. Det var arrogant, det var det, men altså why not? Hvorfor ikke prygle dem, der be'r om det? Og det gjorde de jo. De bad om det ustandselig.«

Gerhard Niensens DR-karriere fik slutmelding i 1986, da han blev afløst af Jakob Nielsen. Bortset fra generaldirektørens trøstehyldest fik han ikke mange roser ved sin fratræden. Pedro bidrog i *Ekstra Bladet* 22. juli 1986 med at aftrykke hele hans lange synderegister næsten år for år med denne slutsalut: » Du gjorde stort set aldrig noget rigtigt, før du gik af, men det er et smukt og forsonende træk, at du har humor og selvironi.« Om Gerhard's forhold til mig stod der: »I 1974 havde han et hus med daværende leder af Sønderjyllands Radio, Bjørn Svensson, og det var ikke Svenssons skyld, selv om også han var en kantet herre.«

I forbindelse med den endelige afskedsordning kom der et bidsk farvel i lederen i *Berlingske Tidende* 16. januar 1989: »Gerhard Nielsen sluttede sin åremålsansættelse i Danmarks Radio med at holde fri et år med fuld løn, og så får han foræret yderligere tre sabbatår med fuld løn for at holde sig væk fra Danmarks Radio!«.

Gerhard Nielsen, der døde 1992, var ikke den rigtige mand på

den plads. Der havde været brug for en mand af Sølvhøj-typen, stærk, smidig, lydhør og visionær, men de er jo en mangelvare.

Radio Syds endeligt

Det er en kendsgerning, at mit håb om at kunne være med til at redde den gamle sønderjyske presse kuldsejlede. Til gengæld var jeg med til at søsætte et nyt medie med udgangspunkt i Sønderjylland. Det reddede mig, og til gengæld bjergede jeg det over i en solid position. Troede jeg. Men ak, i dag står radiobygningen i Aabenraa som et gravmonument over det, der engang var en national kulturfaktor af væsentlig betydning.

Ved min afgang stod regionalsystemet så stærkt, at regionalcheferne i 1983 blev udnævnt til programchefer direkte underlagt programdirektøren, men det var begyndelsen til enden for dem. Samtidig blev Provinsafdelingen afskaffet. Men udviklingen standsede ikke her. I 1987 sejrede driftsledelsen over Radiorådet og fik det erstattet af en bestyrelse, der end ikke måtte drøfte de enkelte udsendelser. Og København sejrede til slut over provinsen. I 2002 nedlagde kulturministeren DR's centrale programråd og de 15 amtsprogramråd. Væk er de. Væk er provinschefen. Regionalsystemets programchefer mærkede de nødvendige besparelser efter byggeriet i Ørestaden. I juni 2007 måtte Radio Syd således spare Grænselandsmagasinet bort. Og nu er der hverken Grænselandsmagasin, Radio Syd eller programchef i Aabenraa. De københavnske programchefer har ikke længere de irriterende konkurrenter i provinsen.

I Jylland er der dog som en delvis erstatning en divisionschef, der forestår al radio- og TV-produktion i området med en produktion, der på årsbasis beløber sig til rundt 150 mill. kr. inklusive de såkaldte regionalprogrammer. Men noget mangler. Man taler stadig om Radio Syd, men Radio Syd eksisterer ikke længere. Man vil forgæves søge efter den i radioprogrammerne, hvor den i gamle dage fyldte pænt op blandt andet med mange programsatte emner med titler. Radio Syd er nu i programmerne erstattet med P4 DR-Syd, hvor der kun i et par linier adviseres om »Regionale nyheder«. Regionalradioen, den nære radio, der begyndte og i mange år klarede sig uden nyheder, er paradoksalt nok endt som nyhedsorgan.

Da Flemming Nielsen, den sidste grænselandsmedarbejder, i

september 2008 gik på pension, blev det udtrykkeligt understreget, at fremtidig skulle udsendelser om grænselandet og de nationale mindretal indgå i hele DR's programflade, hvilket betød et effektivt punktum for nærradioen. Der var ikke mere brug for de længere udsendelser, han producerede for hjemstavnen. Chefredaktør Matlok skrev med rette i *Der Nordschleswiger* den 20. september 2008, at med Flemming Nielsens farvel var en æra gået til ende, der begyndte med Sigfred Jespersen.

Forklaringen er formentlig flerdobbelt, dels besparelser, dels internettet, der jo er et overflødigshorn, men vi må ikke glemme programcheferne i København. De trak ikke i sørgetøjet, da tænderne blev trukket ud på provinsholdet. Alligevel undrer det mig, at regionalradioen i den gamle udgave, der engang stod så stærkt, kunne begraves uden sværdslag.

Når jeg nu vurderer mit arbejdsliv, kan jeg se, at det har budt på tre ret forskellige arbejdspladser, men i én henseende ligner de hinanden. De er borte alle tre. Varedirektoratet blev efterhånden overflødiggjort af freden, *Dannevirke* kunne ikke klare konkurrencen, men hvorfor Radio Syd forsvandt, det ved jeg faktisk ikke.

Debat og forfatterskab

Mit forfatterskab er i vid udstrækning udsprunget af min deltagelse i den offentlige debat. Af natur er jeg en kritisk skribent med polemisk debat som speciale, dog altid – synes jeg – med saglig argumentation som våben. Det har præget både debatindlæg og bøger. Jeg har deltaget i mange debatter, men hvis de synspunkter, jeg havde, var tilstrækkelig forsvaret af andre, har jeg gerne holdt mig tilbage, og jeg har ikke kastet mig ud i en debat, med mindre jeg syntes, at jeg havde en god sag og argumenter med bund under. Men mine modstandere kan naturligvis have en anden vurdering. Og jo, nogle har ligefrem tillagt mig de sletteste motiver.

Hans Jørgen Jensen afviste således engang i sin generaldirektørtid min kritik af Danmarks Radio med henvisning til, at jeg var besat af had til institutionen. Det var nu en klar misforståelse. Jeg nærrede og nærer tværtimod stor taknemmelighed overfor DR, der bjergede mig ud af en fortærende arbejdsløshed, redde-

Nogle var mere tilfredse med min deltagelse i den offentlige debat end andre. Direktør Knud Tholstrup glædede mig ved at overrække mig Kosanprisen. Han havde stiftet den som en hyldest til ytringsfrihedens frontkæmpere.

Hans Jørgen Jensen var som generaldirektør fanatisk i sine påstande om, at DR havde ret overfor kritikerne, men da han blev pensionist, spillede han den modsatte melodi. (Foto: Bjarke Ørsted/ Scanpix).

de min journalisttilværelse og sikrede, at jeg kunne blive i Sønderjylland.

Forholdet er det enkle, at min kritiske sans er meget vågen, og så kritiserer jeg uden persons anseelse. Når sagen kræver det, kritiserer jeg mit gamle idol Christmas Møller, også den amtsborgmester jeg har stemt på, den statsminister jeg ellers har støttet og endda den avis, der er mit foretrukne debatorgan. Jeg har kritiseret eksperter vedrørende livsforsikring og andre områder, hvor jeg ikke er ekspert. Også autoriteter som Ombudsmanden, rigsadvokaten og dommerne i landsret og højesteret har måttet holde for, så DR kan ikke indbyde til protest og endda tro på en særstilling og regne med at gå fri. Men min kritik har altid været dokumenteret, og jeg har stedse søgt at være fair. Paradoksalt nok er Hans Jørgen Jensen som pensionist selv gået til kritikernes brigade. I *Politiken* 25. april 2009 har han gennemheglet sin gamle arbejdsplads med forsikringer om, at DR forpladrer og forpludrer sin public service-funktion i en selvpålagt seerjagts tåbeligheder.

Min deltagelse i den offentlige debat har jeg gennemgået i de følgende to kapitler, først samfundsdebatten og derefter debatten om de historiske stridsspørgsmål. Debatproblemer er dog også belyst i andre kapitler, således i kapitlerne om grænsestriden, om Besættelsestiden, om nazismen, kommunismen og islamismen.

Samfundsdebat

Antinazisme

Da jeg var blevet student, fulgte jeg naturligvis med i den offentlige debat om sønderjyske problemer og tog som nævnt fat på problemet med de kriseramte bønder og den nazistiske magnet. Men nazisterne vandt også frem i København, hvor de hurtigt evnede at samle stor tilslutning til deres møder. Følgelig mødte jeg også op dér med protester, først til et møde i den store sal i Grundtvigshus, hvor jeg havde så meget held med mig, at jeg på det næste møde den 29. maj 1934 i Arbejderforeningen, Nørrevold, fik en oppasser, en SA-mand, der rent ud erklærede, at han var sat til at passe på mig. Han søgte at afværge, at dirigenten gav mig ordet, og da det ikke kunne undgås, fik han forsamlingen til at protest-stampe i gulvet. Da det alligevel lykkedes mig at få talero, standsede dirigenten mig med den besked, at nu var de 10 minutter gået, skønt der var lovet fri diskussion, og ingen andre havde bedt om ordet. Så forlod jeg mødet i protest, men uden for døren stod SA-manden nu i spidsen for en overfaldskommando på fire mand, der greb mig og smed mig ned ad trappen. Da jeg kunne rejse mig, fo'r hele koblet efter mig, men dengang var jeg heldigvis en god løber.

Da jeg næste dag hentede mit overtøj i garderoben, fortalte garderobevagten mig, at da mødet sluttede, var der deltagersnak om, at jeg nok havde ret i min kritik af moseeksemplet.

Taleren havde været så tåbelig at henvise til (her lidt forenklet refereret), at en mand, der ejede og arbejdede i en mose, som gav ham 10.000 kr. i årlig indtægt, havde solgt den og havde derefter en arbejdsfri indtægt på samme beløb af de forargelige rentebetalinger. Jeg svarede, at det forudsatte, at der var en idiot, der var parat til at betale en sådan sum for mosen, at han i realiteten ombyttede en arbejdsfri indtægt på 10.000 kr. med det samme beløb for et års slid i mosen.

I et svar til en nazistisk selvros for demokratisk åbenhed dokumenterede jeg i *Jydske Tidende* 24. februar 1935 mødeforløbet i København, og det blev forbigået i tavshed af nazisterne.

Jeg havde gjort Christmas Møller, som jeg traf på det årlige konservative højskolekursus, der var blevet organiseret af min

far, opmærksom på det særlige sønderjyske problem og opfordrede ham til at gøre noget ved det, f.eks. med en pjeces. Næste år gentog jeg min advarsel, og så svarede han, at jeg kunne jo skrive den selv. På den måde gik det til, at min første publikation *Den danske nazisme i kritisk belysning* udkom i 1934. Christmas Møller havde sørget for finansiering og udgivelse i 1.000 eksemplarer. Men det viste sig, at effekten ansporede til et nyt oplag på 5.000 i 1935. Dengang anede jeg ikke, at pjecen senere skulle give anledning til, at man beskyldte mig for at være gammel Hitlerhylder, så jeg i 2005 blev tvunget til at anlægge injuriersag. Herom i afsnittet »En kedelig fyr«.

Fik bryllupsskatten afskaffet

Skribentvirksomhed kan man udfolde på så mange måder. Jeg har altid holdt meget af at dyrke kronikken, og det kan godt give synlige resultater. Jeg har således opnået at få gennemført to ændringer i skattelovgivningen blot ved at fremføre kritikken i kronikform.

Den første lovkritik var en konsekvens af, at kvinden dengang skattemæssigt blot blev betragtet som et vedhæng til manden, der skulle svare for indtægterne. Da der blev indført en merindkomstskat, blev konens indtægt uden videre regnet som skattepligtig merindtægt for manden, fordi hendes indtægt ikke var medregnet i basisåret. Jeg opdagede miseren, da min søster blev gift, men skønt mit angreb på ordningen i *Nationaltidende* 7. november 1938 omgående blev trukket ind i folketingsdebatten, måtte der skrives endnu en kronik og et åbent brev til finansministeren, før den bryllupsskat blev afskaffet.

Fremkaldte nedsættelse af lotteriskatten til 15 pct.

Den anden sag indeholdt mere langtidsvirkning. En af mine medarbejdere fortalte mig om en mand, der havde vundet den store gevinst og var blevet ruineret derved. Jeg fik kontakt med manden, der faktisk havde disponeret fornuftigt og forudseende. Efter at han havde betalt noget gæld og havde hjulpet sine børn på forskellig vis, havde han købt en livrente for resten af pengene. Allerførst havde han dog forsigtigvis spurgt skattevæsenet, hvor meget han skulle afsætte til skat, og den besked rettede han

sig efter. Men han havde fået forkert besked, og derfor stod han med en stor gæld til skattevæsenet, der pressede ham, så han følte sig ruineret.

Da jeg havde skildret mandens situation i en kronik i *National-tidende* 29. januar 1942, gav det så stærkt ekko i den danske presse, at ikke blot fik manden en rimelig ordning med skattevæsenet, men finansministeren gennemførte yderligere den lov, der begrænsede skatten af lotterigevinster til 15 pct. Jeg kan ikke sige, at jeg fik den nedsat, for det var ikke min målsætning. Jeg ville blot protestere imod skattevæsenets mishandling af manden. Men dermed gav jeg stødet til skattenedsættelsen. Så alle gevinstmottagere, der har nydt godt af den lov, kan takke min kronik for det. Den har virkelig haft gennemslagskraft.

Man kan dog diskutere, om loven ikke efterhånden trænger til et eftersyn. De 15 pct. er jo blevet fastholdt, medens den almindelige skattesats er røget i vejret. Og jeg må erkende, at da jeg i et heldigt år modtog to store hæderspriser, hvoraf der skulle betales hen ved halvdelen i skat, måtte jeg beklage, at de ikke faldt ind under gevinstrabatten. I løbet af 2008 opstod der for øvrigt strid om, hvorvidt man kunne gøre olympiadebonus skattefri for de sportsgrene, der ikke kaster indtægter af sig. En revision blev ikke gennemført i forbindelse med skattereformen, men bør stå på dagsordenen.

Kritik af livsforsikringer

Mit ægteskab gav anledning til den næste aktion. Indtil vi fik barn nr. 4, Anne, havde jeg regnet med, at min kone kunne blive gift igen, dersom jeg døde, men med fire børn troede jeg ikke på det længere. Den økonomiske situation måtte jeg gardere hende imod. Jeg begyndte med at ringe rundt til forsikringssselskaberne for at bede om deres prisliste, men de ville kun sende en agent og derefter give et tilbud. Det gjorde mig mistænksom. Kun Statsanstalten var parat til at udlevere priserne, men det var interessant nok. For da jeg sammenlignede med den livsvarige livsforsikring på 10.000 kr., som min far havde tegnet for mig i selskabet »Danmark«, hvor jeg skulle betale præmien til mit fyldte 80. år, kunne jeg se, at Statsanstalten for den samme forsikring kun forlangte den samme præmie, til jeg var fyldt 55, og i tilgift gav det større bonus. Ud fra disse oplysninger ville jeg

ved det fyldte 80. år have lidt et tab på 16.000 kr., fordi jeg var havnet i et dyrt selskab. Hvis der til den kapital, som overflødig vandrede fra min konto over i forsikringsselskabets kasse, lagdes rente og rentes rente, ville tabet endda blive langt, langt større. Desuden tabte den forsikrede på pengenes værdiforringelse, hvilket burde udlignes af en særlig inflationsbonus, men det drømte branchen ikke om.

Denne gang tegnede jeg i Statsanstalten en ophørende livsforsikring, der udbetalte en sum, hvis jeg døde i løbet af 20 år – og ellers intet. Det var det billigste og det bedste til formålet. Men de andre selskaber forlangte urimeligt høje priser for denne type forsikringer, og undervejs fik jeg en meget kritisk holdning til livsforsikringsbranchen.

På den tid skrev jeg jævnligt kronikker til *Nationaltidende*. Jeg begyndte derfor med at spørge bladets redaktør, Gunnar Nielsen, om muligheden af at få optaget nogle kritiske artikler om livsforsikring. Han svarede, at det var stof, der burde frem, men han måtte først tale med bladets formand. Jeg slog efter og så, at denne samtidig var formand for et forsikringsselskab, så det undrede mig ikke, at redaktøren vendte tilbage med et afslag. Men han gentog, at stoffet burde frem, og han tilføjede: »Spring *Berlingske* over! Prøv *Politiken*!« Derfor startede min aktion mod branchen med en kronik i *Politiken* 2. marts 1944.

Den livsforsikringsdirektør, som branchen udpegede til at svare mig, var klar over problemerne, og han sørgede for, at hans selskab omgående nedsatte præmierne for den ene af de forsikringsformer, jeg stærkest havde kritiseret. Og han skrev i kronikken: »Hjælp os med at advare publikum mod uovervejede tegning af livsforsikring!«. Det var jo netop det, jeg forsøgte.

Når min kone og jeg, der begge havde erhvervet en cand. polit.-grad, var så uerfarne i forbindelse med tegning af en livsforsikring, måtte der være behov for en bog, der kunne give den fornødne vejledning og de påkrævede advarsler. Så den bog skrev jeg. Den udkom 1944 og indeholdt orientering om de forskellige forsikringsformer og en række gode råd. For eksempel tegnede jeg selv altid de livrenter, jeg senere købte, med løbetid til den længstlevendes død. Men bogen indeholdt også kritik af branchen.

Fik livsforsikringspræmier henved halveret

På omslaget af bogen var trykt den oplysning, at »man kan tjene indtil 4.000 kr. pr. 10.000 kr. forsikringssum ved at vælge den bedste forsikring i det billigste selskab«, så den vakte betydeligt røre. 3. juni 1944 var det hovedsensationen på dagens salgspakat fra *Ekstra Bladet*. Teksten lød: »Et voldsomt angreb på forsikrings-selskaberne«. Senere fik jeg at vide, at branchetoppen havde diskuteret muligheden af at ansætte mig, men at den opgav, fordi den ikke troede, at jeg lod mig købe.

Efter at min kritik var blevet offentliggjort, var der flere selskaber, der gennemførte kraftige nedsættelser af deres præmier for den ophørende livsforsikring. Således nedsatte »Nye Danske«, der af mig havde krævet 1.100 kr. i præmie for den ovennævnte forsikring, kravet til 625 kr. Den gamle præmiesats lå med andre ord ikke mindre end 77 pct. over den nye. Det drejede sig jo kun om et specielt hjørne af livsforsikringsområdet, men jeg fandt det vigtigt, og det var i hvert fald det hjørne, jeg lidt utraditionelt ville tegne min forsikring i.

Jeg fik aldrig undersøgt, om de dyre selskaber ligeledes nedsatte præmien på de livsforsikringer med livslange præmiebetalinger, der havde kostet mig så meget, men de måtte jo være dumme, hvis de ikke havde gjort det i betragtning af den kritiske opmærksomhed, der havde samlet sig om branchen.

I krig med branchen

Min kritik af branchen havde også et bredere sigte. Jeg belyste problemerne med femåret 1936-40. Overfor en tilgang på 174.000 nytegnede policer stod en afgang på 33.000 ved udløb (inkl. død), medens så mange som 106.000 slet ikke blev gennemført. Det var en falliterklæring for branchens nyttevirkning, at 106.000 i forhold til 174.000 nytegnede policer blev opgivet i utide mod en minimal godtgørelse. Årsagen var, at resultatet i højere grad var præget af agenternes talegaver end af et regulært behov. Kunderne havde vanskeligt ved at få deres behov og de rette valgmuligheder analyseret, fordi de ikke kunne få prislisterne udleveret, og agenten, der skulle give dem et tilbud, havde både egne og firmaets interesser at varetage.

Anmelderne gav bogen fin opbakning, ikke alene aviserne,

men også tidsskrifter som *Ugeskrift for læger*, *Handelsvidenskabeligt Tidsskrift*, *Socialt Tidsskrift* og *Ingeniøren*. Yderligere omtalte professor, dr. polit. Frederik Zeuthen bogen med respekt i sin bog *Social Sikring, Socialpolitik II. Bind*, hvor han selv fremførte en tilsvarende kritik. Livsforsikringsdirektør, cand. polit. Hans E. Martens skrev i *Assurandøren* 1. september 1948 i en anmeldelse af Zeuthens bog, at »kernen i hans kritik er den samme som i Svenssons kritik. Sidstnævnte har altså fået en vis videnskabelig autorisation, hvilket man i kredse udenfor forsikringsvæsenet næppe vil undlade ved given lejlighed at fæstne sig ved.«

Jeg har uddrag liggende af 17 anmeldelser, alle rosende. Også *Nationaltidende* anmeldte bogen. Men redaktøren ringede til mig og sagde, at Fritjof Lund telefonisk havde opfordret ham til ikke at omtale bogen. Fritjof Lund var underdirektør i et livsforsikringssselskab og var bror til *Berlingskes* chefredaktør Svend Aage Lund. Naturligvis gik jeg så op til *Berlingske Tidendes* erhvervsredaktør, Ivar Egebjerg, og efterlyste en anmeldelse. Jeg sagde, at bladet kunne jo kritisere bogen, hvis det altså kunne, men det kunne ikke forsvare overfor sine læsere at forholde dem orientering om, at der nu forelå en vejledning til brug ved tegning af livsforsikringer, som kunne hjælpe dem til at spare tusindvis af kroner. Men der kom ingen omtale i *Berlingske*, ene af alle aviser.

Til gengæld løb debatten videre i andre blade, hvor jeg ofte kom i ordskifte med direktører i branchen. For eksempel havde jeg i december 1947 en serie på fire artikler i *Aarhuus Stiftstidende* med kritik af Livsforsikringsbranchens behandling af kunderne, så det var en løbende udfordring til selskaberne. Da jeg engang som journalist deltog i en livsforsikringskongres i København, havde jeg den fornøjelse, at tre livsforsikringsdirektører med muntre smil og hver med et glas vin i hånden stillede sig op på række foran min plads for at sige tak for en god dyst.

Den tabte vindingsag

Også livsforsikringsagen fik en utilsigtet langtidsvirkning, idet den endte i retten, hvilket som nævnt muligvis medvirkede til, at Thomsen fik gennemført min afskedigelse fra *Dannevirke*.

Min ledende artikel i *Dannevirke* 1. september 1952 om »Radio og Forsikring« udtrykte forargelse over, at radioen ganske vist omsider ville tage forsikringsbranchens forhold op til behand-

ling, men i form af en række solstrålehistorier under fællestitlen »Denne police dækker«. Jeg mindede om, at radioen engang (efter mit forslag) havde givet løfte om en diskussion og endda lovet, at hvis branchen ville sabotere den, skulle kritikken have lov til at tale alene. Men efter et par års forsinkelse lykkedes det faktisk branchen at få presset radioen til at henlægge sagen, skønt den havde været så langt fremme, at endog navnene i den påtænkte diskussion havde været offentliggjort. Det er uhyggeligt at tænke på, hvad kulissearbejde kunne udrette selv i et foretagende som Danmarks Radio, for ikke at tale om den baggrundsindflydelse som netop denne branche havde på de trykte medier.

I artiklen foreslog jeg, at radioen nu belyste forsikringsbranchen med andet end solstrålehistorier, og jeg nævnte, at direktør Crone engang havde sagt, at der blev udvist en skrupelløs letsindighed ved tegning af forsikringer. Men de skrupelløse var de selskaber, der som direktør Crones med fuld viden om det ufordelagtige for kunderne havde overtalt de uvidende til alligevel at tegne dem, ja, der var eksempler på, at folk, der havde tegnet forsikringer i Crones eget selskab, var blevet snydt, så pengene drev af dem. Branchen hverken kunne eller ville benægte, at man kunne spare 4.000 kr. pr. 10.000 kr. forsikringssum ved at vælge det billigste selskab. Yderligere var der min egen forsikring, der, da dommen faldt i 1953, krævede præmien betalt i endnu 37 år, hvor jeg i Statsanstalten ville være sluppet med 12 år. Differencen ville koste mig skønsvist op til 16.000 kr., hvis jeg beholdt forsikringen til udløb. Dertil kom renterne af de mange indskud, og de løb op i tusindvis af kroner. Men hvem ville ikke føle sig snydt alene ved unødvendigt at skulle betale en præmie i ekstra 25 år?

Jeg henviste også til, at eftersom direktør Crone havde erklæret, at de løste en social opgave, måtte hans selskab være forpligtet til at afstå fra at tegne forsikringer, der ikke var konkurrencedygtige, altså ikke løste en social opgave, da man ellers havde god grund til at føle sig snydt. Især da selskabet hørte til dem, der ikke ville udlevere deres prislistes og derfor bevidst holdt kunderne i uvidenhed.

Min medredaktørs advokat udlagde min hensigt på en måde, så den ene af de tre landsdommere spurgte mig, om jeg var enig i denne udtalelse. Jeg svarede nej, hvorefter landsdommeren bemærkede, at det var godt, for ellers var jeg blevet dømt for

bagvaskelse. En dom for bagvaskelse forudsætter, at sigtelsen er fremsat mod bedre vidende, eller at man har savnet en rimelig grund til at anse den for sand. Til gengæld fastslår Straffelovens § 269, at »en sigtelse er straffri, når dens sandhed bevises såvel som når den, der i god tro fremsætter sigtelsen, har været forpligtet til at udtale sig eller har handlet til berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv. Straf kan bortfalde, når der oplyses omstændigheder, som gav føje til at anse sigtelsen for sand.«

Det var med henvisning til denne paragraf, at jeg krævede frifindelse, men Vestre Landsret forbigik den i tavshed og gav ingen forklaring på, hvorfor den så bort fra paragraffen, og end ikke kunne få øje på en formildende omstændighed.

Da min kritik af livsforsikringsbranchen blev bragt frem i Folketinget 11. juni 1946 havde Bertel Dahlgaard heftet sig ved, at det statslige tilsyn med branchen indgød borgerne falsk tillid, eftersom det kun havde til formål at sikre, at selskaberne havde tilstrækkelig kapital til at dække forpligtelserne, hvorimod man ikke bekymrede sig om metoderne. Han understregede derfor, at »man kan forlange, at staten navnlig på områder, hvor den har et direkte tilsynsorgan, drager omsorg for, at det, man kalder fri konkurrence, ikke i virkeligheden kommer til at betyde, at borgerne snydes«.

De store engangsudgifter ved tegningen af livsforsikringer var også blevet angrebet indenfor branchen selv bl.a. på den 8. nordiske livsforsikringskongres af den svenske livsforsikringsdirektør fil. dr. Thorild Dahlgren, der anslog, at de udgjorde 3 pct. i Norge, 2,5-4 pct. i Finland, 3,5-4 pct. i Sverige og i Danmark i top med 4 pct. Han erklærede, at »hvis de udtrædende skulle få kendskab til størrelsen af éngangsomkostningerne for deres forsikringer, ville de sikkert blive forbløffede og gribes af en sådan animositet imod selskaberne, at de ville føle sig klådda af dem.« Klådda betyder flået, snydt.

Skønt jeg i retten fremlagde de nævnte to eksempler på en sprogbrug vedrørende disse forhold, der lå helt på linie med min, blev jeg dømt for min sprogbrug med den begrundelse, at jeg ikke havde oplyst omstændigheder, der berettigede til den. Bertel Dahlgaard havde brugt ordet snyde i Folketinget, jeg havde brugt det i utallige avisindlæg, men nu måtte jeg pludselig ikke bruge det i Dannevirke 1. september 1952.

Undervejs havde den ene af dommerne belært mig om, at jeg gerne måtte sige, at Crones selskab ikke var konkurrencedygtigt, jeg måtte derimod ikke bruge ordet snyde, men det var jo det, der var tættest på virkeligheden og den almindelige sprogbrug, når forargelsen over uanstændige forhold skulle have luft. Alligevel takserede Landsretten ordvalget til at koste en halv årsløn plus diverse beløb, som bladet om end modstræbende betalte efter min fars formanende henvisning til sønderjysk bladtradition.

Jeg var ikke alene om at undres over denne dom. Som nævnt betroede dommer Strøbech i Kolding min far, at den dom burde være appelleret. Og i hvert fald i nutiden ville man sikkert blive frifundet i en tilsvarende sag, dels fordi jeg havde ført sandhedsbevis, dels fordi man nu lægger større vægt på at sikre ytringsfriheden, end man gjorde dengang.

En ting kan jeg dog fornøje mig med. En sanering af branchen blev gennemført via fusioner, og jeg har i levedygtighed overgået det pågældende selskab, der er forsvundet i en fusion. Det må vel så være udslag af en højere retfærdighed.

Den røde bygning

Den næste bog, der udkom i 1945, havde til hovedmand en af mine gamle medarbejdere fra Varedirektoratet, cand. polit. Johs. Laursen. Han havde fået den ide at skrive en bog om den danske centraladministration, der havde til huse på Slotsholmen i *Den røde bygning* (som blev bogens titel) og ville gerne have mig som medforfatter. Det var en meget praktisk orientering, og jeg mødte senere spørgsmålet, om der da ikke udkom en ajourført udgave, så den må have dækket et behov.

Bogen om Knud Kristensen

I 1949 udkom *Knud Kristensen og hans politik*. Ideen var ikke min egen. Det var igen Johannes Laursen, der syntes, at jeg burde skrive den bog. Men ideen fængede. Jeg havde jo støttet Knud Kristensens sydslesvigpolitik og havde sans for hans særprægede personlighed, der med mange særstandpunkter havde lagt ham på is i Venstre, så det varede længe, inden han nåede toppen. Blandt andet pegede jeg også på, at hans taler om grænse-

Knud Kristensen er miskendt. Han er blevet beskyldt for at dyrke grænse-spørgsmålet blot for at splitte de konservative, men han fulgte faktisk sin linie fra 1920. Og han er frem for nogen blevet hængt ud som samarbejdspolitikker i Besættelsestiden, men faktisk var han parat til at tage et brud med Tyskland, før modstandsbevægelsen var moden til det. (Foto fra Museum Sønderjylland).

spørgsmålet i 1920 lå helt på linie med hans holdning efter 1945, som jo ellers af mange blev beskyldt for at være stemmefiskeri. Jeg begriber ikke, at historikeren Søren Mørch i sin bog »24 statsministre« regner med, at Knud Kristensen indskibede sig i den sønderjyske galej for at flænse det konservative parti, for »han havde aldrig før vist nogen interesse for Sønderjylland«. Mørch påstår, at min bog var blandt hans kilder, men der er jo mange mærkelige måder at bruge kilder på. Min bog var i hvert fald klar nok, skønt en del af den blev skrevet med Henrik, vor yngste på skødet. Hans mor medvirkede nemlig ved organiseringen af en køkkenmesse i Forum, hvor hun bl.a. sørgede for en børneparkering, men han var født i april 1947 og altså for lille til messeparkering. Derfor blev han parkeret på mine knæ, og han evnede endda at sidde så roligt, at jeg uden besvær kunne skrive løs.

Bogen overraskede mig ved at hente mange og utrolig lange anmeldelser. Oven i købet var der to meget lange anmeldelser i svenske aviser. Og i de danske var der anerkendelse selv i de fleste af de kritiske. For eksempel stod der i *Berlingske Tidende*: »Det er blevet til en velformet, gnistrende oplagt til tider ligefrem lidenskabelig advokatur i den tidligere statsministers favør.« *Informations* anmelder noterer, at »Svensson er ikke faldet på

maven for Knud Kristensen, men hans bog er dog en hyldest til ham....« Og »Svensson stiller sig fuldt og helt bag Knud K.s Sydslesvigpolitik i alle dens faser og kriser, og med stor dygtighed prikker han med sin spidse pen på Knud K.s modstanderes mest sårbare steder. Som håndbog betragtet – der er både emne- og navneregister – er disse Sydslesvigafsnit fortræffelige med alle de mange uddrag af Knud Kristensens og hans modstanderes vigtigste Sydslesvigtaler. Så har læseren jo lov til selv at føje sine egne kommentarer til.«

Debatten, der fulgte i bogens kølvand, endte med et sammenstød mellem Knud Kristensen og Bertel Dahlgaard, som udløste et opgør mellem dem i Viborg-Hallen med efterfølgende referater og kommentarer, der fyldte så meget, at jeg bortset fra et par nøjedes med at gemme de kæmpestore overskrifter. Jeg købte en stor scrapbog, hvor anmeldelserne fyldte de første 24 sider og den efterfølgende debat de næste 12. Jeg fortryder, at jeg ikke har klæbet anmeldelserne af alle mine bøger ind. De fleste af dem kan jeg ikke længere finde. De ligger nok et eller andet sted i mit uoverskuelige arkiv.

Nutidens velfærds-unge kan have godt af at se, at den senere statsminister kom i arbejde allerede som 5-årig med at vogte kreaturer. Da han havde tjent hjemme uden løn, fik han til gengæld hjælp til at købe en lille gård, hvor han dog ikke fik foden under eget bord, før han året efter købte et brugt til 4 kr. i anledning af, at han havde hjemført kone til gården. De begyndte med tre gaffer, tre knive og tre skeer, så de havde et sæt til en gæst. Bordet havde han endnu, da han var statsminister, men da havde det fået lagt to brædder til i bredden. Denne baggrund var nok med til at præge ikke alene hans eget liv, men også hans noget spartanske socialpolitik.

»Sådan er kommunisterne«

Politisk har jeg aldrig været snæver partigænger. Jeg er borgerlig, men kan såmænd sagtens finde noget tiltalende i de fleste parti-programmer. Derimod er jeg energisk modstander af totalitære systemer, både nazisme og kommunisme og nu også islamisme. Kommunisterne havde jo efter Befrielsen 1945 fået en enorm opblomstring, men jeg betragtede kernetropperne under samme vinkel, som vi under Besættelsen havde anvendt på nazisterne.

Min bog »Sådan er kommunisterne« er udstillet. Ikke hos en boghandler eller i et bibliotek, men på Nationalmuseet. Man kan finde den på en hylde i den permanente udstilling »Danmark fra 1660 til 2000«. (Foto: Per Frank Nielsen).

Allerede før den tyske besættelse havde de forarget mig. I 1933 havde den tysk-nazistiske storm mod grænsen som nævnt affødt et dansk modstød i form af bevægelsen *Det unge grænseværn*, og den blev bekæmpet af kommunisterne.

Nogle borgerlige syntes, at det var udmærket med den kommunistiske splittelse af arbejderbevægelsen, som gjorde det lettere for de borgerlige at komme til magten. Jeg havde en anden opfattelse. 1949 fik jeg derfor udgivet bogen *Sådan er kommunisterne*, iøvrigt på det socialdemokratiske forlag Fremad, hvor den socialdemokratiske landstingsmand Ernst Christiansen, tidligere fremtrædende kommunist, var sagkyndig konsulent vedrørende bogen. Socialdemokraterne fandt den så vigtig, at den blev omdelt gratis på partiets årskongres. Jeg har senere – for resten fra en kommunist, der havde arvet det medfølgende gavebrev efter sin socialdemokratiske far – fået sendt henvendelsen til de

»ærede kongresdeltagere«. Den serverede en vældig buket roser til bogen med »dens ganske usædvanlige autoritet«, som der stod. Og det blev understreget, at »den har en meget stor mission i dagens Danmark.«

Sådan er kommunisterne nød iøvrigt den ære at få en smuk montreplacering på en hylde på Nationalmuseets permanente udstilling »Danmarkshistorien 1660-2000«.

Også denne bog har været i besiddelse af en forbavsende livskraft, for den blev i 2007 angrebet i *1066*, et historisk tidsskrift. Den imødegåelse, jeg indsendte til *1066*, blev afvist som værende for lang. Jeg blev bedt om at holde mig på et minimum og nøjedes så med det nødtørftigste svar. Derefter fik min kritiker lov til at svare uden flere kommentarer fra mig. Fremgangsmåden er en grov tilsidesættelse af normerne for en fair debat og har intet som helst at gøre med en videnskabelig meningsudveksling.

Til gengæld fik jeg lejlighed til at svare i *Weekendavisen* 4. juli 2008, hvor modparten fik bedre lejlighed til en replik, end den selv havde været villig til at give mig. Debatten er omtalt i kapitlet »Lidt af en videnskabelig skandale«.

Den kolde krig

Den offentlige debat, som jeg deltog i, var imidlertid af et helt andet indhold. Jeg deltog naturligvis med energi i konfrontationerne omkring den kolde krig. Tiden var jo mærkelig. »Udenoms-parlamentarisme og vold er stadig mulige midler«, hed det i en 5-spaltet overskrift over et interview med den afgående formand for Københavns studenterråd i *Berlingske Aftenavis* 12. oktober 1968. Det var den hjemlige baggrund for en strid, der var forankret i udlandet. I 1972 fik min deltagelse imidlertid en drejning. Ja, egentlig begyndte det i 1971 med en bog af H.E. Sørensen om Viggo Laustens død i Kastellet. Den havde forord af kommunistadvokaten Carl Madsen. I en anmeldelse i *Sønderjysk Månedsskrift* advarede jeg kommunisterne imod at være for selvretfærdige. Jeg henviste til DKP's historiske bundethed til Moskva og skrev, at DKP i anlæg og struktur var et landsforræderparti, og at man under Besættelsen var nødt til at betragte kommunisterne som potentielle landsforrædere.

Carl Madsen reagerede 4. januar 1972 med et vredt brev, hvor han orienterede mig om, at han i sin næste bog ville skildre mig

som en »overvintret nazist«. Da jeg dokumenterede, at det var langt fra sandheden, meddelte han mig, at han ville ændre omtalen i retning af: »skriver en vis redaktør Bjørn Svensson med en så køteragtig gemenhed, som var han en overvintret nazist«! Den ændrede formulering brugte han faktisk i en artikel i *Weekendavisen* 28. januar 1972, hvor han i det hele taget udfoldede sit raseri i gloser som »gemenhed af den patologiske beskaffenhed«, »progromhetzer« og »uvederheftige« »fordrejelser af sandheden«, men da han vendte tilbage til manuskriptet til bogen *Flygtning* 33, dæmpede han sig, brugte ikke de sidste udtryk og heller ikke den »køteragtige gemenhed«, men det afmægtige had satte unægtelig alligevel sit præg på omtalen af mig i bogen.

Chefredaktør Nils Thostrup havde skrevet til mig og spurgt, om *Jyllands-Posten* måtte aftrykke en artikel, jeg i denne forbindelse havde skrevet i *Weekendavisen*. I stedet fik han noget bedre. Carl Madsen havde nemlig sendt et brev til mig med syv spørgsmål i tydelig forventning om, at svaret kunne bringe mig for en domstol. Men jeg offentliggjorde hans syv spørgsmål med mine svar i *Jyllands-Posten* 30. januar 1972 (her aftrykt i Aktstykker punkt C), og så trak han sig ud af debatten i fornærmelse.

Et år senere kom så Carl Madsens hævn i bogen *Flygtning* 33, hvor han kaldte mig en overvintret nazist og underbyggede det med tre citater fra min antinazistiske pjece. De var løsrevet fra sammenhængens klare forbehold, og han undgik at nævne pjecens antinazistiske titel, der ellers ville have røbet hans fupnummer. Juridisk garderede han sig ved at præsentere et samlet trekløver som nazister, nemlig Kaj Munk, den konservative leder Ole Bjørn Kraft og mig, så han ville kunne henvise til, at han definerede nazist som et videre begreb end normalt. Yderligere garderede han sig ved at gengive mit dementi: »Jeg har den vane at give levende mennesker, om hvem jeg skriver nedvurderende, lejlighed til at tage til genmæle. Derfor sendte jeg i sin tid omtalte Bjørn Svensson et gennemslag af mit manuskript. Han reagerede med eksplosiv fornærmelse og en omfattende avispolemik. Aldrig havde han været nazist. Tværtimod.«

Godtroende partifæller gik lige i fælden uden at opdage hans forsvarsarrangementer, hvad der vel også var hensigten, og gang på gang blev jeg i debatten hængt ud som tidligere nazist, så jeg fik travlt med at oplyse om sandheden i alle mulige blade. Det var træls. Men det forbavsende mig, at en jurist, oven i købet en

tidligere statsadvokat, ville nedlade sig til et så tarveligt nummer.

Mine artikler om den kolde krig fik et morsomt udråbstegn den 25. februar 1986, da jeg nød den sjældne ære, at Sovjetambassaden ofrede en annonce i *Berlingske Tidende*, der fyldte en kvart side i bladets gamle format, på at imødegå en artikel, jeg havde skrevet. Det var jo en slags anerkendelse fra modparten.

Gert Petersens løgne

Den næste bog i rækken kom 1987 under titlen *Røde illusioner*, der blev skrevet efter opfordring fra forlaget Kontrast. Som en slags fortsættelse af bogen om kommunisterne handlede den om DKP's sidste krampetrækninger og udbrydernes nye parti, SF.

Overfor *B.T.* havde Gert Petersen i 1977 ophidset løjet sig fra, at han havde været nazist i sin ungdom. Da der meldte sig mange, der kunne bevidne hans medlemskab, måtte han dog gå til bekendelse, men så kom han i tanker om, at han kun havde indmeldt sig for at udspionere dem. Der gik ni år før han erkendte sandheden, som var, at han var blevet betaget af nazismen. Jeg holdt mig ude af denne debat. Jeg har altid fordømt nazismen, men jeg har haft kammerater både blandt nazister og deres sympatisører og bedømmer hver enkelt efter, hvad han har gjort. Løgne giver mig ubehag, men der skal gerne mere til, før jeg gør noget ud af dem. Så dengang tav jeg. Og for resten begreb jeg ikke, at en så dygtig politiker kunne gribe til så dum en udvej.

Men så skete der det, at *Flensborg Avis* i 1985 optrykte Gert Petersens bog *Verden er ung endnu* med hans proklamering af, at nu skulle venstrefløjen igen til at forsvare demokratiet overfor højrefanatismen (personificeret af bl.a. den nuværende udenrigsminister, Per Stig Møller). Det var for groft, at Gert Petersen, der til sit 31. år havde været medlem af totalitære partier, først det nazistiske, siden det kommunistiske, indtog en positur, som om han *igen* skulle forsvare demokratiet overfor bl.a. Per Stig Møller. Oven i købet løj han sig stadig fra sit nazistiske kapitel. Denne hykleriske hyldest til sin demokratiske indsats i fortiden sammenholdt med at han løj om sin antidemokratiske holdning, forargede mig i den grad, at det for altid klæbede til mit billede af Gert Petersen.

Da han døde 1. januar 2009, omtalte alle nekrologer i bagatel-

liserende form hans ungdommelige nazisme, og mere var der heller ikke grund til at gøre ud af det. Henvisningen til hans alder på 14 år er en fuldgod undskyldning, der dog kom i et lidt ejendommeligt lys, da Gert Petersen 26. februar 1985 i radioen gik ind for at sænke valgretsaldern til 14 år, for allerede når de er 13 år, er der mange, der interesserer sig for og følger med i politik, sagde han. Villy Søvnald hævdede i sine mindeord, at Gerts hjerte bankede for demokratiet lige fra Besættelsestiden, da han gik ind i modstandsbevægelsen. Men i virkeligheden valgte han som bekendt proletariats diktatur.

Imidlertid så jeg ingen nekrolog, der omtalte hans løgne, som efter min mening var den afgørende anklage. Heller ikke det var der noget at sige til, for i nekrologer plejer man at holde sig til det positive. Når det drejer sig om historieskrivning, er det imidlertid en anden sag. Og dette er historieskrivning.

Løgne har ofte den egenskab, at de trækker nye løgne efter sig. Det gjaldt også Gert Petersen. Jeg kan nummerere:

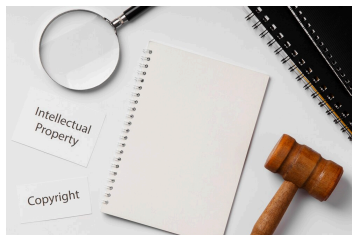
Løgn nr. 1: Den 26. august 1977 sagde GP til *B.T.*: »Det er det rene vanvid og pure løgn. Jeg har aldrig været nazistmedlem.«

Løgn nr. 2: Efter at *Ekstra Bladet* havde refereret en række vidner, der bekræftede hans nazistiske medlemskab, kom GP i tanker om, at han ganske rigtigt havde været medlem, men det var som spion. Det var en påstand, GP fastholdt i en tale på Møn så sent som den 22. november 1985 ifølge referat i det lokale blad.

Løgn nr. 3: GP forsvarede gang på gang sin udtalelse til *B.T.* med, at han totalt havde glemt og fortrængt alt om det nazistiske, fordi der var gået så mange år siden 1942, da han meldte sig ud. Men hvordan kan han så pludselig huske det overfor *Ekstra Bladet* to måneder senere?

Løgn nr. 4: Overfor en udtalelse af vidnet Ole Petersen, hans gamle nazikammerat, der 16 år gammel meldte sig til østfronten, skrev GP i et brev 27. februar 1978, at »hans eksistens er gledet ud af min hukommelse i begyndelsen af 1942. Jeg husker ikke at have talt med ham siden.« Men faktisk havde de to talt sammen den 10. februar 1977, altså kun et halvt år før *B.T.*-interviewet. De havde opfrisket deres fælles fortid i forbindelse med et møde i Munkebohallen.

Løgn nr. 5: GP løj, da han i *Jyllands-Posten* 27. juli 1986 forklarede, at han fik rettet den fejl og gjort rent bord efter to måneder. Han havde ikke selv rettet fejlen, og han gjorde heller ikke rent

For Gert Petersens vedkommende vil jeg lade teksten i bogen tale. (Foto: Palle Hedemann/Scanpix).

bord, men fastholdt hårdnakket sin benægtelse, indtil vidnerne blev for mange, og så fandt han på spionforklaringen.

Løgn nr. 6: I samme nummer af *Jyllands-Posten* skrev GP, at han var blevet »usikker« efter mine artikler: »Var det mig, der huskede forkert? Jeg skrev derfor (og det burde jeg have gjort for længe siden) til de kammerater fra min gymnasietid (1942-45), som jeg hurtigt kunne finde frem til (Jeg havde ikke set dem eller talt med dem i mange år).«

Det, der fælder Gert Petersen her, er, at han foretog nøjagtig den samme manøvre i 1977, da sagen første gang var fremme. Sådanne rundspørger egner sig naturligvis ikke til genbrug på denne måde. Desuden havde det været mere overbevisende, hvis han havde spurgt de gamle nazifæller end de senere gymnasiekammerater.

Disse mærkeligt store blanke pletter i hukommelsen kunne imidlertid lynsnart forvandles til knivskarp hukommelse, så Gert Petersen i *Weekendavisen* 8. august 1986 helt usandsynligt detaljeret kunne berette både om sin indmeldelse og sin udmeldelse. Man må sige, at naturens luner var rigt repræsenteret hos ham. Det er mig i hvert fald umuligt at forstå, at han med sin store politiske begavelse kunne rode sig ud i sådan noget. Den doku-

mentation, som jeg har givet først i artikler, derefter i bogen *Røde illusioner* og nu i denne bog, står uigendrivelig fast. Den bygger på vidnefaste oplysninger og på Gert Petersens egne selvmodsigelser foruden på hans bog *Verden er ung endnu*. Han har da heller ikke kunnet tilbagevise min dokumentation, og derfor føler jeg mig berettiget til at kalde en spade en spade og bruge ordet løgne.

Først nægtede aviserne iøvrigt at tage mine indlæg om disse løgne. Muligheden kom først, da den danske presse fandt Kurt Waldheim uværdig til at blive Østrigs præsident, fordi han havde løjet om sin fortid. Ganske vist nægtede både *Information* og *Aktuelt* fortsat at optage min henvisning til, at Gert Petersen, der var nævnt som udenrigsministeremne, var et dansk paralleltilfælde. Men Jørgen Schleimann på *Weekendavisen* tog konsekvensen af sin Waldheimkritik og sagde ja. Så fulgte *Jyllands-Posten* efter, og dermed var bolden givet op til måneders for en stor del hyklerisk debat. Løgne blev nemlig behandlet overraskende forskelligt.

For eksempel var der en storm imod Pernille Sams, der på rejse havde løjet om støtten til sin valgkampagne og ikke kunne korrigere i den uge, hun var i udlandet. Blandt andet kogte *Ekstra Bladet* af hellig forargelse i den ene artikel efter den anden: »Hun er fanget i en sump af løgne!« Men i 1986, da jeg angreb Gert Petersens løgne, der blev fastholdt gennem ni år, vendte stormen sig ikke imod ham, men imod mig!

Således kunne *Ekstra Bladet* ikke få øje på noget galt hos Gert Petersen, for »han repræsenterer et lovligt valgt parti«. Det gjorde Pernille Sams jo også. Men bladet sparede ikke på vreden over mine afsløringer. Det var »en usmagelig kampagne«, ja, »en usædvanlig politisk svinestreg«, stod der i *Ekstra Bladet*.

Man kan måske synes, at det er overflødigt at gå videre med denne sag, når den pågældende politiker nu ligger i graven. Men for det første havde man med betydeligt held udlagt forholdet, som om det var Gert Petersens ungdomsforvildelse, jeg jagtede. Derfor skal beviserne på bordet. For det andet er denne klarlæggelse nødvendig for, at man kan forstå næste kapitel, der handler om en af de største skurkestreger i dansk pressehistorie. For det tredje er begge dele med til at tegne dansk politik og dansk mediepraksis på godt og måske især ondt i denne periode.

Forsøg på karaktermord

Gert Petersen og hans partifæller havde forsøgt at imødegå mig, dog uden resultat. Men så trommede partiet sammen til et hastendkaldt pressemøde 4. september 1986, hvor man lovede opsigtsvækkende nyt om Gert Petersen-sagen i et særnummer af SF's blad, *Socialistisk Weekend*. Et særnummer med specielt sigte på mig. Der var dog intet, der anfægtede min dokumentation af hans løgne. Det bebudede nye gjaldt kun mig og de andre personer, der havde kritiseret Gert Petersen.

SF påstod på pressemødet, at det hele var organiseret af hemmelige bagmænd, en lukket kreds af mørkemænd, der på internationalt plan var knyttet til det yderste højre, idet *Selskabet til værn for dansk folkestyre* ved hjælp af et »modellæserbrev« havde fremkaldt indsendelsen af hundrede ret enslydende læserbreve med angreb på Gert Petersen. Og jeg blev imod bedre vidende slet og ret reduceret til et redskab for det, der blev fremstillet som hemmelige mørkemænd. Hverken modellæserbrev eller de hundrede læserbreve blev fremlagt til fotografering. Det var et pressemøde ganske uden beviser. Og det hele var vitterligt opspind og derfor et ualmindeligt groft forsøg på at begå karaktermord.

Kendsgerningen var, at da det første læserbrev fra et medlem af selskabet dukkede op i november 1985 (med en efterfølgende pause på et halvt år) havde jeg allerede skrevet 19 indlæg imod Gert Petersen. Indtil *Socialistisk Weekends* aktionsdag 4. september 1986 havde der været 93 indlæg imod ham. Af dem stammede kun 18 fra selskabets side, og heraf var otte skrevet af formanden. Jeg havde skrevet 36, og i spalteplass havde selskabet beslægt 5 m og jeg 29 m. Den omtalte kampagne og påståede personhætz sigtede altså klart til mine indlæg, og ophavsmændene har selvfølgelig fuldt ud været klar over, at jeg havde kørt mit eget løb.

Skønt SF's pressemøde var et fantastisk frækt medienummer, slugte de fleste af medierne det hele rådt uden at efterprøve sandhedsværdien. Den normalt begavede professor i historie Jens Engberg glemte alt om kildekritik og opfordrede i *Politiken* til at lukke spalterne for »Svenssons svinerier« og »ubegavede påstande«. Og bladets medarbejder Niels Barfoed bjæffede med om den »nøje kontrollerede smædekampagne«, der var styret af det nu

berømte selskab. Da jeg ville svare dem, var *Politikens* spalter lukket for mig.

De elektroniske medier prægede afgørende offentlighedens billede af konflikten. Radioavisen nævnte ganske vist ikke mit navn, men erkendte privat, at det lå jo i luften, at jeg var medlem af selskabet. Og sådan måtte man også forstå udsendelserne. For eksempel lod Radioavisen SF-bladets redaktør uddybe sine anklager og forsikre, at deres materiale var skudsikkert, og Radioavisen kom oven i købet selv med den helt misvisende oplysning, at Gert Petersen havde vedstået sin fortid allerede i 1977, skønt min dokumenterede anklage gik ud på, at han havde løjet om den fra 1977 til han erkendte sandheden i 1986. Ingen, der havde fulgt sagen nok så overfladisk eller havde set TVA, kunne være i tvivl om, hvem Radioavisen brugte som skydeskive.

TVA drog yderligere den konsekvens i forbindelse med reportagen fra mødet at bringe et særligt indslag om mig og mine anklager imod Gert Petersen, for resten et utroligt tendentiøst og misvisende indslag, som på ét minut rummede ikke mindre end otte konkrete fejl, og dette indslag blev pakket ind i udsendelsen, så seerne uvægerligt måtte få den opfattelse, at mine debatindlæg var startet og styret af et hemmeligt selskab. Mine voldsomme protester hjalp ikke. Ganske vist opnåede jeg, at det i en udsendelse blev meddelt, at jeg ikke havde været medlem af selskabet, men beskyldningen blev desuagtet opfrisket i en genudsendelse. Og i en senere udsendelse, hvor TVA gentog, at læserbrevsstormen var skabt af det nævnte selskab, havde man omhyggeligt illustreret med en gengivelse af to artikler, der begge var skrevet af mig.

Når man nu betænker, at TVA tidligere tre gange havde henvendt sig til Gert Petersen for at få ham til at tage stilling til mine angreb og hver gang besluttet sig til at forbigå sagen i tavshed, da han (af gode grunde, som burde have givet TVA stof til eftertanke) gav afslag, var det opsigtsvækkende, at man nu på den måde kastede sig over Gert Petersens kritiker.

Mine anker førte til påtaler internt i Danmarks Radio og til beklagelser i en privat skrivelse til mig, men ikke til offentlige korrektioner, og det var jo dem, der var afgørende.

Da jeg klagede til Radiorådet, indstillede generaldirektør Hans Jørgen Jensen, at man blot tog sagen til efterretning. Men Radio-

rådet vedtog med 20 stemmer imod to, at TVA ikke havde udvist den fornødne kritiske holdning, og senere fastslog Radioankenævnet, at det var særdeles kritisabelt, at TVA havde efterladt det indtryk, at min kritik havde været styret af andre. Men skandalen fortsatte, thi disse afgørelser var naturligvis ikke nyheder, som TVA og Radioavisen fandt egnede til at blive bragt videre. Det var let for DR at slå en mand ned, og det var alt for let for DR at spænde ben for den fortjente oprejsning.

Det sønderjyske amtsprogramråd tog skarpt afstand fra dette stykke »samtidsforfalskning,« og den samme holdning kom til udtryk i blade som *Jyllands-Posten*, *Jydske Tidende* og *Vestkysten*.

Omtalen i *Socialistisk Weekend* var fuld af urigtige oplysninger og havde blandt andet en del fordrejede telefoninterviews med medlemmer af Selskabet til værn for dansk folkestyre optaget af redaktør Jan Kjærgaard (Nielsen). Da jeg talte med de pågældende bagefter, viste det sig, at han overalt havde efterladt dem med det indtryk, at han var journalist Jan Nielsen fra et borgerligt blad, og alle følte sig falsk citeret. Han havde før sejlet under falsk flag. Lektor Chr. Arnfast havde advaret imod ham i *Jyllands-Posten* 23. september 1986, fordi han i et interview med Arnfast havde givet indtryk af at være journalist Jan Nielsen fra *Weekendavisen*, og heller ikke Arnfast havde kunnet genkende sine udtalelser. Og Arnfast havde samtalen på bånd.

Også jeg var blevet telefoninterviewet og følte mig fejlciteret. Jeg tilbød bladet 1.000 kr. for at offentliggøre båndet ordret, og 1.000 kr. var dengang mere end nu. Ingen reaktion. Jeg kan forstå det, for blandt andet havde jeg stillet interviewer, bladets chefredaktør Simon Hansen det provokerende kontraspørgsmål. »Hvad mener du selv om Gert Petersens troværdighed?«, og da svarede han efter en lille pause: »Jeg vil nok indrømme, at hvis jeg havde været Gert Petersen, ville jeg have båret mig anderledes ad!« Det var et afslørende svar. Jeg tilbød derefter 1.000 kr. for at få båndet udleveret. Igen ingen reaktion. Jeg sendte bladet et dementi af de urigtige oplysninger, men fik nej fra organet for SF, der ellers hylder demokratiets goder. Jeg appellerede derefter til datidens berigtigelsesnævn, der var sammensat af tre mand, en højesteretsdommer og to bladfolk, in casu en radikal redaktør og en journalist fra *Ekstra Bladet*. Men efter reglerne kunne nævnet kun gennemtvinge en berigtigelse, hvis der var påført klageren »en ikke uvæsentlig skade i offentlighedens omdømme«. Og

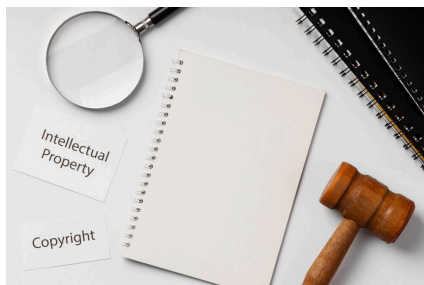
det mente trekløveret ikke, at der var tale om! Højesteretsdommeren havde ikke lært sin lektie. Ifølge forarbejdet til loven, var formålet med bestemmelsen at hindre, at personer, der kun perifert havde været omtalt, skulle have krav på berigtigelse. Men jeg havde jo været midtpunkt i en løgnehistorie, en sensation, der helt skulle frarøve mig status som seriøs skribent. Højesteretsdommeren havde fortjent en tur gennem den samme mølle, så han kunne sætte sig ind i situationen, for det er lige så slemt for en fri skribent at blive berøvet sin uantastede uafhængighed som for en dommer. Og *Ekstra Blad*-journalistens holdning må man vel forstå sådan, at han ikke mente, at hans blads fordømmelser af mig havde nogen betydning – jeg måtte altså nøjes med at offentliggøre ordlyden af dementiet i *Jydske Tidende* 11. september 1986.

Det var utroligt, at man kunne lægge op til et sådant karaktermord, uden at den danske presse, der ellers er kritisk nok, gik løs på de skamløse bagmænd. Jeg har senere hørt om politiske iagttagere, der undrede sig over, at respekten for mig som troværdig debattør kunne overleve denne behandling. Og jeg undrer mig til gengæld over, at Gert Petersen overlevede med et ry som troværdig politiker. En så velorienteret skribent som Tøger Seidenfaden, *Politikens* chefredaktør, har rost Gert Petersen for at være troværdig netop med henvisning til, at han havde indrømmet sin nazistiske fortid. *Politiken* roser sig ellers af, at det er parat til at rette alle fejl, men da jeg bad bladets institution »Læsernes redaktør« om at rette fejlen, afviste han det med henvisning til, at det var chefredaktørens subjektive mening!

Til yderligere belysning af Gert Petersens troværdighed kan oplyses, at han som hævn over min kritik henviste til, at jeg selv havde hyldet nazismen. Jeg havde jo for længst fået den beskyldning aflivet som løgnagtig udnyttelse af min antinazistiske pjece, så jeg vil uden tøven hævde, at denne hævn blev gennemført imod bedre vidende.

Hele Gert Petersen-balladen afslører en forskelsbehandling i medierne, som burde være advarende pligtstof på Journalisthøjskolen. Men dokumentationen i *Røde illusioner* fik ingen af medierne til at angre. De fleste forbigik den i tavshed.

En pudsigheid kan tilføjes. Udkomne bøger bliver vurderet i en lektørdtalelse til brug for bibliotekerne ved overvejelse af, hvilke bøger der skal anskaffes. Samtidig med min bog *Røde illu-*

Hans Gammeltoft-Hansen er faktisk en dygtig ombudsmand, men han har ikke kendt sin begrænsning og har derved gjort sit embede skade. (Foto: Keld Navntoft/Scanpix).

ner udsendte Torben Krogh en vennebog om Gert Petersen. Den blev rost i lektørudtalelsen, min ikke. Jeg blev endda dadlet for, at der ikke var litteraturhenvisninger i den. Men de var der, endda dobbelt så mange i antal, blot spredt i teksten. Da der altså var tale om en notorisk urigtighed, opnåede jeg, hvad der skal være ret usædvanligt, at der blev udpeget en anden til at skrive en ny lektørudtalelse. Og den var både saglig og mere venlig.

Ombudsmanden under anklage

Lektørudtalelser kan være ganske interessant læsning. I udtalelsen om min næste bog *Ombudsmanden under anklage* står der: »Med udgangspunkt i tamil-sagen skildres, hvorledes ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen efter forfatterens mening har begået mange fejl i sin sagsbehandling. Det mere end antydes, at han ikke var upartisk. I det hele taget argumenteres der kraftigt og i et direkte sprog. Hensigten er at få Ombudsmanden til at træde tilbage. Forfatteren fremfører imidlertid ikke løse postulater, men dokumenterer sig igennem argumentationen med citater fra aviser, rapporter og egen korrespondance med Folketingets Retsudvalg, hvortil han har klaget over Ombudsmandens administration. Der gøres meget ud af begrebet »habilitet« og reglerne deromkring. Bogens konklusion er, at Ombudsmanden er blevet en belastning for den ombudsmandsinstitution, han skal tjene.

Hans Gammeltoft-Hansen opfordres til at træde tilbage. – Jeg er ikke sikker på, at denne bog er den objektive sandhed og saglig oplysning, men det er et aktuelt indlæg i en vigtig debat.«

I Carsten Justes anmeldelse af bogen i *Jyllands-Posten* stod der: »Under alle omstændigheder bør bogen indgå i undervisningen på Journalisthøjskolen, for alle journalister kan lære af Bjørn Svenssons indædte, metodiske og dybdeborende arbejde.« Og 13. maj 1990 skrev chefredaktør Aage Deleuran i *Berlingske Tidende*, at mine artikler om Tamilsagen og Rostockmyten var journalistik i særklasse. I betragtning af den stærke modstand jeg mødte i begge sager, var det naturligvis opmuntrende at få disse vidnesbyrd.

Ombudsmanden havde i sin bog *Flygtningeret* fastslået, at rets-politiske opfattelser ikke alene bygger på juridisk analyse, men også på holdninger, og at det især gælder udlændingeområdet. I samme bog side 85 understregede han, at i den stadige balance mellem hensynet til udlændingen og statshensynet bør det individuelle hensyn til udlændingen have forrang overalt, hvor det er muligt. Når han på denne måde har givet udlændingen forrang, siger det sig selv, at han er inhabil i stridigheder af denne karakter. Endelig udtalte Gammeltoft-Hansen ved sin tiltræden overfor *Politiken*, at »vi bør modtage alle de flygtninge, der kommer til os eller som bliver tilbudt os«. Alligevel fortsatte Ombudsmanden uanfægtet, selv om det fra tilhængerside blev erkendt, at tilliden til ombudsmandsinstitutionen var blevet rystet af kritikken.

Tamilsagen løb løbsk

Tamilsagen dominerede den politiske dagsorden i flere år, og den resulterede dels i en opsigtsvækkende rigsretssag, dels i at Schlüterregeringen væltede. Sagen blev rejst af ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen på hans eget initiativ. Jeg har i min bog *Ombudsmanden under anklage* grundigt dokumenteret berettigelsen af mine anklager mod hans administration, som jeg yderligere har uddybet i en udførlig artikel i *Tidhverv* oktober 1992. Men det er vel en ret almindelig opfattelse, at han har fået ret først i højesteretsdommer Hornslets bindstærke undersøgelse og derefter af Rigsretten. Det er imidlertid en misforståelse. Faktisk er de tre instanser kommet til fire forskellige resultater.

Først sagen kort. Under en tamilsk opstand i Sri Lanka (tidligere Ceylon) flygtede mange tamiler til tamilernes oprindelige hjemland i Indien, Tamil Nadu, hvorefter de mere velhavende fortsatte flugten til andre lande. 3.000 kom til Danmark, hvor de havde et retskrav på at få deres familier hertil. Men der var ingen tidsfrist knyttet til retskravet. Var der en fornuftig udsigt til, at hjemrejse kunne ske inden for en rimelig tid, kunne familiesammenføringerne derfor udskydes. Hvad der er fornuftigt og rimeligt beror på et skøn. Selv om dette skøn skal udøves indenfor forvaltningsmæssige rammer, gav det – som vi skal se – plads for meget forskellige bedømmelser. Og ret beset rummede Rigsrettens dom endda en kritik af Ombudsmandens vurdering, eftersom den tog et andet udgangspunkt for sin bedømmelse, end Ombudsmanden gjorde med muligheden af familiesammenføringer.

Ombudsmanden fandt, at justitsminister Erik Ninn-Hansen kun i perioden 29. juni–26. september 1988 havde ret til at udskyde disse familiesammenføringssager. 29. juni havde FNs Flygtningehøjkommissariat (UNHCR) givet grønt lys for tilbagesendelsen af tamiler. 26. september gav mord og uro anledning til en midlertidig afbrydelse af tilbagesendelsen. Men Ombudsmandens efterforskning var for dårlig. I stedet for at spørge i Geneve forhørte han sig hos UNHCR's afdeling i Stockholm, og svaret manglede to helt afgørende oplysninger, nemlig at FN stadig fastholdt linien fra 29. juni., og at tamiler fortsat kunne tilbagesendes i et mere begrænset omfang på den enkelte regerings eget ansvar. Det blev endvidere understreget, at ingen hverken af de frivilligt hjemvendte eller de tvangshjemsendte tamiler havde været berørt af de uheldige episoder, lige som det blev oplyst, at flere europæiske lande, herunder Norge, England og Holland, allerede var begyndt at sende tamilske asylansøgere hjem. Justitsministeren havde fået disse oplysninger fra Geneve via Udenrigsministeriet, og ud fra dem var han i sin gode ret til at mene, at en nedprioritering af disse sager ville være i sin orden. Men Ombudsmanden formede sin fordømmelse uden anelse om disse oplysninger, der var blevet fortiet af hans svenske kilde, som for resten var dansk, hed Søren Jessen-Petersen og havde en gammel forbindelse til Ombudsmanden via flygtningearbejdet. I et brev 6. januar 1990 bad jeg Stockholmkontoret om en forklaring på årsagen til fejlorienteringen, men jeg fik intet svar, og

dette hjørne i Ombudsmandens havarerede vurdering af sagen er aldrig blevet undersøgt. Men Jessen-Petersen lever jo stadig og kan opklare gåden, hvis han vil. Og det står fast, at det var på grund af hans misinformation, at Ombudsmandens aktion i virkeligheden kuldsejlede ved søsætningen. Jeg har for resten også skrevet til Ombudsmanden og spurgt, om han fandt, at de otte linier, han havde fået fra Stockholm om dette problem, var lige så dækkende som den orientering, Justitsministeriet havde fået fra Geneve, og om kendskab til den sidste ville have ændret hans vurdering. Dertil svarede han, at han ikke ville svare på hypotetiske spørgsmål.

Weekendavisen bragte 14. november 2008 en artikel med seks-spaltet overskrift »Den svækkede vagthund«. Den handlede om Ombudsmanden. Fhv. minister Hans Engell daterede i en udtalelse til bladet det første knæk i tilliden til Ombudsmanden tilbage til 1989, da Gammeltoft-Hansen skabte tvivl om, hvad han egentlig mente i Tamilsagen.

Rigsretsfarcen

Højesteretsdommer Mogens Hornslet så i modsætning til Ombudsmanden helt bort fra muligheden for frivillig tilbagevandring og knyttede i stedet berettigelsen til at stille familiesammenføringerne i bero snævert til muligheden af at tvangshjemsende flygtningene. Han anså praksis for at være i strid med lovens retskrav fra april 1988 og en klar ulovlighed fra 16. august.

De 15 rigsretsdommere, der kendte Ninn-Hansen skyldig, drog på linie med Hornslet de straffemæssige konsekvenser af en manglende mulighed for tvangshjemsendelse. Dog på forskellige datoer. De otte af dem regnede ministeren for strafværdig allerede fra december 1987, hvorimod de syv af hensyn til den glidende overgang fra det kritisable til det strafbare først turde tillægge Ninn-Hansen ulovligt forsæt fra juni 1988, da han var blevet advaret af sine embedsmænd. Begge disse strafkrævende perioder afveg fra Hornslets opfattelse, så nu var der tre at vælge imellem.

Hertil er at bemærke, at ministeren ikke havde lovstridige intentioner, men var stivnakket overbevist om berettigelsen af fortsat nedprioritering af tamilsagerne, og at embedsmændene

advarede ministeren imod kritisk indgriben fra Ombudsmanden, ikke imod ulovlighed. Ombudsmanden havde i sin udtalelse 1. marts 1989 også kun stemplet ministerens praksis som »overordentlig kritisabel«, skønt der var to strengere karakterer. Og bedømmelsen var så mild, at man kommer til at tænke på Ombudsmandens forsvar, da han blev kritiseret for at være inhabil i forhold til Ninn-Hansen, fordi han vidste, at denne havde modarbejdet hans udnævnelse. Det har jeg taget hensyn til, sagde han. Men det er jo netop det, en ombudsmand ikke må. I stedet skal han melde sig inhabil.

Hvis Jessen-Petersen havde givet fuld besked om de gode begrundelser fra Geneve, som forelå for ministeren, havde Ombudsmanden selvsagt måttet give en endnu mildere karakter, hvis han ikke ligefrem havde været nødt til at frikende ministeren. Og så var der vel ikke blevet noget af rigsretsfarcen. Nu nøjedes Ombudsmanden med at konkludere, at da nedprioriteringen af tamilsagerne i mellemtiden var opgivet, »har jeg ikke grund til at foretage yderligere i sagen«. Men der var andre, som ikke ønskede sagen standset.

Der var til gengæld endnu et perspektiv. Ifølge *Det fri Aktuelt* 1. november 1989 havde Ole Espersen omtalt en anden sag som »klarere lovstridig end tamilsagen«. Når Ole Espersen, der er professor og dr. jur., mere end et halvt år efter, at Ombudsmanden havde afgivet sin bedømmelse, ikke kunne se tamilsagen som evident lovstridig, hvorledes i alverden skulle Ninn-Hansen så kunne se det et halvt år før Ombudsmanden 1. marts 1989 havde fremlagt sin kritik?

Tilsvarende kan man hefte sig ved, at selv Ombudsmanden ikke kunne nå frem til den løsning, som højesteretsdommer Hornslet anså for den rette. Hvorledes kan man da straffe ministeren for heller ikke at kunne det?

Og var højesteretsdommerne i Rigsretten for resten ikke inhabile? I Vestre Landsret var der engang en dommer, der havde fungeret som advokat i Roumsagen. Samtlige dommere i Vestre Landsret blev derefter erklæret inhabile i denne sag, fordi de ellers ville komme til at tage stilling til kollegaens arbejde. Det var jo præcis det samme, der nu gjaldt i Rigsretten, hvor højesteretsdommerne skulle tage stilling til kollega Hornslets arbejde.

Der var i hvert fald andre kvalificerede jurister, der skarpt tog afstand fra Hornslets arbejde, der jo var udgangspunkt for

Rigsretten. Den juridiske verden var delt i dette spørgsmål, men Hornslet kom i alle tilfælde ikke til at mangle kvalificeret modspil. Den første, der rykkede ud, var advokat Henrik Thomsen, der ifølge *Berlingske Tidende* 15. oktober 1992 i et lille skrift havde stemplet tamilsagen som en lovstridig proces og hævdet, at Hornslets rapport ville være uden juridisk værd.

Den næste var professor, dr. jur. Preben Stuer Lauridsen, som var tilfreds med Ombudsmandens arbejde, men stemplede Hornslets rapport som besynderlig og dubiøs med en ganske urimelig behandling af nogle af sagens hovedaktører, især Ninn-Hansens efterfølger H.P. Clausen, Peter Wiese, Frederik Schydt og Poul Schlüter. Den meget grundige kritik kunne læses i *Berlingske Tidende* 19. januar 1993, hvor der dog til min overraskelse manglede noget væsentligt, nemlig Stuer Lauridsens konstatering af, at »Tamilsagen er stærkt overvurderet og rent juridisk ikke særlig alvorlig for Erik Ninn-Hansen«, som han udtrykte det i *Børsen* 9. maj 1990.

En tilsvarende nedsabling fik rapporten i en lige så grundig artikel af dr. Jes Bjarup, Institut for retslære ved Aarhus Universitet, se *Jyllands-Posten* 21. februar 1993. Og endnu et vægtigt angreb kom fra Poul Boeg, der havde gjort sig gældende både i politik og indenfor jura. Han havde samlet sin kritik i et skrift med titlen *En skarpretters standret*. Og flere kritikere fulgte efter, og selvfølgelig var jeg også med i koret. Således i *Jyllands-Posten* 20. januar 1993 med »Anklage mod Tamil-rapporten«, 4. februar 1993 med »Skjult i tavshedens blindgyder« og 19. april 1993 med »Rigsret på løs grund«.

Endnu inden Tamilsagen var afgjort, blamerede Ombudsmanden sig iøvrigt i en anden sag. Det var i forbindelse med den berygtede Palæstinenserlov, som de radikale fik gennemført til begunstiggelse af 48 palæstinensere, der havde besat Blågårds kirke. Den radikale Elisabeth Arnold havde henvendt sig til Ombudsmanden for at få råd med hensyn til udformningen af loven, der jo ville være helt på tværs af den gældende flygtningepolitik og tilmed efter professor Stig Jørgensens mening ville være i strid med Grundloven. Det kunne Ombudsmanden naturligvis ikke tillade sig at bidrage til, men han mente dog at kunne være hjælpsom på den måde, at han henviste Arnold til en mand, der givetvis ville møde hende med en positiv indstilling, igen en af hans gamle forbindelser fra flygtningearbejdet. Nem-

lig Morten Kjærum. Loven blev vedtaget med støtte af S og SF, dog ikke uden betænkeligheder indenfor de to partier. 13 år senere viste en undersøgelse, at 42 pct. af de begunstigede palæstinensere efterfølgende havde begået kriminalitet, og at 82 pct. blev forsørget af det danske samfund.

I en anden sammenhæng med Palæstinensersagen led Ombudsmanden et direkte nederlag. I februar 1992 havde han i en usædvanlig barsk skolemestertone meddelt Justitsministeriet, at det havde begået lovbrud ved at nægte, at det var appelinstans for asylansøgere efter afslag fra Flygtningenævnet. Han blev imødegået af kendte jurister på striben, der hævdede, at loven var uklar, og at ministeriets fortolkning var lige så berettiget som Ombudsmandens og derfor ikke kunne tilsidesættes af denne. Professor, dr. jur. Henrik Zahle fandt det således forkert at tale om lovbrud, når der blot var tale om fortolkningstvivl, og han fandt Ombudsmandens formuleringer »temmelig insinuerende«. Den aura af ophøjet autoritet, der skulle omgærde ombudsmandsinstitutionen, havde altså fået endnu en flænge.

Der var ingen grund til at rejse en statue af Erik Ninn-Hansen, som nogen foreslog. En eller anden form for politisk misbilligelse kunne have været en passende reaktion overfor et skøn, der var blevet forkastet af andre skøn. Men at rejse en rigsretssag på det løse grundlag var at give den totalt overdimensionerede tamilsag en plads i retshistorien, som er ganske malplaceret. Ulrich Horst Petersen, der var fuldmægtig i centraladministrationen, skrev i sin bog *Her går det ufattelig godt*, at Tamilsagen var rent hykleri, for grænserne mellem hvornår loven overtrædes, fortolkes eller overholdes, er flydende, og resultatet afhænger i høj grad af, hvem der er ved magten.

Sagen mod Ninn-Hansen var den første rigsretssag i 83 år. Blandt de alvorligere tilfælde, der gik hen uden en sådan tiltale, kan nævnes Johs. Kjærbøl, der imod sagkundskabens advarsler gennemtrumfede, at grønlandsskibet »Hans Hedtoft« blev tvunget på vintersejlad og i januar 1959 forliste med tab af 95 menneskeliv.

Rigsretten må være forbeholdt alvorlig misligholdelse af ministeransvaret og ikke misbruges til bedømmelse af divergerende skøn og fortolkninger.

Debat om historien

Sprogets opståen

Med sprogets opståen dykker vi i virkeligheden ned i det forhistoriske tidsrum, men emnet rummer perspektiver, som der godt kan skrives historie om.

Jeg har altid været elendig til fremmede sprog, men jeg er ofte blevet indfanget af sproglige problemer. Da vi i 1938 havde fået vort første barn, Helle, var jeg meget fascineret af hendes anstrengelser for at gøre sig forståelig med kropssprog og lyde. Jeg oprettede ligefrem et kartotek med hendes første ord og deres udvikling med skiftende udtale og skiftende betydning. Men det var ikke nok. Jeg fik overtalt min kone til at bogføre Helles udvikling, og resultatet er blevet, at vi har en hel kasse fuld af kollegiehefter med notater og beretninger om børnenes sproglige og øvrige udvikling. Da de løgnagtige beskyldninger om min nazistglade fortid i 2005 nødvendiggjorde en injuriersag, der tog min tid og mine kræfter, måtte jeg desværre opgive de planer, jeg havde med hensyn til omsider at få bearbejdet børnestoffet og få en bog ud af det.

For at få noget at sammenligne Helles ord med købte jeg en bog af professor Otto Jespersen med titlen *Barnet – Kvinden – Slægten*, hvor det viste sig, at jeg blev mest optaget af »Slægten«, dvs. sprogets oprindelse. Da jeg var færdig med at læse dette kapitel, viste mine indstregninger og tilføjede kommentarer, at min opfattelse af emnet var stik modsat Otto Jespersens. Hans speciale var engelsk, så med hensyn til sprogets opståen var vi amatører begge to.

Jespersens udgangspunkt var sprogets nedslidning. Et ord som det gotiske *habaidedeima* var endt som det engelske »had«, og derfor mente han, at sproget var begyndt som lange lyd kæder, der i bestemte situationer blev knyttet til bestemte forhold og ting, og derefter slidt ned: »Vi må forestille os ursproget som bestående væsentlig af meget lange ord, fulde af vanskelige lyde og udsungne snarere end udtalte.« Jeg mente, at Otto Jespersen havde ret i at betone situationens betydning, men at han overså den anden tendens i sprogets udvikling, nemlig at ord bliver lagt sammen til nye ord, og at det begyndte med korte ord. Lige som

man kan høre, når fugle med deres specielle pip advarer om, at nu er der en kat i farvandet, og lige som en hund mestrer flere slags gøen med hver sin betydning, havde Helle bestemte lyde, hvor hver havde sin betydning. Når sådanne lyde blev knyttet til bestemte situationer, der var dagligt forekommende, kunne man godt forestille sig, at de første mennesker, der lærte talens kunst, havde gjort begyndelsen på samme måde som Helle.

Jeg skrev naturligvis til Otto Jespersen og forklarede ham min kritik. Han erklærede, at han godt kunne se, at jeg havde påpeget nogle fejl i hans fremstilling, og han kunne også se, at jeg havde fat i noget. Han kunne nu ikke opgive sin teori, tilføjede han, men han ville gerne anerkende, at jeg havde ført sprogvidenskaben et hanefjed fremad. »Hanefjed« er et morsomt ord og illustrerede for den sags skyld meget godt sprogets udvikling med sammensætning af ord. Således opmuntret gravede jeg videre i emnet, og det blev til kronikker både om Helles ord og sprogets oprindelse. Det kulminerede, da jeg 9. juni 1943 i *Svenska Dagbladet* i en meget lang kronik opponerede imod docent Bertil Malmberg, der i en tidligere kronik havde behandlet gåden om sprogets oprindelse og henstillet den som måske uløselig. Jeg gennemgik en række af de kendte teorier, der overvejende gik ind for, at lyd og betydning må gå op i en højere enhed i selve den omtalte genstand for at blive opfattet som en sammenhæng. Heroverfor stillede jeg Otto Jespersens teori om, at det er situationen, der knytter lydkomplekset til meningsindholdet. Men i modsætning til ham mente jeg, at ursproget må have været kropssprog med tilhørende lyde efterfulgt af et udpræget situationssprog med korte lyde, hvor situationen selv har talt med og suppleret det fattige talesprog. Og så fortsatte jeg med mine erfaringer fra børnesproget og lagde særlig vægt på korte ord i bydeform.

Hvor man nu er henne på dette område, aner jeg ikke, men det var et fornøjeligt emne at arbejde med.

Den første bog om 9. april

1946 kom så endnu en bog. Titlen *Fuld besked om 9. april* var nok at tage munden lidt fuld, men i situationen, hvor det stadig var uforståeligt, at Danmark den 9. april 1940 bukkede under på en måde, så rygterne om landsforræderi hurtigt tog fart og faktisk

var vanskelige at mane i jorden, gjorde trods alt titlen berettiget. Det gjaldt om at præsentere de kendsgerninger, som den parlamentariske kommission havde fremlagt i sin første betænkning, der gav et overbevisende dementi af rygterne om, at der ikke var taget hensyn til de alarmerende advarsler. Betænkningen var svær at komme igennem, så jeg gav foruden en oversigt over resultaterne også en vurdering af disse.

Bogen kom også hurtigt på gaden. Jeg havde arbejdet mig igennem betænkningen for at kunne skrive grundige artikler i *Dannevirke*, så jeg var i stand til at skrive bogen i løbet af en uge. Det kræver nok den tilføjelse, at de fleste af mine bøger er skrevet i døgndrift, så jeg går i seng, når jeg ikke kan arbejde længere, og står op og arbejder videre, når jeg vågner, uden hensyn til hvilke tider på døgnnet det er.

Nogle af anmeldelserne lod vente på sig. Alligevel undrede det mig, da jeg underhånden fik at vide, at *Berlingske Tidende* og *Politiken* havde truffet aftale om nogle emner fra Besættelsestiden, som de ikke ville genere hinanden med, og i den aftale indgik, at ingen af de to blade ville anmelde min bog. Min hjemmelsmand var den senere arbejdsminister Lauge Dahlgaard, søn af den radikale toppolitiker Bertel Dahlgaard, og ingen af dem løb med sladder.

Uden at nævne hjemmelsmænd forelagde jeg sagen for Aage Schoch, der som medlem af Frihedsrådet var blevet chefredaktør på *Berlingske Tidende* for at bøde på, at den hidtidige enechef, Svend Aage Lund, var belastet af at have fået ideen til Den dansk-tyske forening. Schoch rystede på hovedet og lo overbærende, da han afviste rygten. Men det er en kendsgerning, at bogen aldrig blev anmeldt i *Berlingske Tidende*.

Jeg fortalte også *Politikens* rigsdagsmedarbejder, Gunnar Nielsen, om påstanden. Han afviste ligeledes tanken. Og et par dage efter kom han og sagde, at nu var der skrevet en lang anmeldelse af den. Men den blev bare ikke offentliggjort.

Indicierne syntes altså at bekræfte rigtigheden af den dahlgaardske efterretning, at de to aviser havde slået en handel af for at skåne hinandens fortid under Besættelsen. Jeg undrede mig virkelig. Folk hungrede efter viden om den 9. april, og *Politiken* måtte have en klar interesse i min frifindelse af den tidligere udenrigsminister Munch for beskyldningen om at have negligeret advarslerne. Det kunne da heller ikke genere *Berlingske*, og

Schoch var tydeligt ikke impliceret. Havde *Berlingske* taget initiativet til at udelade anmeldelserne af min bog, måtte det være Svend Aage Lund, men hvad var så motivet? Det var ham, der to år før havde spændt ben for bladets anmeldelse af min livsfor-sikringsbog, hvor han måtte se på det afslørende i, at alle andre aviser end hans havde videregivet min kritik af branchen. Kunne det være et efterspil?

Sydslesvig-pjecen

Min pjese *Sydslesvig – Ja eller Nej?*, der blev udgivet af Sydslesvigsk Udvalg op til folketingsvalget i 1947, gav foruden en aktuel situationsberetning en oversigt over hele den historiske udvikling, der havde berøvet Danmark Hertugdømmerne i 1864 og ført til genforeningen i 1920 med den nordligste del af Sønderjylland. Den gav anledning til et lille stormvejr, men pud-sigt nok først i 2006, da historikeren Axel Johnsen i en artikel i *Sønderjyske Årbøger* angreb sydslesvigaktivisterne og præsenterede mig som en af de slemme. Han udlagde min pjese, som om jeg gik ud fra, at den frigørelse fra Tyskland/Holsten, som vi ønskede, pr. automatik ville føre til et dansk flertal i landsdelen og dermed til grænseflytning. Og han tilføjede, at tanken ikke var tænkt til ende til muligheden af et negativt resultat. Men min tekst havde ganske klart et modsat indhold, som jeg har redegjort for i afsnittet »Et videnskabeligt spørgsmålstejn«.

En misforstået tale

Undertiden føler man, at en bog er skrevet forgæves. Det er stort set glemt, at indenrigsminister Knud Kristensen ønskede et dansk nej uden hensyn til konsekvenserne, da tyskerne valgte Scavenius til statsminister. Det er også karakteristisk, at Claus Bryld og Anette Warring side 247 og 504 i *Besættelsestiden som kollektiv erindring* (1998) udpeger et citat fra en Knud Kristensen-tale som bevis på, at Venstre var hovedmodstander af modstandskampen under Besættelsen. Det er korrekt, at Knud Kristensen i talen i Folketinget 3. december 1942 tilsagde regeringen støtte i bekæmpelsen af provokation, sabotage og alt det, som vender sig imod besættelsesmagten. Men forud var der jo sket det, at han var udtrådt af regeringen i protest imod, at man fra dansk side

havde accepteret, at tyskerne havde udpeget den danske statsminister. Og så længe der sad en dansk regering, skulle den uanset baggrunden støttes i kampen for rolige forhold. Men det var jo ikke hovedpunktet i den pågældende tale.

Hvis de to forfattere havde gået talen efter i detaljer, ville de have opdaget, at det egentlige sigte med den var en indpakket undsigelse af det fortsatte samarbejde med tyskerne. Knud Kristensen var bange for, at der af udviklingen »kommer et folk, der er selvglad, selvgod og blødsødent, og som ikke er villig til at ofre noget for folkelige og nationale værdier, når det skal koste noget. Hvad nu spørgsmålet om den bedste politik angår, skal jeg blot bemærke, at jeg tror ikke, vi har den gratis, og derfor kan det også være et spørgsmål, om vi har betalt den for dyrt....Det politiske samarbejde er af stor værdi, men der er dog måske grund til at minde om, at samarbejde i det væsentlige er et middel, et middel til at vogte og værne først og fremmest vore bedste og dyreste folkelige og nationale værdier. Den dag, samarbejdet ikke tjener dette formål, da er det unyttigt, ja, måske endog skadeligt.«

Dengang havde vi ikke vanskeligt ved at fatte, hvad der blev sagt mellem linierne.

Myter omkring 9. april

Rostockmyten, der afløste myten om, at regeringen havde negligeret advarslerne fra Berlin, byggede på det tåbelige rygte om, at udenrigsminister dr. Munch med rigsfører SS Himmler i Rostock den 17. marts 1940 havde aftalt et gnidningsløst forløb af det senere overfald på Danmark. Folkestyret og tilliden til politikerne var ved at blive forgiftet af den stadig voksende tro på, at 9. april-regeringen på denne måde havde begået landsforræderi. Selv så kritiske personer som advokater lå under for myten. Tanken er umulig allerede af den grund, at aktionen den 9. april imod Norge var et højrisikoforetagende, og det er latterligt at tro, at Munch blev informeret blot for at lette angrebet på Danmark, der var for legetøj at regne mod den norske aktion, som kun kunne gennemføres, fordi modstanderne anså en sådan aktion for umulig.

Tyskland anså realistisk risikoen for så stor, at kun den nødvendige inderkreds blev orienteret i en ellers gennemført total

Pastor Johannes Schmidt, der har repræsenteret det tyske mindretal i Folketinget, meldte sig som vidne, der kunne bekræfte, at den danske udenrigsminister Munch var i Rostock den 17. marts 1940, hvor myterne havde forbundet ham med Himmler i en aftale om en gnidningsløs besættelse af Danmark. Schmidt regnede med, at det ville betyde frikendelse af det tyske mindretal. Men jeg kunne bevise, at Schmidt den dag var i Celle og ikke i Rostock. Og han huskede to år galt med hensyn til mødet med udenrigsministeren. (Foto fra Museum Sønderjylland).

hemmeligholdelse. Himmler måtte ifølge instrukserne først underrettes på Weserdagen, altså den 9. april. Når myten ikke des mindre vandt bred tiltro i Danmark, skyldtes det ikke mindst, at den blev styrket af et overbevisende vidne. Det var de tyske sønderjyders tidligere repræsentant i Folketinget, den normalt troværdige pastor Johs. Schmidt, der skriftligt havde erklæret, at han både havde set og talt med dr. Munch i Rostock den 17. marts. Schmidt forklarede, at han var i Rostock den dag på vej til Celle, hvor han skulle deltage i en konfirmation den følgende søndag.

Jeg var i gang med at skrive en bog, der var vendt imod denne farlige mytedannelse, og jeg heftede mig ved, at 17. marts var Palmesøndag, som i Danmark bliver brugt til konfirmation, hvad Påskedag jo ikke bliver. Efter at have sikret mig at konfirmationstraditionen var den samme i Tyskland, var konklusionen klar: Pastor Schmidt måtte have været i Celle den 17. marts og ikke i Rostock. Det skrev jeg i et læserbrev til *Politiken*. Men redaktionen ville gerne have sikkerhed for, at min påstand var korrekt. Godt. Jeg rejste til Celle og fik både på kirkekontoret og

i det pågældende hjem af pastor Schmidts plejedatter bekræftet, at Schmidt havde deltaget i konfirmationen i Celle den 17. marts. *Politiken* betalte rejsen, og den – i tiden – sensationelle afsløring blev offentliggjort i bladet den 12. juni 1957 og gav et kraftigt ekko i pressen.

Pastor Schmidt var en gammel mand, der simpelthen havde husket forkert og forvekslet tidspunktet for sit møde med Munch i Rostock, der faktisk fandt sted i 1938 og ikke i 1940. Men der var andre vidner, der fordrejede kendsgerningerne eller bevidst løj for at underbygge mytedannelsen. Jeg gennemgik dem systematisk i min bog *Mytedannelser omkring den 9. april 1940*, der udkom i 1957 og fik store og for størstedelen fremragende anmeldelser. Så sent som i 2008 har den tyske historiker Peter Hopp i *Grenzfriedenshefte* 3/2008 p. 252 og 255 skrevet, at den bedste analyse af Rostockmyten stadig findes i Bjørn Svenssons bøger *Mytedannelser omkring den 9. april 1940* og *Derfor gik det sådan 9. april*. Han tilføjede, at dr. Lorenz Christensen, der i 1957 søgte at forsvare pastor Schmidts udlægning, virkede udpræget hjælpeløs overfor Svenssons argumenter og vurderinger.

Endvidere er Rostockmyten vurderet som undervisningsemne på universiteterne i *Kildekritisk tekstsamling* (Aarhus 2008), og her er medtaget to uddrag af min bog.

De få kritiske anmeldelser havde den fordel, at de gav anledning til megen omtale, fordi jeg naturligvis prompte kom med mine imødegåelser. Forlaget Fremad havde haft økonomiske betænkeligheder ved udgivelsen, hvorfor jeg havde erklæret, at hvis den gav underskud, var jeg villig til at afstå fra honorar. Så det gav intet honorar, hvad jeg måske havde kunnet sige mig selv. Som arbejdsløs måtte jeg trøste mig med, at et sådant projekt kan bære lønnen i sig selv.

DR fik en påtale

Rostockmyten har været sejlivet. Gang på gang er den dukket op i årenes løb, og selv efter at landsarkivar Johan Hvidtfeldt i 1960 i Washington havde gennemgået 30.000 dokumenter fra de tyske militærarkiver uden at finde antydning af en hemmelig aftale, har jeg gang på gang måttet bruge tid på at mane den i jorden. Det groveste tilfælde forekom i 1990, da TV den 9. april markerede 50-året for den tyske besættelse af Danmark ved at udsende

en rekonstruktion af udenrigsminister P. Munch på besøg i Rostock på den fatale dato, oven i købet præsenteret i en såkaldt dokumentar-udsendelse. Man ser ligefrem en mand, der skal forestille udenrigsministeren, køre i en bil gennem Rostocks gader, og det kaldte DR dokumentar! Sjælen i denne udsendelse var Bjørn Erichsen, der var hjemmekendt i Rostock fra dengang, da han i de glade ungdomsdage underviste i kommunisme på John Schehr-skolen i nærheden. Formålet med udsendelsen skulle være at få arkiverne åbnet, og konklusionen lød på, at myten hverken var be- eller afkræftet, men rekonstruktionen virkede naturligvis som en kraftig håndsækning til mytesprederne, for der blev intet nævnt om de beviser, der aflivede historien. Det gav anledning til en hidsig debat i *Politiken* mellem generaldirektøren for DR (nu Hans Jørgen Jensen) og mig. Da han ikke ville give sig men enøjjet forsvarede dispositionen, klagede jeg til Radionævnet, der havde en højesteretsdommer som formand. Den 19. juli afsagde nævnet en kendelse, hvori det hed: »Rostockmyten er allerede efter det, der for længst er offentlig tilgængeligt, så usandsynlig, at det på forhånd forekommer helt fortænkt, at en åbning af arkiverne skulle kunne formå at dokumentere dens rigtighed eller øge dens usandsynlighed Radionævnet finder det yderst beklageligt, at Rostockmyten blev omtalt som sket endda i en udsendelse, der blev sendt den 9. april 1990 og genudsendt otte dage efter.« – DR sagde nej til min opfordring om at offentliggøre kendelsen og begrundede afslaget med, at man ikke fandt kendelsen så væsentlig, at den burde omtales! Generaldirektøren manglede vist evnen til at skamme sig.

I *Lyt & Se* 1. marts og i *Jyllands-Posten* 21. marts 1991 kritiserede jeg de ringe muligheder for at klage over medierne. Berigtigelsesnævnet, der gjaldt den trykte presse, havde kun givet klagerne medhold i gennemsnitlig tre klager om året, og Radionævnet var ikke bedre. Oven i købet gav det ikke begrundelse for afslag, skønt det var krævet i nævnets vedtægt. Jeg har selv oplevet farcen i praksis. Først optrådte generaldirektør Hans Jørgen Jensen i pressen som forsvarer for kritiserede medarbejdere. Efter klage til DR satte generaldirektøren sig hen som appelinstant og afviste klagen. Da Radionævnet fik min klage, afæskede det ham en udtalelse, og uden begrundelse gav han den kritiserede medarbejder medhold. Hvorefter Radionævnet

tiltrådte hans stillingtagen, ligeledes uden begrundelse. Ja, skal man le eller græde?

Fik man medhold, fungerede systemet heller ikke. Nævnshovedmanden var forpligtet til at offentliggøre kendelsen, men han sendte den blot til Ritzau, der imidlertid automatisk lod den gå i papirkurven, med mindre sagen i forvejen havde været omtalt af bureauet. Så måtte man selv sørge for offentliggørelsen. Det skete dog også, at DR kunne indse kritikkenes berettigelse. Så gik der en beklagelse til den avis, der havde rejst kritikken, men DR drømte ikke om at korrigere fejlen i sine egne medier. Det ændrede sig heldigvis, da Pressenævnet blev oprettet og fik beføjelser også i forhold til radio- og TVmedierne. Men før denne nyordning var det altså ikke muligt at få DR til at give korrekt orientering om Rostockmyten, og vil man i dag orienteres om den, nytter det ikke at slå op i *Encyklopædien*. Der står intet om den. Den ansvarlige historiker Aage Trommer har afvist kritikken med bemærkningen: »Den er der jo ingen, der tror på.« – Undertiden kan historikere være noget verdensfjerne.

To bøger, to skandaler

I 1957 udkom også kontreadmiral Kjølens erindringer. Kjølens var ham, der i april 1940 sendte advarslerne hjem fra Berlin om et forestående overfald, men i de beretninger, som han skrev efter Befrielsen, bl.a. *Optakten til den 9. april* skrevet i 1945, fortalte han, at han den 5. april havde taget det forbehold overfor advarslen fra 4. april, at det måske var den tyske overkommando selv, der havde inspireret rygterne. Det gjorde jeg flittigt opmærksom på i kritiske kommentarer til de rosede anmeldelser af hans erindringer. Senere (i 1966) havde jeg et opgør med Kjølens i tidskriftet *Historie*, hvor jeg dokumenterede hans fatale fortællinger og forvanskninger af historien om de advarsler, som han sendte hjem fra Berlin før den 9. april. Og i samme årgang af *Historie* havde jeg for øvrigt p. 92 – 104 en kritisk vurdering af Gemzells disputats *Raeder, Hitler und Skandinavien*.

En tredje publikation, der havde interesse i denne sammenhæng, blev udsendt af *Information* i 1958. *Information*, der havde støttet min afvisning af Rostockmyten, kom nu med en artikelsekvens, der rejste forræderisigtelsen mod 9. april-regeringen på et andet grundlag, og den blev udsendt i pjeceform. Anklagen lød

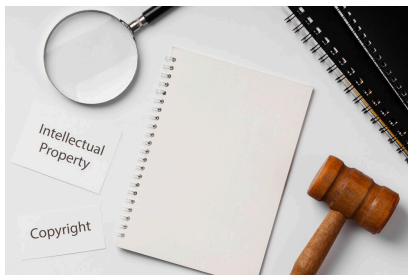
på, at regeringen havde ført en politik helt i tysk favør og let kunne have bragt os i krig med England på tysk side. Men pjecen var en ren skandale og kompromitterede *Information* og bladets berømte chef Børge Outze, der havde givet artiklerne den endelige form. Den oprindelig anonyme bagmand viste sig at være Blankensteiner, som i 1940 havde stået bag nazisternes ultimatum i forsøget på at styrte Stauning ved hjælp af en tyskbetalt pjece, som han havde forfattet, og som blev spredt over landet i et oplag på 100.000. Og dengang lød anklagen på det præcis modsatte, nemlig at regeringen efter engelsk anvisning havde handlet helt i modstrid med Tysklands interesser. Altså den samme mand bag de to pjecer, den nazistiske i 1940 og modstandsbladet *Informations* pjece i 1958, der begge anklager regeringen for landsforræderi, men med de stik modsatte begrundelser.

Men der var mange løse ender. For eksempel havde udenrigsminister Munch og den tyske gesandt Renthe-Fink givet to helt forskellige udgaver af deres samtale den 8. april, og Blankensteiner/Outze kasserede glat væk Munchs fremstilling og godkendte Renthe-Finks. Jeg analyserede omhyggeligt de to udgaver og kom til det modsatte resultat, og jeg var så frejdig at sende resultatet til Renthe-Fink. Han kvitterede med en erklæring om, at Munchs referat var korrekt, medens hans telegram til Berlin ikke var et referat, men »en kritisk vurdering af situationen og et forsøg på gennem indledning af forhandlinger at komme militære forholdsregler i forkøbet«. Det offentliggjorde jeg i *Politikens* kronik 9. juni 1958.

Da Renthe-Finks holdninger derefter kom på dagsordenen, aftalte jeg med *Politiken*, at jeg tog til München og interviewede ham om problemer, der ikke var blevet tilstrækkeligt belyst under de tidligere afhøringer. Det blev til en dobbeltkronik i bladet den 19. og 20. november 1958.

Blankensteiner kom desværre også til at præge Outzes fremstilling i dennes værk om Danmark under Anden Verdenskrig, hvor Outze fortier Blankensteiners rolle i det fantastiske misbrug af 9. april, som skulle bringe nazisterne til magten. Og da jeg i 1958 sendte *Information* en redegørelse, der dokumenterede denne opsigtsvækkende baggrund for »sagkundskaben« hos bladets nye 9. april-ekspert, nægtede Outze at optage den! En be-

Børge Outze var en stor modstandsmand og en god skribent, men han kompromitterede sig ved samarbejdet med Blankensteiner. (Foto: Tage Nielsen/Scanpix).

drøvelig tilsidesættelse af pressens pligt til at bringe den slags sandheder frem for offentligheden, og så netop fra Outze!

Til gengæld har jeg oprullet hele Børge Outzes synderegister med hensyn til 9. april i tidsskriftet *Vindrosen*, årgang 1963 p. 383-403. Redaktionen havde bedt mig anmelde Outzes værk om Danmarks besættelsestid, og jeg greb lejligheden med begge hænder. Her fik jeg også tilføjet Blankensteiners generalieblad, der omfattede flere fængselsdomme for tyveri, bedrageri, falsk og røveri i private hjem, hvor husassistenterne blev bundet, låst inde og i et enkelt tilfælde efterladt i bevidstløs tilstand. – Efter julen 1963 fik jeg en hilsen fra Hans Sølvhøj, hvor han om artiklen i *Vindrosen* skrev: »Jeg har netop i julen haft ukristelig megen fornøjelse af at læse Deres anmeldelse af Outze.« Oplysningen blev efterfulgt af en uærbødigt bemærkning om Outzes forfatteregenskaber.

Disse tre bøger, min egen, Kjølens og Blankensteiner/Outzes kastede mig faktisk ud i to års debatter om den 9. april. Jeg fik intet honorar for bogen. For debatterne naturligvis heller ikke. Bortset fra de tre kronikker i *Politiken* og et radioforedrag var det hele brødløst, og det meste skete, mens jeg var arbejdsløs. Sådan går det, når det er ens natur at kæmpe for en sag.

»Derfor gik det sådan 9. april«

Min næste bog handlede også om den 9. april. Det var min tredje om dette emne. Denne gang var baggrunden, at det var blevet 25-året for 1940. *Berlingske Aftenavis* havde henvendt sig og bedt mig skrive en række artikler, knyttet til relevante datoer. Det gjorde jeg og opdagede derved, at der var kommet en mængde nyt stof frem, også fra udenlandske kilder, nok til at begrunde en ny bog. Det blev *Derfor gik det sådan 9. april*.

Der kom så fine anmeldelser, at forlaget straks bestilte papir til et nyt oplag, men der blev ikke brug for det. Senere gik der konjunktur i Besættelsestiden, men i sommeren 1965 var der ikke større interesse. Til gengæld havde jeg den glæde at modtage et lykønskingsbrev fra drivkraften i den historiske belysning af Besættelsestiden, Jørgen Hæstrup. Ordlyden er aftrykt i Aktstykker, punkt B.

Forkert kildeangivelse

Der er jævnligt henvist til mine bøger om 9. april som kildekrifter, også i de store Danmarkshistorier. Men der har været en overraskende undtagelse. Bo Lidegaard, der ikke havde læst min bog fra 1965, tilskrev side 371 i *Overleveren* (udkommet 2003) David Jens Adler, der lå med et endnu ikke trykt manuskript, forfatterskabet til en »indgående undersøgelse af forløbet op til den 9. april«, som blotlagde nogle skæbnesvangre misforståelser. Når den svenske og norske ambassadør den 5. april kunne oplyse, at beslutningstagerne i Stockholm og Oslo ikke tillagde de sidste nyheder fra Berlin større vægt, skyldtes det, at de byggede på forældede nyheder. De konkrete oplysninger i den danske Berlin-gesandts advarsel af 4. april 1940 var nemlig endnu ikke nået frem til dem.

Jeg vidste, at Adler havde læst min bog og rost den, men jeg må tilføje, at da jeg ikke har set hans manuskript, kan jeg ikke vide, om det eventuelt har manglet kildeangivelse, f.eks. fordi det ikke var trykfærdigt. Den 28. december 2003 skrev jeg i hvert fald til Bo Lidegaard, at jeg mente, at denne afsløring var foretaget af mig i min bog fra 1965, og til dokumentation vedlagde jeg fotokopi af siderne 103-111. Og jeg tilføjede, at denne bog »stadig er væsentlig, når det gælder en analyse af regeringens og mili-

tærets dispositioner« ifølge en vurdering, som Hans Kirchhoff havde givet i sin nyeste bog (*Samarbejde og modstand under besættelsen*) side 348.

Bo Lidegaard reagerede med et venligt brev, så jeg blev både forbløffet og vred, da han i sin næste bog *Kampen om Danmark* gentog, at det var Adler, der i et stadig utrykt manuskript havde foretaget den grundige undersøgelse, som klarlagde misforståelserne om forløbet 4-5. april. Hvilket jeg meddelte Bo Lidegaard i et brev af 25. april 2005. Han svarede 16. maj, at det var menneskeligt at fejle, men ikke så godt, hvis man fremturede, og at det var en beklagelig tanketorsk, som han ville søge at rette op på i et nyt oplag.

For en sikkerheds skyld henvendte jeg mig senere til forlaget Gyldendal for at bede om et korrekturaftryk af den rettede side. Det tog nogen tid, men den 15. februar 2006 fik jeg et aftryk af de rettede sider 163, 598, 612 og 628.

Var det for småligt af mig? Jeg synes det ikke. At man bliver angrebet i en debat, er en anden sag. Det hører med. At ens synspunkter bliver kritiseret, det er i orden. Når myteforkæmperne slår ned på en modstander, kan man svare. Men så er det vigtigt for balancen på regnebrættet, at man også får den anerkendelse, som rettelig tilkommer en. Det er ikke blot læserne, der bliver vildledt af en fejl. Den vandrer jo videre. For eksempel er Adler også (udtrykkelig citeret efter Lidegaard) i værket *Danmark besat – Krig og hverdag 1940-45* side 765 anført som ophavsmanden til den pågældende undersøgelse af 5. april. Og da netop *Derfor gik det sådan 9. april* omfattede en lang række selvstændige undersøgelser, analyser og vurderinger vedrørende omstridte emner, er der klart tale om en indsats, som jeg ikke vil tøve med at forsvare min ophavsret og forfatter-ret til.

Teori om Aggersborg

Trelleborgene har altid interesseret mig. Jeg har skrevet flere kronikker om dem bl.a. i *Berlingske Tidende* og *Jyllands-Posten*. I 1973 skrev jeg således en kronik i *Berlingske*, hvor jeg gjorde gældende, at Trelleborgene næppe var bygget som træningslejre for vikinger, der skulle på Englandstogt, men for en del muligvis som tvangsborge, der skulle holde styr på den hjemlige befolkning. Man var endnu ikke i stand til at bevise, hvem der havde

bygget Aggersborg, der var langt større end de andre, og hvor-
når, men i 1019 havde Knud den Store i hvert fald brug for den
som værn for sit engelske kongerige, og da har han måttet bygge
Aggersborg, hvis den ikke var bygget i forvejen. I stedet for at
betragte Aggersborg som startbase for Englandstogter har dens
vigtigste opgave efter alt at dømme været den stik modsatte,
nemlig at være prop i flasken med vikingetog. Knud skriver
nemlig til sine engelske rådgivere efter at han i 1020 er vendt til-
bage til England efter et langt ophold i Danmark, at han nu har
afværget yderligere fare fra Danmark, hvorfra de største ulykker
er kommet over jer. Det må sigte til Aggersborg.

Bagefter fik jeg henvendelse fra Gyldendals forlag, der med-
delte, at Carl og Esben Harding Sørensen var ved at samle stof til
en antologi med historiske kilder til belysning af Danmark i
vikingetiden, og i den bog ville de gerne aftrykke min kronik fra
Berlingske. Det fik jeg to gange honorar for, da den kom i to
oplag.

I dette ønske om at optrykke min kronik i den fornemme sam-
menhæng lå der jo også en videnskabelig anerkendelse, hvilket
jeg som ikke-historie-uddannet skribent i særlig grad havde
grund til at glæde mig over.

Fortolkning af Jellingstenen

Da Historisk Samfund for Sønderjylland i 1974 skulle have den
store årsudflugt til Jelling, benyttede jeg lejligheden til i en tur-
vejledning på to artikler, i alt 13 sider, at give min vurdering af
den store Jellingsten. Jeg gav en oversigt over de forskellige tolk-
ninger, og så nåede jeg til det resultat, at den var rejst inden
Haralds dåb, der ville have udelukket anvendelsen af de heden-
ske symboler, men på et tidspunkt hvor han anerkendte Kristus
som en gud blandt andre guder. Altså i virkeligheden som et vid-
nesbyrd om kristen og hedensk sameksistens, en prædiken om
religiøs tolerance. Ved rejsningen var den smykket med de to bil-
ledsider og tekstsidens forkyndelse af, at den var rejst som et
mindesmærke over forældrene.

Efter dåben har Harald så ladet indhugge følgende Danmarks-
historie: »Den Harald, som vandt sig Danmark helt og Norge og
gjorde danerne kristne.« Det må være øerne eller i hvert fald

Sjælland, han vandt sig, og med dåben var stenen gjort til en krigserklæring overfor hedenskaben.

Jeg skønner stenen rejst i 940'erne, og teksttilføjelsen må være kommet til i 960'erne eller senest mellem 970 og 974.

Da jeg engang på udsalg købte Niels Åge Nielsens bog om danske runeindskrifter og slog op på Danmarks mest berømte runesten, opdagede jeg til min overraskelse, at han blandt fire literaturhenvisninger nævnte mine artikler i *Sønderjysk Månedsskrift* 1974. De andre henvisninger gjaldt eksperter, så det var virkelig et videnskabeligt ridderslag til en autodidakt på området.

Isøre-gåden løst?

Isøre var ledingflådens gamle samlingssted i Isefjorden, og to kongevalg foregik på dette sted. Men hvor lå Isøre? Ifølge *Encyklopædien* lå Isøre i Rørvig. Men *Encyklopædien* har ladet sig forlede af sin respekt for den traditionsbundne sprogvidenskab til at fortolke ordet ør eller øre som »sandet strandbred«. Det er det, der står, når man slår op på ør. Jeg har for længst bl.a. i en kulturkronik i *Jyllands-Posten* 6. november 2001 gjort opmærksom på, at ør og øre som sidste led i stednavne har fået særbetydningen odde eller næs. Og faktisk findes der jo en odde ved Isefjordens indsejling. Den hedder Skansehage.

Slår man i *Encyklopædien* op på Skansehage, får man at vide, at det er en landtange, der er 700 m lang og 250 m bred, og ved oddens rod findes rester af en forsvarsskanse fra 1807-1814. Men ikke ét ord om Isøre.

Alligevel mener jeg, at stednavnet med endelsen øre peger på Skansehage som det gamle Isøre. Da jeg havde fremlagt denne argumentation i *Jyllands-Posten*, skrev en fremtrædende arkæolog til mig, at han mente, at jeg havde ret. Gad vide, om min konklusion engang kommer til at stå i *Encyklopædien*.

»Tyskerkursen«

I 1983 gik jeg over i en helt anden boldgade med bogen *Tyskerkursen*, der handlede om de politiske partiers holdning til den danske Tysklands-politik efter århundredskiftet, altså den

stadig aktuelle historie om vanskelighederne ved at være lille nabo til en stormagt. Skønt bogen var væsentlig nok til at blive medtaget i litteraturfortegnelsen til bind 3 i serien *Dansk udenrigspolitikks historie* vedrørende perioden 1864-1914, gav den ikke anledning til debat. Ind imellem var den ellers næsten så spændende som en krimi, f.eks. med kapitlet om Parvus, dæknavn for dr. Alexander Helphand, som var en af de centrale figurer i den russiske revolution i 1905, men nu efter en eventyrlig omflakken var blevet installeret i Danmark og af det tyske udenrigsministerium var udrustet med en kapitalmulighed på millioner. Hans kongstanke var, at den preussiske militarisme skulle knække Zarismen og på den måde give luft for revolutionen i Rusland. Sejren skulle vindes af preussiske bajonetter og russiske proletarnæver i forening. Via sine tyske kontakter fik han gjort et nystiftet selskab Arbejdernes Brændselsforsyning til storimportør af tyske kul med millionfortjenester, og Arbejdernes Landsbank er et barn af denne aktivitet. Det gav indflydelse hos de danske socialdemokrater og dermed på regeringen. De danske socialdemokrater var i forvejen bundet til den tyske regeringspolitik gennem deres partifæller i Tyskland, endda i den grad at Borgbjerg i en periode gik bud for tyskerne til de revolutionære i Moskva. Borgbjerg var så ivrig efter at gå deres ærinde, at han 6. april 1917 – for om muligt at indhente den vestmagtvenlige svenske socialdemokrat Hjalmar Branting – rejste to timer før hans kone nedkom med en datter. Da hun blev døbt 9. oktober 1917, var den tyske forbindelse Scheidemann med ved dåben, og baggrunden for den hastige afrejse blev – berettede han – foreviget i det uskyldige barns tysk-russiske navn Margareta-Tatjana.

Da Lenin i et kejserligt revolutionstog blev transporteret gennem Europa bl.a. via Danmark med Rusland som endemål, medvirkede Parvus i en helt central rolle i fuldførelsen af det, han så længe havde arbejdet på med forbindelsen både til Lenin og Berlin. Det er vanskeligt at overvurdere hans andel i den bolsjevikiske revolution. Han bidrog også med overførelsen af tyske midler til finansiering af det fortsatte arbejde.

Anders Vigen afslørede i dagbladet *København* det revolutionære undergrundsarbejde, der foregik i det neutrale Danmark. Da det ville være frygteligt for de revolutionære, hvis det blev almindelig kendt, at deres vilje til fred med Tyskland var farvet med tyske penge, kom benægtelserne selvfølgelig, og de an-

strengte dementier blev ledsaget af udhængning af de russere i København, der havde forsynet Vigen med oplysningerne. Navnene blev udleveret af Parvus, der havde dem fra Stauning, som igen havde dem fra udenrigsminister Erik Scavenius, der kendte dem fra ministeriets censurvirksomhed. Denne håndsrækning til tysk undergrundsarbejde harmonerede ikke med den danske neutralitetspolitik.

Da København havde udtjent som base for Parvus og han forlod landet, fik han en takkeskrivelse fra Stauning 19. september 1919, der ikke mindre end fire gange fremhævede, at hans indsats havde haft en sådan betydning for dansk arbejderbevægelse, at den ikke ville kunne udslettes. Det var forbavsende, men endnu mere forbavsende var det, at kun fire måneder senere hævdede Staunings advokat i en injuriersag for Højesteret, at Parvus var en russisk-tysk eventyrer, som Stauning kun havde talt med én gang, og at hverken han eller nogen anden socialdemokrat af betydning havde haft nogen som helst politisk forbindelse med ham. Løgn det hele. Mystisk er det også, at senere socialdemokratiske festskrifter også fortier hans uforglemmelige fortjenester. Hvad er der sket bag kulisserne? Det er stadig uopklarede gåder.

Skønt *Encyklopædiens* sigte ellers var at fremhæve de danske sider af problemerne, har værket en artikel om Alexander Help-hand, men uden ét ord om den rolle som han havde haft i dansk udenrigspolitik og uden at nævne hans dæknavn Parvus.

Vel, i min bog fylder denne historie jo kun et kapitel, men slutkapitlerne afslører, at socialdemokraterne til det sidste gennem deres tyske partifæller søgte kontakt til den tyske regering, nu for at få ordnet grænsespørgsmålet uden om de allierede. Borgbjerg rejste spørgsmålet i en ledende artikel i *Socialdemokraten* 6. oktober 1918, der fremhævede det ønskelige i at få løst det sønderjyske problem ved en overenskomst mellem Danmark og Tyskland. Th. Stauning, der var blevet siddende i regeringen, da de andre kontrolministre trak sig ud, fulgte sagen op med et hemmeligt brev til Friedrich Ebert, der skulle befordre det videre til »unseren Genossen in Ihrer Regierung«. I virkeligheden var det en hemmelig henvendelse fra den danske regering til den tyske med anmodning om en tysk regeringserklæring med løfte om, at befolkningen i Nordslesvig skulle få adgang til at udøve den nationale selvbestemmelsesret. For at lette tyskerne afståel-

sen af Als med marinestationen i Sønderborg var forsvarsminister Peter Munch parat til at overdrage dem Årø, så de ved hjælp af en marinebase her kunne beherske Lillebælt. Det var stik imod de allieredes krav om nedlæggelse af tyske fæstningsværker, der lå i vejen for deres krav om fri adgang til Østersøen for alle nationer.

Det skjulte spil

Undersøgelsen af regeringens forsøg på at arrangere en dansk-tysk ordning inden de allierede fik sat sig på sagen, har jeg fuldført i *Sønderjyske Årbøger* 1992 p. 209-234 under overskriften »Det skjulte spil«. Hvad Erik Scavenius har skrevet om emnet i sin bog *Dansk udenrigspolitik under den første verdenskrig* er direkte vildledende, så den kan vi se bort fra.

Den 9. oktober 1918 forklarede Scavenius den tyske gesandt, grev Brockdorff-Rantzau, det formålstjenlige i, at Tyskland tilbød nordslesvigerne en folkeafstemning. Så kunne man bagefter aftale gennemførelsen af overgangen med Danmark. Rantzau, der skulle rejse til Berlin dagen efter, lovede at gøre sit bedste for at få gennemført denne plan. Det var samme plan, Stauning søgte at fremme med sin hemmelige henvendelse til den tyske regering den 18. oktober.

Den 8. november modtog professor Aage Friis, der var i kontakt med udenrigsministeren, et brev fra H.P. Hanssen, der oplyste, at Flensborg var ved at blive et problem, hvorfor han nu forlangte et dansk initiativ. Det brev tvang Friis til Berlin. Da han nåede frem den 12. november, var situationen imidlertid totalt forandret. Det kejserlige Tyskland, som Aage Friis i den berygtede oktoberadresse af 13. oktober 1918 havde ønsket en hæderfuld fremtid, eksisterede ikke mere. Kejseren var flygtet, republikken udråbt, og socialdemokratiske folkekommissærer havde overtaget styret. H.P. Hanssen udnyttede omgående sine gode forbindelser til dem og fik allerede den 13. november samtaler med ikke mindre end tre folkekommissærer, hvoraf Haase lovede at fremskaffe den ønskede erklæring. Den fik H.P. Hanssen i rette tid, så han kunne fremlægge den på Folkehjemsmøderne. Når han her ikke kunne nøjes med den tidligere afgivne underhåndserklæring, skyldtes det denne begrundelse fra H.P. Hanssen: »Det ville vanskeliggøre at fastslå den nationale

grænse, idet der var en hidsig agitation fra Dannevirke-mændenes side, især i Flensborg.«

Aage Friis havde imidlertid andre opgaver i Berlin end at hjælpe H.P. Hanssen til den ønskede regeringserklæring og samtidig sikre sig, at H.P. Hanssen stod fast på afvisningen af Flensborg. Friis skulle yderligere søge at få tysk regeringsgodkendelse af den ønskede grænselinie syd om Tønder og nord om Flensborg for at vanskeliggøre senere indgriben fra de allierede.

Den 15. november sendte den danske gesandt i Berlin efter anmodning fra Aage Friis et telegram til det danske udenrigsministerium med denne besked:

»Professor Friis til Udenrigsministeriet: »Har forhandlet med Hanssen, Haase, David, Solf og Breitscheid, hvilken sidste nu er i Indenrigsministeriet. Definitiv regeringserklæring undertegnet af Solf til nordslesvigerne om genforeningen er afgivet skriftligt til Hanssen og vil søndag af ham blive offentliggjort i Aabenraa samtidig med nordslesvigernes krav med angivelse af en ren nationalgrænse nord for Flensborg, syd om Tønder med afstemning under ét. Endelig afgørelse ved freden. Formel henvendelse fra nordslesvigerne til Danmark kommer i næste uge gennem Moltke [den danske gesandt].«

Der er i denne gengivelse af telegrammet i kildesamlingen *Det slesvigske spørgsmåls diplomatiske historie*, der blev udgivet 1921 af Udenrigsministeriet ved arkivar Fr. le Sage de Fontenay, en opsigtsvækkende udeladelse. Ifølge det originale manuskript, der befinder sig i Rigsarkivet, havde indledningen fra Friis denne ordlyd. »Har forhandlet **efter aftalte synspunkter** med Hanssen, Haase...« Det hele var altså aftalt med udenrigsministeren, selv om han på et møde i Tranebjerg på Samsø afgav den utvetydige erklæring, at han »intet havde haft med professor Friis' rejse at gøre«. Hvem der i ordlyden har bortskaffet de aftalte synspunkter, har jeg ikke kunnet opklare.

Der er imidlertid problemer med endnu et dokument i Fontenays kildesamling. På det lukkede rigsdagsmøde 23. oktober 1918 havde Scavenius forsikret, at Ententens gesandter i Danmark »som eneste instruktion« havde fået ordre til at spørge ham, om der virkelig var hemmelige forhandlinger i gang med Tyskland. »Udtalelser derudover foreligger ikke.« Da denne

oplysning kom offentligt frem, bragte det Scavenius i et dilemma, for den engelske chargé d'affaires havde 14. oktober 1918 faktisk meddelt ham, at han havde fået ordre til at gøre den danske regering opmærksom på »de alvorlige farer, såvel kommercielle som politiske, der ville kunne opstå ved at forhandle med Tyskland på dette tidspunkt.« Scavenius betroede Munch, at han ville skrive en lille redegørelse for forløbet og lægge den til akterne. I stedet vedlagde han nu som aktstykke 17 denne søforklaring med tilbagevirkende kraft:

Den engelske instruks kom ikke til udførelse, fordi dens grundlag manglede, eftersom han havde dementeret rygterne om dansk-tyske forhandlinger; verbalnoten var derfor i forhold til den danske regering at betragte som ikke eksisterende: »Jeg modtog dog verbalnoten, da det forekom mig at være af interesse at være i besiddelse af dette vidnesbyrd om visse her fra landet udgående bestræbelser.«

Det skal tilføjes, at Scavenius hverken ved datering eller tekst gjorde opmærksom på, at det drejede sig om en teoretisk rekonstruktion fem fjerdingår efter hændelsen. Og den kunne ikke skjule, at han havde givet Rigsdagen en falsk forklaring den 23. oktober 1918.

I virkeligheden havde regeringen i det skjulte spillet sammen med tyskerne vendt imod både de allierede og de danske, der arbejdede for en sydligere grænsedragning.

Disse afsløringer af det skjulte spil, som jeg havde i *Sønderjyske Årbøger* 1992, og som jeg populariserede i *Jyllands-Postens* kronik 26. december 1992 (»Da grænsen blev lagt fast«), er blevet overset fra dansk side, men Kiel-historikeren Peter Hopp har refereret dem med anerkendende kommentarer i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* Bind 118 (1993) p. 342-345.

Bo Lidegaard har i *Overleveren* hverken opdaget, at Scavenius trods sine dementier søgte kontakt med den tyske regering gennem Aage Friis, eller at han manipulerede med den engelske advarsel mod sådanne forhandlinger. Bo Lidegaard skriver korrekt, at den nye grænse fulgte en linie, der i 1901 var blevet anbefalet af historikeren H. V. Clausen, men han burde til orientering have tilføjet, at H. V. Clausen som noget nyt og aktuelt i 1918

havde peget på, at en anden linie, som i det vestlige Sydslesvig gik så meget sydligere, at både Før og Amrum ville komme med til Danmark, også kunne anbefales som fuldt forsvarlig. Videre skriver Lidegaard om Flensborgfolk, som om de blot var en del af Dannevirkebevægelsen, og han aner tilsyneladende ikke, at Flensborgbevægelsen havde sit særlige program, der havde skarp front imod enhver tanke om en grænse ved Dannevirke.

Eftersom *Overleveren*, der spænder fra 1914 til 1945, er udgivet som bind 4 i serien *Dansk udenrigspolitikks historie*, kunne man have ventet et bredere sigte.

Hærvejen kortlagt forkert

Da motorvejen sydfra i 1984 var blevet ført gennem Sønderjylland, overrumplede det amtsledelsen, at Vejdirektoratet regnede med et festskrift til indvielsen. Da jeg siden 1967 havde skrevet en række vejhistoriske artikler i *Sønderjysk Månedsskrift*, henvendte man sig til mig og spurgte, om jeg kunne have et sådant festskrift færdigt i løbet af seks uger. Jeg påtog mig opgaven, selv om jeg også måtte arbejde med emner, som jeg ikke tidligere havde haft fat på. For eksempel fandt jeg et par gamle misrøgtede stenbroer i Jensvad og Skinkelsbæk, der var gået i glemmebogen, og Ingers ledsagende fotoillustrationer afslørede, at træerne havde slået rod i den første, og at den anden var gemt bag et stort kloakrør. Rigsantikvar Olaf Olsen blev glad for opdagelsen og skrev straks til mig, at han nu havde taget initiativ til at få dem fredet.

Bogen, der havde titlen *Fra Hærvej til motorvej – En sønderjysk vejhistorie*, tog fat på de store linier, men der var også en rigdom af detaljer. Det blev til en historisk belysning af hele det sønderjyske vejnets udvikling op gennem tiderne, der havde særlig betydning, fordi det danske samfunds landværts forbindelser til udlandet skulle igennem den sønderjyske flaskehals.

Desuden kortlagde jeg en lang række historiske veje, f.eks. et fænomen som »Den svenske postvej«, der navngav en vejroute, som passerede Haderslev Næs, og som Sverige havde tiltvunget sig ved Brømsebrofreden 1645 til sit eget postbrug, og som gjaldt til Kielerfreden i 1814 og i den periode gav anledning til ustandselige stridigheder mellem den danske og den svenske stat. Efter at jeg i *Sønderjysk Månedsskrift* havde skildret historien og fået

Små detaljer kan lede eksperter på glatis. I 1649 havde den berømte kartograf Johannes Mejer på et kort ved Immervad noteret, at en vejgren hørte til Rechter herrweg. Notatet ledte hærvejsforskeren Hugo Matthiessen på gale veje. Først erklærede han, at den anviste vejstrækning var umulig, og dernæst flyttede han betegnelsen til et andet vejforløb. Begge forklaringer var fejlagtige. (Fra Johannes Mejers kort).

kortlagt begyndelsen af den sønderjyske del af ruten, blev der sat vejskilte op med det vejnavn, der jo forekommer mærkeligt malplaceret i Sønderjylland.

Særlig interesse må det dog have, at jeg forkastede den legendariske hærvejsforsker Hugo Matthiessens rute gennem Sønderjylland. Vildledt af den berømte kartograf Johannes Mejers notat ved Immervad 1649, at her gik Rechter Herrweg, begik Hugo Matthiessen to fejl. Først kasserede han Mejers vejføring, idet han erklærede, at den af terrænmæssige årsager umuligt kunne have ført over Høgelund. Men det kunne den, hvilket endnu bevidnes af en slidt hulvej, der går ned til et vandløb med det talende navn Vadsbæk. Og vejen fører videre over Vojens, Sommersted og Stepping til Kolding, hvilket bekræftes af adskillige gamle kort.

Hugo Matthiessens anden fejl var, at han derefter tog den efter hans mening nu ledige betegnelse Rechte Herrweg som et bevis på, at her til Immervad gik hans midtjyske hærvej fra Skodborg. Det gjorde den nemlig ikke. Han var da også så forsigtig at stiple strækningen fra Bække over Skodborg til Immervad, som han yderligere kaldte den døde vej, fordi han ikke kunne finde tilstrækkelige spor efter den. Men eftertiden har negligeret hans tvivl og spørgsmålstegn, og derfor møder man stadig hans stiplede linie, nu endda fuldt optrukket.

I virkeligheden gik den midtjyske hærvej efter alt at dømme over Kongeåen ved Foldingbro, som Hugo Matthiessen mente først havde arvet studeruten efter Skodborg i 1570. Studene

havde iøvrigt egne drivveje, men fra studetoldens første tid var det kun Ribe og Kolding, der var toldsteder. Da Ribe ikke lå ved Kongeåspærringen, måtte der udfærdiges passersedler i Foldingbro. Som et eksperiment fik Skodborg lov til at gøre det i 1579, men det varede kun et år.

Immervad tog trafikken fra Assens-overfarten plus de to østlige veje henholdsvis Kolding-Haderslev og Kolding-Vojens, medens Vester Immervad tog trafikken fra Skodborg, Foldingbro og Ribe, hvis den ikke forløb endnu vestligere. Efter alt hvad der foreligger, har overgangen ved Skodborg aldrig tilhørt andet end en sekundær vej.

Når Kongeåskellet skabte problemer for Hærvejen, skyldes det, at den midtjyske hærvej fulgte vandskellet, men syd for åen lå vandskellet helt ude i øst, og derfor gjaldt det i den sønderjyske flaskehals om at vælge det bedste vej bærende terræn med gode tilgange til vadesteder og senere broer.

Opgør med fjendebilleder

Min seneste bog, *Opgør med fjendebilleder*, blev fremkaldt af en sejrende påstand fra historikeren Hans Vammen om, at slesvig-holstenernes oprør i 1848 skyldtes en dansk politikers løgn på Casinomødet i København med Orla Lehmann som den skyldige. Det var Poul, min næst yngste bror, der fik mig til at udvide min kritik til en bog. Da det allerede var efterår og den skulle ud i 150-året for 1848, så det var umuligt at mobilisere et forlag, erklærede Poul sig villig til at påtage sig arbejdet med udgivelsen. Han havde udgivet nogle pragtbøger om kirkekunst med forlagsnavnet *Forlaget De unges kunstkreds*; han brugte det også til *Kamma Svensson*, en prægtig kunstbog om vor ældste søster, han havde brugt det til sine erindringer *Glimt fra grænselandet*, og ja, selv til en bog om vor faster havde han brugt det, men det fandt jeg ikke hensigtsmæssigt her. I sagens anledning så forlaget *Frøselevhus* derfor dagens lys med min bog som eneste udgivelse, og det forløb uden, at jeg fik underskud.

Bogen fik strålende anmeldelser i *Jyllands-Posten* og *Weekendavisen* af henholdsvis Bent Jensen og Ulrik Høy, mens det formodentlig kneb for andre blade at presse den ind i juletravlheden. Til gengæld har den dannet grundlag for en omfattende debat i *Historisk Tidsskrift*. Da historikere ikke altid følger med i

bogudgivelser, uddybede jeg de kritiske hovedpunkter i en artikel i *Historisk Tidsskrift* anno 2000, hvor den fremkaldte en debat, der i alt fyldte 70 sider, altså tre fjerdedele af, hvad min bog rummede. Mine egne to indlæg fyldte i alt 30 sider.

Casinomødet i 1848 er iøvrigt medtaget som tema i *Kildekritisk tekstsamling*, der i 2008 er udkommet på Aarhus Universitetsforlag, hvor der også bliver henvist til mine artikler i *Historisk Tidsskrift*.

Min bog havde desuden givet stødet til en TV-udsendelse om krigen 1848-50 med en slags debat mellem Uffe Østergaard og mig. Når jeg bruger udtrykket »en slags«, skyldes det, at vi ikke debatterede direkte, men mine udtalelser blev optaget i den ene uge, og hans i den næste. Da Uffe Østergaard havde fået teksterne til mine indlæg at se, modererede han sine udtalelser på en sådan måde, at nogle af mine angreb måtte klippes fra, fordi han havde gjort dem forældede, idet de jo tog sigte på hans tidligere fremførte standpunkter. Til gengæld har jeg i *Folkeskolens genmæle* årg. 2001 nr. 4 efter en grundig analyse af professor Uffe Østergårds arbejder med nationale emner stemplet ham som en kompromitteret videnskabsmand.

I sin helhed var bogen et opgør med en række danske, der forfalder til at ødelægge deres egen historie, Danmarkshistorien. Det gjaldt således TV 2, repræsenteret af Jørgen Flindt Petersen, Tine Gjerløv, Lars Bennike og Henrik Bach, der påstod og fastholdt, at den danske hær i 1848 nådesløst nedslagtede i tusindvis af oprørske bønder. Der var universitetslektor Niels Finn Christiansen, som på forskellig vis havde søgt at redde Socialdemokratiets nationale renommé, der dengang var temmelig blakket bl.a. på grund af partiets afvisende holdning overfor sønderjydernes kamp under Fremmedherredømmet, hvor partiet ved valg efter valg opfordrede slesvigske arbejdere til at følge de tyske socialdemokrater i stedet for at stemme på de »såkaldte« danske. Det danske socialdemokratis nationale ørkenvandring har jeg bl.a. skildret i to kronikker i *Nationaltidende* 18. og 20. marts 1939.

Christiansen havde videre trøstet med, at de danske socialdemokrater »med iver gik ind i agitationen ved afstemningerne i 1920«. Sandheden var den modsatte. Skønt de tyske socialdemokrater udnyttede al den indflydelse på arbejderne, som de danske partifællers støtte gennem årene havde givet dem, forsikrede

det danske parti de tyske kammerater om, at det ville afholde sig fra enhver national agitation og fra enhver offentlig optræden i Sønderjylland før afstemningerne. Christiansen havde heller ikke taget notits af Borgbjergs indrømmelse i *Tilskueren* 1914: »Den, der som jeg har haft den glæde at opleve en række internationale partikongresser, glemmer aldrig den dybe samfølelse – langt dybere end den nationale mellem landsmænd af forskellig klasse eller livsanskuelse – og den begejstring, hvormed vi istemmer Internationale«. Og der var endnu flere, jeg krævede til regnskab i bogen, som jo tilstræbte at give en oversigt over de dansk-tyske konflikter gennem 200 år.

Den umulige opgave

Der var desværre en periode, som jeg ikke kunne nå at gennemarbejde tilfredsstillende i *Opgør med fjendebilleder*, fordi jeg lagde vægt på at få bogen ud i 1998, 150 år efter 1848, og det blev kun nået med nød og næppe. Det var perioden mellem de slesvigske krige, der normalt bedømmes temmelig overfladisk, så overfaldet i 1864 gerne tilskrives de national-liberales »eventyrpolitik«. Jeg har supplerende behandlet perioden så at sige i et tillægskapitel, der findes i *Vartovbogen 2000*.

Det bebrejdes de nationalliberale, at Danmark i 1863 indlemmede hertugdømmet Slesvig (=Sønderjylland). Professor Claus Bryld skrev oven i købet i *Jyllands-Postens* kronik 29. juni 2008, at denne indlemmelse skete på trods af internationale bestemmelser, Danmark selv havde skrevet under på. Men der var ikke tale om indlemmelse, for Slesvig skulle fortsætte med sin egen forfatning, sin egen forvaltning med en særlig slesvigsk minister, sin egen retspleje med en særlig højeste domstol, sin egen indre lovgivning og frem for alt sin egen repræsentation til alle disse særlige anliggenders forsvar og udvikling. Det var altså urimeligt at tale om inkorporation. Og der var heller ikke tale om internationale bestemmelser.

Men desværre. Efter den første slesvigske krig, Treårskrigen, havde vi tabt freden. Vi havde efter stormagternes pres forpligtet os til at videreføre Helstaten, hvor vi havde ønsket at separere Holsten og gerne givet det en særlig selvstændig forfatning. Nu stod vi med en helstat bestående af fire selvstændige dele, nemlig Danmark, Slesvig, Holsten og Lauenborg, og vi havde i en

noteudveksling med de tyske magter forpligtet os til ikke at indlemme Slesvig i Kongeriget og havde desuden skrevet, at Kongen ikke agtede at knytte Slesvig nærmere til Kongeriget end til Holsten. Det var forpligtelser, som den stærkeste altid ville kunne fortolke efter sit forgodtbefindende, selv efter at der var kommet en ny konge.

Det blev til Danmarks ulykke, for derved havde Holsten via de tyske magter faktisk fået veto-ret i forfatningssagen, og Holsten fik forsøgene på at skabe en brugbar helstatsforfatning til at kæntre. Holsten krævede, at de fire dele af Helstaten skulle være ligeværdige i styret, så Kongeriget ikke måtte have mere end halvdelen af mandaterne i Rigsrådet, og alle love i helstatsanliggender skulle vedtages af de fire parter hver for sig.

Danmark var simpelthen blevet anbragt i en umulig situation. De stormagter, der havde gennemtvunget Helstatens opretholdelse, ville ikke hjælpe os med at få en brugbar forfatning, og dermed var Helstaten i virkeligheden dødsdømt. Det var kun et spørgsmål om, hvordan man kunne få den afviklet. Og hvis det ikke lykkedes at få den ud af verden, måtte man frygte, at Tyskland ville gribe ind i styret af den danske helstat via de tyske hertugdømmer. De national-liberale var for optimistiske i deres forventninger om hjælp fra Sverige-Norge og England (hvor dronning Victoria åbent bekendte »Ich bin eine deutsche Frau« og i en dansk depechesag sendte embedsmanden til manuduktion hos sin tyske gemal). De sørgede heller ikke for, at forsvaret blev bragt i orden. Men Bismarcks Tyskland ville formodentlig have trukket det længste strå under alle omstændigheder.

Den bedste løsningsmulighed fik Danmark nok på den efterfølgende Londonkonference, hvor der vel var en mulighed for en løsning med en deling af Slesvig, men den blev forspildt.

Nødvendige korrektioner

Både før og efter Vartovbogen har jeg naturligvis deltaget i den offentlige debat om mange forskellige emner. Jeg har hverken tal på mine indlæg eller liste over emnerne. Men nogle var mere nødvendige end andre. Ja, nogle emner var man nødt til at tage fat på, selv om det var træls. Det gjaldt således, da sydslesvigeren dr. Johann Runge i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* gik til angreb på min fars trebindsværk

om redaktør Jens Jessen, *Flensborg Avis*. De 1.000 sider blev stemplet som et ubearbejdet stofkaos. Det var seks år efter, at min far var død, så jeg måtte tage affære. Det var omstændeligt med dokumentation at skulle aflive Runges ukvalificerede påstande, men nu findes dokumentationen altså i *Zeitschrift*, årgang 1970 p. 323-328.

Da var der mere fornøjelse ved at korrigere de tre SF-formænd Gert Petersen, Holger K. Nielsen og Villy Søvnald i 2006, da de i en fælles kronik i *Jyllands-Posten* søgte at bilde offentligheden ind, at deres parti var født som reaktion på Sovjets overgreb på Ungarn. Det var en smal sag at modbevise det med gennemgang af Aksel Larsens og Gert Petersens daværende synspunkter.

Kommunisten May Wechselmann var dygtig til at spænde andre for den kommunistiske vogn. Først fik hun en statsbevilling til en filmisk hyldest af den kommunistiske indsats under Besættelsen, en propaganda hvor maskepiet med det nazistiske Tyskland naturligvis blev fortiet, og hvor de søfolk blev hyldet, der over BBC havde opfordret skibene til at gå til allieret havn. Men det afgørende i den sammenhæng var jo, at den kommunistiske hjemmefront med *Arbejderbladet* modsat skarpt havde kritiseret opfordringerne over BBC, der »forrådte arbejderklassens internationale interesser«, og det blev fortiet af hende. Og samtidig blev A.P. Møller angrebet i udsendelsen, fordi han i 1940 i første omgang kun var optaget af at unddrage tyskerne sin flåde og sikre dens eksistens i neutral havn, skønt det jo var, hvad *Arbejderbladet* ville foretrække.

Trods disse uheldige erfaringer, som jeg trak frem i *Børsen* 20. januar 1987, gav Danmarks Radio May Wechselmann en to timers udsendelse, hvor hun sammen med Ann Wolfsberg hudflettede det officielle Danmark, medens kommunisterne igen gik fri. Også i denne udsendelse blev A.P. Møller brugt som skydeskive, her bl.a. fordi han i en tale i Studenterforeningen 1942 kritiserede socialpolitikken og derfor kunne ses som usocial. Og et løsvet citat kan jo gøre underværker. Men A.P. Møllers tale havde et bredere sigte. Han advarede således landmændene: De priser, I får nu, er kunstige, overdrevne og til dels fiktive, og de er en byrde for samfundet. Og han formanede købmændene til ikke at stile efter at tjene flest mulige penge, men gennem billige priser muliggøre et lavt lønniveau og dermed hjælpe til at

komme af med arbejdsløsheden. Man kan kalde det en gammel-dags holdning, men den var da at foretrække for den moderne kommunistiske. Denne udsendelse kritiserede jeg i *Jyllands-Posten* 22. februar 1987.

Jeg angreb også TV2. Det skete som nævnt efter TV2's reportage om den danske »nedslagtning« af modstanderne, en reportage der osede af urigtige påstande, som TV2 nægtede at korrigere. Det skete også efter en fordømmende udsendelse om Münchenforliget 1938, hvor de to aksemagter Tyskland og Italien sammen med de to vestmagter England og Frankrig slagtede Tjekkoslaviet og udleverede Sudeterlandet til tysk forgodtbe-findende. Det er let at fordømme det bagefter. Men Sudeter-landet havde en tysk befolkning og burde ikke på fredskonferen-ten i Versailles 1919 være overladt til den nyskabte stat Tjek-koslovakiet i strid med princippet om selvbestemmelsesret. Nu kunne de to vestlige demokratier, der iøvrigt stadig var krigs-trætte, ikke starte en ny verdenskrig for at forhindre gennem-førelsen af den selvbestemmelsesret, som de principielt var til-hængere af. Vendepunktet kom først, da Hitler svigtede sit løfte og tog resten af landet. Så var der ikke længere nogen vej uden om et opgør.

Denne korrektion inspirerede organet for den specielle sandhed, altså *Ekstra Bladet*, til at skildre mit »sygelige behov for at være i rollen som den historiske sandheds ensomme martyr. Jo mere ekstrem, jo mere martyr, og da der næppe i kongeriget er et eneste hjerte, der har banket både for Chamberlain og Hitler på samme tid, er rollen som skabt til den sindsforvirrede hr. Svensson.« Denne omtale er betegnende for *Ekstra Bladets* verdensbil-ede.

Fagforeningerne er nødvendige, men jeg er modstander af deres magtmisbrug med ulovlige strejker, blokader etc. Engang havde jeg engageret mig hårdt imod SID og ulovlig fysisk blokade i en buskonflikt i Esbjerg, både med debatindlæg og en kronik i *JydskeVestkysten* 10. august 1995, så hårdt, at politiet for en sikkerheds skyld havde ladet en patruljevogn holde øje med min bopæl, fik jeg tilfældigt senere at vide. Og igen endte det med, at jeg måtte kritisere Danmarks Radio. Som baggrund for retssagen sendte DR dagen før første retsdag en såkaldt dokumentarud-sendelse, »Hærværksgeneralerne«, som jeg hævdede var et partsindlæg. Det blev afvist, og generaldirektør Chr. S. Nissen

gjorde sig de utroligste anstrengelser for at forsvare den. Men så blev det afsløret, at bag produktionsselskabet stod SID, der både havde bestilt og betalt programmet, hvilket var direkte ulovligt efter DR's egne regler.

For at gøre min holdning helt klar kan jeg oplyse, at jeg to gange er blevet opfordret til at deltage i en ulovlig strejke i DR, og jeg har hver gang sagt nej. I det ene tilfælde fandt jeg forholdet så groft, at jeg offentligt gik til angreb på mine fagforeningsfæller for deres overgreb. Det blev til en kampagne, hvor for eksempel mit indlæg i *Jyllands-Posten* 26. april 1979 fik den fire-spaltede overskrift »De strejkende radiojournalister er med til at nedbryde demokratiet«.

Tre falske anklager afsløres

Det har overrasket mig på mine gamle dage at se tre af mine tidlige publikationer fortolket, som om de havde haft et indhold modsat af, hvad jeg skrev.

Det drejer sig om min peje fra 1934 *Den danske nazisme i kritisk belysning*, der – 70 år senere i 2004 – af kommunisten Frede Klitgård blev præsenteret som en hyldest til Hitler. Det skete i modstandsbladet *Håndslag*, som han redigerede, og senere blev det lagt på nettet.

Derefter fulgte i *Sønderjyske Årbøger 2006* en udlægning af min peje *Sydslesvig – Ja eller nej*, som om jeg hørte til de ekstremister, der var parat til at sluge Sydslesvig hurtigst muligt. Sandheden var, at jeg havde taget alle mulige forbehold i skriftet, der var udgivet af Sydslesvigsk Udvalg som et bidrag til valgkampen før folketingsvalget i 1947, altså for rundt 50 år siden.

Den tredje publikation, der blev angrebet, var min bog fra 1949 *Sådan er kommunisterne*. Kvartalsskriftet »1066 – Tidsskrift for historie« lod i årgang 2007 cand. mag. Morten Lind Larsen behandle bogen, som om min antikommunisme ikke var baseret på realiteter men tværtimod lå på linie med antisemitismens urealistiske og følelsesbetonede tankesæt.

Jeg undrede mig. Det kunne da ikke være mig alene, der blev ramt af den slags misbrug. Og hvordan skulle godtroende læsere kunne gardere sig overfor de videnskabsmænd, der ikke evnede at leve op til videnskabens krav?

Misbruget af mine skrifter må i alle tilfælde stå som en kraftig advarsel mod folk, der slår sig til ridder på at forvanske historien.

En kedelig fyr

Mit 13-årige oldebarn Nina Ravn surfede i efteråret 2005 på nettet for at se, om der stod noget om hendes oldefar. Det gjorde der. Der stod bl.a., at jeg var næsegrus beundrer af Hitler; måske var jeg ikke nazist med medlemskort til nazistpartiet, men syntes fristet af den nye lære, var i hvert fald en lærevillig elev af Hitler, havde også tidligere ført mig frem som konservativ naziinficeret

»skrårem«, der var alvorligt angrebet af den nazistiske bacille, havde optrådt i spidsbukser og lange støvler og hilst med den udstrakte højre arm skråt op i luften nøjagtig som forbilledet Hitler og hans SS-folk.

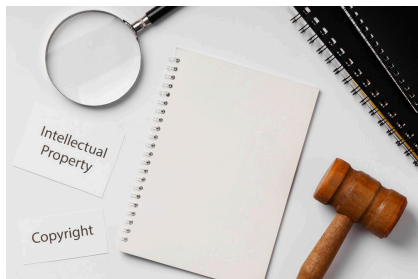
Det var skrevet af en gammel kommunist Frede Klitgård, der var formand for »Folkebevægelsen mod nazisme« og redaktør af kvartalsbladet *Håndslag*, hvor han havde anbragt artiklen i nr. 1 (februar) 2004 og bagefter ladet det placere på nettet.

Da jeg ringede til Klitgård 14. oktober 2005 for at få tilsendt det pågældende nummer af *Håndslag*, protesterede jeg naturligvis imod omtalen, og jeg gjorde opmærksom på, at de anvendte citater var hentet i en antinazistisk pjece, der havde Christmas Møller som bagmand. Jamen er citaterne da ikke korrekte, spurgte han bekymret. Han havde altså ikke engang set min pjece, som citaterne var hentet fra. De var ganske vist korrekt gengivet, men revet ud af deres sammenhæng, hvor helheden havde det modsatte resultat.

Jeg er ikke sart, og selv når beskyldninger imod mig er uhørt grove, så foretrækker jeg at gendrive urigtige anklager med dementier. 20. oktober sendte jeg derfor en imødegåelse til Klitgård, som jeg bad om at få optaget både i bladet og på internettet ledsaget af hans beklagelse af de ubeføjede beskyldninger.

Da Klitgård ikke reagerede, ringede jeg på ny den 28. oktober og spurgte, om han havde kommentarer eller forbehold til mit indlæg. Han svarede, at de i et møde havde truffet en demokratisk beslutning, de betragtede det som et trusselsbrev, og derfor havde de arkiveret det. Dermed havde han yderligere overtrådt § 7 i medielovgivningens presseetiske regler, der foreskriver, at berigtigelse skal finde sted på redaktionens eget initiativ, hvis og så snart den får kendskab til fejl af betydning. Men det var også klart, at han med sin artikel havde overtrådt straffelovens § 267 stk. 1 og 3 og § 268 om henholdsvis injurier og bagvaskelse. Og det var en skærpene omstændighed, at han trods min protest lod fremstillingen blive stående på internettet. Og nu regnede han åbenbart med, at han var blevet af med mig. Kort sagt, han var en kedelig fyr. Så var jeg nødt til at bruge andre veje end dementier.

Det var tydeligt, at han havde bygget på Carl Madsens citatforvanskning i bogen »Flygtning 33«, men forstærket det med ekstra nazistisk udstyr, og han havde desuden præsenteret mig

Frede Klitgård søgte at forvandle min antinazistiske pjeces fra 1934 til en Hitlerhyldest og nægtede at optage mit dementi i sit tidsskrift. Han satte sin lid til, at jeg ikke ville ofre penge på et sagsanlæg. Men det ville jeg. Denne dobbelte forbrydelse skulle ikke plette mit eftermæle. (Foto: Scanpix).

som medlem af den nazificerede fløj af KU, hvilket var det rene digt. Hvis han bare havde læst min antinazistiske pjeces fra 1934, ville han dér have set, at jeg var klar antinazist og desuden side 7 udtrykkeligt bekendte mig til Christmas Møllers fløj.

Desværre ville Pressenævnet ikke tage sig af sagen, fordi klagen ikke var indgivet rettidigt. Fristen var jo for længst overskredet, da mit oldebarn opdagede angrebet, og når Klitgård ikke ville korrigere, var der kun det besværlige og kostbare injuriersøgsmål tilbage. En injuriant kan med andre ord gardere sig bedst ved blot at undlade at orientere den angrebne og bagefter nægte at korrigere. Men jeg ville ikke gå i min grav med dette nazistempel på mig. Det skulle han ikke have ud af sin negative holdning, så jeg tog nu straks skridt til et sagsanlæg. Advokaten gav 25. november Klitgård endnu en mulighed for forlig, men da han ikke reagerede, blev der udtaget stævning 14. december 2005.

Danmark lægger vægt på den mundtlige retspleje og en forberedende udveksling af argumenter mellem parterne og deres advokater, og det gav Klitgård mulighed for at svøbe historien ind i et spindelvæv af usandheder. I duplikken fra sagsøgt advokat blev der fremført tre overraskende påstande.

For det første blev det hævdet, at Klitgård havde tilbudt mig at komme til orde i *Håndslag*, men da jeg ikke kunne få optaget to

tætskrevne sider, skulle jeg have erklæret, at jeg ikke var interesseret i at fremkomme med et indlæg. Dette var en bragende løgn. Det er altid vanskeligt, når påstand står imod påstand, men her forelå dokumentation i form af det indlæg, som jeg havde sendt til ham; det fyldte netto ud over én side kun fire linier.

Og hvis Klitgård virkelig havde fremsat tilbud om plads til et dementi, ville han naturligvis offentligt have forsvaret sig med det. Men i sine indlæg 5. december 2005 i *JydskeVestkysten* og 26. januar og 18. februar 2006 i *Flensborg Avis* havde Klitgård ikke forsvaret sig med ét ord i den retning. I stedet ankede han over, at jeg med en retssag ville lukke munden på ham. Til trods for disse skriftlige og trykte beviser fastholdt Klitgård utroligt nok under retsforhandlingen, at jeg havde fået tilbud om et dementi. Skønt man i retten som bekendt har forpligtet sig til at tale sandt.

For det andet stod der i advokatfirmaets fremstilling, at Klitgård havde læst min pjece inden han skrev artiklen, hvilket jo også var løgn. Men havde det virkelig været sandt, at han havde læst min pjece inden han overfaldt mig, så var angrebet klart ført imod bedre vidende, for så havde han vidst, at pjecen var anti-nazistisk og rummede skarpe fordømmelser af nazismen, hvilket automatisk ville gøre hans overfald på mig strafskyldigt.

For det tredje blev det hævdet, at Klitgård »kendte sagsøgers politiske tilhørsforhold i 1930'erne. Dette har sagsøgte bedømt på baggrund af hans omfattende viden om dansk politisk historie opsamlet gennem det meste af hans 83-årige liv.« Han havde altså ikke engang søgt konkret oplysning om min holdning, da han fremførte denne stærkt personlige karakteristik. Det var rent gætteeri, altså simpelthen opspind.

Frede Klitgårds forsvarspåstande gjorde retssagen til lidt af en farce, og det lykkedes faktisk ham og advokatfirmaet Jørgen Jacobsen & Anders Boelskifte at undgå en dom for bagvaskelse. Det hedder ellers i straffelovens § 268: »Er en sigtelse fremsat eller udbredt mod bedre vidende, eller har gerningsmanden savnet rimelig grund til at anse den for sand, straffes gerningsmanden for bagvaskelse med fængsel indtil to år.« Hvis min pjece var Klitgårds kilde, som han hævdede, var han oplagt i ond tro. Og skulle kilden imod hans benægtelse være Carl Madsen, havde han både som forfatter til artiklen og som redaktør forsømt at foretage sig noget som helst for at efterprøve de grove beskyldninger, som han jo oven i købet videregav i skærpet form. Hel-

bredsgrunde havde forhindret mig i at være med i retsforhandlingerne i Hillerød, og det gav desværre Klitgård for let spil.

Mere som en pudsighed kan nævnes, at Klitgård slap billigt fordi *Håndslag* havde så lille oplag, og dommeren så bort fra internettet.

Det vigtigste var trods alt, at Klitgård og hans advokat ikke formåede at klare frisag. Ganske vist tabte jeg i første omgang, for min advokat var så uheldig at forpasse det afgørende retsmøde, så der faldt en udeblivelsesdom. Advokaten rejste omgående en ny sag, og dommen i Hillerød Ret stemplede alle beskyldninger mod mig som ubeføjede og tilkendte mig sagsomkostninger. Dommen fulgte imidlertid traditionen i injurieszager, så beløbet kun dækkede en symbolsk del af de faktiske sagførerudgifter, hvorefter jeg stod tilbage med en vunden retssag og et minus på 35.000 kr., som end ikke kunne trækkes fra i skat. Man skal tjene hen ved det dobbelte for at kunne honorere advokaten.

Anderledes for den skyldige Frede Klitgård, der fortsatte med sine manipulationer. I *Håndslag* forkyndte han, at det var bladet, der var dømt for æresfornærmelser, skønt det var ham personligt, der blev dømt. Det var oven i købet anden gang, at han var blevet dømt i en sådan sag. Skamløst nok iværksatte tidsskriftet en indsamling blandt læserne for at få dækket de »udefra påtvungne« udgifter til trods for, at han jo stædigt havde afvist mine forsøg på at få sagen ordnet uden retssag. Og mon den ærlige sjæl for resten har husket at betale skat af de indsamlede midler?

Indsamlingen blev endog redaktionelt anbefalet med henvisning bl.a. til, at *Håndslag* »bekæmper alle forsøg på historiefalskning og misinformation«. Redaktionen burde skamme sig over at påberåbe sig ædle formål, som den netop i denne sag havde misrøgtet til dom og straf. Det er foragteligt, at et blad, der foregiver at videreføre modstandskampens idealer, kan synke så dybt.

Man kan ofte lære noget af en retssag. Her kan man for det første lære, at der som supplement til den mundtlige retspleje bør optages elektronisk retsreferat, så man bagefter kan bevise, hvad der er blevet sagt, og har nogen overtrådt pligten til at tale sandt, bør det kunne forfølges med en politianmeldelse. I øjeblikket kan man blæse på sandheden uden at risikere noget.

For det andet er det urimeligt at gøre en så enkel sag til en ind-

viklet historie med dommer, advokater og retsmøder. Sagen var ganske ligetil, fordi man blot kunne sammenligne hans injurier med min antinazistiske pjeces. Den var et totalt dementi.

Pressenævnet kunne have klaret sagen som ingenting. Vil man ikke generelt forlænge klagefristen, kan man dog give nævnet ret og pligt til at optage sager efter fristens udløb, hvis det finder sagen tilstrækkelig graverende.

Men ellers burde en sag som min kunne behandles efter reglerne for småsagsproces. De gælder desværre ikke for private straffesager, fordi de hyppigt handler om æreskrænkelser, og disse har ofte en sådan karakter, at de under alle omstændigheder må henvises til almindelig proces. Men i Retsplejerådets betænkning (nr. 1436) 2004, der gik forud for domstolsreformen, fandt et mindretal på to (professorerne Gorm Toftegaard Nielsen og Erik Werlauff) ingen anledning til generelt at undtage de private straffesager, der jo kan henvises til almindeligt søgsmål, hvis deres karakter opfordrer dertil. Men mindretalsindstillingen blev ikke gennemført.

Jeg var parat til at nøjes med en kendelse fra Pressenævnet, men ville da hellere have en dom efter en småsagsproces. Hvorfor skal man afskæres fra muligheden?

Endnu et forhold skal man være opmærksom på ved den slags sager. Til min indboforsikring var der knyttet en retsforsikring. Jeg skrev derfor til mit selskab og spurgte, om man også var forsikret i injuriersager. Ved en fejl fik jeg intet svar, og jeg gjorde ikke mere ud af det, for jeg gik oprigtigt talt ud fra, at man ikke kunne være forsikret i sager, der gav tab, selv om de blev vundet. Men dér tog jeg fejl. Det opdagede jeg, da jeg skrev på denne bog og gerne ville orientere om problemet. Men det viste sig virkelig, at forsikringen også gav dækning i injuriersager, hvad enten den forsikrede var sagsøger eller sagsøgt, idet det dog var en betingelse, at dommen gav den pågældende medhold i alle hans påstande. Det var jo et rimeligt forbehold. Så nu skal jeg i hvert fald have indsendt kopi af dommen for at se, hvordan den bliver vurderet.

Et videnskabeligt spørgsmålstegn

Historikeren Axel Johnsen havde i *Sønderjyske Årbøger* 2006 skrevet en artikel om »Martyriet Sydslesvig – Danske grænseaktivi-

sters billede af Sydslesvig 1945-1950«, hvori han misbrugte min pjece *Sydslesvig – Ja eller nej*. Han henførte den til 1948, skønt der i 1948-oplaget udtrykkeligt var anført, at det var et uforandret optryk af pjecen fra 1947. Den var blevet udgivet af Sydslesvigsk Udvalg som et bidrag til valgkampen i 1947, hvilket gav den en anden betydning, allerede fordi der er forskel på et valgindlæg og en årgammel kommentar til et overstået valg, og i den periode skiftede forudsætningerne hastigt.

Med en ejendommelig manøvre tillagde Johnsen mig synspunkter, som jeg aldrig har haft. Hans opfattelse var, at det kun officielt var hensigten med Sydslesvigs løsrivelse at give landsdelen frihed til at besinde sig nationalt, og at de ledende aktivister i virkeligheden satsede på, at dette pr. automatik ville føre til et dansk flertal med efterfølgende indlemmelse i Danmark. Og så blev jeg trukket ind i billedet: »Uafhængige aktivister var mere åbenhjertige på dette punkt og pegede på grænseflytning som en logisk konsekvens af det ventede omsving i Sydslesvig. I sin pjece *Sydslesvig – ja eller nej* holdt redaktøren Bjørn Svensson sig ikke tilbage.«

Men faktisk skrev jeg i pjecen side 7: »Ingen kan bevise eller sandsynliggøre, at den dansk-orienterede bevægelse i Sydslesvig vil holde. Der må en folkelig modning og en national afklaring til, inden Sydslesvig er egnet til at indoptages i den danske nation, og der kan ikke blive tale om at flytte grænsen væsentlig mod syd, før udviklingen har vist berettigelsen deraf. Denne afklaringsproces kan ikke foregå indenfor den danske nations rammer.« Yderligere præciserede jeg allerede side 5: »Vi vil ikke engang tage landsdelen selv med et dansk afstemningsflertal. Vi vil vente og se, om det holder. Vi vil lade Tyskland nå frem til lige vilkår i materiel henseende, før afgørelsen træffes.« Og desuden betonedede jeg tilmed side 4, at resultatet skulle godkendes ved en efterfølgende folkeafstemning i Danmark. Overfor hans bemærkning om at jeg ikke havde tænkt tanken til ende med muligheden for et nederlag, havde jeg altså nok at henvise til. Mit sigte var med andre ord det modsatte af, hvad Johnsen fik ud af det.

Ikke nok med den misvisende udnyttelse af min tekst. Johnsen indlemmede mig også i det kollektiv, som han kaldte aktivisterne, og jeg fik derigennem tillagt synspunkter, som jeg ikke delte. Således nævnte han, at aktivisterne principielt afviste eller igno-

rerede tilstedeværelsen af en slesvig-holstensk identitet i Sydslesvig. Men jeg havde side 18 skrevet: »Slesvigerne har altid villet være sig selv. Slesvig på første plads. Dernæst forbindelsen med Holsten, og så tilknytningen til Danmark.«

At Axel Johnsen ikke selv tillagde det slesvigske nogen betydning, fremgik af hans kommentar på pressemødet ved præsentationen af årbogen. Han sagde ifølge referatet i *Flensborg Avis* 6. november 2006, at »Sandheden var jo, at 99 pct. af disse danske sydslesvigerne, som fandtes i 1945-50, var smeltet sammen med Tyskland mange år tidligere«. Men Johnsen har overset, at det ikke blot er sydslesvig-aktivister, der har hævdet, at der i Sydslesvig stadig var afstandtagen til Preussen. Der er tilstrækkeligt med tyske vidnesbyrd fra Hertugdømmerne i samme retning, og forbeholdene overfor Preussen gjaldt stadig i 1945, også på den tyske side. Der var med andre ord aldeles ikke sket nogen generel sammensmeltning mellem befolkningen i Sydslesvig og Preussen. Hjemstavnsfølelsen var ikke blot intakt, men tværtimod forstærket af landsdelens overfyldning med de kulturelt afvigende flygtninge fra Østpreussen.

Det er ikke mig alene, der har fået en helt skæv behandling af Axel Johnsen. Der fandtes grådige sydslesvigaktivister, men slet ikke i det omfang han skildrer. For den nationale historie er det et afgørende spørgsmål, hvordan danskerne reagerede overfor det tyske sammenbrud. Vi kan belyse det med en forgrundsfigur som Vilhelm la Cour, der stod i spidsen for Sydslesvig-fritbevægelsen. Johnsen mente, at det kun officielt var la Cours mening med løsrivelsen, at sydslesvigerne skulle have tid til at besinde sig nationalt. Vilhelm la Cour havde ifølge Johnsen en »stærkt elastisk fortolkning af sindelagsprincippet. Sydslesvigerne skulle i princippet have lov til selv at bestemme deres nationale orientering. Men orienteringen mod det tyske anerkendte han dybest set ikke.« Det er en utrolig påstand, for sindelagsprincippet var alvor for la Cour. I 1919 brød la Cour med Dannevirkebevægelsen, da han opdagede, at der ikke var lokal sangbund for en Dannevirkegrænse. Efter 1945 brød han både med Dansk Samling og med Sydslesvigsk Udvalg, da de gik videre, end han syntes om. Den folkelige opbakning som forudsætning for grænseflytning havde dyb bund hos ham. Til overflod gav han det udtryk i værket *Sydslesvig gennem Tiderne* side 1365 med disse ord: »Selvbestemmelsesrettens princip, et ægte

barn af vor vesterlandske kultur, et gode, for hvilket vi *har* kæmpet og *vil* kæmpe mod enhver form for diktatur, vil aldrig blive svigtet af dem, som i dyb alvor har viet sig til frihedskampen.«

I *Sønderjyske Årbøger* 2007 har jeg fået medtaget en udførlig kritik af Axel Johnsens artikel uden imødegående kommentarer. Hans artikel står herefter som et videnskabeligt spørgsmålstegn. Jeg vil helst se det sådan, at en ellers agtværdig historiker har grebet i den grad fejl, fordi han har overvurderet sine evner til at springlæse en tekst, og så vil jeg betegne det som en videnskabelig fuser. Men i stedet for at beklage sine ubeføjede beskyldninger har Johnsen sandelig oplyst, at det kun var af hensyn bl.a. til min alder, at han lod mig få det sidste ord. Det var meddelt mig skriftligt, så det er næppe et standpunkt, han skjuler overfor andre. Hvis det virkelig skal forstås sådan, at han fastholder sin egen udgave og nægter at tage kendsgerningerne til efterretning, må jeg sætte spørgsmålstegn ved ham som historiker. Historiskrivning forudsætter nemlig viljen til at bøje sig for kendsgerninger.

Lidt af en videnskabelig skandale

Den tredje af mine publikationer, der er blevet udsat for mishandling i de sidste år, *Sådan er kommunisterne*, udkom i 1947, og anklagen kom i 2007, altså 60 år efter. Anklagen blev fremført af cand. mag. Morten Lind Larsen, i et ellers respektabelt kvartalskrift *1066 – Tidsskrift for historie*, og han oplyste, at den direkte hensigt med artiklen var at påvise, hvor en irrationel antikommunisme kom til udtryk i form af xenofobisk fjendtlighed (sygelig frygt eller had) rettet mod kommunister som et kollektiv. Altså en antikommunisme, der var baseret på følelser i stedet for på argumenter. Det var virkelig overraskende for mig at få min bog udlagt sådan i betragtning af, at den ellers er blevet rost med blandt andet denne karakteristik: »Bjørn Svensson afslører ikke kommunisterne, han lader simpelthen kommunisterne afsløre sig selv.«

Venstrefløjen i Danmark har egentlig en mærkelig historie. Den har dyrket udenlandske diktaturer, det ene mere forbryderisk end det andet, men selv om vælgerne i 1960 sendte kommunisterne midlertidigt ud af Folketinget, har den aldrig rigtig måttet betale for sine synder. Medens nazisterne klart blev holdt

uden for det gode selskab, optrådte kommunisterne fortsat, som om de havde den bedste samvittighed i verden. Det bliver de også hjulpet til i den Danmarkshistorie beregnet på gymnasieelever, som Aarhus Universitet i maj 2009 har lagt ud på sin hjemmeside. Skønt den blev kritiseret fra flere sider i *Jyllands-Posten* en måned senere (blandt andet i et indlæg fra mig den 7. juni, lige som jeg sendte hjemmesidens redaktion en privat appel plus denne bogs fire kapitler om kommunismen til orientering) er der ikke blevet ændret på universitetsafdelingens forskønnende udgave af kommunismen.

Hjemmesiden oplyser, at partiet tog navnet Danmarks kommunistiske Parti ved optagelsen i »Komintern«. Fortielsen af det fulde navn, som partiet fik påtvunget ved optagelsen, er karakteristisk for forskønnelsesbestræbelserne. Det fulde navn var nemlig »Danmarks kommunistiske Parti, Sektion af Kommunistisk Internationale«. Dermed forties også de barske konsekvenser af optagelsen i verdenspartiet, nemlig at det blev styret af EKKI i Moskva.

Så gymnasieelever, der holder sig til Aarhus Universitet, aner heller ikke at partiet åbent erklærede, at det med vold ville tage magten i Danmark og hverken følte sig bundet af Meyers fremmedordbog eller den danske grundlov. De aner endvidere ikke, at DKP's våben i en imperialistisk krig skulle rettes mod det danske borgerskab, men at nazismens sejr i Tyskland ændrede taktikken, så det under en krig kunne blive opgaven at forsvare det danske demokrati som den hurtigste vej til proletariats diktatur. Så længe universitetshistorikerne på trods af protesterne fortsat tier om disse afslørende perspektiver, må jeg på dette område betragte deres hjemmeside som bevidst vildledning.

Fra kommunisterne og deres sympatisører fik Moskva præcise oplysninger om Danmarks og NATOs beredskabsplaner, jævnfør Bent Jensens artikel i *Jyllands-Postens* tillæg *Indblik* den 1. februar 2009. Dagen efter undrede bladet sig i en leder over den lethed, hvormed kommunismens forbrydelser betragtes af den danske offentlighed. Faktisk var kommunisterne længe de farligste på venstrefløj. Med socialdemokratiet havde de en løbende kamp i fagforeningerne. Og her søger en ny venstrefløj altså endda at redde æren for de æreløse. Det må vel være hensigten med Aarhusgruppens forskønnelsesproces, og det synes i alle tilfælde at gælde for Lind Larsen, at han har følt trang til via kritik af

antikommunisterne at ikklæde kommunismen en vis rehabilitering. Han har illustreret sit standpunkt med perioden 1946-1962, idet han begyndte med »koldkrigsperiodens spirende antikommunisme«, der i en halv snes år især »fokuserede på ideologiske og systemmæssige forskelle«. Først fra 1956 med Khrusjtjovs afsløringer af Stalins forbrydelser og Sovjets angreb på Ungarn var der efter hans mening basis for berettiget kritik af kommunismen.

Denne periode-inddeling er håbløs uvidenskabelig. Han har eksempelvis overset Sovjets besættelse af Bornholm 1945-46, og Khrusjtjovs afsløringer bekræftede jo med tilbagevirkende kraft antikommunisternes kritik. Sovjets fremfærd i Østeuropa var bare fortsættelsen af en gammel historie med oprettelsen af folkedemokratiene, specielt kuppet i Tjekkoslovakiet i 1948, og dertil kom jødeforfølgelserne. Yderligere afskar Lind Larsens inddeling den gamle antikommunisme, som vi havde båret med os, og som vi så bekræftet af udviklingen.

»Vi«, det er de fem antikommunister, som Lind Larsen har trukket frem med navns nævnelser, fordi vi efter hans mening har gjort kommunismen uret. Men ingen af os hørte til den spirende bevægelse efter 1946, som han af uforståelige grunde har koncentreret sig om. Vi hørte alle til den gamle garde, som han ellers mener at kunne se bort fra. Af de fem havde tre været ministre, Harald Petersen, Knud Kristensen og Ole Bjørn Kraft, og de andre to var skribenter: Hans Bølling og mig. Vi havde alle oplevet både revolutionen i Rusland og de mislykkede revolutionsforsøg i Tyskland 1921 og 1923 og yderligere set DKP som medlem af den moskvastyrede Komintern, og antikommunismen blev yderligere forstærket, da DKP kom i Folketinget 1932. Så vi kendte alle de kommunistiske synder, som Aarhus Universitets hjemmeside skjuler for gymnasieeleverne.

Jeg havde gravet dybt i kommunismens indhold allerede før krigens udbrud. Således havde jeg 30. oktober 1938 en kronik i *Nationaltidende* om udviklingen af begreberne Proletariatets diktatur, det klasseløse samfund og den kommunistiske udgave af demokratiet fra Karl Marx over Lenin til Aksel Larsen. Men det må erkendes, at det var nok ikke de kommunistiske teorier, der skræmte vælgerne. Derimod voksede antikommunismen til storm efter Sovjets overfald på Finland og vinterkrigen 1939-40, som de skandinaviske lande i en fælles aktion havde advaret

Sovjetregeringen imod. At Sovjet i august 1939 sluttede pagt med Hitler og hjalp ham med krigsforsyninger, derefter tog sin part af Polen og også rykkede ind i de baltiske lande, og at Sovjet endelig lykønskede Hitler med overfaldet på Danmark og Norge 9. april 1940, pressede stadig flere danske over i antikommunismen, medens de danske kommunister fortsat lystrede Kominternsignalerne fra Moskva. De undskyldte Hitler og kastede al skylden for krigen over på Vestmagterne. Det var på hele denne baggrund, at vi fortsatte med at angribe kommunismen. Lind Larsen kan ikke være uvidende om alt dette, for han har kunnet læse det i min bog, og det er ikke redeligt at angribe en bog uden at kende dens indhold. Men hvorfor så begynde med 1946 i stedet for at begynde med begyndelsen?

Oven i købet var det efter 1990 almindelig viden, at det var Sovjet, der havde begået Katynmassakren, som kommunisterne ellers havde givet tyskerne ansvaret for. Gorbatsjovstyret erkendte nu, at det var Sovjet, der efter besættelsen af sin part af Polen havde myrdet 15.000 polske soldater, officerer og intellektuelle i Katynskovene. Hvordan kan Lind Larsen med denne nye viden om den gamle forbrydelse kaste uskyldens klædebon over kommunismen og i stedet placere synderegisteret hos antikommunisterne?

Lind Larsens afgrænsning rummer endnu et problem. Skønt hans periode først slutter 1962, forbigår han en sensationel forskydning i fronterne 1960. Den var fremkaldt af, at DKPs mangeårige frontfigur Aksel Larsen havde fået nok. Da Sovjet stoppede Jugoslaviens selvstændighedskurs, sprængte Aksel Larsen båndene og søgte med et memorandum af 18. juli 1958 at frigøre DKP fra det sovjetiske lederskab. Men det mislykkedes, og han blev ekskluderet af det parti, hvor han havde været den bærende kraft. Når et parti i ord og gerning sætter det sovjetiske fædreland over det danske, kan det kun betegnes som et fremmedlegeme i Danmark, og ved det efterfølgende valg i 1960 tabte DKP alle sine seks mandater, medens Aksel Larsens danske parti kom ind med 11. Det var en kraftig undsigelse af de sovjetafhængige kommunister, som af Aksel Larsen blev vurderet til at være hjernevaskede. Hvorfor fortier Lind Larsen befolkningens glasklare afstandtagen fra forbindelsen til Sovjet?

Et yderligere problem er Lind Larsens arbejdsmetode. Han vurderer antikommunismens temaer »på baggrund af en sam-

menligning med temaer fra besættelsestidens rabiate antisemitisme« i form af en artikelserie, som Olga Eggers i 1940 havde skrevet i et lille obskurt, nazistisk ugeblad *Kamptegnet*. Han gør det med denne begrundelse: Hvis disse temaer kan genfindes i antikommunismens retorik i den kolde krigs første årtier, kunne det ifølge ham »ses som en indikation af, at antikommunismen i sådanne tilfælde savner rationel begrundelse«.

Man skal hefte sig ved ordet »indikation«, der rummer betydningen »tale for«. Det er katastrofalt. Med begrænsningen til indikation falder jo hele konstruktionen, så vi kan spare den antisemitiske omvej og gå direkte løs på de eksempler, hvor han mener, at vi har gjort kommunismen uret.

Det bekræftes, hvis vi belyser hans arbejdsmetode med et eksempel. Konspirationsmyten (forestillingen om en verdensomspændende sammensværgelse) er ifølge ham et af de temaer fra antisemitismen, som tydeligst kan genfindes i antikommunismen, og det skulle altså indikere (= tale for), at antikommunismen savner rationel begrundelse, når det drejer sig om kommunisternes verdensrevolution.

I stedet for at gennemføre eksemplet med et bevis illustrerer Lind Larsen parallellen med to omslagsbilleder, et antisemitisk med en jøde, der omklammer jordkloden med blækspruttearme, og en antikommunistisk med en giftig edderkop, der ligeledes omklammer kloden. Edderkoppen stammer fra min bog. Men det er jo intet bevis. Det understreges af, at han negliger forskellen. Antisemitterne byggede her på falskneriet *Zions Vises Protokoller*, medens jeg i min bog med kommunistiske erklæringer dokumenterer, at planerne om en kommunistisk verdensrevolution ikke var luftkasteller, men faste planer. Derfor er antikommunismen her i høj grad rationel, selv om antisemitismen ikke er det. Den dokumentation af revolutionsplanen, som mine citater giver, pulveriserer ganske enkelt Lind Larsens teori, for det er en dokumentation, som han ikke kan imødegå.

Jeg kan derfor ikke se en videnskabelig begrundelse for at bruge antisemitismen som arbejdsredskab til at nedgøre antikommunismen. For mig at se kan der ikke være andet formål med denne omvejs anstrengte sammenligninger end at sovse antikommunismen ind i antisemitismens upopularitet, og i virkeligheden har han jo blot taget tråden op efter Elias Bredsdorff, der engang i et interview indskærpede, at »det var vigtigt at

bekæmpe antikommunismen«, jævnfør p. 219 i sidste udgave af Bent Jensens afslørende bog *Stalinismens fascination*, hvor det også p. 221 oplyses, at antikommunist i 1984 blev almindeligt brugt som skældsord.

Det er påfaldende, at Lind Larsen aldrig går løs på de argumenter, der fremføres imod ham. Han søger at tie dem ihjel. Hvad er det da for en videnskab, vi møder i dagens Danmark. Hvordan kan det høre til god tone bare at fornægte kendsgerningerne?

Under forløbet af denne sag er der imidlertid sket en ændring. Som noget nyt på hjemmesiden for 1066 er det tilføjet, at »i dag er tidsskriftet fagfællebedømt«. Det er altså kommet under en censur, der skal forhindre redaktionen i at optage ukvalificeret stof, så en gentagelse af Lind Larsen-affæren skulle ikke kunne ske. Jeg har bedt chefredaktøren oplyse, om Lind Larsens artikel havde gennemgået denne proces, men jeg har ikke fået svar. Og det er sagtens også et svar.

Da jeg i 1066 kun kunne få en meget kneben plads til en imødegåelse, der yderligere fik påklistret en hale af Lind Larsen, gik jeg til *Weekendavisen*, hvor jeg den 4. juli 2008 havde en kronik om hans behandling af antikommunismen med en omfattende tilbagevisning af hans resultater. Som et punktum for debatten bragte *Weekendavisen* en kronik af cand. mag. i historie Peter von Sperling, der sablede Lind Larsen ned og gav mig ret. Så 1066 har præsteret en videnskabelig forbier, ja, det er vel egentlig ikke for meget sagt, at det faktisk hele vejen igennem har været lidt af en videnskabelig skandale.

Konfrontationen mellem kommunismen og antikommunismen har gennem årtier været en vigtig del af den politiske historie i Danmark, hvad især socialdemokratiets kamp bærer vidne om, og sammen med finansieringen og spionagen fortjener dette kapitel ikke at blive forskønnet af diplomatiske universitetshistorikere eller direkte forvansket af blinde kandestøbere.

Besættelsestiden

Overfaldet den 9. april

Det tyske overfald på Danmark den 9. april 1940 vil aldrig blive glemt af dem, der oplevede det. Vi nedskrev spontant vore indtryk i de kollegiehefter, som vi ellers fyldte med beretninger om vore børn. Inger først:

»Den længste og sørgeligste dag. I morges kl. 6 vågnede vi ved flyvemaskinelarm. Det var os umuligt at sove mere – uafbrudt fløj store, grå, tyske maskiner frem og tilbage over byen. Trods gæsteri strejfede vi ikke engang den rigtige årsag – at Danmark var blevet besat i nattens løb, Tysklands svar på Englands mineudlægning i norsk territorialfarvand. Luften formelig dirrede under presset fra de mange flyvemaskiner, der fløj rundt i ganske lav højde.«

Jeg fortsatte:

»Det har været en forfærdelig dag. Det begyndte med flyvemaskinerne. Ved hjælp af kikkerten kunne jeg se det tyske jernkors, men kikkert skulle der til, skønt de gik lavt hen forbi os. Men jeg troede faktisk ikke mine egne øjne. Det var stadig min opfattelse, at maskinerne var på Norgestogt med tilhørende demonstrations-afstikker til København. Men det var ikke de engelske skibe ved Norge, det gjaldt. Det var os selv.«

Om rygterne skrev jeg: »Da man fik så lidt at vide, svirrede rygterne. Kongen var afsat, regeringen demissioneret, Italien havde erklæret England krig, USA, Holland og Belgien – og Norge – havde erklæret Tyskland krig. Sverige derimod havde antaget de samme betingelser som vi osv. osv.« Far, der skulle til møde i Rigsdagen, var taget fra hjemmet i Haderslev ved 7-8 tiden. Da han skiftede i Vojens, hørte han, at Haderslevs kaserne var blevet bombarderet, og at der kæmpedes i gaderne. Videre kunne han fortælle, at 600 danske soldater var faldet i Sønderjylland, flest i Sønderborg. Sådan fløj rygterne.

På min cykeltur ind til kontoret så jeg intet usædvanligt, men

senere på dagen gik jeg en tur rundt i København, så en del skudhuller blandt andet på Amalienborg, men i alt kun 7-8 tyske soldater. Udenfor det engelske gesandtskab stod en tysk soldat vagt, og to danske betjente passede på ham. Besættelsen føltes som en underlig uvirkelig begivenhed.

Det var ikke blot det forestående tyske militærvælde i Danmark, der knugede. Værst var tanken om fremtiden, hvis Hitler skulle sejre og ikke ville give slip på Danmark. Han havde pagt med Sovjet. Han havde taget Østrig, havde fået tilkendt Sudeterlandet og havde derefter okkuperet resten af Tjekkoslovakiet, som han højtideligt havde lovet at lade i fred, og til sidst slået Polen, uden at Vestmagterne havde løftet et gevær. Det var uhyggelige perspektiver.

I april gik det ud over Danmark og Norge, og den allierede hjælp til Norge var deprimerende utilstrækkelig. I maj tog Tyskland både Holland og Belgien, og kort efter kom Frankrigs sammenbrud. I England var der et stærkt fredsparti, og i USA rådede isolationismen, hvorimod Tyskland havde aksepartnerne Japan og Italien i ryggen. Der var ikke håb at øjne. Og i dette mørke havde vi så vore egne danske problemer at slås med. Til dem hørte overraskelsen over besættelsesaktionens forløb.

Danmark havde på forhånd fået at vide, at England anså det for umuligt at komme os til hjælp. Tyskland kunne tage os uden problemer, men vi kunne kæmpende gå ned, sagde Churchill. Den kamp var Danmark ikke rustet til. Men modstand ventede man dog, idet forsvaret havde stående ordre til at sætte sig til modværge med alle til rådighed stående midler, »når fjendtlig hensigt er utvivlsom, – dog under hensyn til de foreliggende omstændigheder«. Sådan gik det ikke. Det politiske ansvar for udrustningen og forberedelsen er en sag for sig. I den givne situation undgik man at udfordre Tyskland, fordi man frygtede, at ethvert initiativ kunne give anledning til tyske indgreb, som ellers ikke var planlagt, men svigt i den militære ledelse kom til at skæmme forløbet.

Efter at der 8. april blev meldt tysk opmarch ved grænsen, blev hæren sat i alarmberedskab, flåden ikke. Den brugte en anden betegnelse nemlig »sikringstjeneste 3«, og viceadmiral Rechnitzer fandt, at flådens beredskab var tilstrækkeligt. Da glemte han, at Københavns kystdefension også sorterede under ham og derfor ikke blev alarmeret. Inden admiralen næste mor-

gen kl. 5.10 tog til rådslagningen på Amalienborg, beordrede han »sikringstjeneste 3«, men med den tilføjelse, at der ikke måtte skydes før efter nærmere ordre. Tilføjelsen var katastrofal, for den annullerede jo betydningen af såvel alarmberedskab som den stående forholdsordre. Konsekvensen var bl.a., at »Niels Juel« og »Islands Falk«, der lå i den københavnske kasernehavn, begge uden modstand blev taget i besiddelse af en tysk officer med fem-seks mand i en robåd.

Da det 8. april viste sig, at motorkolonnen syd for grænsen traf foranstaltninger til at overnatte, nedsatte hæren bortset fra Sønderjylland alarmberedskabet til næsthøjeste trin, idet generalkommandoen af hensyn til soldaternes middag tilføjede, at der ikke skulle samles i større kvarterer. Desuden blev det på Sjælland forbudt divisionschefen at orientere de lokale chefer om årsagen til alarmberedskabet, idet øen »ikke var direkte truet«. Noget besynderligt, eftersom den kommanderende general W.W. Prior på mødet kl. 10.30, hvor han fremførte ønsket om at måtte beordre højeste alarmberedskab, samtidig havde advaret om, at de tyske indskibninger i Østersøhavnene kunne have Sjælland som mål.

Medens forsvarsministeren og marineledelsen overnattede i ministeriet, tog de to generaler hjem for at sove. Kl. 3.30 kom der melding om motoralarm og kommandoråb fra oprangering af tropper syd for de vestlige grænseovergange, men i en telefonsamtale blev de to generaler enige om, at det ikke gav grundlag for foranstaltninger. General Prior forlod først sin bolig i Kastellet kl. 4.47, da han var blevet alarmeret med besked om tyske landsætninger ved Nyborg. Desværre glemte han at alarmere Kastellet, der blev overrumplet af tyske tropper otte minutter senere. Der var ingen til stede i generalkommandoen, da garnisonerne rundt om skulle alarmeres. Det måtte ministeriets direktør tage sig af, skønt han intet havde med det at gøre.

Bortset fra København havde tyskerne kun regnet med større modforanstaltninger ved Vordingborg. Her sad oberst Harrel, der ledede hovedstyrken på Sjælland, og som to gange telefonisk havde spurgt divisionsgeneralen om årsagen til alarmeringen, men begge gange fået at vide, at den ikke måtte meddeles ham. Nu blev han forvirret, da der dukkede en tysk parlamentær op og fortalte ham om de dansk-tyske forhandlinger. Var der så tale om

utvivlsom fjendtlig hensigt? Harrel vidste ikke bedre end at ringe til København efter forholdsordre.

Der var undskyldende forhold. Fjenden havde fordelene af overrumplingen, og vi var utrænede, uvante med at tænke i krigsbaner og uden evner til at håndtere en modstander, der ikke bekendte kulør, men skjulte fjendtlig hensigt under venskabsmaske og sendte parlamentærer med fredserklæringer til intetanende og desorienterede lokalchefer. I Narvik kostede den samme fremgangsmåde besætningerne på to norske torpedobåde livet.

I Sønderjylland viste soldaterne, at de var rede til at sætte livet ind, men tabene var for små til at gøre indtryk. Det var ikke til at se, at der 9. april trods alt stod et dansk mandskab på 16.000 i hæren og 4.300 i søværnet, i alt ca. 20.000 mod det dobbelte antal tyskere. Det burde have været nok til at kunne markere en dansk modstand imod overfaldet. På den anden side er det under alle omstændigheder urealistisk at tro, at en dansk indsats kunne have ændret noget, for eksempel ved at skabe problemer for angrebet på Norge. Da Danmark blev angrebet, havde de tyske flådestyrker, der skulle til Norge, jo for længst forladt de danske farvande. Man anede intet om Aalborgs betydning. Og truslen om et luftbombardement af København efter mønstret fra Warszawa kunne man ikke se bort fra.

Men mytedannelsen tog hurtigt fat: Først gik rygterne, at regeringen havde fået klare advarsler, som var blevet negligeret. Senere blev de værre: Det måtte være aftalt spil konkretiseret til Rostockmyten om aftalen, der skulle være blevet truffet i Rostock den 17. marts 1940 mellem udenrigsminister Munch og Heinrich Himmler.

Fejltolkning af advarslerne

Jeg var knap færdig med en kritisk gennemgang af Bo Lidegaards bog *Overleveren*, der behandlede Danmarkshistorien i perioden 1914-45, da hans store bog på 630 sider om specielt perioden 1933-1945 *Kampen om Danmark* udkom. Den er imponerende god, dog med uforståelige svagheder. Jeg savner således, at danskernes 9. april bliver sat ind i en helhed, hvor også England og Norge kommer ind i billedet.

Det dårligste afsnit i bogen er det kapitel, der behandler de

advarsler om overfaldet på Danmark, som den danske regering fik før 9. april. De fremtræder med for stor styrke. De tidligste advarsler kom kun til udenrigsministeriet i form af kopier af indberetninger til forsvarsledelsen og nåede ikke frem til de afgørende instanser. Den første advarsel, der inddrog Danmark i forestående krigshandlinger, fik udenrigsminister Munch den 4. april, men ikke i den stærke form Lidegaard har refereret.

Advarslen kom fra den svenske marineattaché, kommandørkaptajn A. Forshell, som nok var den bedst orienterede af Nordens militærfolk. For at afholde Sverige fra at gribe til våben havde E. Schulte Mönning, der var stabschef hos storadmiral Raeder, allerede 16. december 1939 overfor Forshell klart afvist rygter om en tysk besættelse af Ålandsøerne. Det kunne han garantere. Udelukkelse af en eventuel besættelse af punkter i Danmark kunne han derimod ikke garantere (det var et spørgsmål, som Forshell havde berørt og rapporteret til Stockholm to dage før). I samtaler både 1. og 2. april havde Schulte Mönning erklæret, at Tyskland ville modsætte sig en engelsk aktion mod Norge, hvilket Forshell udlagde sådan, at man kunne vente tyske troppelandsætninger i Syd Norge og et faldskærmsangreb på Narvik. Samme dag sagde den tyske militærattaché i Helsingfors iøvrigt til den svenske: Sverige bliver ikke berørt. Det er Norge, det gælder.

Ifølge Lidegaard sagde Forshell den 4. april til den danske gesandt i Berlin Herluf Zahle, »at han fra pålidelig tysk kilde havde fået underretning om, at der i den følgende uge forestod angreb imod Danmark, og at dette skulle være første etape i et fremstød mod Norge«. For det første blev det ikke sagt til gesandten, men til den danske marineattaché Frits Kjølens. For det andet havde Forshell ikke oplysningen fra en pålidelig tysk kilde, men fra en udenlandsk kollega, der havde den fra en tysk kilde. For det tredje blev Danmark ikke nævnt som første etape i et fremstød mod Norge, men som samtidig med eller som forløber for et angreb på Holland. Først som punkt 4 nævnes som sandsynligt, at operationerne dernæst fortsættes mod Syd Norge. For det femte fik Kjølens den pågældende melding i samme ordlyd først fra den svenske, siden den hollandske militærattaché. Når en kompliceret melding kommer i to enslydende tekster, må man gå ud fra, at de stammer fra samme kilde. Altså har hollæn-

deren ikke blot advaret Danmark og Norge, men også Sverige, og svenskeren har så nået at komme først til Kjølsen.

Advarslen kom ejendommeligt nok fra Abwehr (den tyske overkommandos efterretningssektion), hvor chefen admiral Wilhelm Canaris, hans stabschef oberst Hans Oster og fregatkapitajn Liedig enedes om at advare de nordiske lande og England. Formålet med advarslerne var ifølge journalistforfatteren Helge Knudsen at opnå, at Hitler fik rapporter om engelske krigsskibes tilstedeværelse ud for Norges kyst, hvilket ville tvinge ham til afblæsning, hvorved de tyske generalers tro på hans strategiske ufejlbarlighed ville blive svækket (se *Parlamentarisk beretning*, Bilag bind II p. 18). Gad vide, hvordan verden ville have set ud i dag, hvis deres plan var lykkedes. Eller hvis deres videregående planer senere havde gjort det af med Hitlers styre. Selv kom de til at betale for deres fortsatte bestræbelser med henrettelser.

Oster gav 3. april sin mangeårige ven, den hollandske militærattaché G.J. Sas præcise oplysninger om, hvad der skulle ske den 9. april, og Sas hævdede 23. marts 1943 i en samtale med den norske minister Bentzon, at han direkte og utilsløret havde advaret Norge om, at tyskerne ville angribe Danmark og Norge den 9. april (*Innstilling fra undersøkelsskommisjonen av 1945*, Bilag bind II p. 144). Skønt Sas henviser til to familiemedlemmer som vidner, må han huske fejl. Han havde vel heller ikke familien med på de tjenstlige møder. Den klare advarsel nåede i hvert fald ikke igennem til noget nordisk land.

Danmark blev heller ikke klogere af den melding, der blev viderebragt af Forshell. Han nøjedes nemlig med at videregive den besked, som han havde fået af den hollandske marineattaché, skønt han havde kunnet supplere med den præcise oplysning, at det var Norge, det gjaldt, men det ville have været misbrug af den fortrolige orientering, han havde fået af Schulte Mönting, og blev det røbet, hvem der havde været åbenmundet, ville det have været slut med enhver fortrolighed fra tysk side og måske fået endnu værre konsekvenser. Så han tav om sin viden.

Nu blev resultatet i hvert fald ikke til at forstå for de danske modtagere. Det lød usandsynligt, at Tyskland ville angribe samtidigt i nord og vest, og et senere angreb mod Sydnorge var ikke mere troværdigt, for det ville jo være at forære England Nordnorge med Narvik. Da dansk neutralitet på forhånd måtte anses

for at være til Tysklands fordel, måtte en advarsel medgive en forklaring for at blive troet. For eksempel en angivelse af Norge som mål, men med bedre begrundelse end her sket.

Da den første myteserie i offentligheden beskyldte regeringen for at have negligeret klare advarsler om et forestående tysk overfald, er det meget beklageligt, at Bo Lidegaard netop her har ledt læserne på vildspor. Men han er ikke alene om det. Den tyske forskning repræsenteret af Walther Hubatsch og Hans-Martin Ottmer har begået den samme fejl. Og Ottmer har i det hele taget givet en skæv skildring af den tyske besættelse, skønt den er udgivet af Militärgeschichtliches Forschungsamt og fremtræder som første bind i en serie om »Operationen des zweiten Weltkrieges«, der skulle forene skribentens militærhistoriske indsigt med historikerens videnskabelige dybdeskarphed. Jeg har dokumenteret fiaskoen for seriens premierebind i *Jydske Vestkysten* 6. april 1997.

Det tyske luftvåben krævede Jylland besat

Bo Lidegaard tolker iøvrigt den endelige ordre om at besætte hele Danmark som nødvendig for at hindre, at forbindelseslinierne til Norge kunne afskæres. Men det er ikke rigtigt. Jeg har spurgt oberst Warlimont, general Jodls nærmeste medarbejder, der ledede udarbejdelsen af planerne og underskrev dem den 27. februar med korrektioner, der inddrog Danmark, og han oplyste, at der ikke forelå nogen indstilling i den retning hverken fra ham eller Jodl, men det var klart som dagen, at det var et krav fra luftvåbnet. Admiral Krancke har bekræftet det overfor dansk TV (Inger Larsen). Da operationsplanerne var udarbejdet, meddelte luftvåbnet, at reservens aktionsradius ikke rakte til de norske flyvepladser, og at danske, navnlig jyske, flyvepladser derfor var en absolut nødvendighed. Da Falkenhorst derefter den 29. februar forelagde den færdige plan for Hitler, som underskrev den 1. marts, var hele Danmarkskortet med.

Det tyske luftvåbens interesser blev også understreget den 9. april. Ved landegrænsen stod en division på 15.000 mand klar til at køre ad hovedvejen til Aalborg, og for ikke at risikere forsinkelser med kampe undervejs stod der ved de vestlige grænseovergange en fuldt motoriseret skyttebrigade på 8.800 mand med ordre til at køre nærmeste omvej til Aalborg. Endelig blev den

forsvarsløse Aalborg Lufthavn besat af faldskærmstropper, og derefter landede maskine efter maskine.

England provokerede, men tabte

Man forstår ikke den 9. april, hvis man ikke sætter sig ind i Englands rolle. England fandt det ikke rimeligt, at det skulle slås for demokratierne, hvis disse ikke selv hjalp til, og her blev der navnlig tænkt på de nordiske lande, nærmere betegnet Skandinavien. Danmark lå for tæt på Tyskland. Det kunne hverken bruges eller hjælpes. Og Finland var ude af billedet efter Vinterkrigen. Medens den engelske udenrigsminister Halifax var traditionelt tilbageholdende, trængte marineminister Churchill efter at få Norge og Sverige som ønskelige angrebsbaser vendt imod Tysklands ubeskyttede nordflanke. Det pæneste ville være, hvis man kunne provokere tyskerne til at antaste Norges neutralitet, så Vestmagterne med god samvittighed kunne rykke ind i dette land for at hjælpe med dets forsvar. Der var bare den hage ved det, at Nordens neutralitet var til Tysklands fordel.

Spørgsmålet for Tyskland var, om Hitler i det lange løb turde stole på Nordens neutralitet. Quisling søgte at overbevise ham om, at det kunne han ikke, men først efter en engelsk krydsers overfald på »Altmark« i norsk farvand den 16. februar 1940 var han helt overbevist. Det udryddede enhver tvivl, at den engelske krydser uden norsk modstand kunne befri de 300 engelske fangne sømænd, der var ombord på det tyske skib.

De allierede havde planlagt frem og tilbage, men omsider den 3. april besluttede London at iværksætte mineudlægning i Norges territorialfarvand, og da man kunne håbe på tyske reaktioner, blev det besluttet at sende tropper med. Den 4. april forkyndte premierminister Chamberlain: »En ting er sikker. Hitler er kommet for sent til bussen!« Mineudlægningen med de advarende noter blev gennemført om morgenen 8. april, men da var den tyske aktion i fuld gang.

Den 10. april skrev Churchill til flådeadmiralen: »Vi må slås for Narvik. Selv om vi er blevet grundigt narret, er der ingen grund til at tro andet, end at en langvarig og alvorlig kamp i dette område vil kræve mere af fjenden end af os.« Det var måske Narvik, Churchill tænkte på, da han dagen efter forklarede Underhuset, at fjenden havde ladet sig provokere til den stra-

tegiske bommert at angribe Norge. Denne forhastede udtalelse har han ikke medtaget i sine krigserindringer, men den står i den norske *Innstilling fra Undersøkelleskommissjonen av 1945*, Bilag bind I, side 36 note 2.

Når nu England havde provokeret denne situation frem, hvorfor tabte de den så på gulvet? Det gjorde englænderne, fordi de ikke drømte om, at en aktion som den tyske mod Norge overhovedet kunne gennemføres, og det kunne den også kun, fordi englænderne anså den for umulig, og fordi de var så optaget af deres egne planer, at de negligerede fjendens.

London var mere præcist orienteret om de tyske planer end København. Og underretningen kom for resten fra København. Her fik den engelske gesandt af den amerikanske ambassadør at vide, at en hærafdeling var sendt på 10 skibe til Narvik, hvor den skulle lande den 8. april sent. Samme dag skulle Jylland okkuperes. Oplysningerne blev 5. april sendt til London, hvor de blev behandlet næste dag (jfr. Hans Christian Bjerg: *Ligaen* bind I p. 79f. og 312). Men ikke et øjeblik troede englænderne på, at tyskerne kunne komme dem i forkøbet så langt mod nord. Denne vigtige melding blev ikke engang overgivet til flådechefen, men blev indtil videre lagt til side, samtidig med at den tyske general Dietl og hans 2.000 bjergjægere var ved at forberede indskibningen på de 10 hurtigtgående torpedojagere. Tyskerne var også ved at indskibe de 1.700 soldater, der skulle til Trondhjem. 1.900 til Bergen, 1.200 til Kristiansand og 2.000 til Oslo.

Den 8. april begik England sin største dumhed med gennemførelsen af minespæringerne i norsk territorialfarvand tre steder, nemlig i Bud, Stad og i indløbet til Narvik. Der blev holdt vagt med britiske destroyere og afleveret kort over de spærrede områder. Men det var bluff, vel en finte, der kun skulle provokere tyskerne. De to steder var der ikke udlagt miner, og det tredje sted kun få. Men kl. 6 morgen blev der i Oslo afleveret en note af den franske og den engelske gesandt, hvor det blev meddelt, at de to vestmagter havde besluttet at nægte fjenden fortsat brug af visse dele af norsk territorialfarvand, fordi de ellers gav Tyskland adgang til tilførsler til en folkeretsstridig krigsførelse. Stockholm fik en tilsvarende orientering, da tilførslerne jo først og fremmest tog sigte på den svenske malm. Bedre undskyldning for sin aktion kunne Hitler ikke ønske sig.

Først i løbet af den 8. april nåede den engelske flådeledelse – og kun med besvær – til den opfattelse, at tyskerne ville erobre Narvik, medens den norske flådeledelse ikke lod sig rive ud af den opfattelse, at det var Tyskland umuligt at trodse den engelske flåde og foretage et søværts angreb på Norge.

Derfor lykkedes det tyske fremstød, det engelske modstød ikke. Den engelske flåde tabte slaget om Norge den 8. april. De tre sammensvorne fra Abwehr havde intet fået ud af deres advarsel og den risiko, de løb.

England har imidlertid efterladt en gåde i denne sag. Den tyske flådeledelse var forkert orienteret, når den regnede med, at England havde 65.000 mand til rådighed til fremstødet mod Norge. De to divisioner, der var holdt i beredskab til den norsk-finske aktion, var efter våbenstilstanden i Vinterkrigen blevet sendt til Frankrig. Styrken, der skulle til Norge, var derefter reduceret til 18.000 mand. Af dem skulle de 14.000 alpejægere, der var beregnet til i givet fald at besætte de svenske malmfelter, først afgang en uge efter den engelske start. Derefter skulle der kun være 4.000 mand til rådighed for selve fremstødet mod Norge. Det er vanskeligt at fortolke anderledes, end at Vestmagterne ville koncentrere sig alene om Narvik eller muligvis også Trondhjem, eftersom to af de fingerede minefelter blev placeret syd for denne by, men i hvert fald overlade resten af Norge og eventuelt Sverige til tyskerne, så Skandinavien vel egentlig var bestemt til at blive krigsskueplads til aflastning for Frankrig, skønt de allierede ikke så ud til at have rustet sig til dette forløb. Det er ikke let at trænge til bunds i denne gådefulde problematik.

I min bog *Derfor gik det sådan 9. april* konkluderede jeg side 238: »Det kan overhovedet ikke diskuteres, at det var de allierede, der ødelagde freden i Norden, og det er beklageligt, at Nürnbergdommen over det tyske felttog i Norge blev afsagt af modstandere, hvoraf den ene part havde fremprovokeret den tyske aktion, og den anden havde lykønsket til den. Der var mere end nok at fordømme endda.«

En sammenligning Danmark-Norge

Hvorfor bukkede Danmark omgående under, medens Norge kunne tage kampen op? Alle lande kan blive overrumplede af

hensynsløse aggressorer som USA blev det af japanerne ved Pearl Harbor. Men Danmark er så lille, at overrumplingen let bliver total, hvorimod Norge og USA er så udstrakte lande, at man kan nå at tage kampen op i en ny forsvarslinie.

I København ville det ikke tage mange minutter at komme ind til havnemolen, medens der måtte afsættes fem timer til at sejle ind gennem Oslo fjord, så den tyske eskadre blev opdaget i fjorden allerede 8. april kl. 23.10, og derfor havde man god tid til at forberede sænkningen af krydseren Blücher. Oslo blev taget uden kamp. Narvik, Trondhjem og Bergen blev besat allerede næste morgen. Arendal, Stavanger med Sola flyveplads, Egersund, Horten og Kristiansand fulgte hurtigt efter. Sydnorge gik tabt næsten straks og Midtnorge den 3. maj, medens håbet stod til Narvik, som Churchill ønskede erobret, så man derfra kunne rykke mod syd, men den plan var for optimistisk. Da de allierede havde erobret Narvik den 28. maj, var deres eneste opgave at ødelægge udskibningsanlæggene for malmen og derefter opgive stillingen frivilligt.

Stortingspræsident Hambro, der var så handlekraftig og normalt så fremsynet, at han blev kaldt Norges Churchill, tog ikke sagen alvorligt, da han blev vækket af flyveralarm. Han troede, at det var øvelser. Da han kl. 2 blev vækket med besked om, hvad der var på færde, bestilte han straks ekstratog til evakuering af kongen, regeringen og Stortinget med afgang kl. 7. Hvis tyskerne var kommet planmæssigt gennem Oslo fjord, kunne toget ikke være kommet af sted, og så havde der næppe eksisteret et frit Norge repræsenteret af en landflygtig konge og regering i London.

Oslo fjord med de dobbelte fæstningsanlæg var imidlertid ikke sådan at komme igennem, skønt hovedbatteriet i Oscarsborg fæstning 1. april havde fået reduceret sit mandskab og dagen efter blev forsynet med nye, uøvede og ufuldstændige besætninger. Kommandanten var klar over, at de to langsomt skydende kanoner ikke kunne præstere mere end ét skud hver, men han sørgede for, at begge skud ramte. De satte ild på Blücher, der drev over mod torpedobatteriet på den modsatte bred, hvor den blev ramt af to torpedoer. Det er uklart, om ilden eller torpedoerne fremkaldte eksplosionen i Blüchers ammunitionsmagasin, men skibet sank, og det ændrede Norges skæbne.

Traditionelt har modstandsbevægelsen første prioritet i erin-

dringsstoffet fra Besættelsestiden, og Jesper Langballe følger traditionen, når han den 21. februar 2009 i *Jyllands-Posten* mindes sin barndoms erfaring, at Norge fra 9. april var i direkte krig med Tyskland, mens de danske politikere samarbejdede med besættelsesmagten. Det er derfor vigtigt at fremhæve, at virkeligheden havde flere facetter.

Norge kan fremvise stolte eksempler på kamp, men det meste af landet kunne samtidig fremvise eksempler, som på linie med de danske skuffelser demonstrerede håbløse tilfælde af diletantisk krigsførelse. Så sent som den 8. april forlangte den norske forsvarsminister omkostningsberegninger før han ville tage stilling til generalstabens forslag om indkaldelser. Da tyske soldater, der var reddet efter en torpedering 8. april om formiddagen, hævdede, at de var på vej til Bergen for at hjælpe nordmændene i kampen mod englænderne, troede den kommanderende admiral, at oplysningerne var vildledende camouflagede. Den kommanderende general, der overnattede hjemme, tilbragte det meste af 9. april med at søge efter sin stab. Jeg har givet flere eksempler på den fredsprægede norske krigsførelse i kapitlet om Norges 9. april i min bog *Mytedannelser omkring den 9. april 1940* p. 28-37, jævnfør også kapitlerne om 8. og 9. april i *Derfor gik det sådan 9. april*.

Om aftenen den 9. april bad den norske regering Tyskland om at få en ordning som den danske, men Hitler havde besluttet, at Quisling skulle være Norges ministerpræsident, og så var det håb slukket. Senere søgte det besatte Norge på ny at få en ordning som den danske, men også dette forsøg mislykkedes.

Efter at den norske regering 7. juni var flygtet til England, havde Norge en skæbne som besat land, der efter min mening ikke var mere ærefuld end den danske. Lige som vi efter Frankrigs sammenbrud havde et lavpunkt med 8. juli-erklæringen (se side 132), gik Stortingets præsidentskab ind i forhandlinger med tyskerne om en ny regeringsordning, hvor det var parat til at erklære, at hvis kongen ikke havde abdiceret inden 14 dage, »forpligter vi os til at søge udvirket en stortingsbeslutning om Kongehusets tilbagetræden«. Efter en pause i forhandlingerne mødte tyskerne op med nye krav, men da de til sidst krævede, at justitsministeren skulle være en norsk nazist, brød forhandlingerne sammen og endte i et tysk okkupationsstyre 18. september 1940. Det var pausen, der reddede Norges rige, skrev

professor Worm-Müller senere i *Til Norge*: »I juli ville Stortingets flertal have accepteret alt. I september var det gået op for folket, hvad kampen drejede sig om, og man var kommet sig efter chokket.«

Universitetsrektor Didrik Arup Seip, der havde været medlem af det norske administrationsråd, har i sin lille bog om Norden erkendt, at man i det besatte Norge i stor udstrækning bøjede sig for det tyske pres. Aviserne følte sig tvunget til skarpt at kritisere kongen og regeringen, medens den danske presse kunne optræde friere. »Snart fik kampen i Danmark samme former som i Norge, og i nogen grad kunne man i Danmark tage kampen stærkere op, fordi samfundet ikke var blevet nazificeret som det norske, og fordi landet ikke havde nogen Quisling-regering.«

Kommunisterne under Besættelsen

Kommunisternes rolle under den tyske besættelse har været meget omstridt. På forhånd var de meget upopulære på grund af deres tilknytning til det afskyede Moskvestyre, og det blev jo ikke bedre, da det nazistiske Tyskland og det kommunistiske Sovjet sluttede venskab og kappedes om at kaste sig over nabolandene. Men det ændrede sig naturligvis efter Tysklands overfald på Sovjet. Da deres bevægelse blev forbudt og en lang række af dem blev arresteret og interneret, fik mange ondt af dem, og da de efterhånden førte an i den militante modstandskamp, måtte man indrømme, at de gjorde det dygtigt, og der var tendens til at anerkende, at de vist alligevel havde noget til overs for den danske nation, så der var blandede følelser.

Det ændrer imidlertid ikke ved, at de organiserede kommunister havde forpligtet sig til at adlyde Moskva og til at betragte Sovjet som deres sande fædreland, lige som de var forpligtet til at arbejde illegalt imod Danmark.

På verdenskongressen i 1935 havde Komintern som en konsekvens af Hitlers magtovertagelse midlertidigt skrinlagt aktioner imod de borgerlige demokratier og beordret en ny taktik med udnyttelse af demokratiet: »I dag er det borgerlige demokratis løsen et skridt fremad i sammenligning med fascismen. I dag kan der under dette løsen for kampen mod fascismen drages bredere folkemasser ind i bevægelsen end under løsenet: Umiddelbar kamp for proletarietets diktatur.«

Det blev oversat til dansk i en artikel i *Kommunistisk Tidsskrift* 1936 af Arne Munch-Petersen: »I den nuværende situation ser vi, at på vejen til vort mål, omstyrtelsen af det danske bourgeois herredømme, kan det under en overfaldsrig mod Danmark og andre lande blive kampen mod den fascistiske angriber og dens reaktionære forbundsfæller og kampen for det danske folks nationale og politiske frihed og uafhængighed, der står som den afgørende opgave.« Det blev her sagt med rene ord, at under bestræbelserne på at omstyrte det demokratiske Danmark kunne det blive nødvendigt at forsvare det som en genvej til proletariats diktatur. Det er på denne baggrund, at kommunisternes illegale indsats bør vurderes.

Der skrives jævnlgt om det grundlovsstridige forbud mod DKP, men der er næppe tvivl om, at når partiet ikke allerede var blevet forbudt i fredstid, skyldes det kun modviljen mod at give det en martyrstatus. I den daværende grundlovs § 85 stod der: »Borgerne har ret til uden forudgående tilladelse at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed. Ingen forening kan opløses ved en regeringsforanstaltning. Dog kan en forening foreløbig forbydes, men der skal da straks anlægges sag imod den til dens ophævelse.«

Eftersom kommunisterne selv i Folketinget havde proklameret, at de ikke følte sig bundet af Grundloven men agtede med vold at tage magten i dette samfund, kunne de ikke påberåbe sig et lovligt øjemed. Men overfaldet på Sovjet gjorde problemet til en hastesag, og derfor kunne vejen til DKP's ophævelse ikke anvendes. Til gengæld trådte nødretten i kraft, og de danske myndigheders internering i Horserødlejren af de anholdte kommunister var nok at foretrække for en tysk løsning. Hvis ikke det danske politi var trådt i funktion, ville tyskerne uden tvivl selv have sørget for arrestationerne. Det tragiske var, at ikke alle flygtede ud af lejren, da Tyskland overfaldt Sovjet, og desværre endte de uheldige i tyske koncentrationslejre.

Som nævnt fik et angreb i 1971 på samarbejdspolitikken af kommunistadvokaten Carl Madsen mig til at minde ham om, at DKP i anlæg og struktur var et landsforræderiparti, og at DKP's medlemmer under Besættelsen måtte finde sig i at blive behandlet som potentielle landsforrædere, og for de udtalelser turde han ikke bringe mig for retten. Min dokumentation i denne bogs Aktstykker punkt C forklarer hvorfor.

Forlængede Danmark krigen?

Der verserer påstande om, at Danmark som Hitlers spisekammer var Tysklands næststørste handelspartner, og at forsyningerne herfra forlængede krigen med et større antal måneder. I *Håndslag* skrev Frede Klitgård, at Danmark havde forlænget krigen med ni måneder, og at »det havde kostet næsten syv millioner mennesker livet, helt nøjagtigt er tallet 6.869.700«. Men den slags påstande holder ikke. Ole Brandenburg Jensen har i en analyse i *Historisk Tidsskrift* 2008 bind 1 p. 99 f. konkluderet, at i perioden 1940-1943 med den såkaldte samarbejdspolitik svarede importen fra Danmark blot til 5,6 pct. af værdien af Tysklands samlede import. Det betød, at Tysklands forsyninger fra Frankrig, Italien, Holland, Belgien og Ungarn hver for sig var af større betydning end de danske leverancer.

Til gengæld har hans kritikere ret i, at den politiske betydning af de danske leverancer var større, end det fremgår af disse tal. Der er ingen tvivl om, at de bidrog til at fastholde den lempelige behandling, som Danmark trods alt fra første færd nød godt af. Men man kan ikke derfra slutte sig til, at de danske forsyninger havde forlænget krigen med et bestemt tidsrum. Havde Tyskland haft et demokratisk styre, ville man formodentlig i et krigsråd have taget stilling til, hvornår man skulle give op. Så var det sket ud fra rationelle overvejelser, og man ville sikkert ikke have ventet, til russerne stod i Berlin. Men Hitler havde en anden natur, og hans afgørelser kunne være uberegnelige.

Desuden har problemet en helt anden side: Hvad kunne vi have gjort, der havde stoppet krigen? Gennemført en eksportstrejke? En vanvittig tanke. Så ville det tyske militær omgående beslaglægge alle lagre af fødevarer, og danskerne kunne kigge langt efter de madrationer, der vel var de største i Europa. Det er besynderligt så svært mange har det med at se realistisk på Danmarks muligheder.

Vi kan jo bare se over til Sverige, der ikke var besat men alligevel tilsidesatte sin neutralitet og lod tyske tog med soldater og krigsmateriel køre igennem landet. Samtidig leverede Sverige den krigsvigtige malm til Tyskland, hvilket må have virket krigsforlængende. 27. september 2008 har *Politiken* oplyst, at en ny bog *Svenske koncentrationslejre i skyggen af Det tredje rige* havde afsløret, at svenske myndigheder havde drevet 14 koncentra-

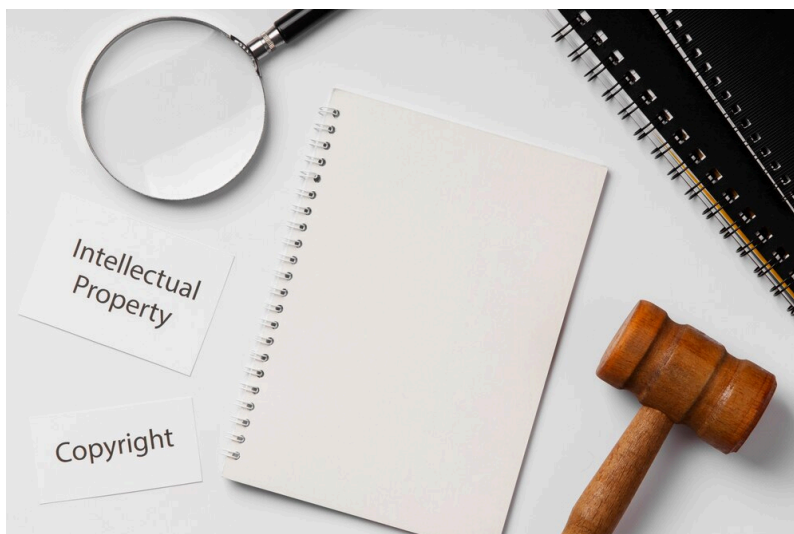
tionslejlige, hvor tusinder af norske modstandsfolk og andre upålidelige udlændinge sad indespærret på ubestemt tid og uden rettergang. Overalt tilpassede man sig de barske vejrforhold, en realitet, som man kan lide eller lade være med at lide, men som ikke kan negligeres.

Indrømmelsen fra Scavenius

Lavpunktet i samarbejdspolitikken var den 8. juli-erklæring, der lovede, at Danmark ville indordne sig under Stortysklands førerskab. Almindeligvis forbigås det i stilhed og derfor fortjener det her at fremhæves, at udenrigsminister Erik Scavenius i ministermøde 20. august 1940 lige ud meddelte, at »således som forhandlingerne med Tyskland havde udviklet sig, kunne der være grund for ham til at træde tilbage, men han ville i så henseende ikke selv tage initiativet« (*Parl. IV* p. 427). Faktisk var det jo en indrømmelse af, at 8. juli-erklæringen, der havde fremkaldt et absolut uønsket tysk forslag om en dansk-tysk mønt- og toldunion, havde været en udenrigspolitisk fiasko, og at politikernes forbehold havde været fornuftige. Ifølge den radikale minister Jørgen Jørgensen havde Scavenius den 8. juli fejlet de politiske ministres indsigelser til side med bemærkningen: »Hvis I mener, at I er klogere på udenrigspolitik, så har jeg ikke noget at gøre som udenrigsminister.«

På denne baggrund må der tages forbehold overfor Bo Lidegaards kategoriske erklæring i *Kampen om Danmark* p. 214, at da Scavenius 8. juli blev indsat som udenrigsminister, »var det på det underforståede, men uomgængelige vilkår, at politikerne ikke løb fra deres medansvar for hans politik«. Jeg mener modsat, at forløbet advarede om kommende konflikter med mangel på medansvar, som det følgende eksempel bekræfter.

Da Scavenius efter Tysklands overfald på Sovjet i juni 1941 ville stille et frivilligt korps til rådighed, fremkaldte indenrigsminister Knud Kristensen et opgør med hele Scavenius-politikken, »som næsten uundgåeligt ville føre Danmark over på Tysklands side«. Da flere ministre sluttede sig til kritikken, erklærede Scavenius, at han ikke havde mere at gøre i denne regering. Ingen ville imidlertid overtage hans post, og da Stauning ikke ville føre regeringen videre uden Scavenius, bøjede kritikerne sig.

Da Scavenius i 1941 kom til Berlin for at spille med i det store propagandanummer med udvidelsen af Antikomintern, viste det sig, at den tyske udenrigsminister Ribbentrop havde strøget den paragraf i aftalen med Danmark, der sikrede os imod militær deltagelse. Scavenius forlangte en ny formulering og stod fast, skønt tyskerne først gav sig om natten kl. 1.40, da der kun var ti timer til højtideligheden. Ribbentrop skal have overvejet at lade Scavenius arrestere. Og Jacob Kronika skrev i Nationaltidende, at Scavenius bevægede sig »med en aldeles uimponeret holdning midt i al denne pomp og pragt. Indesluttet, villet isoleret, kold, let ironisk«. Det gjaldt måske også, da han mødte Hitler? I hvert fald ser Hitler ud til at være den mest indladende. (Foto: Scanpix).

Erik Scavenius var hverken landsforræder eller århundredets største statsmand. Det var kun af national pligtfølelse, at han påtog sig ministeransvar under Besættelsen, hvor han målbevidst lagde den lille danske skude i læ af det store tyske krigsskib. Men han undervurderede andres nationale følelser og overvurderede sine egne statsmandsevner.

Jeg har givet et mere nuanceret og lidt for positivt billede af Scavenius i *Sønderjysk Månedsskrift* 1966 p. 145-158 i artiklen »Kronika og Scavenius i fjendens lejr«, der er let revideret 1973 p. 405-417 i artiklen »Scavenius og Sønderjylland«.

Forsvar for Samarbejdspolitikken

Trykt som Jyllands-Postens kulturkronik 19. august 2005

Med henblik på den forestående 29. august kommer man i hu, at statsminister Anders Fogh Rasmussen (AFR) både i 2003 og 2004 har benyttet dagen til ikke blot at rose og takke modstandsbevægelsen, men samtidig til at udtømme forargelsens skål over de såkaldte samarbejdspolitikere. Han har fordømt dem som fejle mænd uden ære.

Men min far, redaktør A. Svensson, var hverken fej eller en mand uden ære. Han var konservativ folketingsmand og gik ind for samarbejdspolitikken, bl.a. fordi han frygtede, at et brud ville betyde Sønderjyllands genindlemmelse i Tyskland og medfølgende pligt til tysk krigstjeneste. Men samtidig skrev han så skarpe artikler med tysk adresse, at det tyske gesandtskab greb ind for at få ham standset. Han deltog som andre danske sønderjyder i den første verdenskrig og var tysk soldat i alt i næsten syv år. I tilgift havde han som sønderjysk pressemand fået fængselsdomme og store bøder i den tyske tid. Han blev interneret af tyskerne i august 1914 og igen i august 1943.

Min yngste bror var medlem af modstandsbevægelsen og endte i den danske brigade i Sverige. Far og søn respekterede hinandens holdninger. Jeg er et samtidsvidne, der både havde forståelse for samarbejdspolitikken og modstandsbevægelsen. Hverken den ene eller den anden har fortjent fordømmelse. Faktisk er der grund til at påskønne dem begge, men til hver sin tid. Da det er samarbejdspolitikken, der er stillet i skammekrogen, skal jeg her begrunde mit forsvar for den.

Det er ofte sagt, at vi burde have kæmpet som Norge. Men om aftenen den 9. april bad de norske repræsentanter om at få en ordening som den danske. Det mislykkedes kun, fordi Hitler da allerede havde besluttet, at Quisling skulle være statsminister i Norge.

Vi lod de andre slås for at bjerge os selv, mener AFR. Men skønt England og Frankrig havde erklæret Tyskland krig, var deres krig jo foreløbig ikke blevet til noget, og ingen kunne i april 1940 vide, om fredspartierne i de to demokratier ville få overhånd. Vestmagterne havde trods løfter overladt Tjekkosllovakiet til Hitlers nåde, og nu havde de trods garantier set på den tyske erobring af Polen uden at røre en finger for at komme det til

hjælp. Senere er det blevet afsløret, at England ville kaste miner ned i de tyske floder, men at Frankrig havde protesteret af frygt for tysk gengældelse. Det endte med, at de allierede i stedet lagde miner ud i de neutrale norske farvande, og at de stilede efter at få oprettet en krigsfront i det neutrale Norge. Takket være disse planer forventede de begrænsede tyske reaktioner og overså, at Hitler havde luret dem og var kommet dem i forkøbet. Fejlvurderingen medførte, at de 8. april 1940 tabte slaget om Skandinavien. Der var altså andre, der også tænkte først på sig selv. Men man kan hverken af stormagter eller små lande forlange, at de først og fremmest skal tænke på andre.

AFR har rost russerne på danskernes bekostning, fordi de satte sig til modværge. Men hvor var russerne den 9. april? Da indfandt de sig i det tyske gesandtskab i Moskva for at ønske »til lykke« med aktionen. For dengang var de pagtbundne til Tyskland og leverede store forsyninger til den nazistiske krigsførelse. – Jovist, også Danmark leverede varer til Tyskland, men det var under tvang som besat land.

AFR har ligeledes rost modstandsbevægelsen på samarbejdspolitikernes bekostning. Men hvor var modstandsbevægelsen den 9. april? Af de to senere modstandspartier advarede Dansk Samling imod at udskifte den danske regering under Besættelsen, medens det kommunistiske DKP af Stalin-Hitlerpagten var bundet til at være Hitlers halehæng, hvad det fuldt ud levede op til med lovprisning af Hitlers »fredspolitik« og forømmelse af de vestlige demokratier.

Efter en længere betænkningstid har AFR klargjort, at han ikke mente, at der 9. april 1940 var andet at gøre end at kapitulere, men han fastholdt, at det danske valg skulle være let, når det stod mellem demokrati og diktatur. Skulle vi så have kapituleret ved at vælge så meget demokrati som muligt, dvs. den forhandlingspolitik også kaldet samarbejdspolitikken, han har karakteriseret som forkastelig, eller skulle vi have overladt det tysk-nazistiske diktatur al magten i Danmark? Så vidt jeg nu har forstået, mener han, at vi skulle have valgt det påtvungne samarbejde med tyskerne, men derefter systematisk have obstrueret det. Det svar er dog for billigt. Obstruktion ville hurtigt have ført til et brud. Og i samme øjeblik ville vi igen have stået overfor valget fra 9. april, om man ville skåne den danske befolkning eller udlevere den inklusive sønderjyder, jøder og marx-

Anders Fogh Rasmussen, der her ses som årsmødetaler i Sydslesvig, havde et stærkt nationalt engagement, men det er utilgiveligt, at han så groft fordømte samarbejdspolitikkerne uden at have sat sig ind i Besættelsestidens historiske kendsgerninger. (Foto: Flensborg Avis).

ister til, hvad der kunne ventes af et tysk-nazistisk militærdiktatur.

AFR taler om samarbejdspolitikkerne, der lydigt fulgte tyskerne, men han forsømmer at sondre mellem udenrigsminister Erik Scavenius, der mente, at udenrigspolitikken kun vedkom kongen, statsministeren og ham selv, og som principielt var indstillet på at imødekomme tyskernes ønsker, og på den anden side de politiske ministre, der søgte at bremse ham, ja, direkte stillede ham overfor et mistillidsvotum. Da det ikke lykkedes dem at finde en kvalificeret efterfølger, som ville sige ja til det vanskelige job, kom de dog ikke af med ham. Til gengæld fik de efterhånden større øvelse i at gøre deres afvisende synspunkter gældende.

I hver enkelt situation måtte man vurdere, hvad det ville koste at sige nej. Til tider har man sikkert taget de tyske trusler om konflikt for alvorligt, men man havde at gøre med skiftende magtcentre i Berlin, så det var svært at finde ud af, hvor afgørelsen lå, og med sikkerhed kunne risikoen jo kun vurderes, hvis der faktisk blev sagt nej.

Et karakteristisk eksempel var det tyske krav i september 1941 om bevæbning af de danske handelsskibe, der gik i nordsøfart. Tyskerne var rede til at levere både mandskab og skyts. Til fortrydelse for udenrigsminister Scavenius krævede de politiske

ministre blankt afslag, fordi Danmark ellers risikerede at blive indblandet i krigen. Efter fornyede tyske krav fulgte nyt afslag i februar 1942. I april blev sagen igen rejst fra tysk side, nu begrænset til de skibe, der sejlede på Rotterdam. Efter bevidst dansk forsinkelse af sagen kom et yderligere tysk tilbagemag, idet man nu var villig til at nøjes med afværgeballoner, der gjorde det vanskeligt for flyvemaskiner at ramme skibene med bomber. Men i september forlangte den tyske marine igen bevæbningen, og nu skulle det være straks. Sagen var så alvorlig, at den danske gesandt i Berlin kom til København for at advare om, at en nægtelse ville medføre vidtrækkende konsekvenser. Udenrigsministeren satte derefter sin stilling ind på at få et ja til tyskerne. Men forløbet blev her afbrudt af telegramkrisen, der endte med, at Scavenius blev statsminister. Og derefter gik hele sagen i glemmebogen! Nej-politikken havde i dette tilfælde sejret over Scavenius, da han stod stærkest, og de alvorlige tyske trusler fordampede. Så svært var det at lodde vilkårene for samarbejde med tyskerne.

Det er blevet fremstillet, som om politikerne i den grad var imod et brud, at de ville fortsætte samarbejdspolitikken til den bitre ende. Flertallet i Venstre og hos de konservative var dog rede til at tage et brud allerede under telegramkrisen i november 1942, da tyskerne ville have statsminister Wilhelm Buhl erstattet med Scavenius. Men da Kronprinsen (mobiliseret af Buhl) på den syge konges vegne opfordrede til ikke at tage et brud, hvis det ikke kunne ske i enighed, bøjede både Venstre og Konservative sig. I Venstre var der dog stadig, anført af Knud Kristensen, et stort mindretal på 17, der fastholdt et nej, og for sit eget vedkommende udtrådte Knud Kristensen af regeringen i protest. Det skete i 1942, altså før modstandsbevægelsen havde fået gang i de aktioner, der kunne fremkalde et brud. Hvad er så meningen med at rose modstandsbevægelsen på bekostning af bl.a. en politiker, der var forud for modstandsfolkene i arbejdet på at nå dette mål?

Besættelsestiden var meget mere kompliceret end det forenklede billede, statsministeren har søgt at tegne.

Man må heller ikke glemme, at samarbejdspolitikken, der havde sine sorte sider, også havde hædersdage. Lad os mindes to meget markante. Den ene er 8. december 1940, da spadeslaget i Haderslev fandt sted. En uniformeret kolonne danske nazister

udrustet med lange spader trodsede demonstrationsforbudet og marcherede gennem byen. Spadeslaget endte med, at 260 nazister blev arresteret. Hvor ellers i de besatte lande kunne det være sket?

Den anden dato er 23. marts 1943 og markerer det folketingsvalg, hvor befolkningen med rekordstor valgdeltagelse demonstrerede for dansk demokrati. Nazisterne blev fejet til side med kun 2,1 pct. af stemmerne. Intet andet sted i det besatte Europa fik nazismen en tilsvarende lussing. Det er desværre betegnende, at disse hædersdage ikke har fundet plads i Gads leksikon om Dansk Besættelsestid 1940-1945.

For Danmark var samarbejdspolitikken nødvendig. Det var også nødvendigt, at der kom et brud, men det var godt, at det først kom efter det stolte folketingsvalg.

Dansk og tysk dobbeltspil

Optaget som kulturkronik i Jyllands-Posten 26. august 2005

Når man den 29. august mindes bruddet med samarbejdspolitikken på regeringsniveau, må man huske, at der var to drivkræfter bag modstandsbevægelsen, dels ønsket om at genrejse dansk selvrespekt ved aktivt at deltage i kampen imod nazismen, dels hensynet til omdømmet i udlandet, først og fremmest London. Men London havde faktisk respekt for den danske samarbejdsregering, selv for Erik Scavenius, der jo af mange danske regnedes for en slags landsforræder. London ønskede ingen tysk magtovertagelse i Danmark i utide, men savnede dog en bred folkelig modstand i Danmark og ville gerne have sabotage, om end i begrænset omfang. Londons egne forsøg på at organisere sabotage i Danmark ved hjælp af nedkastede faldskærmsfolk lykkedes imidlertid først, da Flemming B. Muus kom til Danmark i marts 1943 og blev gjort til chef for dem.

Den engelske plan var at holde Danmark i ro indtil D-dag, invasionsdagen, hvor London håbede at få alle de tysk-besatte lande til samtidig at rejse sig imod undertrykkerne og derved styrke invasionen. Men det stemte ikke med de danske interesser at vente så længe. Da Christmas Møller holdt sin berømte sabotagetale i den engelske radio 6. september 1942 og oven i købet fremhævede transportmidlerne som mål, var det i klar modstrid med holdningen i London, hvor man ønskede sabota-

gen begrænset til økonomiske sværvægttere som skibsværfterne, hvorimod netop transportmidlerne skulle vente til D-dag.

Da den voksende uro i Danmark førte til bruddet den 29. august 1943, kom det på tværs af englændernes langsigtede planlægning, og heller ikke den danske regering ønskede et brud. Når man i almindelighed tillægger modstandsbevægelsen æren for at have tvunget politikerne til at tage bruddet den 29. august 1943, er det en sandhed med modifikationer. Regeringens samarbejdspolitik havde hele tiden haft det forbehold, at der var tyske krav, som ministrene på forhånd var enedes om at sige nej til. Hertil hørte dødsstraf, så da den dukkede op den 28. august 1943, var det en selvfølge, at der måtte siges nej.

Man kan ikke engang sige, at det var modstandsbevægelsen, der fremkaldte det tyske krav om dødsstraf. Bevægelsens ledelse ville normalt have fået de strejkelystne og slagkraftige københavnere til at gå i spidsen, men Hovedstaden var ikke impliceret. Det hele udspillede sig i provinsen, i jyske og fynske byer, først og fremmest Odense, Esbjerg og Aalborg, hvor kommunister havde strejkeinitiativet, men afgørende var nok, at aktionerne havde et lokalt udspring, som gjorde det muligt at appellere til borgerskabet og få det inddraget. Derfor blev der i stedet for kommuniststrejker tale om regulære bystrejker i konflikt med det lokale tyske militær, et nyt og skræmmende træk, der foruroligede værnemagten, specielt den i forvejen utilfredse general von Hanneken. Sammen med sabotageaktioner og von Hannekens invasionsfrygt førte bystrejkerne til de tyske krav, som regeringen sagde nej til.

Regeringens samarbejdspolitik led nederlag den 29. august, men i virkeligheden sejrede samarbejdslinien i nederlagets time, idet den blev videreført af departementschefestyret med politikerne i kulissen. Modstandsbevægelsen fik derfor kun i begrænset omfang opfyldt ønsket om »norske tilstande«.

Statsminister Anders Fogh Rasmussen har udtrykt sin forargelse over, at samarbejdstanken førte departementscheferne til overvejelse om at »imødekomme tyskerne« med et tilbud om at oprette en dansk interneringslejr til de deportationstruede jøder, men meningen var, at forslaget kun skulle realiseres, hvis det fik jødisk opbakning. Og faktisk var det Werner Bests ønske om at kunne videreføre samlingsregeringens samarbejdspolitik gennem departementschefestyret, der reddede jøderne.

Selv om ikke alle enkeltheder er kommet frem, tyder alt på, at Best gik ind i et dobbeltspil, da han søgte at gardere sin stilling overfor Berlin ved at fremstå som jødeforfølger samtidig med, at han underhånden gjorde, hvad han kunne for at få aktionen til at kæntre. Gennem Bests medarbejder Georg Duckwitz og hans forbindelser i socialdemokratiet blev jøderne advaret om den aktion, der forestod 2. oktober 1943, lige som Sverige blev alarmeret, og heldigvis følte dette land sig nu så uafhængigt af Tyskland, at det kunne gå med i den storstillede hjælpeaktion, som fra dansk side blev iværksat, og som med rette har indbragt Danmark megen hæder. Redningsaktionen blev også hjulpet fra tysk side, dels ved en lemfældig opsporing af jøderne og dels af temmelig lukkede tyske øjne, der lettede den jødiske storflugt. Forud havde Best sukkende beklaget, at der ikke var en bro over Øresund. Man kan sige, at der kom en bro af fiskerkuttere.

Resultatet blev, at over 7.000 jøder blev reddet, medens 481 blev sendt til skånelejren i Theresienstadt, hvor Best 2. november opnåede en aftale med Adolf Eichmann, der sikrede dem imod videresendelse til udryddelseslejrene. Bortset fra 52, der døde af alder og sygdom, oplevede de at kunne vende tilbage til Danmark. Til sammenligning kan tjene, at skønt Norge kun havde 1.800 jøder og tilmed en lang landegrænse fælles med Sverige, mistede 757 af dem livet i de tyske KZ-lejre.

Departementschefernes plan om en dansk interneringslejr, der skulle redde de deportationstruede, blev senere realiseret i Frøslev på den danske side af grænsen til fordel for frihedskæmperne. Den store fordel lå i, at det danske fængselsvæsen sørgede for forplejningen. Desværre respekterede tyskerne ikke forudsætningen for denne besynderlige dansk-tyske udgave af KZ-lejre, men deporterede en del af Frøslevfangerne, så usikkerheden på den måde gjorde mønsterlejren til helvedes forgård. Samarbejdslinien gjorde det dog muligt at hjælpe fangerne også i de tyske lejre. Alle de deporterede kunne forsynes med statsbetalte hjælpepakker, 2-3 pr. mand pr. måned.

Endvidere må det skønnes, at samarbejdslinien har haft indflydelse med hensyn til de tyske flygtninge, der kom her til landet i 1945. De flygtede som bekendt ikke til Danmark, men blev flyttet hertil af de tyske myndigheder i strid med folkeretten. Berlin havde forestillinger om at kunne placere to millioner af

dem i Danmark. Ikke alene departementscheferne nedlagde protest. Også Werner Best advarede imod at overfylde landet. Havde vi haft et konfrontationsstyre som det norske Terbovenstyre, er det ikke sikkert, at vi var sluppet med at modtage en kvart million.

Samarbejdslinien gav altså værdifulde resultater også efter 29. august.

Mange har undret sig over det store omsving, der skete i løbet af de fem måneder fra folketingsvalget 23. marts 1943 indtil bruddet den 29. august. Valget gav ikke opbakning til de to modstandspartier, det forbudte DKP, der uden resultat opfordrede til at stemme blank, og det antiparlamentariske Dansk Samling, som kun fik tre mandater. Men modstandsbevægelsen var ikke et entydigt begreb, og man må ikke opfatte det, som om der gik et skarpt skel mellem denne bevægelse og tilhængerne af samarbejdspolitikken. Man kunne endda lige som London foretrække et dobbeltspil og ønske magten bevaret på danske hænder samtidig med, at man glædede sig over dem, der gjorde Besættelsen besværlig for tyskerne.

Til at begynde med eksisterede der som bekendt slet ingen modstandsbevægelse. Kommunisterne kappedes med nazisterne om at prise Hitlers »fredspolitik« indtil 22. juni 1941, da det tyske overfald på Sovjetunionen ledsaget af den danske internering af de ledende i DKP bragte dem i opposition. Og topmanden i modstandspartiet Dansk Samling, Arne Sørensen, priste så sent som sidst på året 1941 landet lykkeligt, fordi det endnu havde de gamle partiets politikere i ledelsen og ikke fået dem erstattet af de genrejsere, der ville genskabe dansk selvrespekt ved at erstatte det parlamentariske styre med en kongevalgt regering.

På dette tidspunkt var kritikken af samarbejdspolitikken dog begyndt, især efter at Danmark tiltrådte Antikominternpagten, hvilket fremkaldte de første demonstrationer. 11. december 1941 kom USA ind i krigen og forstærkede håbet om tysk nederlag, og følgende begivenheder bragte flere og flere ind i den aktive modstand. Der var stadig intet skarpt skel, men efter bruddet 29. august var der ikke længere noget valg. Folkestrejke med total deltagelse i Hovedstaden afløste bystrejkerne, og den passive modstand blev afløst af en klar modstandslinie.

Danmarkshistorien ville have været fattig, ja bedrøvelig uden en militant modstandsbevægelse, men man må ikke glemme

bevægelsens stadig større bagland. Man kan også spørge, hvad den illegale presse havde betydet, hvis ikke bladene var gået videre fra hånd til hånd. 740.000 danskere – en femtedel af befolkningen – var den 1. september 1940 samlet til alsang landet over, og i løbet af Besættelsen deltog mindst en million danskere – en fjerdedel af landets befolkning – i en eller anden form for strejke mod besættelsesmagten. Der var mange, som demonstrerede, at de havde front den rette vej, og mange blev ofre. Men kun de aktive modstandere og deres hjælpere satte bevidst deres tilværelse ind i kampen.

Til trods for den respekt man måtte nære for denne indsats, var der stadig et forbehold hos alle, der vidste, at de gamle kommunisters kampmål var afskaffelsen af det danske demokrati. Men det druknede i Befrielsens glade dage. Det var ikke god tone at minde derom. Da jeg overfor kravet om »udrensning til tops og til bunds« hævdede, at bundgrænsen måtte gå, hvor de to modstandspartier havde trukket den med deres angreb på det danske demokrati, fik jeg mit indlæg optaget i *Dannevirke*, men ikke i andre blade. *Kristeligt Dagblads* redaktør formulerede sit afslag således: »Kære Svensson. Desværre. Mig fattes mod.«

Den nyvundne frihed havde sine begrænsninger. Nu 60 år efter har debatten heldigvis frit løb, men man kunne ønske, at kendskabet til kendsgerningerne var mere udbredt.

Politikernes modstandskamp

De foranstående to kronikker kræver en forklaring om baggrunden. Jyllands-Posten havde varmt støttet statsministerens fordømmelse af samarbejdspolitikken, så det var flot, at bladet bragte min imødegåelse. På den anden side havde avisen gennem mange år været mit foretrukne skrivested på landsplan, hvad det for resten stadig er, og jeg fandt, at Jyllands-Posten som landets førende debatavis var det helt naturlige sted for en meningsudveksling om besættelsestiden. Men her kom et stop.

Efter at Sven Ove Gade i en kulturkronik i Jyllands-Posten 9. september 2005 havde imødegået mine to kronikker, ville jeg naturligvis svare ham, og jeg indsendte derfor tre dage senere nedenstående svar. Men bladet sagde nej til at bringe det. Debatredaktøren og kultureddaktøren fastholdt hårdnakket deres nej, og det skuffede mig, at bladet ikke offentligt påtog sig ansvaret for standsningen men lod læserne blive i den tro, at jeg ikke var i stand til at svare Gade.

Kulturredaktøren var Flemming Rose, der senere er blevet hyldet som ytringsfrihedens fornemste forkæmper. Til trods for at han altså selv har praktiseret begrænsninger i den fulde ytringsfrihed, oven i købet ved at bremse et påkrævet gensvar. Men jeg er tilhænger af at bruge ytringsfriheden med omtanke. Derfor kommer afsløringen først nu, da jeg selv kan offentliggøre den artikel, som bladet dengang sagde nej til. Den følger her:

En af statsminister Anders Fogh Rasmussens flittige defensorer, kommentator ved *Jyllands-Posten* Sven Ove Gade har i en kulturkronik 9/9 imødegået mit forsvar for samarbejdspolitikken under den tyske besættelse, men han har ikke interesseret sig synderlig for mine argumenter. Skønt jeg punkt for punkt har påvist, at statsministerens kritik af den ikke holder, lader SOG som ingenting og fortsætter med at hylde ham for hans udtalelser.

SOG påstår, at jeg har forsvaret Erik Scavenius, hvad jeg ikke har. Jeg har helt igennem henholdt mig til de politiske ministre, der langtfra var Scavenius så følgagtige, som SOG mener. Men han lukker øjnene for den modstand, Scavenius mødte. F.eks. har han kun en ironisk bemærkning til overs for »den Knud Kristensen, som Svensson berømmer for vilje til oprør over for Scavenius«. Så lad mig skære det ud i pap.

Under telegramkrisen krævede tyskerne i november 1942, at Scavenius skulle afløse Buhl som statsminister. Flertallet af V og K sagde nej. Buhl blev efterhånden overbevist om nødvendigheden af et ja og fik mobiliseret Kongehuset. Efter presset herfra sagde flertallet af V og K nu ja, men 17 medlemmer af V anført af Knud Kristensen sagde stadig nej. Da det var et kernespørgsmål, om det var danske eller tyske, der skulle udpege landets statsminister, skulle der efter Knud Kristensens opfattelse siges nej her og nu. Flertallet i V og K var enige heri. At de bøjede sig for presset fra Kongehuset, kan ikke ændre den kendsgerning, at de havde viljen til at tage et brud med Tyskland, før modstandsbevægelsen var parat, og før den tyske katastrofe ved Stalingrad havde skabt grundlag for en bredere modstand. Knud Kristensen tog konsekvensen og trådte i protest ud af regeringen. Efter min mening står den politiske modstand her fuldt på højde med modstandsbevægelsens modstand, men alle disse politikere falder ind under statsministerens generelle fordømmelse af samar-

bejdspolitikerne som feje og æreløse mænd, der i hælene på Scavenius lydigt fulgte tyskerne.

SOG gengiver Frode Jakobsens hjertesuk om den pine det var, at andre sloges og blødte for vor frihed, mens vi ingenting gjorde, og SOG illustrerer spydigt den danske situation med billedet af Scavenius og Best, der drak te i hinandens selskab, medens de britiske soldater kæmpede i den nordafrikanske ørken og russerne ved Stalingrad. Men SOG er blind for den faktiske situation på det tidspunkt, da de to te-drikkere mødtes, nemlig, at V og K for at bevare vor frihed til selv at vælge statsminister forsøgte at få gennemført et brud med Tyskland.

SOG indser heller ikke, at russerne, der havde lykønsket Tyskland med besættelsen af Danmark og Norge, overhovedet ikke kæmpede for vor frihed ved Stalingrad. Dér var det to uhyggelige diktaturer, der bekæmpede hinanden, og mit standpunkt dengang var, at jo flere nazister og kommunister, der slog hinanden ihjel, des lettere kunne demokratiene overleve.

Det var heller ikke danskernes frihed, der optog de britiske ørkenrotter. Når de befandt sig i Afrika, var det for at beskytte Suezkanalen, hovedvejen til kronjuvelen i det engelske imperium, Indien. Men hvad har kolonistyre med demokrati og frihed at gøre?

Med sit eksempel bekræfter SOG i virkeligheden rigtigheden af min påstand om, at stormagterne stod sig selv og deres egne interesser nærmest. Lige som det gjaldt for de små lande. Vor frihed kunne blive et biprodukt af stormagternes kampe, og jubel for det, men det var selvfølgelig ikke et afgørende mål for dem. En føler fra den engelske fredsfløj til den tyske modstandsbevægelse skitserede ligefrem en kompromisfred, hvor Danmark forudsattes at indgå som et tysk interesseområde, berettede Ulrich von Hassel i sine erindringer (*Det andet Tyskland*, p. 141 Kbhvn. 1947).

Det er så nemt bagefter at kritisere, hvad der skete i 1940, men hvad ville SOG have gjort i stedet, hvis han havde haft magt og myndighed dertil? Formuleret som direkte spørgsmål: Ville Sven Ove Gade have kapituleret den 9. april 1940? Ville han have risikeret et bombardement af København? Ville han have foretrukket et tysk-militær-nazistisk styre frem for Stauning-regeringens fortsættelse? Og i benægtende fald, hvornår ville han have ønsket bruddet?

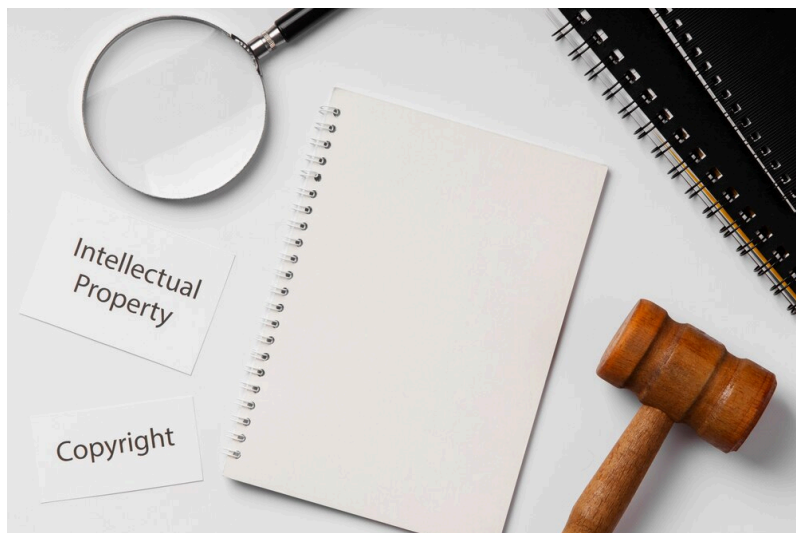
Islam og ytringsfriheden

Islam knægter ytringsfriheden, og den voldsomt voksende muslimske bevægelse i Europa er derfor en trussel mod de vestlige demokratier. Jeg opfattede det som en krigserklæring til den demokratiske verden, at en muslimsk kapacitet efter attentatet på New York 11. september 2001 opdelte verden i to lejre, troens lejr og vantroens, og derefter lovpriste »Islams fortrop, som Gud havde velsignet til at ødelægge USA«. Islam har altså en side, der er farlig også for Danmark.

Det har her udviklet sig forbavsende hurtigt. Endnu i 1980 kunne daværende undervisningsminister, socialdemokraten Dorte Bennedsen i bogen *Nye danskere* skrive, at »alle partier har nok en stærk reservation over for at ændre det særkende, Danmark har – man kunne sige det privilegium, Danmark har – at befolkningen tilhører den samme etniske gruppe, taler dansk og uanset ideologiske, politiske og adfærdsmæssige forskelligheder har et fælles kulturpræg.«

Men den nye flygtningelov i 1983 åbnede dørene på vid gab for flygtninge og familiesammenføringer, der helt ændrede vort samfund. Det var professor Hans Gammeltoft-Hansen, der var drivkraften bag den nye lov, som mange mærkeligt nok hilste med glæde. Tøger Seidenfaden, dengang chefredaktør på *Weekendavisen*, mente ligefrem, at vi havde brug for flygtningene til at »berige vores indestængte, selvtilstrækkelige subkultur«, og han skar min protest væk i et læserbrev, jeg havde indsendt, mens han lod resten af det (med en kritik af Ninn-Hansen) gå igennem. Vi havde et sammenstød i den anledning, og jeg har siden haft en fornemmelse af, at det anbragte mig på Seidenfadens sorte liste. Han havde iøvrigt en kulturel meningsfælle i Gregers Dirckinck-Holmfeld, der opfordrede til at »lade verdens flygtninge vælte ind over vore grænser og labbe al deres kultur i os«. 20. oktober 1989 gjorde brødrene Rothstein i *Politiken* udfald imod »den såkaldte danskhed«, der ikke kunne spærre for udviklingen af et multikulturelt og multiracialt samfund. Nu har vi dette multi-samfund. Desværre.

Danmark er i dag præget af en omfattende kriminalitet, hvor de tilvandrede har en overdådig overrepræsentation. Køben-

11. september 2001 vil for altid sætte skel mellem de store religioner. Muslimer erobrede fly med uskyldige passagerer (den ene af maskinerne ses på det første billede) og brugte dem som bomber imod de to tvillingetårne, World Trade Center i New York, der var fyldt med uskyldige mennesker, som var på arbejde. Det var skyld imod uskyld. (Foto: Scanpix).

havns dommervagt melder, at to tredjedele af de 15-17-årige, der varetægtsfængsles, er af udenlandsk herkomst. Og *Politiken* oplyser 22. marts 2009, at nydanskere står bag hvert andet overfald på fodbolddommere. Der er Ghetto-områder, som udmærker sig i alle de forkerte retninger. Der er næsten daglige rapporter om skyderi rundt omkring, så det føles utrygt at færdes, hvor man før kunne gå i fred. Ytringsfriheden er truet. Skriver eller siger man noget, der ikke behager muslimerne, risikerer man trusler, i særlige tilfælde om dødelig vold, og så må ofret finde sig i at være omgivet af politivagter døgnet rundt. Sådan er det i Danmark og andre europæiske lande nu. Det er skræmmende udsig-

ter. Kommunismen og nazismen slog begge igennem og blev begge slået ud i min levetid. Islamismen bliver derimod et uhyggeligt langtidsproblem.

Lederen af det europæiske fatwaråd, Yusuf al-Qaradawi, har hyldet Hitler og sagt, at Holocaust er Guds straf mod jøderne, »og ved Guds vilje bliver det troende muslimer, som gør det næste gang«. Og fra de muslimske lande kommer der løbende nyheder, der viser, hvad der venter os, hvis de også skulle få flertal her. Man kan følge dem bl.a. i *Jyllands-Posten*: Snart er det kristne, der forfølges, snart er det frafaldne muslimer, der dødsdømmes, så er det en pige på 13 år, der er blevet voldtaget og til straf for denne påståede utugt bliver stenet ihjel af en hoben mænd, dernæst er ni mænd fra Senegal hver idømt otte års fængsel, fordi de har haft sex med andre mænd, så er det en 75-årig kvinde, der får pisk, fordi hun havde besøg af to mænd i sit hjem, og i Sudan giver det 40 piskeslag til kvinder for at gå med lange bukser, så er der kvinder, der bliver anholdt på gaden, fordi de ikke er tilstrækkeligt tilhyllede, eller fordi de har kørt bil, og ofte rapporteres der om muslimske selvmordere, der begår attentater, og det sker med forkærlighed i menneskeforsamlinger, hvor flest mulige uskyldige straffes med døden for derigennem at udfordre de humane samfund. Det var også uskyldige, der var målet den 11. september 2001. Det er en forfærdende mentalitet, der stempler mange af Islams udfoldelser og specielt forholdet til andre religioner.

Også her i landet mærker vi, at de kulturer, der er præget af Islam, ofte har en middelalderlig karakter med mærkelige æresbegreber, æresdrab og hævnforpligtelser. At muslimske piger skal afholde sig fra sex, bliver ifølge *Jyllands-Posten* 4. august 2009 i en del tilfælde udnyttet af indvandrerdrengene til at begå voldtægt eller andre seksuelle overgreb, idet de tvinger pigerne til at tie ved at true med at fortælle forældrene, at de selv havde indvilget i at have sex med dem. Så forkvaklet kan slige regler virke.

Vi må ikke overse, at uhyrlighederne også kan gå den modsatte vej. Da muslimske landområder ønskede selvstændighed efter Jugoslaviens sammenbrud, modsatte Serbien sig det med massakrer på muslimske mænd og gruppevoldtægt af muslimske kvinder. Og det skal fordømmes lige så skarpt som de muslimske overgreb.

Muslimerne forlanger respekt for religion, men mener dermed kun deres egen. Og selv den kniber det med. Hvem har hærgnet moskeerne i Irak? Ikke de kristne. Nej, det var de konkurrerende muslimske retninger, der ødelagde dem. Muslimerne kan i hvert fald ikke vente respekt af andre, før de skifter kurs og optræder som et godt forbillede.

Før 11. september-attentatet havde jeg allerede for mange år siden reageret på nødråbene fra Søren Krarup og i indlæg advaret imod den stærke indvandring og dens konsekvenser. For eksempel skrev jeg i *Jyllands-Posten* 12. juli 1987, at »vi skal tage mod så mange flygtninge, som vi nogenlunde smertefrit kan optage, og resten må hjælpes uden for vort lands grænser.« Med bogen *Ombudsmanden under anklage* i 1990 understregede jeg yderligere mine forbehold, og i 1995 benyttede jeg en antinazistisk udstilling i Rundetårn til at gentage advarslen. Vi var et par hundrede indbudte, der kommenterede hver sit afsnit af Hitlers *Mein Kampf*, og enhver fik sin kommentar projekteret op på en stor blikplade. Men min konklusion var: »Nu er det nationale folkefællesskab ikke længere truet af nazismen, men af en større og mere koncentreret tilflytning fra udlandet, end den danske nationalstat kan nå at absorbere.«

Efter 11. september 2001 blev min kritik naturligvis skærpet. I artikler i *JyskeVestkysten* 20. oktober og i *Flensborg Avis* 30. oktober og 23. november 2001 pegede jeg på fællestræk mellem Islam og andre totalitære systemer som nazismen og kommunismen. Da attentatet på New York havde afsløret, at almindelige, tilsyneladende velintegrerede muslimer lynhastigt kan udvikle sig til at blive Islams militante fortropper, fremhævede jeg det nødvendige i at holde muslimer under opsyn ud over, hvad der gælder for andre religioner.

Og hvordan skal vi så i demokratierne forholde os til Islam? Mange regner med, at der er en kvart million muslimer i Danmark, men der er betydeligt flere, hvis man regner det hele med, og i hvert fald er der millioner af dem i Europa som helhed. I forgangne tider var det muslimernes militære fremstød, Europa frygtede. Men nu flygter muslimerne fra tilbagestående og misregerede samfund til velstående demokratiske lande, som de søger at præge med deres kultur. Da Koranen betragtes som Guds egne forskrifter, der sættes over den verdslige lovgivning, vokser problemerne med antallet af muslimer, og deres tilvækst

udgør en farligere trussel end de tidligere militære fremstød. Men det er lidt mærkeligt, at muslimernes gud har hentet så mange planter i de bibelske haver og endda fundet frem til Jesus, der herefter udnævnes til profet for Allah. Foruden en personkreds er der også andet fællesskab mellem de to hellige skrifter. Biblens ældste afdeling har lige som Koranen præcise forskrifter for, hvem der skal dø ved stening. Og Moses havde, lige som langt senere også Muhammed, direkte kontakt med sin gud. Herren talte således til Moses om hvilke dyr de ikke måtte spise, deriblandt »svinet, thi det har klove og har klovene kløvet helt igennem, men tygger ikke drøv, det er Eder urent. I skulle ikke æde af deres kød og ej røre ved dets ådsel, de er Eder urene.« (Det gamle testamente, Tredje Mosebog 11, 7-8). De vestlige samfund har for længst frigjort sig fra leveregler, der i den grad er præget af primitivitet, men nu er de altså kommet på dagsordenen igen.

Det er virkelig ulykkeligt, at denne indvandring med en ekskluderende religion og dertil hørende isoleret kultur har kunnet finde sted, men nu er det sket, og da vi ikke kan komme af med de tilvandrede, må vi indstille os på sameksistens. Men ikke på engelske vilkår. Det er nedslående at se England tage så vidtgående hensyn til muslimerne, at de engelske værdier bliver prisgivet.

Vi må stille betingelser for sameksistensen. Dansk lov skal respekteres. Eksempelvis bør imamerne her ikke kunne vie en muslim til flere koner, for flerkoneri er forbudt i vort land. En forudsætning for at det indbyggede modsætningsforhold kan få en fredelig afvikling, er en klar tilkendegivelse fra de moderate muslimer om, at de ønsker at leve i de demokratiske lande og vil tilpasse sig deres demokratiske livsformer. Det kræver, at de organiserer sig, og at deres organisationer får massiv tilgang og fører klar tale. Og de skal tage afstand fra dem, der i januar 2009 råbte »Ned med Danmark! Ned med demokratiet« som protest imod en Israel-venlig demonstration i anledning af Gaza-striden. Hvad vil de protesterende egentlig her? Er det deres mål en gang at få magten? – De farligste er vel alligevel dem, der som Maria Mawla går ind i hjemneværnet for at værne om det danske samfund, men samtidig erkender, at »jeg sætter Islam højere end mit eget liv og det såkaldte demokrati, vi i Danmark praktiserer«

(*Jyllands-Posten* 22. juli 2009). For hvor er de henne den dag, der måtte komme et muslimsk fremstød her?

Nylig kom det frem, at en meningsmåling har vist, at 50 pct. af både indvandrere og deres efterkommere mener, at der ved lov bør forbydes film og bøger, som angriber religion. Nej siger 35 pct. af indvandrerne og 40 pct. af deres efterkommere. De sidste har altså lært noget, men når halvdelen siger ja, er det ikke nok. Integrationskonsulent Manu Sareen er ikke overrasket. »Det bekræfter blot, hvad jeg hører af unge efterkommere af indvandrere. De fokuserer på, at alting er bedre i forældrenes hjemland 6.000 km væk« oplyste Sareen til *Jyllands-Posten* 11. februar 2009. Det er blevet diskuteret, hvad man skal lægge i udtrykket »angreb«, men det betyder da klart at f.eks. ateister ikke må skrive, hvad de mener. Altså et nej til ytringsfriheden. Til gengæld var der ikke mange ønsker om sharia-lov, og gruppen af ekstremister var også begrænset ifølge undersøgelsen. Men vi ved jo, at de findes, og at de også findes under et dække af velintegreret. Der forestår i alle tilfælde et omfattende arbejde, hvis integrationen skal lykkes.

Ifølge en meningsmåling i *Jyllands-Posten* 31. juli 2009 siger befolkningens flertal nej til et multikulturelt samfund. 58 pct. fandt det bedst, at indvandrergrupperne tilegnede sig den danske kultur, medens 34 pct. fandt det bedst, om de bevarede deres egen kultur. Men alderen var afgørende for svarernes stillingtagen. Gruppen over 65 år fordelte sig med 73 mod 19 pct., hvori mod dem under 26 år stod lige med 48 pct. mod 47. Selv om modsætningsforholdet i spørgsmålene her er trukket lovlig stærkt op, så ved vi, hvilken vej det går.

Professor Mehdi Mozzaffari fra Aarhus Universitet mener, at danskerne frygter en islamisk salamitaktik, når det gælder grundlæggende danske værdier, »men ellers er Danmark på mange måder et mere tolerant land end det erklærede multikulturelle Sverige, som har langt mere kontrol med, hvordan folk skal opføre sig.«

Malmø er et uhyggeligt eksempel på, hvor galt det kan gå, når kontrollen ligger i de forkerte hænder. Radikaliserede muslimer har taget magten i det muslimske kvarter Rosengården, hvor de kontrollerer, at kvinderne er tildækkede, så en del levede friere i deres hjemland, end de nu gør i Malmø.

Vi skal systematisk og kontant tage afstand fra Islamismen, dvs. alle udslag af korantro fundamentalisme, der vil kamp mod de »vanthro«. For at citere Koranen: »Til dem, der er vanthro, vil der blive skåret kæder af ild. Kogende skoldhedt vand skal gydes over deres hoveder, så deres hud og indvolde smelter. Jernkøller venter dem.« Vi skal tage diskussionen op om Koranens torturprægede forskrifter, men sagligt og ikke bevidst sårende. Og så skal vi passe på, at vi ikke støder de moderate muslimer over til de militante og dermed forstærker Islamismen.

Muhammedtegningerne

Støde de moderate muslimer over til de militante, – det var desværre det, som *Jyllands-Postens* Muhammedtegninger gjorde. I en leder 17. april 2009 betegnede bladet dem som »nogle harmløse satiriske tegninger«. Ja, de var harmløse, men teksten forvandlede dem til en hån mod muslimernes elskede profet. De krænke de ikke blot de ekstreme, men også mange moderate muslimer, hvad der var advaret om internt på redaktionen. Tegningerne gjorde muslimerne mere bevidste om, at de står overfor en vanthro verden, for hvem intet religiøst er helligt. Det var min umiddelbare vurdering, at det var en uklog disposition, og den var skærpet af, at jeg er vokset op med den indstilling, at man ikke *unødigt* skal såre andres religiøse følelser. Religion er skyld i megen tvang og uhyrlige forbrydelser. Men selv om man ikke er religiøs, bør man tage hensyn til andres tro, for der er ingen tvivl om, at den religiøse tro hjælper mange mennesker gennem tilværelsens besværligheder. Så ja, her bør satire og karikatur respektere visse grænser.

Det er korrekt, at ytringsfrihed også omfatter friheden til at krænke, men det er dumstædigt at krænke blot for at krænke eller for at demonstrere sin ret til at krænke. Omgang med mennesker kræver omtanke. Det gælder overalt. Det gælder i parforhold, på skoler og arbejdspladser, i organisationer, i journalistik og politik, og det gælder naturligvis også i religiøse forhold.

Udgangspunktet for aktionen med tegningerne var berettiget nok. Forfatteren Kåre Bluitgen, der tidligere havde skrevet kritisk om muslimerne i sine bøger, var nu på vej med en ny, der handlede om profeten Muhammed, og den skulle illustreres med

tegninger, der forestillede ham. Problemet var, at et par tegnere havde sagt nej tak til opgaven, fordi de frygtede de muslimske reaktioner, og én ville nok tegne, men ikke lægge navn til. *Jyllands-Posten*, der havde været på en fortjenstfuld jagt efter situationer, hvor man havde bøjet af på grund af frygt for muslimske reaktioner, heftede sig ved de tegnere, der var sprunget fra. Hvordan var holdningen i grunden blandt danske tegnere? Skyede de opgaver af den art? Var der selvcensur af frygt for muslimsk vrede? Det tog bladet sig for at undersøge. Det skete ved en henvendelse til bladteegnerne, fordi man tilfældigvis havde haft kontakt med foreningens formand. Dermed var der lagt op til satiriske tegninger, hvor en henvendelse til illustratørernes forening formentlig ville være resulteret i mere neutrale portrætter.

Undersøgelsen gav dog intet brugbart svar. Af de adspurgte 40 tegnere havde 28, altså over to tredjedele, sagt nej af forskellige grunde eller undladt at svare, men der kom ingen afsløring af frygt. Som jeg skrev i *Jyllands-Posten* 16. november 2006: »Tegninge-aktionen kunne have virket relevant, hvis den havde afsløret en udbredt selvcensur, men det skete ikke, og dermed havde testen mistet sit sigte.«

Nu stod bladet så med tegningerne, som det havde erklæret at ville offentliggøre. Det gav aktionen en lille drejning, da de blev offentliggjort den 30. september 2005, og det kunne af de muslimer, der dyrkede profeten med veto mod afbildninger, kun opfattes som en stærk provokation.

Afgørende i denne forbindelse blev den ledsagende tekst. Artiklen i bladet var skrevet af kultureddaktør Flemming Rose, der havde delt den i to afsnit. Dels henviste han til, at frygten for at støde muslimerne fører til selvcensur, vi var på vej ind på en glidebane, og derfor havde bladet opfordret bladteegnerne til at tegne Muhammed, som de så ham. Men han konkluderede intet resultat af undersøgelsen med hensyn til selvcensuren og dermed det centrale spørgsmål om, hvad vi skal finde os i, skønt det jo var formålet.

I stedet rejste Rose i det andet afsnit et andet problem, nemlig spørgsmålet om hvad muslimerne skal finde sig i. Han afviste de muslimer, der insisterer på særlig hensyntagen til deres religiøse følelser, og erklærede, at det er uforeneligt med et verdsligt demokrati og ytringsfrihed, hvor man må være rede til at finde

sig i hån, spot og latterliggørelse. Dette afsnit gav han overskriften »Latterliggørelsen«.

Karen Jespersen og Ralf Pittelkow skrev i deres bog *Islamister og naivister* p. 153, at »kritikerne lod, som om dette var en indrømmelse af, at avisen specielt var ude efter at forhåne muslimer. Men budskabet var altså det stik modsatte: Samme vilkår for alle.« Hvis budskabet havde stået i denne form i en ledende artikel, havde de haft ret, og så var der heller ikke sket mere. Men budskabet samme vilkår for alle blev i stedet illustreret med en forhånelse af profeten, og serveringen gør forskellen. Der var ikke tale om kun én illustration inde i bladet. Der fandtes 12 udgaver af profeten, og den ene blev gentaget på forsiden af *Jyllands-Posten* 30. september 2005, hvor sagen prangede som dagens hovedhistorie. Til venstre for denne karikatur en oplysning om, at man inde i bladet bragte 12 tegninger af Muhammeds mange ansigter. Til højre en proklamering af kravet om, at også muslimerne må være rede til at finde sig i hån, spot og latterliggørelse.

Forsideteksten er uanset redaktionens intentioner læsernes nøgle til forståelse af bladets aktion. Og konklusionen af den måde, bladet havde valgt at servere historien på, måtte derfor blive, at *JP* nu ville statuere et eksempel, der skulle få muslimerne til at forstå, hvordan de som alle andre værsgo' måtte finde sig i et blive udsat for spot, hån og latterliggørelse. Men det er faktisk, som Rigsadvokaten påpegede, ikke hvad der hører sig til i et demokratisk samfund, for der er love, der just begrænser, hvad man skal finde sig i.

Jeg er indstillet på at krænke, hvor det er nødvendigt. Her var det imidlertid ikke nødvendigt. Vi kan da være rystende ligeglade med, om muslimerne vil værne deres profet med et tegningsforbud. I stedet skal man sætte ind med kritikken, hvor den har reel betydning, og hvor man kan få de moderate muslimer med sig eller i hvert fald få dem til at forstå os og derved skabe splittelse i den muslimske front i stedet for at skabe samling, som de omstridte tegninger har gjort. At ramme så bredt som her var en fatal fejl både strategisk og taktisk. Netop når man anser kampen mod de dogmetro korantilhængere og hele islamismen for nødvendig, må man ærgre sig, når den også rammer de moderate muslimer og især da, når den koncentrerer sig om et for os ligegyldigt udenværk. I *Jyllands-Posten* 2. august 2009 har Ralf Pit-

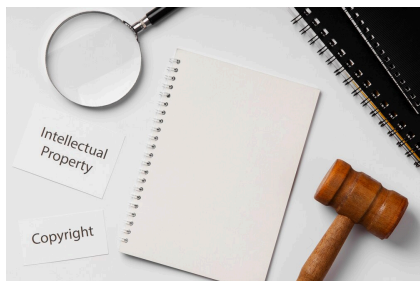
telkow kritiseret »de politisk korrekte« for ikke at stå fast på ytringsfriheden, da det gjaldt Muhammedsagen, men sådan kan man ikke monopolisere ytringsfriheden.

Chefredaktionen har følt sine motiver draget i tvivl af kritikerne. Jeg kan sagtens forstå, at man kan være så optaget af udgangspunktet, der jo var forargelse over selvcensuren, at man ikke er blevet bevidst om den drejning, som projektet fik. Men drejningen var en kendsgerning.

Vi er jo ellers så humane. Offentligheden kommer i oprør, hvis pressen bringer billede af en hængt hund. Vi ofrer mange kræfter på at forhindre mobning i skoler og mobning på arbejdspladser. Vi ofrer i det hele taget mange kræfter på at forhindre, at folk bliver gjort kede af det. Hvorfor er man så ligeglad med, at muslimerne bliver kede af det? Følelser er en underlig u håndgribelig realitet. Hvis gravfreden krænkes af hærværk, er den strafbar uanset religion. Hvorfor så ikke også have generel forståelse for menneskers religiøse sårbarhed?

Rigsadvokatens fatale fejlgreb

Regeringen havde med Grundloven i ryggen henvist til, at her i landet havde vi trykkefrihed under ansvar overfor domstolene. Der sigtes til straffelovens § 140, som har følgende ordlyd: »Den, der offentligt driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse straffes med fængsel indtil 4 måneder eller under formildende omstændigheder med bøde.« Men da muslimerne så ville have sagen rejst ved domstolene, sagde en statsadvokat, at han ikke havde grund til at tro, at domstolene ville give dem ret. Samme opfattelse havde Rigsadvokat Henning Fode, og dermed afviste de to embedsmænd at lade sagen gå til doms. Men det var efter min mening misbrug af deres embeder, i virkeligheden en overskridelse af det skel som Grundloven har sat mellem den udøvende og den dømmende magt. De havde heller ikke en lovparagraf at henholde sig til, men kun en justitsministeriel bemyndigelse. Det er rimeligt at have en si, der forhindrer, at domstolene løbes over ende af unødvendige sager. Men her drejede det sig visselig ikke om et utidigt forsøg på at overbelaste domstolene med bagateller, men om en sag af vidtrækkende betydning, både religionspolitisk og udenrigspolitisk. Faktisk

Det var i strid med Grundloven og regeringens henvisning til denne, at daværende rigsadvokat Henning Fode erklærede Jyllands-Postens Muhammedtegninger for straffri i stedet for at overlade afgørelsen til domstolene. (Foto: Bjarke Ørsted/Scanpix).

forelå der kun tre domsafgørelser på netop dette felt, og når Rigsadvokaten ikke kunne støtte sig til gældende domspraksis, var han ikke berettiget til at sætte sig i domstolens sted og erklære hændelsen for straffri.

Da Rigsadvokaten havde afsagt sin kendelse, kritiserede jeg den i *Berlingske Tidende* 1. april 2006. Konklusionen var, at man ikke kunne afvise, at en domstol ville komme til et andet resultat end Rigsadvokaten, og derfor havde han været forpligtet til at lade sagen gå til en domstol. Og jeg opfordrede muslimerne til at appellere hans afgørelse til justitsministeren. Alle parter havde været bedre tjent med en domstols afgørelse.

Eksempelvis hvilede Rigsadvokatens vurderinger på hårfine sondringer. Således fremhævede han, at straffelovens § 140 ikke omfatter religiøse følelser, der ikke knytter sig til samfundets troslærdomme eller gudsdyrkelse. Men da gudsdyrkelsen bl.a. omfatter skikke, som er knyttet til den, kan det da i høj grad diskuteres, om forbud mod afbildning af profeten ikke kan henregnes hertil.

Om en af tegningerne hedder det, at »forstået på denne måde« kan den ikke anses for at udtrykke foragt for profeten, og selv

hvis man forstår tegningen på en anden måde, hvor den med god grund kan opfattes som en krænkelse og fornærmelse af profeten, kunne det ifølge Rigsadvokaten »næppe« være en forhåelse i lovens forstand. Deri ligger jo forbehold, som understreges af fortsættelsen, nemlig at tegningen »ikke med den fornødne sikkerhed« kan antages at være strafbar. Men altså heller ikke med sikkerhed kan antages at være straffri, og det er det, man har domstolene til at afgøre.

Rigsadvokaten havde for resten også et tredje argument, nemlig at billedforbudet ikke efterleves konsekvent af alle muslimer. Nej, men det efterleves dog i land efter land af millioner og atter millioner, som indvandrerne hertil er en gren af, og altså ikke blot af »nogle muslimer«. Og han erkendte, at hvor muslimer afbildede profeten, skete det med respekt og til dels uden ansigtstræk, hvorimod tegningerne – stadig ifølge Rigsadvokaten – »var bestilt af *Jyllands-Posten* med henblik på i en provokerende form at debattere, om der i et verdsligt samfund skal tages særligt hensyn til nogle muslimers religiøse følelser«.

Rigsadvokaten havde grundigt redegjort for, hvad han mente om sagen, men han havde ikke forklaret, hvorfor han mente sig beføjet til at spærre muslimerne vejen til domstolene, og det var det centrale problem.

Kun hvis Rigsadvokaten med sikkerhed kunne argumentere for, at alt sammen var straffrit, havde han moralsk og juridisk grundlag for at hindre sagen i at komme for en domstol. Da han end ikke kunne basere sin argumentation på domspraksis, havde det naturlige og korrekte været at overlade dommen til domstolene. Og da det ikke skete, havde det været justitsministerens opgave at gribe ind og sikre, at regeringens henvisning til, at vi har ytringsfrihed med ansvar overfor domstolene, skete fyldest. Endnu den 12. oktober 2005 fremhævede statsministeren i sit svar til de protesterende muslimske ambassadører, at »dansk lovgivning forbyder handlinger eller udtryk, der er af blasfemisk eller diskriminerende art. Den krænkede part kan bringe sådanne handlinger eller udtryk for en domstol, og det er så op til domstolene at behandle den enkelte sag.«

Det var et under, at regeringen ikke internationalt blev genstand for hån, spot og latterliggørelse, når en embedsmand kunne skyde statsministerens forsikringer til side og suspendere Grundlovens krav. Forhåbentlig har Rigsadvokaten med røde

øren fulgt muslimernes vurdering af krænkelserne i denne sag. Der forelå jo tydelige tegn, da han 15. marts 2006 fældede sin dom, der efter mit skøn var en grundlovsstridig afgørelse.

Regeringens fatale fejlvurdering

Det muslimske samfund i Danmark var delt i synet på denne sag, men de aggressive sejrede, og ved at bearbejde de muslimske landes ambassadører opnåede de, at 11 af disse rettede en skriftlig henvendelse til statsministeren med kopi til udenrigsministeren, dels med en protest imod den voksende smædekampagne mod islam, dels en opfordring til at skride ind på grundlag af landets love, og endelig med en anmodning om et møde hurtigst muligt på grund af sagens ømtålelige karakter. Foruden henvisningen til at indanke sagen for domstolen blev der i statsministerens svar henvist til den danske indsats for at styrke dialogen mellem Danmark og den muslimske verden, en dialog, som naturligvis skulle være baseret på gensidig respekt og forståelse.

Det var den almindelige opfattelse, at statsministerens svar var på sin plads. Men man overså en advarsel i ambassadørernes brev: »Vi vil gerne understrege, at sagen også kan udløse reaktioner i muslimske lande og blandt muslimske grupper i Europa.« Og måske værst af alt, statsministeren værdigede ikke ambassadørønsket om et møde noget svar.

At de muslimske ambassadører gjorde noget så usædvanligt som i samlet flok at henvende sig til den danske regering for at få den til at gribe ind, burde have advaret regeringen om, at vi stod overfor en usædvanlig situation, der krævede usædvanlige reaktioner. Og den skriftlige understregning af, at der kunne ventes ubehagelige konsekvenser, burde have fået den danske regering til at indse, at her ville det være det klogt at få protesterne dæmpet ned i en dialog. Det skete ikke, og hjulpet af de krænkede ambassadører fik fanatismen frit løb.

Først da statsministeren i januar opdagede, at det ikke blot var et spørgsmål om presse- og ytringsfrihed, men også handlede om, at en masse mennesker følte sig sårede og krænkede, gik han på TV som privatperson og bekendte: »Hvis du vil spørge om min personlige holdning, så vil jeg da sige, at jeg personligt har en sådan respekt for menneskers religiøse overbevisning, at jeg personlig aldrig ville fremstille Muhammed, Jesus eller andre

religiøse skikkelser på en måde, som kan krænke andre mennesker.«

Samtidig sendte *Jyllands-Posten* et åbent brev til den muslimske verden med dette indhold: »De 12 tegninger var efter vores opfattelse sobre og ikke tænkt som krænkende. De var ikke i strid med dansk lovgivning, men har uafviseligt krænket mange muslimer, hvilket vi skal undskylde.«

Disse udtalelser kom nok for sent til at kunne få nogen effekt. Men de viser, hvor langt de skyldbevidste var rede til at gå, og det vil være fornuftigt i tide at overveje, hvordan man vil gribe sagen an, hvis der af den stadig ulmende harme igen skulle udvikle sig noget i retning af en verdensomspændende muslimsk boykot af alt dansk.

På den anden side må man med *Jyllands-Postens* Per Nyholm undre sig over al denne opstandelse over nogle tegninger i en dansk avis, når både imamer i Danmark og de ophidsede muslimer verden over tier stille til de omfattende myrderier, der foregår overfor deres trosfæller i Kina. Og blandt muslimerne indbyrdes.

De uforudsete reaktioner

Vi kommer dermed til de reaktioner, der dengang var umulige at forudse for en dansk bladredaktion. At imamer fra Danmark rejste til Østen for at ophidse folk imod os, var en skandale, og at de medbragte og efter alt at dømme brugte et misvisende materiale, var værre endnu. Følgerne blev udfoldelsen af et religiøst vanvid, der kostede mange menneskeliv. Der er skrevet bøger nok om de globale konsekvenser, og der er ingen grund til at gentage andet end konklusionen. At det blev en øjenåbner for alle, der troede, at Islam var en ganske almindelig religion, var værdifuldt, selv om man skulle tro, at attentatet på New York havde været tilstrækkeligt til at åbne øjne. Men samtidig virkede tegningerne jo også som en øjenåbner på muslimerne, der opdagede, at de vantro ikke blot havde en anden tro, men samtidig sparkede til deres profet og alt, hvad han symboliserede. At de muslimske regeringer havde interesse i at mobilisere gadens parlament forværrede sagen, men det ændrer ikke ved, at Muhammedtegningerne havde krænket moderate muslimer og naturligvis de ekstreme ikke mindre.

Muhammedtegningerne fik et kølvand af boykot, dødstrusler, overfald, dødsfald og demonstrationer, her med afbrænding af Dannebrog i Pakistan. (Foto: Scanpix).

Og sagen har ingenlunde formindsket den globale hensyntagen til muslimerne. Tværtimod er selvcensuren, så vidt det kan skønnes, på mange områder blevet større. Det er endda sket selv på *Jyllands-Posten*. Kurt Westergaard røbede i *JP* 30. september 2006, at da han senere skulle illustrere en befolkningsekspllosion som Islams mest effektive våben, tegnede han en gravid muslimsk kvinde med en bombe i maven, men den tegning blev standset af redaktionen – altså selvcensur på *Jyllands-Posten*! Selv om bladet i en leder 20. juli 2009 gentager, at »den ubetingede ytringsfrihed er en hjørnesten i demokratiet«, har det således selv bevist, at den grænseløse ytringsfrihed ikke findes, men at den foruden af lovgivning også med føje begrænses af selvcensur eller skal vi sige selvbeherskelse.

Omend der ind imellem kommer roligere perioder, er sagen kørt op i en spids, der når som helst kan give nye ubeherskede udbrud, der dels indebærer forulempelse af danske, som opholder sig i eller rejser til de muslimske lande eller endog befinder sig her i landet, og dels betyder boykot af danske varer i de muslimske lande såvel som hos mange muslimer, der er bosiddende i de vestlige lande. Det er ikke alene erhvervslivet, der kommer til at betale. Mister det omsætning, giver det arbejdsløse. Måske bliver resultatet til at overskue, måske ikke.

Kan man få en dialog?

Hvad kan man så gøre? Når man står overfor et vanvittigt menneske, bøjer man af i stedet for at udfordre det. Spørgsmålet er, om vi fortsat skal stå overfor religiøst vanvid med forbrydelser og død i følge, eller om moderate muslimer som redaktør Zakaria Sheikh fra Jordan kan gøre sig gældende. Sammen med 16 ligesindede hejste han den 10. juni 2008 nye signaler ved at signalere økonomisk boykot som et fredeligt middel, der skulle kunne tilfredsstille frustrerede muslimer, så de ikke tvinges over til flagafbrænding eller i armene på militante grupper, der bruger mere voldelige midler. Zakaria Sheikh har understreget, at man godt kan have en dialog med kritik og negativ omtale uden at krydse grænsen til direkte fornærmelser, der sårer. En sådan opfordring til dialog kræver et svar. Hvilken fordel ville det ikke have været i denne situation, om sagen virkelig var gået til domstolene og havde ført til en dom. Hvad denne fredelige boykotbevægelse kan føre til, er ikke til at vide, selv om effekten nu er svag.

Kan vi få en dialog? Vi skal ikke ydmygt gøre afbigt. Vi skal tværtimod erklære, at det er umuligt at skaffe respekt for Islam i kristne lande så længe de kristne bliver forfulgt i muslimske områder. Vi kan heller ikke have respekt for en religion, der besvarer kritik med dødstrusler og attentater. Og *Jyllands-Posten* havde lov til at mene og skrive, som det gjorde. At domstolene ikke kom i funktion, kan ikke bebrejdes avisen. Vi skal bevare blasfemiparagraffen og bruge den, men ikke forstærke den. Vi kan dog roligt indrømme, at vi ikke havde forhåndskendskab til styrken i de følelser, som krænkelsen fremkaldte, og lige så roligt beklage de uforudsete følger. Og det er bedre at gøre det i tide end vente til man er presset.

Skal man dømmе efter erfaringen, vil det altså i givet fald være det klogeste i tide at reagere positivt på ønsket om en dialog for på forhånd at afbøde gentagelse af de utålelige følger. Men betingelsen for en dialog bør være, at man til enhver konference om disse problemer møder op med et modspil til de muslimske ønsker. Dette modspil skal rumme en systematisk gennemgang af den muslimske verden, land for land, for holdninger til andre religioner og behandlingen af deres medlemmer, endvidere for straffe til frafaldne muslimer og umenneskelige straffe

for almindelige muslimers forseelser. Men alt skal fremlægges rent sagligt med undgåelse af provokationer. Man skal således tilstræbe at undgå direkte fornærmelse af profeten, altså undgå hån, spot og latterliggørelse af ham.

Så kan man spørge, om en sådan dialog ikke vil medføre en begrænsning af ytringsfriheden. Det kan man godt sige, men i forvejen har vi en lovfæstet begrænsning af den, og desuden er det ikke forbudt at holde sig på nogen afstand af grænsetilfældene. For tiden er holdningerne delt, idet nogen ønsker at demonstrere deres frihed til at provokere, medens andre er blevet mere tilbageholdende.

Som sønderjyde, der er kommet til verden i et dansk redaktørhjem under preussisk tvangsregimente, er jeg jo født til at forstå betydningen af pressefrihed og ytringsfrihed, men ytringsfrihed skal som nævnt bruges med omtanke. Til sammenligning kan tjene, at jeg i 1934 foretog to fremstød mod nazismen. Det ene var en antinazistisk pjeces med en målgruppe, der bestod af sønderjyske kriseramte landmænd, der var fristet af nazismen. Det andet var en kronik i *Aarhuus Stiftstidende* 13. juni 1934, hvor jeg ikke behøvede at tage hensyn, så der langede jeg respektløst ud efter de nazistiske heroer. Jeg henviste til Hitlers dogme, at folkefælle er kun den, der har tysk blod, og jeg satte det i relief ved at gøre opmærksom på, at ifølge de nazistiske raceforskere eksisterede der ikke tysk blod. Yderligere skosede jeg Hitler, fordi hverken han eller Goebbels kunne regnes til den nordiske førerrace. Hvis jeg også havde gjort det i pjecen, ville jeg have stødt målgruppen og følgelig forfejlet min opgave. Men begge formuleringer havde dækning i min holdning.

På samme måde mener jeg, at man modarbejder sit mål med en bekæmpelse af Islam i den militante udgave, hvis man fortsætter med at afbilde profeten. Man skal i stedet samle sig om at kritisere de forhold, som vi lægger vægt på at få ændret. Men det åbne spørgsmål er stadig: Kan en dialog give en rimelig sameksistens?

Internettet og TV kan i denne situation betyde både plus og minus. Måske kan befolkningen i de muslimske lande i det lange løb påvirkes af udsendelserne fra vesten. Men samtidig kan udsendelser fra de muslimske lande holde fast i udvandrerne og måske endda radikaliserer dem.

Ifølge *Politiken* 22. marts 2009 har Danmarks Statistik for

Cepos undersøgt, hvordan indvandrere fra muslimske lande og deres efterkommere anno 2007 befandt sig i Danmark. Resultatet var overraskende positivt. 75 pct. var tilfredse med samfundssituationen her i landet, medens det tilsvarende tal i Storbritannien var 51, i Tyskland 44 og i Frankrig kun 33 pct. Selv om der må tages forbehold, fordi spørgsmålene måske ikke har været stillet ens, er tendensen så klar, at der må ligge en sandhed bagved. Og 79 pct. af indvandrerne i Danmark erkendte, at forholdene her var bedre for dem end i oprindelseslandet. Derimod lover de lave tal i de nævnte europæiske lande ikke godt for fremtiden. Og selv i Danmark har vi Maria Mawla-truslen.

Men hvis vi og de ikke kan finde frem til holdbar sameksistens, hvad er så alternativerne?

Debattens vilkår

Da jeg engang i gymnasiet i skolebladet *Vidars Ekko* under pseudonym havde skrevet et forsvar for bevarelsen af de store bogstaver som første bogstav i navneord, bemærkede min dansk-lærer, at han gik ud fra, at det var mig, der var forfatteren. Det bekræftede jeg, men tilføjede at det også var mig, der havde skrevet det foregående angreb på de store bogstaver, som jeg nu havde imødegået! Det overraskede ham og måske skuffede det ham også, at her havde hans skarpsyn ikke slået til.

Det afgørende i episoden er, at en sag altid kan ses fra flere sider, og at argumenterne skal frem, for at man kan foretage en afvejning. Derfor er åben debat og ytringsfrihed en grundpille i ethvert samfund, der vil regne sig for demokratisk.

Ytringsfrihed er imidlertid ikke lig med ytringsret, endsige ytringspligt. Ytringsfrihed skal håndteres med omtanke, og for at undgå løbskkørsel er det nødvendigt med lovfæstede rammer, som det bl.a. kendes fra injurielovgivningen. Grænseløs ytringsfrihed er en illusion.

Det sidste eksempel på ytringsfrihed brugt uden omtanke er leveret af *Politiken* den 16. september 2009, da bladet for at komme rettens afgørelse i forkøbet optrykte hele Thomas Rathsacks bog *Jæger – i krig med eliten*. Forsvaret ønskede et fagedforbud imod at trykke bogen, fordi fjenden kunne lære for meget af den. Det er jo et spørgsmål, som kun eksperter kan afgøre, og domstole må så afveje eksperternes vidnesbyrd. Nu har *Politiken* tilranet sig afgørelsen og så at sige sat domstolen ud af spillet, altså gentaget Rigsadvokatens fatale fejlgreb. Chefredaktør Seidenfaden taler om grundlovsstridig forhåndscensur, men det er en misforståelse. At Forsvaret har reageret slapt og sendrægtigt på Rathsacks forespørgsel om tavshedsreglerne, er en sag for sig. Men alle ansatte har en vis tavshedspligt, som det kan være strafbart at overtræde, og det er jo det problem, domstolen og ikke pressen skal afgøre i den foreliggende sag.

Langt den overvejende del af den opinionsdannende debat foregår endnu i den trykte presse, men grænserne er med internettets udbredelse under hastig flytning, og særlige debatfora blomstrer op uden egentlig redaktionel overvågning. Der er et

klart eksempel fra Norge, der lige så lidt som Sverige har haft en kulturel og national værdidebat i medierne som den danske. Den norske regering har haft to lovforslag fremme, hvoraf det første skulle beskytte religioner imod nedsættende omtale, og det andet skulle åbne for tørklædet som en del af den norske politiuniform. Begge forslag måtte ifølge *Jyllands-Posten* 28. februar 2009 opgives efter en proteststorm på internettet. Også i Danmark blogges og kommenteres der på livet løs, og fra advokat-side er der advarende henvist til, at blogmediet opererer efter andre spilleregler end de andre medier, og lovgivningen er så uklar, at der er tale om en juridisk gråzone med hensyn til ansvarsplacering. Hvad internettet i det lange løb kommer til at betyde for den offentlige debat, er det vanskeligt at spå om i dag. Men at rammerne bliver drastisk ændret, er indiskutabelt.

Med de nye vilkår præsenteres vi også for nye unoder. Det burde være et grundelement i offentlig debat, at skribenten står frem med navn og adresse, så det er muligt at identificere den pågældende. Derfor er det en uskik, når f.eks. *Berlingske Tidende* på sine debatsider tillader, at »Søren« eller »Peter« står frem med et synspunkt. Ganske vist hefter den ansvarshavende redaktør overfor lovgivningen, men det bør ikke accepteres, at man dølger åsyn og navn, når man vil gøre et standpunkt gældende overfor offentligheden.

Tvunget af aviskrisen har bladene søgt nye veje. Nogle er gået over til tabloidformat i håb om at fange de unge. *Politiken* har opgivet at dyrke nyhedstelegrammerne og foretrækker grundigere artikler. Et blad som *JydskeVestkysten* med de mange lokaludgaver søger at hverve læserne som »borgerjournalister«, der skal give en tættere dækning af det lokale stof, lige som det systematisk dyrker succeshistorier og andet positivt stof. *Ekstra Bladet* og flere andre aviser søger også stærkere at mobilisere læserne til at gå ind i debatten. Og selv om de trykte mediers monopollignende stilling er under nedbrydning, er det dog fortsat her, den holdningspåvirkende og slagkraftige debat foregår. Det sker med såvel ledende artikler som reportager samt debatindlæg fra læserne for slet ikke at tale om de klummer og analyser, som i stadig større omfang er med til at præge dagens mediebillede. Men hvor aviserne tidligere til en vis grad kunne styre debatten, er der i dag slet ikke samme mulighed for at sløre eller lægge låg på debatten på udvalgte områder. Tidligere

kunne det lade sig gøre at undgå en debat om en maniodepressiv statsminister, der i perioder ikke var i stand til at bestride sin stilling. Det ville ikke være muligt i dag. På samme vis ville det nu være umuligt at lukke debatsiderne for væsentlige samfundsanliggender, som det skete, da hovedstadsaviserne og navnlig *Politiken* nægtede at se i øjnene, at indvandringen trak problemer med sig.

Det er farligt for demokratiet, når der blandt toneangivende medier opstår stiltiende forståelse om, hvilke emner man kan tillade at komme frem i den offentlige debat. Medier skal ikke påtage sig rollen som en slags domstol, når man har de rigtige domstole til at tage sig af grænsedragningen.

Det betyder naturligvis ikke, at en avis skal fratages retten til selvstændigt at prioritere reportager og debat, og det betyder heller ikke, at enhver under påberåbelse af ytringsfriheden kan kræve at få synspunkter trykt. Men en debatredaktion må være åben over for indlæg, der med argumenternes vægt peger på væsentlige problemer.

Debatredaktørerne bør også føle sig forpligtet til at respektere debattørernes rettigheder, så løbende debatter ikke sluttet af uden et synligt punktum. Ellers kan læserne vildledes til at tro, at en debattør ikke magter at svare for sig, hvor sandheden er, at redaktionen afskærer den pågældende fra yderligere kommentarer.

Det sker at debatten sprænger dagspressens rammer. Det skete da Sydslesvig kom på dagsordenen efter 1945 og da EU kom til diskussion. Og striden om Muhammedtegningerne har ligefrem udløst en række bøger.

Det skal fremhæves, at en række af de mediemæssige overgreb, jeg har været udsat for både som læzerskribent, som kronikør og som forfatter, og som omtales i denne bog, næppe ville kunne finde sted i dag. Dertil er debattens vilkår og debattørernes muligheder bl.a. på grund af internettet blevet så meget anderledes, at beskyttende kammerateri er blevet vanskeligere at gennemføre. Men der er stadig grund til at være på vagt, som det følgende lærestykke dokumenterer.

27. februar 2001 bragte *Politiken* en artikel, hvor jeg kritiserede *Encyklopædien* for at have styrket mytedannelsen om Besættelsen på to punkter. Det drejede sig dels om misinformation om for-

skellen mellem Danmarks og Norges forsvarsmuligheder den 9. april 1940, dels om interneringen af kommunisterne.

9. marts kom der en imødegåelse fra *Encyklopædiens* redaktion, der lagde op til en spændende meningsudveksling. Men nej. Mine forsøg på at få optaget en argumenteret imødegåelse blev afvist med det lakoniske svar: Max. 200 ord. I betragtning af at *Encyklopædien* havde fået plads til 808 ord, var afvisningen af mine svar, det andet kortere end det første forsøg, en afslutning af debatten, som ingen debatredaktør med respekt for sig selv ville finde på at realisere. Følgelig er mit gæt, at ordren til at kvæle debatten kom fra højeste sted.

Min minikommentar blev bragt den 25. marts 2001. Den var ikke placeret på de centrale debatsider, men havde dog fået en passende overskrift, nemlig »Skandaløs misinformation«. Den havde følgende ordlyd:

»Redaktionen har kun tilstået mig 200 ord til at svare de tre repræsentanter for *Encyklopædiens* historieredaktion, stud. mag. Sebro, cand. mag. Brandt og lektor, dr. phil. Aage Trommer, hvilket har frataget mig muligheden for en almindelig imødegåelse af deres angreb på mig. Jeg må nøjes med at frakende dem kompetence til at afvise min kritik af *Encyklopædiens* behandling af 9. april 1940. De første to henviser til den tredjes ekspertise, men det er ikke Trommer, derimod i al beskedenhed mig, der er 9. april-eksperten. *Politikens Danmarkshistorie* bind 14 p. 447 henviser som kilder til tre af mine bøger og to af mine afhandlinger om dette emne. Senere Danmarkshistorier, senest *Gyldendal-Politikens* bind 13 p. 354 henviser ligeledes til mig, ikke til Trommer, lige som forfatter-skabet har placeret mig i *Dansk Biografisk Leksikon*. *Encyklopædien* står her uden tilstrækkelig sagkundskab.

Vort andet diskussionspunkt er kommunisterne. Krav om forbud mod et almindeligt dansk parti ville have medført brud med tyskerne. Men DKP var en Moskva-anhænger, som i Hitler-Stalin-pagtens tid 1939-1941 blev koblet til den nazistiske agitationskortege. Dokumentation findes i min bog *Sådan er kommunisterne* p. 154-171. Herom tier Trommer, der skriver i *Encyklopædien*, som om DKP fulgte en lige linie over i det illegale arbejde. Det er en skandaløs misinformation.«

Livet i hjemmet

Mit otium, der nu har været 29 år, har været en herlig tid. Først og fremmest fik jeg en række dejlige år sammen med min kone, hvor vi igen fik god tid til hinanden. Jeg fortsatte naturligvis med at deltage i debatten og med at skrive bøger. Den foreliggende er den femte og sidste i rækken af otiumbøger. I *Tyskerkursen*, der udkom 1983 som den første af dem, skrev jeg denne tilegnelse: »Med tak for inspirerende kritik, hjælpsom støtte, trofast kammeratskab og godt humør gennem de mange år og alle omskiftelser er denne bog tilegnet min glade livsfælle Inger.«

Når jeg nu tilføjer ordene »kærlig omsorg«, kan jeg ikke sige bedre, hvad Inger har betydet for mig. Men allerede den næste bog, den sønderjyske vejhistorie, der udkom det følgende år, uddyber billedet, for hun tog de aktuelle fotografier, der skulle med, og hun sørgede for sidernes opbygning. Vi var enige om, at hver af de historiske veje skulle have sit eget opslag i bogen. Det kræver en afbalancering af billedstørrelse og tekstlængde, som vi fint kunne samarbejde om. Og samarbejde, det kunne vi hele vor tid. Vi skændtes ikke, men ordnede eventuelle uenigheder gennem smådrillerier. Faldt der en sjælden gang en skarp bemærkning, bøjede den anden altid af. Men vi havde den store fordel, at vore grundholdninger var ens, selv om hun var opvokset i en gammeldags såkaldt herskabelig lejlighed i København og jeg i Sønderjylland i et hus med have.

Vi begyndte jo vort samliv meget beskedent i to værelser i det sønderjyske kollektiv i Rådhusstræde i København. De var udstyret med et bridgebord, der også fungerede som spisebord, hvortil hørte fire tallerkensæt, og det eneste vi ofrede noget på, var to gode lænestole, der stadig er i brug hos et barnebarn, medens bridgebordet fortsat bruges her i huset til kortspil. Vi var dog enige om at ønske hus med have og fandt som nævnt frem til Poppelhuset i Hvidovre, der var en ren idyl. Huset var kakkelovnsfyret. Vi havde ikke indbo at fylde det med, men gik på auktioner for at købe det nødvendige. Vi kaldte det spøgende vort ottekroners hjem, for vi havde fået overraskende mange ting til den pris, blandt andet et Junghans vægur, der stadig fungerer upåklageligt. Vi købte dog også dyrere ting. Engang kom jeg

Idyllen i Poppelhuset afspejler sig i sandkassen, som Inger selv havde banket sammen, og som var til stor glæde for børnene og deres legekammerater.

hjem fra auktion med et gulvtæppe, jeg havde betalt med 40 kr. Da vi sendte det til farvning, fik vi den besked, at det var synd at farve det, eftersom det var et ægte tæppe.

Jo, vi var også enige om, at vi ville have en flok af børn. Hun havde to søskende, og det var for lidt. Jeg havde syv, og det var nok to for mange; vi havde indtryk af, at energien i mine forældres børneopdragelse var svundet ind, da de to sidste arriverede. En anden sag er, at jeg nu i mange år har haft fornøjelse af netop de to yngste søskende. Men dengang sluttede vore overvejelser med, at vi enedes om seks. Det blev nu kun til fem, og det kneb endda med den sidste, som hun var ved at tabe. Da hun blev indlagt, græd hun, så sygeplejersken trøstede hende med ordene. »Jamen kære fru Svensson dog, når De nu har fire i forvejen!« Plejersken vidste jo ikke bedre.

Vore fem børn er alle født i Poppelhuset. Så vidt jeg husker, skulle jordemoderen have én procent af den skattepligtige indtægt i honorar. Da huset efter den første fødsel var tømt for hjælpende ånder, og den lille begyndte at græde, fik jeg besked om at hente bogen *Vore børn*, hvor der var en planche, der viste blepålægningens stadier, og den holdt jeg frem, medens den nybag-

te mor fulgte planchens anvisninger. Hun blev hurtigt mere kyn- dig. Jeg også.

Skønt dyre barnevogne prægede kvarteret, nøjedes vi med at købe en brugt, og den var dyr nok. Men en dag kom en arbejder fra en nabovej og spurgte, om han ikke måtte købe hjulene fra den gamle barnevogn, der stod i haven, for han var ved at lave en sæbekassevogn til sin søn. Han blev lidt overrasket, da han hørte, at den på det tidspunkt rummede Karsten, vor søn. Han var nr. 3. Samtidig lå Anne, nr. 4, i en dukkevogn.

Anne var et julebarn, født den 19. december 1943, og da nr. 2 og nr. 3 var syge, var der fire sengeliggende, så den 5-årige Helle og jeg var alene om at klare problemerne. Helle pyntede jule- træet fornedet og lagde et stort arbejde i at anbringe gaverne langt inde under træet og bagefter med at tage dem frem igen og fordele dem mellem sengene. De største vanskeligheder var knyttet til Karsten på halvandet år. Han havde anskaffet sig en halsbetændelse, der på ingen tid bragte feberen op over 40 gra- der, og det sulfapreparat, som lægen havde ordineret, nægtede han kategorisk at tage.

Giv ham det i hans mad, foreslog Inger. Men han ville ikke spise noget som helst. – Prøv med solbærsyltetøj, kom det fra den erfarne moder. Sandelig, det gled ned. Men så var jeg gen- nemskuet. Den næste skefuld, nej tak! I stedet et vældigt vræl. – Jeg er ellers ikke hård, men her tvang nøden mig. Jeg udnyttede vrælet, og ubarmhertigt stak jeg skeen ned i det vidåbne gab. På samme måde med den næste gang, og den næste igen, så han fik den medicin han skulle have. Vi opnåede en vis færdighed i dette samarbejde mellem vræl og medicinforsyning. Men det blev hen ad midnat, inden alle havde fået noget at spise. Jeg har altid haft stor respekt for de huslige gøremål, men den aften mere end nogen sinde. Jeg glemmer aldrig den jul.

Inger og jeg var begge meget økonomiske, så hun fik alle pen- gene, når jeg havde taget mine lommepenge fra, og vi enedes om de beløb, der de første mange år gik til afbetaling på min studie- gæld og senere til opsparing og investering. Vi havde to luk- susområder: Bolig og bøger.

Da vi skulle flytte til Haderslev, søgte vi efter parcelhus til salg, fordi jeg var bange for de løbske omkostninger, hvis vi byg- gede selv. Men hvor vi så søgte, undrede vi os over, så tæt par- celhusene lå på hinanden. De havde alle kun udsigt til naboens

vinduer. Vi var forvænt fra Hvidovre, hvor grunden havde veje til de to sider og nabo-baghave til de andre to. Eneste minus var hjørnegrundens arbejde med at kaste sne, som der dengang kom meget af. Overvejelserne endte med, at vi byggede selv, og vi var heldige med grunden. H. P. Hanssensvej var udstykket med små grunde til kædehusbyggeri. Men da det kneb med at få kædehusene solgt, blev grundene frigivet til almindeligt byggeri, skønt de dertil egentlig var for små. Da vi fik lov til at købe to grunde, var vi dog meget tilfredse. Inger udsøgte omhyggeligt de to nabogrunde blandt de frie muligheder, hvor de lå højest.

Vi var også heldige med de gunstige lånemuligheder, som var indført til fremme af byggeriet, da vi skulle bygge. Til gengæld var reglerne ikke fleksible. Skønt vi var en familie på syv medlemmer, kunne vi ikke få mere plads end enken, der byggede ved siden af. Til gengæld fik vi hver bevilget et arbejdsværelse. Mit ønske blev først afvist med bemærkning om, at det måtte jeg vel have på bladet. Som om en redaktør kun arbejder, når han er på bladet. Ingers arbejdsværelse blev bevilget, da hendes skattepapirer viste, at hun havde haft indtægt. Og med to arbejdsværelser fulgte ekstra loftsplads, der godt kunne bruges til børnesenge og for resten senere kunne gøres beboelig. Og selvfølgelig steg byggeomkostningerne, hovedsagelig dog på grund af prisstigninger som følge af Koreakrigen. En udestue byggede vi til, men først da jeg var gået på pension, for vi ville sikre os, at pensionsindtægterne rakte.

Husets størrelse inspirerede forleden en hjemmehjælper til en bemærkning om, at jeg måtte have en fed tjenestemandspension. Men jeg har aldrig været tjenestemand. Arbejdet i Danmarks Radio gav mig som pension et beløb på fast 82.000 kr. årlig, og det ligger langt fra den fede. Men vi var stadig sparsommelige. Vi sparede på tøjjudgifter, gik aldrig på restaurant og rejste kun hvert tredje år på ferie. Vi har sparet op, og vi har købt private livrenter, blandt andet én der kun skulle træde i kraft, hvis jeg blev 82 år, for at dække tomrummet efter indekskontrakterne, som ville falde bort på det tidspunkt. Det var en virkelig god investering, efterhånden endda bedre end jeg havde drømt om. Og så har jeg haft held med nogle aktieinvesteringer. Den gode alderdom har vi selv finansieret, og der er vist ingen, der vil kalde mit livs lønniveau for fyrsteligt.

Inger var hjemmegående ægtefælle, og det nød børnene godt

På H.P. Hanssensvej 9 i Haderslev fik vi en dejlig lukket have. Om sommeren brugte vi den som udestue.

af. De fik en fri opdragelse, og vi pressede dem ikke, hverken til bedre karakterer eller til at tage eksamen. De tre piger tog studentereksamen, de to drenge var skoletrætte og ville ud af skolen med realeksamen, og ingen valgte universitetsvejen. Drengene og den ældste pige blev journalister; Helle Bjørn var i mange år et kendt mærke i *Jyllands-Posten*, Karsten sluttede sin journalistiske karriere i stillingen som *Berlingske Tidendes* politiske redaktør med ansvar for lederkollegiet, en post der placerede ham i Kraks Blå Bog som tredje generation i slægten, og Henrik, der absolut ville blive i Sønderjylland, er redaktør af *Haderslev Ugeavis*. Alle vore børn var velskrivende, men Gunver foretrak at blive socialrådgiver, og Anne blev programmør og uddannede sig senere til Mensendiecklærer.

I min egen søskendeflok blev halvdelen skribenter, og så går tanken tilbage til min svenske farfar, der ikke kunne skrive mere end sit eget navn, men alligevel blev stamfar til en slægt af skribenter. Der var mange analfabeter i Sverige på den tid.

Min farfar mistede sin mor, da han var halvandet år, og da stedmoderen ikke brød sig om ham, blev han i en alder af 6-7 år overladt til en skrædder, der lærte ham faget og ikke stort andet.

Han udvandrede til USA, fik hjemme og vandrede fra Hamborg med arbejde undervejs som andre håndværkere, men blev hængende i Løjt, hvor han 1879 blev gift. 1883 rejste han på ny til Amerika og ville have familien med, men hans kone sagde nej. Hun kendte for mange udvandrere med hjemlængsel og ville blive i sin sønderjyske hjemstavn. Han vendte tilbage året efter, men faldt aldrig til ro og skiftede fortsat mellem bopæl i den gamle og den nye verden, endda med en variant fra USA til Canada som jeg har skildret det i artiklen i *Sønderjyske Årbøger* 1989 om min far. Titlen er *Fra røgterdreng til redaktør*.

Jeg var anderledes bofast end min farfar, som jeg aldrig lærte at kende, da han døde før jeg blev født. Jeg holdt mig til Sønderjylland, og heldigvis ville min kone gerne med til Haderslev, selv om hendes familie nok betragtede landsdelen som noget meget fjært. Vi havde nu også fået indrettet os hyggeligt. Om vinteren havde vi ild i pejsen. Om sommeren nød vi vore måltider ude i den aflukkede have, så ofte vejret tillod det. Faktisk brugte vi haven som udestue. Men senere fik vi terrassen erstattet af en rigtig udestue, så vi også indendørs kunne nyde et dejligt solskinsvejr, når temperaturen udenfor ikke indbød til at sidde stille. Vi havde virkelig et muntert hjemmeliv. Vi spiste i køkkenet, der var indrettet som spisekøkken. Vi lyttede gerne til radioen, og kom der gammeldags dansemusik, indlagde vi en pause i spisningen, når maden tillod det, og dansede kædedans med børnene gennem stuerne. Liv var endnu vigtigere end at holde bordskik.

Men hverken børnene eller jeg kunne udfylde Ingers tilværelse. I den københavnske periode skrev hun artikler til *Børn* og gav gode råd som »Den kloge kone« i *Nationaltidende*, hun skrev artikler og kronikker om husmoderproblemer, og hun var med til at organisere en køkkenmesse. Men især efter at hun var kommet til Haderslev, blomstrede hendes foretagsomhed. Da vi fik bygget hus, tegnede hun selv sit køkken. Hun arrangerede en udstilling »Kvinde og Hjem«, hvortil hørte en specialafdeling med »Mit kæreste øje«. Og så blev hun formand for »Red Barnet« i byen, og det gav hurtigt resultater. Hun var nemlig varmhjertet og altid parat til at hjælpe, hvor det trængtes. Hun fik oprettet et fritidshjem »Ryeshave«, fik rejst et større byggeri »Rosengården« med byens første vuggestue og en børnehave også for handicappede, ligeledes den første af den art, og et fritidshjem, lige som

Med kniberi kan hele familien få plads i familiesofaen i 2001. Aldersfølgen er overholdt. Baggrunden er en stor rude, der spejler stuen.

hun fik indrettet endnu et fritidshjem i lejede lokaler. Disse aktiviteter honorerede den socialdemokratiske borgmester med byens optimistpokal med den indgraverede indskrift »Optimistpokal 1968 tildelt fru Inger Bjørn Svensson for initiativ, dygtighed og sund optimisme«. Ved siden af alt dette fandt hun tid til at være et aktivt medlem af Lottekorpsset.

Men også udenfor byen fik man øje på Ingers færdigheder. Formanden for Historisk Samfund for Sønderjylland, landsarkivar Peter Kristian Iversen fik hende til at indtræde i redaktionen af *Sønderjysk Månedsskrift*, hvor hun hurtigt blev hovedredaktør og senere eneredaktør. Den virksomhed spændte over årgangene 1963 til 1986 og indbragte hende megen anerkendelse, blandt andet H.V. Clausens og Johan Ottosens legat til danskhedens fremme i Sønderjylland, senere også udnævnelsen til æresmedlem af Historisk Samfund.

Grænseforeningens årbog i 1974 havde titlen *Dansk kvindelver-*

dag i Sydslesvig, og det blev angivet, at manuskript og fotos skyldtes redaktør, cand. mag. Inger Bjørn Svensson, hvilket var korrekt, bortset fra, at hun var cand. polit. og ikke mag. Hun havde været rundt og interviewet en række kvinder i Sydslesvig om deres hverdag som danske i et tysk miljø, og når man læser de levende skildringer, må man egentlig undre sig over, at hun ikke blev journalist med de evner, og at det kun blev et fritidsjob. Men alle vil forstå betydningen af at have en så kyndig skribent i huset. Jeg sendte sjældent et manuskript af sted uden hendes kritiske gennemsyn.

Da maleriet af Peter Marcussen, manden bag oprettelsen i 1933 af DUG, Det unge Grænseværn, var blevet afsløret i det nationale portrætgalleri på Folkehjem i Aabenraa, kom rejsesekretær i Grænseforeningen Peter Rudbeck og Inger tilfældigvis til at sidde ved siden af hinanden ved et møde i Flensborg. Det viste sig, at begge havde overvejet udgivelsen af en bog om DUG. Rektor Fanø, der sad i nærheden, var enig i tanken, og de tre aftalte et indledende møde hos Inger 21. august 1974. De aftalte, at Fanø skulle skrive den grundlæggende historiske del, »Inger Bjørn Svensson fik ansvaret for indsamlingen af bidrag til erindringsmosaikken, for billederne og de kursiverede billedtekster samt bogens opsætning«, og Rudbeck skrev om valgstatistik m.m. De tre kom også til at stå som udgivere med tak til Det unge Grænseværns bestyrelse for den økonomiske basis. Bogen, der udkom 1983, havde været længe undervejs, men resultatet blev derefter. Det blev en anelig bog på 328 sider i smukt udstyr, der høstede megen anerkendelse. Hvis nogen gætter på, at jeg har medvirket til de lange kursiverede billedtekster, gætter de ikke forkert.

Vi skrev og redigerede bøger, og vi købte bøger. Jeg har altid købt bøger, også da jeg ikke havde råd. Antikvarboghandlerne lå jo på rad og række i studiekvarteret. Men da vi fik råd, var vor kæreste luksus bogkøb, hvor hun anskaffede de litterære og jeg de faglige bøger, begge med stor forståelse for den andens behov. Det skete da også, at behovene faldt sammen. Engang var vi i Aabenraa faldet for det ualmindelig smukke tobindsværk *Vore gamle tropekolonier*, og straks vi kom hjem, ringede jeg og bestilte det for at kunne give hende det. Da hun fik det, viste det sig, at hun også havde ringet for at købe det som en gave til mig, men havde blot fået at vide, at det var blevet solgt!

Vort guldbryllup fejrede vi i 1986 med en stor fest på Harmonien i Haderslev, og dengang kunne vi endnu danse lancier. Guldbruden bar som altid ved vore runde bryllupsdage sin brudekjole, der dog i dagens anledning havde fået påmalet nogle gyldne dekorationer.

Vi købte stadig i antikvarier og på bogudsalg, men gjorde os også den fornøjelse at forbinde Københavnsrejser med besøg på bogauktioner. Det skete, at bilen blev så tungtlastet, at vi ikke kunne have det hele med i én omgang. Vi har også været udsat for, at andre købere på auktionen bagefter kom hen til os og ønskede at erhverve noget af det, vi havde købt. De troede, at vi var antikvarboghandlere.

Naturligvis købte vi også nye bøger. Det er man nødt til, hvis man vil følge med på bestemte områder, og opslagsværker kan man heller ikke undvære. For eksempel et dejligt værk som *Encyklopædien*. Jeg tegnede dog først abonnement på det, da jeg havde sikret mig, at de gamle danske stednavne i Sydslesvig blev respekteret, for jeg var blevet irriteret på et leksikon, der f.eks. på opslaget Slien kun havde henvisningen: Se Schlei. Men leksika byder åbenbart på så mangeartede og store opgaver, at de altid rummer rigeligt stof til kritik. Bare for at tage et personligt udgangspunkt er det jo lidt ejendommeligt at læse, at regionalradioen blev oprettet i 1973, når man selv har været ansat der siden 1960. Og *Encyklopædien* har et opslag på min far, men af omtalen forstår man ikke, hvorfor han er medtaget. Hans indsats som redaktør af det danske blad i Sønderborg i den tyske tid er således ikke nævnt, hvorimod man f. eks. for Ingeborg Refslund Thomsen har registreret, at hun var redaktør af *Hejmdals* søndagsblad i fire år.

Bogreoler fra gulv til loft har været den hyggelige ramme om familielivet, i alt har reolerne 307 hyldemeter fyldt med bøger, og børnene har arvet behovet for læsestof. Som om vi ikke havde børn nok, var Inger naturligvis med på, at vi fra første færd skulle have et sydslesvigsk feriebar. Det blev en pige, Christa Neubauer, som vi stadig har fast og hyggelig kontakt med. Engang kom der af uransagelige årsager et brev til *Dannevirkes* redaktion fra en tysk familie i Hamborg, der ønskede at få en pige på ferieophold i Danmark. Eftersom det ikke er rart at skrive afslag på et sådant ønske, tog vi hende med i flokken det år.

Da skilsmisser holdt deres indtog i næste generation, måtte vi indkassere en mild bebrejdelse: »Det er jo, fordi vi hjemmefra var vant til at se, at ægteskab er noget nemt og problemfrit, at vi blev skuffede over at opleve det anderledes.« Og så flyttede en datter hjem igen, fik arbejde og uddannelse, medens bedstemor med

fornøjelse tog sig af de to børnebørn. Ja, en tid boede vi endda tre familier under samme tag, og Inger tog det hele med godt humør.

Overfor andre kunne Inger godt være strid. Det gjaldt ikke mindst børneinstitutionerne, hvor hun f.eks. pressede personalet til at sende børnene ud i det frie. Nogle af lederne var begejstrede for hende, andre angreb hende gennem BUPL og i Danmarks Radio. Engang sad vi i sofaen og morede os over, at vi to fredssommelige mennesker af en del af offentligheden blev opfattet som nærmest uudholdeligt stridbare.

Inger var slagfærdig og munter. Aage Hjelm-Hansen interviewede os i 1944 til *Berlingske Tidende* for at få belyst nogle ægteskabsproblemer for unge par. Slutreplikkerne lød sådan:

– Får De altid det sidste ord?

Hun: Ja, det gør jeg.

Han: Det er fordi jeg bliver først træt. Det er nemmere at lade sin kone få det sidste ord, når hun så gerne vil.

Hun: Det er slet ikke derfor. Det er, fordi jeg er den morsomste.

Og det havde hun jo ret i. Vi havde i det hele taget et glæderigt, ja festligt ægteskab. Og Inger skabte hygge om sig. 18. juni 1949 blev hun i et interview til *B.T.* af Hjalmar Havelund spurgt, hvordan hun helst ville have, at hendes børn huskede deres hjem. Hun svarede: »Som et sted, hvor de var glade og trygge, og hvor der var rart at være. Hygge har ikke noget med penge at gøre. Der er de fire B'er: Bøger, billeder, blomster og børn, det er hygge, så er alt andet underordnet.« Men hun nøjedes ikke med B'er, for hjemmet var også præget af fisk og fugle, hund og kat, en chinchilla og sågar ørkenrotter, men hendes ønske om at værne alt levende kunne dog undertiden gå for vidt. Fangne mus blev sat ud i det frie i passende afstand, men Inger blev dog mistænksom og mærkede et par med rød neglelak, og da de vendte tilbage til vort hyggehus, blev afstanden forøget. Meget typisk fik et væltet kirsebærtræ lov til at blokere haven så længe der kom blomst og frugt på det. Jeg nænnede jo ikke at bedrøve hende, så det blev først fjernet efter hendes bisættelse.

Vi var forlovet i 17 måneder og gift i 67 år. Da vi kom op i årene, tog vi hver dag som en fælles gave, og der gik næppe en

dag, hvor vi ikke gav udtryk for, at vi glædede os over, at vi havde hinanden og havde det så godt både helbredsmæssigt og materielt, skønt vi efter den udmarvende ledighedsperiode økonomisk måtte begynde forfra, da jeg var ved at runde de 50. Men en dag var det slut. Inger havde i modsætning til mig haft et jernhelbred, og jeg havde altid været overbevist om, at hun ville overleve mig. Men en blodprop sørgede for, at jeg blev den efterladte. Tabet var stort, men sorgen blev efterhånden fortrængt af de mange gode minder, så jeg tænkte tilbage på vort fælles liv med glæde og fornøjelse som på en udenlandsrejse, der er forbi, men som man husker for alle de oplevelser, man har fået.

Nu hjalp det utroligt, at to af mine døtre, Helle bosat i Århus og Anne i Esbjerg, besluttede at samarbejde om at udfylde tomrummet for mig. De første fire måneder sørgede de for, at jeg ikke nogen dag var alene, og derefter har de nu i seks år dækket fire til fem og ikke sjældent seks af ugens dage, og iøvrigt klarer jeg mig med hjemmehjælp en gang midt på dagen. Jeg er fuldkommen afhængig af rollatoren, kan kun stå ganske kortvarigt og aldrig uden at have noget at støtte mig til, så jeg kan ikke længere selv hente de bøger, aviser og dokumenter frem, som jeg skal bruge. Følgelig kunne denne bog ikke være blevet skrevet uden hjælpen fra Helle og Anne. Men de har altså også reddet hverdagen for mig.

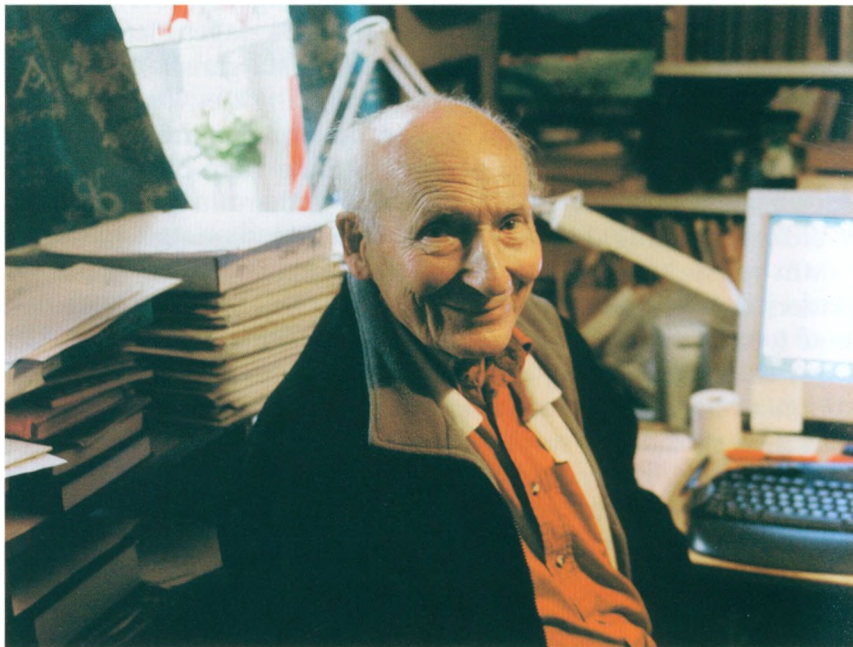
Min yngste søn Henrik, det eneste af mine børn der er bosat i Haderslev, er også det eneste, der endnu er i arbejde og det tilmed i en til tider ret krævende stilling. Alligevel er han altid parat til en udrykning med sin store hjælpsomhed. Desuden kommer han flittigt i weekenden og motionerer mig, iøvrigt på skift med sin voksne søn Bjørn, som på forskellig vis har sørget for at aktivere mig i min alderdom. Og ofte kommer familien med mad til weekendens middage.

Med resten af børneflokkens plejer jeg at have fast og værdifuld telefonkontakt. Men kort efter at jeg havde skrevet disse linier, blev jeg ramt af endnu et tab. Flokkens næstældste, Gunver, døde dagen efter sin 68-års fødselsdag af et hjertestop. Det er imod naturens orden, at en far skal være med til at begrave et af sine børn. For 13 år siden blev hun opereret for brystkræft, gik hvert år til kontrol og blev efter 10 år erklæret for rask. Men samme år mærkede hun en fortykkelse i bughulen. Den udviklede sig, og desværre fik hun ved den første kemobehandling en

for stor dosis af et giftigt stof, der delvis ødelagde hendes nyrefunktion, så hun senere var afskåret fra den optimale behandling, og til sidst var der ikke flere tilbud. Gunver havde taget det hele tappert, og jeg trøster mig med, at hjertestoppet forskånede hende for et plagsomt sygeleje. Men hun levede sundt og var så vital og livslysten, at det føles mærkeligt og meningsløst, at hun ikke er der mere. Ved computeren har jeg stående et fotografi af hele børneflokken. Nu er der et hul i rækken.

I de næste generationer har jeg otte børnebørn og foreløbig seks oldebørn, og to gange om året er der familiestævne med alle familierne.

Jeg er af natur et lykkeligt menneske, og trods tab og modgang har jeg haft et lykkeligt liv.

Aktstykker

A. Min far, A. Svensson 1880-1963

Der står en bronzebuste af min far på det nationale museum på Sønderborg Slot for at markere hans kamp for danskheden under det tyske herredømme; der hænger et maleri af ham i Flensborghus til minde om hans kamp for at få II. zone med i genforeningen med Danmark i 1920, og endelig hænger der også et maleri af ham i det nationale portrætgalleri i Aabenraa som anerkendelse af hans samlede indsats i den nationale kamp. Til bogen om dette galleri har jeg efter opfordring skrevet biografien om Far. Skønt den er præget af galleribogens stramme regler for længden, hører den hjemme i mine erindringer:

Redaktør af Dybbøl-Posten 1907-14

Redaktør af Danskeren/Haderslev Stiftstidende 1919-29

Politisk redaktør ved Jydske Tidende 1929-45

Folketingsmand 1932-45

Formand for Dansk Samråd 1939-44 og 1945-47

Min far, Adolph Bernhard Svensson, kom til verden i et småkårs-hjem i Løjt 19. november 1880. Efter læreår i landbruget og på højskolerne aftjente A. Svensson, som han kaldte sig, sin preussiske værnepligt i Königsberg 1901-1903, hvorefter Jens Jessen antog ham som elev på *Flensborg Avis*. Det var en elevtid, der kom til at præge Svensson for hele livet.

25 år gammel fik Svensson tilbudt forpagtningen af *Dybbøl-Posten* fra nytår 1907. Sønderborg var da præget af en stærkt svækket danskhed, men han fik brudt den dansk-tyske forbrødring og tilsidesættelsen af det danske sprog. Oplaget blev mere end fordoblet i løbet af to år. Svensson fik sat gang i foreningsarbejdet, valgkampene blev ført med energi, og resultaterne blev derefter. Arbejdet blev kronet med opførelsen af det danske forsamlingshus Sønderborghus, der blev indviet i maj 1914. Den indsats, der her blev øvet, er i *Sønderborg Bys Historie* skildret under overskriften »A. Svenssons bedrift«.

Dybbøl-Posten fik også betydning udadtil. Da H.P. Hanssen

efter Jens Jessens død 1906 blev valgt til den tyske rigsdag, vogtede Jessen-fløjen på enhver svækkelse af genforeningskravet og protestlinien, og Svensson gik straks til angreb, da HPH for at opnå politisk velvilje hos den tyske regering imod traditionen stemte ja til undertrykkelse af et folk i Tysk-Afrika. Svensson kritiserede også den danske regering for at gå for vidt i bestræbelserne på at takkes Tyskland, hvilket HPH benyttede til et voldsomt angreb på Svensson, der blev hængt ud som ansvarsløs og ubesindig, og med udgangspunkt i en tilknyttet udvisningssag blev der rejst en storm imod den 26-årige redaktør, som ville have slået de fleste omkuld. Men til trods herfor blev Svensson valgt ind i Vælgerforeningens tilsynsråd. Senere blev det dokumenteret, at Svensson havde endnu mere ret, end han og HPH kunne vide.

Svensson måtte gøre Verdenskrigen med, så det tyske militær tog hen ved syv af de bedste ungdomsår. Han nåede ikke hjem til det afgørende møde om afstemningsplanerne på Folketingshuset 17. november 1918. Ernst Christiansen, *Flensborg Avis*, heller ikke. Hvis de to havde været med, var det næppe lykkedes HPH så let at skille Flensborg ud fra det nordslesvigske afstemningsområde, som byen med dansk flertal tilhørte fra valget i 1867, da man stemte i tillid til genforeningsløftet i Pragfredens § 5. Nu blev arbejdet for at få byen med til Danmark, hvor Svensson var blandt de ledende, gjort forgæves.

Da krigen var slut, stod Svensson uden arbejde. De sønderjyske aviser havde ikke plads til ham, og derfor oprettede han 1919 et nyt blad i Haderslev, *Danskeren*, senere *Haderslev Stiftstidende*, der i 1929 blev slået sammen med *Kolding Avis* til *Jydske Tidende*, hvor han blev politisk redaktør.

Efter de glade genforeningsår viste det sig, at den af krigen udpinte landsdel med en ungdom, der ikke havde lært andet end at føre krig, havde vanskeligt ved at klare overgangen fra et beskyttet tysk marked til det frie verdensmarked. Svensson, der frygtede de nationale følger, arbejdede for en sanering af den sønderjyske økonomi og søgte at hindre krisebevægelserne i at blive tyskdominerede.

Afspændingspolitikken overfor hjemmetyskerne lykkedes kun i ringe omfang. Som et modtræk mod det hjemmetyske håb om at få to mandater ved folketingsvalget i 1939 og dermed understrege kravet om en grænseflytning, blev Dansk Samråd oprettet

som samarbejdsorgan og nationalpolitisk talerør for landsdelen. Svensson blev valgt til formand.

Under den tyske besættelse var Svensson tilhænger af samarbejdspolitikken bl.a. for at undgå en tysk genindlemmelse af Sønderjylland og pligt til tysk krigstjeneste, men samtidig skrev han i fejderne med *Nordschleswigsche Zeitung* nogle af de skarpeste artikler i dansk presse mod tyskerne, – så skarpe, at det tyske gesandtskab i november 1940 fik dem bremset. Nogle af dem er optrykt i Svenssons artikelsamlinger fra krigsårene.

Efter Befrielsen gjorde Svensson sig upopulær i vide kredse, dels ved at gå ind for en forsonlig behandling af hjemmetyskerne, dels ved at støtte Christmas Møllers politik med den faste grænse, da det nu ikke var Flensborg men hele Sydslesvig, der stod på dagsordenen. Han var medlem af Statens udvalg til støtte for dansk kultur i Sydslesvig 1932-56.

Under det tyske herredømme fik Svensson fængselsdomme og bøder samt en internering i august 1914, og i besættelsestiden fulgte endnu en internering i august 1943. Tysk påskønnelse kom først efter Befrielsen. Danmark viste sin anerkendelse med en kommandørorden.

I sit otium gennemførte Svensson et betydningsfuldt forfatter-skab med tre bind erindringer foruden et trebindsværk om Jens Jessen. Han var konservativ folketingsmand 1932-45, fra 1939 medlem af Udenrigspolitisk Nævn. Det var nationale og kultur-konservative emner, der optog ham, hvilket prægede de konser-vative højskolekurser, han fik gennemført 1926, og som han selv ledede til 1936. På alle områder fik han livet igennem en uvur-derlig støtte fra sin hustru.

Svensson er ofte placeret som blind beundrer af Jens Jessen og arg modstander af HPH, men virkeligheden var mere nuanceret. Han var vokset op med HPH.s blad *Hejmdal* i hjemmet og glemte aldrig, at han som 13-14-årig knøs af en velynder var taget med ind på redaktionen, hvor HPH tog en smukt indbundet bog, Sigurd Müllers danske litteraturhistorie, ud af reolen og gav ham den, den første bog han fik til eje. Og som elev hos Jessen veg Svensson ikke tilbage for at sige sin chef nogle sandheder, når han følte sig gået for nær, og han skjulte ikke, at han var rede til at søge stilling på *Hejmdal*.

HPH.s holdning var klar. Han søgte i 1907 at forhindre Svensson i at få *Dybbøl-Posten*, og da denne på grund af krigstjeneste

måtte opgive bladet et år før aftalt, anbefalede HPH ejerne at afvente krigens afslutning, men nævnte alligevel straks Andreas Grau som en naturlig afløser til den tid. Det kan undre, at HPH ikke viste den indkaldte Svensson større hensyn, eftersom HPH altid havde peget på tysk soldatertjeneste som en national pligt for at kunne bevare retten til dansk arbejde i Sønderjylland. Også i afstemningstiden røbede HPH en personlig uvilje, idet han modsatte sig Peter Graus ønske om at få Svensson med i delegationen til Versailleskonferencen. Afslaget lød: »Fri os for Svensson! Han er os for ubekvem!« Det har Troels Fink refereret i *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920*, bind I p. 186.

Men skønt ofte modstander af HPH.s politik var Svensson aldrig blind for H.P. Hanssens storhed. Efter det strålende danske årsmøde i Haderslev juni 1914, hvor HPH havde sønderjyderne bag sig som aldrig før og aldrig siden, fastholdt Svensson indtrykket af Hanssens tale: »Hvert ord fængede. Den stejle trods, den stolte bevidsthed om egen styrke, den ætsende satire og den vækkende ild, der skiftevis prægede den stort anlagte tale, alt fandt tonende sangbund, alt blev lynsnart forstået. Her sad et folk, løftet af sin førers tale, ud over hverdagen, ind i et af de store øjeblikke med »fortid og fremtid i hob for dit syn«. Her stod en mand båret af sit folk frem til det største, frem til at være tolk for dets tanker og længsler, dets livsmod og livsvilje. Her fandt, tit hvasse uvenner i gæringsår og brydningstider, det ene danske sind det andet, kampviede til samme sag og lykkeviede til samme sejr.«

Dette vidnesbyrd om sønderjysk fællesskab i kampen for danskheden tjener begge til hæder.

Efterskrift. En udførlig vurdering af Far, der ikke er begrænset af familierelationen, har Vilhelm la Cour givet i »Grænsevagten« 1963 p. 291-297.

B. Jørgen Hæstrups ros

Efter udgivelsen af Derfor gik det sådan den 9. april modtog jeg følgende brev fra Jørgen Hæstrup, drivkraften bag historieskrivningen om Besættelsestiden:

Sønderby Klint d. 6/7 1965

Kære redaktør Bjørn Svensson!

Jeg fik i gaar tilsendt Deres værk »Derfor gik det sådan« og har siden lagt alt andet til side for at læse. Jeg er nu færdig og maa omgaaende til maskinen for at takke Dem, ikke blot for et fortrinligt og dybt fængslende værk, men lige saa meget og maaske endnu mere for Deres mangeaarige kamp mod myte-hydra'en, der vel hermed maa have faaet det sidste hoved kappet af. Det maa være uendelig tilfredsstillende for Dem selv at vide, at valpladsen omsider blev Deres, og at de blanke vaaben viste sig de grumsede midler overlegen. For os andre, der har fulgt den løbende fægning, er det en stor tilfredsstillelse og glæde at konstatere udfaldet. Jeg kan ikke tilbageholde min respekt og beundring for Deres indsats, og jeg kan samtidig ikke undlade at sige Dem, at jeg altid har ment og stadig mener, at det var urimeligt, at De skulle føre denne lange kamp uden virkelig støtte fra den historiske forsknings lejr. Netop i denne situation burde vore universiteter have taget affære for aar tilbage og dermed bevist deres eksistensberettigelse i dagens løbende debat, og det var vemodigt, at dette ikke skete. Men gudskelov var De der saa til at tage skrubbet – og oprigtig tak for det!

Jeg maa indrømme, at de eksisterende mangeaarige planer om en dansk behandling af problemkomplekset omkring den 9. april nu forekommer mig at være stort set overflødiggjorte.

For min private forskning, der jo pr. definition sætter ind den 10. april, er Deres grundlæggende værk, som det nu foreligger, af afgørende betydning, og for den samlede fremtidige behandling af besættelsesaarene vil Deres fremstilling blive en bærende støt-tepille. Den har allerede været det i mange aar. Jeg har ikke tal paa, hvor mange gange jeg har kunnet støtte mig til Dem i sne-sevis af foredrag m.m., hvor jeg igen og igen har mødt halvfordøjede, men ofte oprigtige vildførelser. Ogsaa tak for den umaa-delige hjælp.

Og først og sidst: Til lykke!

I dyb respekt Deres hengivne Jørgen Hæstrup

C. Syv svar på Carl Madsens spørgsmål

Da jeg i 1971 stemplede DKP for i anlæg og struktur at være et landsforræderparti, stillede den kommunistiske advokat Carl Madsen mig i et brev syv spørgsmål i den tydelige hensigt, at besvarelsenerne skulle give ham mulighed for at trække mig i retten. Men jeg gav ham svarene offentligt. De findes i Jyllands-Posten 30. januar 1972. Og derefter meddelte han, at han ville ikke nedlade sig til at diskutere på det niveau. Men Carl Madsen hævnede sig ved i sin næste bog »Flygtning 1933« imod bedre vidende at hænge mig ud som gammel Hitlerbeundrer. Og her følger så artiklen med de syv spørgsmål og svar:

Det kapitel i Danmarkshistorien, der omfattes af 1930'erne og Besættelsestiden 1940-45, bliver stadig endevendt og udnyttet i politisk øjemed af kommunisterne. H.E. Sørensens bog om den tragiske Viggo Lausten-sag, »Døden i kastellet«, er et nyt vidnesbyrd derom, stærkt understreget af det kendte partimedlem, landsretssagfører Carl Madsen, der har skrevet forord til bogen. Han fremhæver i forordet, at slutninger fra det, der var, til det, der er, påtvinger sig: »Nutiden er den forlængede datid. Derfor er den historiske sandhed farlig«. Men den er da ikke mindst farlig for kommunisterne. Da jeg anmeldte bogen i *Sønderjysk Månedsskrift* (decemberhæftet 1971, p. 496-497), gav jeg partiet nogle skarpe ord med på vejen og noterede, at kommunisterne ikke er de rette til at kritisere. Min begrundelse fik Carl Madsen til at stille syv spørgsmål. Han fik syv svar:

Spm. 1) Hvad er grundlaget for at karakterisere Danmarks kommunistiske Parti som et »landsforræderparti«?

Carl Madsen har forenklet min formulering. Jeg skrev, at det kommunistiske parti »var i anlæg og struktur et landsforræderparti«, og følgelig »måtte kommunisterne altid behandles som potentielle landsforrædere«. Carl Madsen har også glemt halvdel af navnet, der indtil 1943 officielt var, »Danmarks kommunistiske Parti, sektion af Kommunistisk Internationale«. Den danske afdeling eller sektion blev som alle andre kommunistpartier dirigeret af EKKI, Kominterns eksekutivkomité i Moskva, og EKKIs direktiver omfattede en forbløffende indblanding i det politiske liv i Danmark, hvilket til overflod fremgår af den

instruks, dateret Moskva den 17. dec. 1929, der af den danske partikongres den 26.-27. juli 1930 blev anerkendt som partiets grundlag.

Spm. 2) Hvad er grundlaget for Deres påstand om, at vi frasagde os enhver solidaritet med det danske fædreland?

Carl Madsen har kun fået det halve af spørgsmålet med. Jeg skrev om partiet, at det bekendte sig til det sovjetiske fædreland og klart frasagde sig enhver solidaritet med »det danske fædreland«. Men hvis den halve tavshed betyder, at han accepterer den første halvdel af min påstand, har han i grunden selv leveret en god del af beviset for den anden halvdel, thi ingen kan tjene to fædrelande uden at måtte træffe et valg, hvis de kolliderer. »Sovjetunionen er proletariatets sande fædreland«, hedder det i Kominterns program af 1928. »Vi kan ikke«, sagde den kommunistiske folketingsmand Arne Munch-Petersen under finanslovdebatten den 18. maj 1933, »gå ind i de partiers rækker, som i øjeblikket ser det som en national opgave at bekæmpe Hitler. . . vi ved, at den kamp, den danske arbejderklasse skal føre, skal føres mod det danske borgerskab, det er imod dette, at den danske arbejderklasse skal rette sit hovedstød«. Og den 13. oktober samme år hånede den daværende kommunistleder Socialdemokratiet, fordi det førte en »fædrelandsk« politik med »Dyb-bøl som standplads, Dannebrog som kendemærke, fædrelandets forsvar som løsenet« og han understregede: »Vi hører til dem, som ikke har nogle fædrelandske kartofler at skulle have hyppet, som ikke er tilhængere af det kapitalistiske fædreland«.

Spm. 3) Hvor og hvornår har det kommunistiske parti proklameret, at det i tilfælde af krig ville se det som opgave at rette kanonerne mod danskere?

Bla. den 24. oktober 1934 i folketinget, da Arne Munch-Petersen proklamerede: »Som et socialistisk parti kan vi aldrig være med til forsvaret af et kapitalistisk såkaldt fædreland, men står fast på den parole, som den kommunistiske internationale har udgivet om at vende våbnene den rigtige vej... Det danske proletariats opgave under en imperialistisk krig bliver at bekæmpe den danske kapitalisme. Hvis ikke før, må det danske proletariat under en imperialistisk krig omstyrte den danske kapitalisme ved at vende våbnene den rigtige vej, mod vore udbyttere herhjemme«. I 1936 gentog Aksel Larsen (*Kommunistisk Tidsskrift*, side 70): »Altså, det er vort mål så snart som muligt at forvandle

den imperialistiske krig til en borgerkrig mod landets egen kapitalistklasse«.

Spm. 4) Hvad er det konkrete grundlag for at betegne os som potentielle landsforrædere?

Når man frivilligt har meldt sig til et parti, hvis hovedsæde findes i Moskva, og når man frivilligt har forpligtet sig til at sætte Sovjetunionen øverst som det sande fædreland, må man finde sig i at blive betragtet som potentiel landsforræder i forhold til det danske fædreland.

Spm. 5) Hvor, hvornår og hvorledes har det kommunistiske parti bekræftet deres (landsforræderiske) holdning efter den nazistisk-kommunistiske venskabspagt?

Den kommunistiske holdning, der advarede om potentielt landsforræderi, var jo uændret også efter indgåelsen af den nazistisk-kommunistiske pagt, og de kommunistiske krumspring for at forsvare det sande fædreland i øst var simpelt hen uhyggelige. Lad nogle enkelte eksempler illustrere. Den 22. august 1939, da *Arbejderbladet* endnu kun havde nyheden om pagten fra Berlin, blev det til en beskeden notits på syv linjer, gengivet »med det naturlige forbehold, der må reserveres enhver meddelelse fra Berlin«. Den indestængte jubel slap først løs, da bladet næste dag havde fået besked fra Moskva, med seks-spaltet overskrift: »Ikke-angrebspagten er et slag mod de fascistiske krigsbrandstiftere«!

Den 23. august 1939 stemplede *Arbejderbladet* det som »simpelt hen forbryderisk gement, når dertil egnede blade fabler om, at nu skulle Sovjetunionen have aftalt med Hitler-Tyskland, at de to stater skal dele Polen«. Den 18. september ny seks-spaltet overskrift: »Sovjetunionen vil sikre freden for det polske folk« – det var overskriften over de russiske troppers indmarch i Polen. Den 30. september (årsdagen for München) igen seks-spaltet overskrift: »Sovjetunionens fredsaktion« – denne gang var det alvor med Polens deling, den tanke, der forekom bladet så forbryderisk gemen blot fem uger før.

De danske kommunisters Moskva-følgagtighed gik så vidt, at de ikke blot henrykkedes af Sovjets aggressioner, men endog undskyldte den nazistiske partners aggressioner ved at læsse hele skylden over på vestmagterne, se f.eks. *Arbejderbladet* den 12. og 30. september, 3., 10., 13. og 17. oktober, 1., 5., 12., 29. og 30. november og 15. december 1939. Eller Aksel Larsens stort

opslåede artikel i *Arbejderbladet* den 25. februar 1940: »Krigen er den engelske kapitalismes krig for bibeholdelse af verdensherredømmet for at slå sin hidtil værste kapitalistiske konkurrent i Europa ned... Krigen mod Tyskland med det formål at påtvinge dette land et nyt og værre Versailles, at knuse det som stat, at gøre det til den engelske imperialismes økonomiske og militære vasal.«

Spm. 6) Hvad er grundlaget for at betegne en ikke-angrebspagt mellem stater som en nazistisk-kommunistisk venskabspagt. Og hvorfor er ikke-angrebspagten af 23. august 1939 af anden beskaffenhed end den dansk-tyske?

a) Den tysk-russiske ikke-angrebspagt af 23. august 1939 blev efter den fuldbyrdede deling af Polen suppleret med en venskabspagt den 28. september 1939.

b) Der er den forskel på Sovjets og Danmarks pagt med Tyskland, at den dansk-tyske ikke indeholdt hemmelige aftaler om deling af andre lande, hvorimod Sovjet med Tyskland havde aftalt en deling af Polen og frie hænder for russerne i Finland, Estland, Letland og Litauen. Russiske tropper marcherede ind i dem alle under livligt bifald fra de danske kommunister, for hvem en Sovjetaggression betød, at »Sovjetunionen sin konsekvente fredspolitik tro fjerner krigens årsager i dette område« (*Arbejderbladet* 13. oktober 1939).

Spm. 7) Hvor, hvornår og hvorledes har det kommunistiske parti bekræftet sin holdning som landsforræderparti efter Besættelsen af 9. april?

Selv om de ikke efter det tyske overfald den 9. april 1940 fulgte Molotovs eksempel og gratulerede Hitler, fik den 9. april dog heller ikke de danske kommunister til at ændre den af mig beskrevne holdning over for det øvrige danske samfund og de krigsførende lande: »Vi tror ikke på fraserne om samarbejde og solidaritet mellem de arbejdende og udbytende lag, selv i nødens stund.« (11. april 1940). »Vi ønsker ikke Danmark »befriet« af den engelske imperialisme« (21. januar 1941). »Vi kommunister ønsker ikke, selv under de forhåndenværende forhold, vort land befriet ved hjælp af engelske bomber og engelske bajonetter« (8. marts 1941). Og danske, der mente anderledes, blev flittigt stemplet som »engelske krigsagenter« o.l.

Det illegale arbejde, som DKP fra Kominterns start i 1920 (optagelsesbetingelsernes punkt 3) var forpligtet til at organisere,

havde det sigte at opløse det danske demokrati, om nødvendigt gennem borgerkrig og revolution til gavn for proletariatets sande fædreland, Sovjetunionen. Det var langt fra alle danske kommunister, der kunne holde linjen, navnlig ikke efter den 9. april, men den store strømkæntring i deres politik fandt først sted den 22. juni 1941, da det var Ruslands tur til at blive overfaldet af Hitler. Nu endelig var det Hitlers skyld.

Kommer Carl Madsen i tanke om flere spørgsmål besvares de gerne.

P. S.

Skønt Carl Madsens syv spørgsmål må have haft en anden hensigt end at fremkalde syv svar, der gjorde ham tavs, har han vitterligt reageret på mine svar i brevvekslingen med en højtidelig meddelelse om, at han fandt ingen anledning til yderligere meningsudveksling. Han ville ikke »nedlade sig« til en diskussion på det plan. Når det gælder den kommunistiske fortid, er Carl Madsen altså bange for den historiske sandhed. Det er nyttigt at huske.

D. Brev til generaldirektøren

Generaldirektør Laurits Bindsløv
Danmarks Radio
København

Fremsendt ad
kommandovejen.
21. nov. 1976

Kære Laurits Bindsløv

Det kan være fristende at være positiv i tiltrædelsesinterviews, men når man som De afslører en betydelig afstand mellem teori og praksis, er det for fristende for en som mig at udnytte det. Jeg har ellers opgivet troen på, at man kan trænge igennem med nogen form for kritik, især efter at modsætningsforholdet mellem Radiorådet og driften [driftsledelsen] har afskåret os fra at kunne anvende den sidste appellmulighed, så vi faktisk helt er prisgivet driften. Jeg siger prisgivet, for når driften har så travlt med at forsvare medarbejdere overfor Radiorådet, hjælper det lidet på regnskabet, når driftens behandling af medarbejderne er værre og farligere. Den er det, fordi medarbejderne mangler et ordentligt modspil overfor driften, hvor driften leverer det overfor Radiorådet.

Jeg sender denne henvendelse ad kommandovejen, fordi den ikke alene berører Dem personlig, men DRs ledelse i det hele taget, herunder ikke mindst programdirektørembedet, lige som provinsledelsen ifølge sagens natur er med i billedet.

I Deres tiltrædelsesinterview til »DRaaben« siger De, at »hvis man ikke når så langt, at der er bred forståelse for en beslutningsgrundlag, har man hævdet sin ledelsespolitik dårligt.« Jamen må jeg sige lige ud, at Deres beslutninger vedrørende Aabenraa overhovedet ikke bliver forstået i Aabenraa. Ind imellem føler vi, at de er blottet for saglig hensyntagen, at de fuldstændig negligerer de interesser, vi skal varetage, og at vore indsigelser går lige i arkivet uden at blive læst eller forstået, og at det hele blot er et spørgsmål om magt. Hvis De derfor mener noget alvorligt med Deres ønsker om bred forståelse for Deres beslutningers grundlag, så burde De, når De har truffet en beslutning, som De ikke er sikker på vil blive forstået, tage ud til den pågældende afdeling til en lille krydsild. Det kan nås endnu at tage til Aabenraa.

Om klagers behandling og konsekvensen deraf:

Den 1. april d.a. blev jeg telefonisk fra Århus anmodet om en udtalelse (til generaldirektøren) vedrørende en privat omtale af red. Matlok, senere bragt frem for offentligheden på red. Matloks foranledning. Jeg gik ud fra, at generaldirektørens interesse skyldtes avisomtalen. Men den 10. april kunne jeg læse i *Der Nordschleswiger*, at generaldirektøren havde reageret skriftligt på en (vist kun telefonisk) klage fra redaktør Matloks sagfører. Den er jeg på intet tidspunkt blevet gjort bekendt med. Jeg har altså skullet svare på en klage, hvis eksistens og formulering jeg ikke var gjort bekendt med. Jeg blev heller ikke gjort bekendt med generaldirektørens svar. Det blev afgivet den 2. april og så vidt jeg husker sendt til både programdirektør og provinschef. Men skønt den omhandlede mig – tilmed en privat udtalelse af mig – var der ingen, der fandt det passende at orientere mig.

Denne manglende orientering fik uheldige følger. Derved kom *Der Nordschleswigers* offentliggørelse den 10. april til at overraske en lørdag, hvor jeg var alene om en radioudsendelse. Hvis jeg ikke omtalte *Der Nordschleswigers* gengivelse af generaldirektørens brev, ville vi – med den konsekvente kritik *Der Nordschleswiger* gør os til genstand for – opleve, at jeg ville blive kritiseret for at fortie en nyhed, der var ubehagelig for mig selv. Altså måtte jeg tage den med. Men da den var forkert, var jeg nødt til at supplere med enkelte oplysninger, der imidlertid var offentlig tilgængelige. Der forelå altså hverken en privat kommentar eller anden form for privaterier. Det var en tvangssituation, som DRs manglende orientering var skyld i. Havde Radio Syd fået rettidig orientering, kunne vi i fred og ro have drøftet sagens behandling, og så var den blevet behandlet af en anden end mig. Det var jo Provinschefens hovedanke, at jeg selv havde læst den pågældende nyhed i radio Syd. Men det er en simpel konsekvens af de arbejdsvilkår, DR byder os, dels at der så ofte kun er en enkelt mand på vagt, dels at man ikke finder det umagen værd at orientere os på forsvarlig måde.

To ting er karakteristiske for denne situation. Da jeg læser om generaldirektørens brev i *Der Nordschleswiger* anmoder jeg mandag den 12. april Århus om at få en kopi pr. teletype, og først da fik jeg den.

For det andet klager redaktør Matlok (efter at han af mig har fået tilbudt at komme til orde i Radio Syd med sin kommentar til den historie) til Århus over udsendelsen den 10. april. Den 14.

april modtager jeg (telefonisk) besked fra Århus om, at redaktør Matlok (telefonisk) har beklaget sig. Jeg anmoder pr. teletype om, at Matlok »henvises til at indsende en skriftlig klage, som jeg får lejlighed til at tage stilling til. Det er ikke rimeligt, at man afviger fra den normale fremgangsmåde og tvinger mig til at afgive kommentarer på grundlag af telefonsamtaler, som jeg ikke engang får refereret.«

Min anmodning blev negligeret, og De resolverede, at den radiodiskussion, der efter Matloks ønske var aftalt mellem ham og mig (under en ordstyrer, som jeg foreslog kunne blive indsat ovenfra) blev aflyst og erstattet af en tale af red. Matlok.

Dispositionen blev bl.a. begrundet med, at jeg ikke måtte komme til mikrofonen i private anliggender (skønt det drejede sig om at forsvare danske interesser og stationen med distriktslederen overfor beskyldninger om misbrug), og med, at red. Matlok ikke havde krav på en diskussion. Den sidste begrundelse forstår jeg overhovedet ikke. Når red. Matlok har fået løfte om en diskussion af folk, der er delegeret af DR til at træffe sådanne aftaler, så har red. Matlok selvfølgelig krav på at få en diskussion. DR underminerer tilliden både til sig selv og til sine repræsentanter, når den lader hånt om sådanne forpligtelser. Det er ret og slet løftebrud fra DRs side.

I denne monolog begrænsede red. Matlok sig ikke til at kommentere udsendelsen den 10. april. Tværtimod angreb han mig for helt andre ting, såsom et indlæg i *Der Nordschleswiger* og et brev til ham. Han gjorde det så groft, at han sagde om mig, at jeg (udenfor Radio Syd altså) havde talt usandhed og talt lodret usandhed!

Reaktionen lod ikke vente på sig. At Radio Syd blev overladt til en tysker, som oven i købet havde ansvaret for skærpsen af debatten i grænselandet ved at lancere påstanden om »den danske mur af løgne og fortællinger« og som havde udvidet karakteristikken til også at gælde Radio Syds distriktsleder, vakte megen opsigt og følte uværdigt af mange. Generaldirektøren og Provinschefen fik noget af stemningen at mærke ved det påfølgende møde i Amtsprogramrådet, hvor hændelsen blev skarpt angrebet af repræsentanter for Venstre, Konservative, Kristeligt Folkeparti og Socialdemokratiet.

Imidlertid blev udsendelsen jo fulgt af Provinschefen, og ansvaret for forløbet må derfor placeres direkte hos ham. Han

greb også ind, idet han lod oplæse en erklæring i tilslutning til red. Matloks tale. I denne erklæring tog han imidlertid ikke afstand fra, at Matlok havde angrebet mig for ting, der lå udenfor radioen og udenfor udsendelsen af 10. april. Han tog heller ikke forbehold overfor de voldsomme udfald om lodrette løgne o.s.v., som det i DR er uhørt, at nogen får lov at fremføre overfor andre, der ikke blot ikke er til stede, men som direkte er blevet afskåret fra at forsvare sig. Nej. Provinschefen benyttede sin placering til at oplyse, at orienteringen af mig vedrørende generaldirektørens svar af 2. april til red. Matlok var blevet forsinkeret, til dels på grund af poststrejken!? For det første kender jeg intet til at DR overhovedet havde taget skridt til at informere mig, før jeg selv stillede krav derom. For det andet kan poststrejken ikke hindre mig i at få orientering lige så tidligt som red. Matlok, og han havde den i hvert fald allersenest den 8. april.

Men særlig pinligt berørte det mig, at Provinschefen tog ordet i denne udsendelse, når han gjorde det på et så sekundært område, for derved kom det til lige som at fremhæve, at Matloks fremstilling kunne korrigeres på underordnede punkter, men hans hovedangreb stod uantastet. Løgn og lodret løgn, det kunne Matlok beskyldte distriktslederen for, uden at Provinschefen interesserede sig for andet end at skubbe skylden for den manglende information over på postvæsenet, så langt det kunne gøres overfor uinformerede lyttere. Jeg opfattede det sådan, at Provinschefen tiltog sig som sin ret, hvad De havde nægtet mig som min ret.

En anden sag var, at redaktør Matlok var meget ophidset over, at Provinschefen havde taget ordet, thi da Provinschefen havde aflyst diskussionen imod Matloks skarpe protest, havde Provinschefen netop beroliget ham med, at han skulle have mikrofonen for sig selv. Da Provinschefen alligevel tog ordet, betragtede Matlok det derfor som endnu et løftebrud. Offentligt betegnede han det som en svinestreg.

Skønt man i DRs ledelse ellers har travlt med at tage medarbejdere i forsvar, synes man hverken at have forstået, hvad DR skylder grænselandet eller de distriktsledere, der dagligt klarer de fremskudte poster. Man kunne let have knækket halsen på en distriktsleder ved en sådan desavouering. Ja, Provinschefens understregning af, at jeg nu skulle desavoueres med et brag, kunne give fornemmelsen af, at et sådant resultat ikke ville have været ukært. At min position var sådan, at DRs disposition kom

til at ramme DR i stedet for mig, kan jeg kun være glad for, selv om jeg beklager, at DR på denne måde svækker sig selv i grænselandet.

Gennem 16 år har jeg uden klage fra tysk side ledet den syd- og sønderjyske regionalradio. Som nationalpolitisk fagmedarbejder – gennem mange år den eneste i Aabenraa – måtte jeg som andre fagmedarbejdere også indlade mig på interviews og rapporter, hvor jeg måtte sørge for at få også andre synspunkter frem end mine egne, men også disse. Da DR ansatte mig, vidste man, at jeg var nationalt engageret, og jeg må naturligvis hævde samme ret til at deltage i et dansk arbejde som andre DR-medarbejdere har til at deltage i kommunalpolitik og landspolitisk arbejde. Alligevel har der aldrig været klager fra tysk side. Tværtimod.

F.eks. kritiserede jeg i 1969 i regionalradioen en landsudsendelse om sprængningen af Knivsbjerg [der fandt sted efter Befrielsen og altså ikke som en krigshandling]; for denne behandling af sagen fik jeg tak af rådsformanden, medens produceren af landsudsendelsen fik en påtale. Da Manfred Spliedt i en bog 1975 angreb det tyske mindretal, uden at de kunne finde et passende svar, kritiserede jeg bogen og dens angreb i Radio Syd; bagefter trykte *Der Nordschleswiger* hele min anmeldelse, og jeg har for både denne og andre udsendelser modtaget varm tak fra tysk side. Man har altså fra tysk side intet imod, at jeg som fagmedarbejder giver mine vurderinger, der naturligvis fremtræder som personlige vurderinger. Først i det øjeblik, redaktør Matlok var personligt impliceret i en sag, rejste han en klage af principiel karakter overfor DR, der reagerede omgående og drastisk, men efter min mening vilkårligt, for man kan ikke det ene år rose en indsats fra min side for så det næste år at hævde, at det er noget principielt forkasteligt.

I praksis bliver det let sådan, at hvad der kommer tyskerne tilpas, får lov til at passere, men hvad de kritiserer, bliver omgående påtalt.

I øvrigt er der delte meninger blandt tyskerne. Ved generationskiftet er der kommet nogle aggressive folk i spidsen, som truer med at slå det brobygningsarbejde i stykker, der nu har været i gang i en række år. Mange er ikke enige med dem, men tier. Jeg har dog i 1976 haft den glæde fra Kiel – fra en tysk historikerkreds i Kiel ved dr. Jessen-Klingenberg – at modtage en per-

sonlig anerkendelse for min indsats i de senere års grænsepolitiske og -historiske debat: »Det er frygteligt, at hjemmetyskerne så lidt er i stand til at vurdere deres egen historie kritisk. De har hidtil haft de bedste argumenter, også tidligere, og De overbeviser os.... Jeg vil især gerne takke Dem, fordi De har bragt frisk luft i stuerne.«

Jeg føler, at jeg er med i et brobygningsarbejde, der inddrager de værdifulde kræfter på tysk side. Men på dansk side er man når som helst parat til at springe for en klage pr. telefon fra red. Matlok. Red. Matlok følger Radio Syd så kritisk, at det nærmest går i retning af forfølgelse (som det blev udtrykt og påtalt i en ledende artikel af *Jydske Tidende*). Det tyske generalsekretariat samler stof mod os. Jes Schmidt angriber mig i Folketinget (og får lejlighed til at uddybe det i to udsendelser i Radio Syd), og i CDemokraternes blad forkynder han frejdigt, at nu er Radio Syd i centrum af centrumdemokraternes interesse for DR.

Men hvad vil der ske, hvis der kommer nye klager til DR i Århus og København. Der vil ske det, at vi ingen tillid kan have til, at de vil blive behandlet sagligt, sagkyndigt, seriøst og med tilnærmelsesvis den hensyntagen til medarbejderne, som DRs ledelse viser på andre områder. Sådan føler jeg det. I Kiel nyder jeg tillid, og jeg kan i givet fald støtte mig til Kiel. Men hvad med Århus og København?

I Århus reagerer man sådan, at jeg blev truet skarpt, da jeg meddelte, at jeg nu agtede at søge støtte gennem Journalistforbundet, og i København blev sagen afgjort, uden at man spurgte mig, hvad jeg havde at indvende imod de argumenter, der blev fremført. Ja, den dag i dag ved jeg ikke, hvad der egentlig afgjorde sagen.

I PU-mødet 5. okt. 1976 (ref. p. 2081) advarede Ole Espersen imod at give medarbejderne irettesættelser udadtil, idet han fremhævede, at konsekvensen måtte blive en anden procedure til beskyttelse af medarbejderne. Jeg formoder, at han vil vurdere hensigten at desavouere en medarbejder med et brag på tilsvarende vis.

Citat fra Deres udtalelser til DRaaben: »Et godt arbejdsklima skabes under en gensidig følelse af forpligtelse til at få det hele til at fungere.« Hvor har gensidigheden været for Deres vedkommende?

Mere citat: »Sigtet i en personalepolitik er ikke kun at skabe ydre gode arbejdsvilkår, men også at skabe tryghed.«

Hvorledes det står til med trygheden i Aabenraa, kan De se af vedlagte redaktionsmødereferat fra 29. okt. 1976, se Bilag C.

Et sidste citat: »Jeg vil modarbejde enhver vækst af selvrensning.« Men hvordan tror De, at usaglig selvrensning kan undgås, når medarbejderne er forberedt på usaglig kritik og på usaglig – eller skal vi sige på sagligt ikke forsvarlig behandling af denne kritik. Vi har jo også været udsat for, at Provinschefen har ringet til en free lancer og pålagt denne, at intet måtte udsendes vedrørende denne sag og dens udløbere uden først at være forelagt free lanceren til vurdering og sorteret med henblik på forebyggelse for Provinschefen.

Nej, Laurits Bindsløv. Det står ikke for godt til i DR med hensyn til de problemer, De behandler så optimistisk i Deres tiltrædelsesinterview.

Da DRs ledelse må påse, at kommandovejen fungerer, og at rekursordningen [klageordningen] praktiseres på en sådan måde, at man får en virkelig efterprøvelse, der kan bøde på kommandovejens mangler, er det min vurdering, at den har svigtet her. Hvis man ikke kan finde andre veje til at sikre en mere rimelig behandling af problemerne i distrikterne, skal jeg henstille, at de søges løst i forbindelse med strukturdrøftelserne.

Venlig hilsen
Bjørn Svensson

E. Min tale ved 75 års studenter- jubilæet 2004

Haderslev har som bekendt en Thrigesvej og en Lembckesvej, men det er nok mindre kendt, at de to vejnavne har tilknytning til Haderslev Katedralskole. De er opkaldt efter Søren Thrige og Edvard Lembcke, henholdsvis rektor og konrektor ved skolen, da den – efter at have været tysk latinskole i århundreder – i 1850 blev omdannet til en dansk institution. Min gamle rektor brugte om skolen gerne vendingen »Lembckes og Thriges gamle skole«, men det sigtede nok også til den hæderværdige bygning nede i Gåskærgade, som de fik indviet i 1854. Det er i år 150 år siden, et skolejubilæum, der siger meget om, hvad denne landsdel har oplevet.

Vi har historien tæt på. Jeg er student fra 1929. Hvis en 75-års jubilar havde været med til studenterfesten i 1929, ville det betyde, at han havde taget sin studentereksamen netop i 1854, og han ville være født før 1838, – året, da avisen *Dannevirke* blev grundlagt her i Haderslev som det første stærke tegn på, at danskheden i Sønderjylland var ved at vågne nationalt og gik til protest imod, at dette danske hertugdømme i et dansk monarki blev styret fra den danske hovedstad, som om det var et tysk land med tysk modersmål.

Efter den første slesvigske krig 1848-50 søgte det danske styre at bøde på fortidens synder, men så forceret, at det delvis virkede modsat. Efter nederlaget i den anden slesvigske krig 1864 kom Sønderjylland under et efterhånden hårdt tysk fremmedherredømme, og det danske lærerkorps på denne skole måtte straks fortrække til København, hvor de privat oprettede »Haderslev læreres skole«.

Fremmedherredømmet betød, at børnene kom i tysk skole. Vi fik ingen dansk undervisning. Vore fædre blev tyske soldater, og i krig måtte de slås for Tyskland, selv om de hellere ville have været på den modsatte side. Danskheden blev forfulgt, – journalister med fængsel, – møder og sange med forbud, – frimenighedskirker med lukninger og sagesløse danske statsborgere med udvisninger, hvis man derigennem kunne ramme andre, der havde statsborgerskabet i orden. Vi blev befriet af Genforeningen

i 1920, hvorefter også denne skole blev dansk igen, hvad mine søskende og jeg kom til at nyde godt af.

Kun 20 år fik vi i fred, inden Danmark trods ikke-angrebspagten blev besat af Tyskland, der dog med rette følte sig foruroliget af de allieredes forsøg på at trække Norge ind i krigen. Besættelsestiden er stadig så aktuel, at I ikke kan undgå at læse om den. Jeg skal derfor nøjes med at sige, at Genforeningsåret 1920 og Befrielsen i 1945 er to højdepunkter, som jeg har oplevet, – jubeldage, som man næppe kan fatte, hvis man ikke selv har været med. Men jeg ønsker dog ikke flere højdepunkter af den slags.

Vi har ikke længere grund til at frygte Tyskland. Vi er sammen med tyskerne både i Nato og EU og kan dyrke et hyggeligt nabo-skab. Men det sønderjyske sammenhold, der bar gennem de tunge tider, er ved at smuldre. Den nye struktur vil ophæve Sønderjyllands Amt som administrativ enhed, og de nordlige kommuner spejder over den gamle Kongeågrænse for at finde nye partnere. Man kan sige, men ikke uden vemod, at det er Genforeningen, der er ved at blive fuldbyrdet.

Danmark forandrer sig også, og den globale udvikling rummer perspektiver, som vi gamle har svært ved at vænne os til, men som bliver hverdag for jer, der er unge. Alligevel går I glip af værdier, hvis I tager livets bekvemmeligheder som en selvfølge og ikke agter de hindringer, som generationerne før jer har måttet overvinde.

For mig, der havde været henvist til tysk skolegang, var det en stor ting, at jeg kunne få en dansk studentereksamen. For jer har det været en selvfølge, at I fik den mulighed. Men glem ikke, at I har fået den på en sønderjysk skole, der har sin egen omtumlede historie.

Og dermed ønsker jeg jer hjerteligt til lykke med den danske studentehue.

Anerkendelser

Som denne bog afslører, har jeg mødt så mange modstandere, at man måske deraf vil kunne slutte, at jeg også overvejende har mødt modstand. For at afværge denne misforståelse vil jeg tillade mig at aftrykke en række anerkendelser.

Ridderkorset.

I forbindelse med min 70års fødselsdag og min fratræden ved Danmarks Radio blev jeg udnævnt til Ridder af Dannebrog. Det skete dels efter indstilling af Danmarks Radio, dels fra personaleside, idet Sigfred Jespersen fik mobiliseret amtsborgmester Erik Jessen. Denne baggrund glædede mig.

Da jeg var i audiens for at takke for korset, sagde dronning Margrethe, at min far nok ville have glædet sig. Hun har formodentlig haft et vist kendskab til, at Far havde temmelig meget at gøre med hendes mor, dronning Ingrid i det sønderjyske velgørehedsarbejde, eller også er hun blevet mindet derom. Jeg svarede: »Ja. Og det ville også have fornøjet ham, at jeg står her i hans gamle kjolesæt.« Og så lo vi.

Bordflag.

Som tak for det første tiår med Radio Syd fik jeg et bordflag med granitfod, hvor der på den ene side var indsat et Dybbølmærke i guld og på den modsatte side en plade med denne indskrift: Bjørn Svensson * Tak for 1960-1970 * Grænseforeningen for Kolding og omegn.

Luksusferie.

Vibedehusfonden (oprettet af familien Friis Jespersen) havde i Bjerringbro nogle Siamhuse, hvoraf et var reserveret til ferie og rekreation for forfattere. En ikke navngiven forfatter havde indstillet mig til et sådant ophold, og i sommeren 1968 nød vi da tilværelsen og hvilen i dejlige omgivelser. Det gav luksusfønelser, at maden blev tilberedt, vistnok af skovfogedens kone.

Æres-rumlepotte.

1979 tildelte det sønderjyske satiriske årsskrift *æ Rummelpot'* mig

en krukke med indskriften »1979 Æres-rumlepotte Bjørn Svensson«. Prisen går hvert år til en person, der har været med til at gøre det bedre, sjovere og mere interessant at bo i Sønderjylland. Rumlepotten er en lerkrukke med en svineblære eller lignende spændt over. Når man så stikker en pind igennem og gnider på den, frembringes der en rumlende lyd. I Sønderjylland er børn ved nytårstid gået rundt med rumlepotter og har sunget rumlepotvisen med bøn om en æblekage eller to. Jeg har selv gjort det som dreng.

Til danskhedens fremme.

1980 fik jeg tildelt H.V. Clausens og Johan Ottosens legat til danskhedens fremme i Sønderjylland.

For trofasthed mod hjemstavn.

Ligeledes i 1980 fik jeg under et besøg på det sydslesvigske kunstcenter Mikkjelberg af Dinne og Henry Buhl overrakt en grønlandsk Tupilak (Dubilak), der var håndskåret af Tikalatsiak Silassen. Det var en » tak for megen dygtig journalistik og for trofasthed mod vor hjemstavn«. Den skulle ifølge grønlandsk tradition hjælpe mig med at holde slemme modstandere på afstand.

Sprogforeningens pressepris.

1983 fik jeg tildelt Sprogforeningens pressepris. Den blev overrakt af foreningens formand, overbibliotekar Jørgen Mågård, der betonedede, at jeg ikke havde fået den for mine artikler eller bøger, men som han udtrykte det: »først og fremmest for dit manddomsværk, din indsats som leder af Radio Syd, som du har gjort til det tavse flertals radio og til en sønderjysk kulturinstitution«. – Talen findes i *Flensborg Avis* 27. maj 1983.

Biografier.

Biografi af mig kan foruden i *Kraks Blå Bog* findes i *Dansk biografisk Leksikon* (bind 14, trykt 1983), hvor jeg er biograferet af historikeren, den tidligere undervisningsminister Helge Larsen.

TV-udsendelse.

I Frode Munksgaards TV-udsendelse »En dansk stridsmand« 14. august 1986 erklærede Professor Troels Fink:

Bjørn Svenssons bedste bog omhandler 9. april. Den viser megen skarpsindighed, megen klarhed, og der kommer hans fantastiske evne til dokumentation til sin ret. Jeg synes, at hans styrke er den enestående beherskelse af et vidt, bredt stof, hvor han kan huske, at der står sådan og sådan det og det sted, og så kan han slå det op og finde frem til det. Det er jo misundelsesværdigt, som han har overblik over kilder og stof.

Som regionalleder gjorde Bjørn Svensson en fremragende indsats med sit indgående kendskab til landsdelen og regionen, og så var han large i sin måde at behandle stoffet på. Han var åben, og alle kunne komme til orde. Der var ingen snæverhed af nogen art. Altså, som gammel Aabenraa-mand kan jeg ikke beklage mig.

Hanne Risgaard (tidligere medarbejder ved Radio Syd) vurderede:

Man betragtede ham som en krakiler, tror jeg nok man roligt kan sige, og det er så en anden af mine anker overfor ham selv om den er hentet fra den mere humoristiske afdeling, at jeg har brugt uforholdsmæssig meget tid på at fortælle folk, at Bjørn Svensson er et sødt og et rart og et dejligt menneske -, fordi jeg har sådan en teori om, at han lider af personlighedsspaltning, og hvis han sætter sig ved skrivemaskinen, så er det karakteren vender. Virkelighedens Bjørn Svensson er et dejligt og varmt menneske, som jeg holder utrolig meget af.

Holger Danske-prisen.

1987 fik jeg tildelt Holger Danske-Prisen af Selskabet til værn for dansk folkestyre. Det var den forening, som SF i 1986 havde udråbt til med et rygstød af udenlandske mørkemænd at styre mig og de andre, der havde kritiseret Gert Petersen. Dengang kendte jeg det ikke, men nu fandt det, at jeg havde fortjent dets hæderspris.

Hædersgave fra Fabrikant Chas. Otzens fond.

I 1987 blev jeg glædelig overrasket over at modtage en hædersgave for min indsats i Sønderjylland fra en fond, som jeg ikke kendte eksistensen af.

Kosanprisen.

Ligeledes i 1987 modtog jeg som nr. 5 i rækken Kosanprisen, der var indstiftet af direktør Knud Tholstrup til styrkelse af ytringsfriheden. Det var et beløb på 50.000 kr. ledsaget af en sølvmedalje, hvori var indgraveret mit navn og prisens motto, som var: Tale er sølv, tavshed er underkastelse.

Kildekritik.

Anno 2008 udkom på Aarhus Universitetsforlag et digert værk *Kildekritisk tekstsamling* på 570 sider. Det er tredje udgave og indeholder 12 øvelsesopgaver, hvoraf de syv er nye. Hovedparten er eksamensopgaver, der anvendes i undervisningen. I to af de nye er der henvist til mit forfatterskab. Det drejer sig dels om Casinomødet 1848, der behandles p. 231-286, og dels om Rostock-mødet 1940 p. 461 – 520.

For Casinomødets vedkommende var medtaget 23 uddrag af samtidige tekster, men som undervisningsmateriale anbefales det at supplere med diskussion af seks artikler, der alle havde været offentliggjort i *Historisk Tidsskrift*, nemlig tre af Hans Vammen, der hævdede, at Orla Lehmann for at få de nationalliberale til magten på Casinomødet påstod, at det slesvig-holstenske oprør allerede var udbrudt, skønt han vidste, at det var i strid med sandheden; hensigten skulle være at ophidse befolkningen i København og påvirke kongen til at udskifte regeringen. Det blev til en debat om hvem der havde sagt hvad på mødet. – Af de andre tre artikler havde jeg skrevet de to, der imødegik Hans Vammen, medens den sidste var skrevet af lektor Claus Friisberg, der gav mig ret. Det måtte være bittert for Vammen, for i den første runde mellem os, der blev afviklet i den sønderjyske presse, affærdigede han min argumentation med henvisning til, at han underviste på Københavns Universitet netop i kildekritik.

Det påståede Rostock-møde er belyst med 28 uddrag af samtidige tekster, hvoraf to væsentlige er hentet i min bog *Mytedannelser omkring den 9. april 1940*.

Jeg betragter det som en værdifuld anerkendelse fra historikerside, at mit forfatterskab på den måde er blevet inddraget i universitetsundervisningen.

Redaktør-karakteristik.

Op mod julen 2006 bragte *JydskeVestkysten* på ledersiden i grandindramning en serie julehilsner fra udvalgte personer. Mette Bock, der umiddelbart efter trådte tilbage som bladets chefredaktør, overraskede mig ved at udnytte muligheden til at sende sin hilsen, bragt 23. december 2006, til mig.

Mette Bock,
chefredaktør på
JydskeVestkysten

Kære Bjørn Svensson

Jeg vil gerne sende dig en helt særlig julehilsen. Vi er på en måde kolleger, da du gennem et langt liv har virket som redaktør i det sønderjyske. Du har for længst passeret de 90 år, og gennem mange år kendte jeg dig kun som en karsk læserbrevsskribent i de landsdækkende medier. Dine meninger har altid været knivskarpe, og du har aldrig været tilbage for en god kamp på argumenter.

For fem år siden kom jeg til JydskeVestkysten. Jeg blev nysgerrig og besøgte dig i dit hjem i Haderslev. Her mødte jeg dit overraskende milde væsen og dit åbne sind. Jeg lærte, at man sagtens kan mødes i enighed om grundlæggende værdier, selv om man politisk står langt fra hinanden. Jeg har lært meget af dig. Hvor ville jeg dog ønske, at der var flere debattører af din kaliber. Anskuelserne ville fortsat støde sammen med brask og bram – men der ville blive plads til at lytte til hinanden og i særlige tilfælde til at bøje sig for det gode argument.

Glædelig jul, Bjørn – og tak for din inspiration!

Navneregister

Familien

Mine forældre:

A. Svensson, f. 19.11.1880,

d. 14.10.1963

Kati, f. Billum, f. 30.1.1984,

d. 26.6.1976

Deres børn:

Kamma, f. 28.11.1908,

d. 11.2.1988

Bjørn, f. 9.10.1910

Sven Frederik, f. 15.1.1913,

d. 4.6.1987

Helge, f. 26.12.1914, d. 20.12.1977

Bodil, f. 8.2.1917, d. 11.5.2004

Sejer, f. 22.5.1919, d. 24.6.1987

Poul, f. 5.3.1921, d. 18.3.2008

Erik, f. 22.2.1923

Min kone:

Inger Hagemann, f. 10.7.1911,

d. 2.9.2003

Mine børn:

Helle Bjørn, f. 27.9.1938

Gunver Hagemann, f. 19.7.1940,

d. 20.7.2008

Karsten Bjørn Svensson, f. 27.6.1942

Anne Bjørn Hagemann, f. 19.12.1943

Henrik Bjørn Svensson, f. 23.4.1947

Mine forældre i 1935.

Af familiens navne er kun A. Svensson taget med i navneregisteret.

- Adenauer, Konrad, 42
Adler, David Jens, 184-185
Adolph, T.V., 103
Adriansen, Inge, 61
Al-Qaradawi, Yusuf, 246
Ansgar, 49
Arnfast, Chr., 164
Arnold, Elisabeth, 171
Bach, Henrik, 196
Barfoed, Niels, 162
Becker-Christensen, Henrik, 32, 58, 67
Behrens, Vilhelm, 76
Bennedsen, Dorte, 244
Bennike, Lars, 196
Bentzon, Sigurd, 221
Best, Werner, 238-240, 243
Bindsløv, Laurits, 106, 122, 126-127, 131, 138, 289, 295
Bismarck, Otto von, 18, 198
Bjarup, Jes, 171
Bjerg, Hans Christian, 224
Blankensteiner, C. W., 182-183
Bluitgen, Kåre, 250
Bock, Mette, 302
Boeg, Poul, 171
Boelskifte, Anders, 205
Bojesen, Palle Bo, 109
Borgbjerg, Frederik, 188,-189, 197
Brandt, Ulrik, 265
Branting, Hjalmar, 188
Bredsdorff, Elias, 214
Breitscheid, Rudolf, 191
Brockdorff-Rantzau, V. C. von, 190
Bruun, H.H., 80
Bryld, Claus, 176, 197
Bryld, tekn. afd. på Dannevirke, 89
Buhl, Dinne, 299
Buhl, Henry, 299
Buhl, Jimmy, 128
Buhl, Vilhelm, 236, 242
Bølling, Hans, 212
Callesen, Gerd, 51
Canaris, Wilhelm, 221
Carlsen, Esben Høilund, 103-104
Carstensen, Peter Harry, 69
Carstensen, Svend, 133
Caspersen, Jes P., 37, 97-98
Chamberlain, Neville, 200, 223
Christensen, I. C., 19
Christensen, Lorenz, 29, 179
Christiansen, Ernst, Fl.Avis, 280
Christiansen, Ernst, soc.dem., 155
Christiansen, Niels Finn, 196-197
Christoffersen, Peder (Pedro), 139
Churchill, Winston, 217, 223, 226
Clausen, Frits, 33
Clausen, H.P., 171
Clausen, H.V., 192, 272, 299
Clausen, Herman, 134
Clausen, Lauritz, 40
Cour, Vilhelm la, 49, 209, 282
Crone, F. L., 80, 150, 152
Dahlerup, Aksel, 99
Dahlgren, Thorild, 151
Dahlgaard, Bertel, 151, 154, 175
Dahlgaard, Lauge, 175
Damgaard, Ole, 98
David, Eduard, 191
Deleuran, Aage, 95, 167
Dielewicz, O. C., 66
Dielt, Eduard, 224
Dirckinck-Holmfeld, Gregers, 244
Duckwitz, Georg, 239
Dönitz, Karl, 29
Ebert, Friedrich, 189
Egebjerg, Ivar, 149
Eggers, Olga, 214
Eichmann, Adolf, 239
Eiffert, Jan, 67
Enemark, Inger, 36
Engberg, Jens, 162
Engelbrecht, Benny, 133
Engell, Hans, 169
Erichsen, Bjørn, 180
Eriksen, Erik, 98

- Espersen, Ole, 116, 170, 294
 Falkenhorst, Nikolaus, 222
 Fanø, Knud, 133, 273
 Fink, Troels, 29, 56, 60, 96, 134, 282, 299
 Fode, Henning, 252-255, 262
 Fontenay, Fr. le Sage de, 191
 Forshell, A., 220-221
 Frandsen, Steen Bo, 65
 Friis, Aage, 190-192
 Friisberg, Claus, 301
 From, Simon, 72, 78, 83-84, 88, 91
 Fugl, Sven, 138
 Gade, Sven Ove, 241-243
 Gammeltoft-Hansen, Hans, 4, 6, 143, 166-172, 244, 247
 Gemzell, Carl-Axel, 181
 Gjelstrup, Jens, 91
 Gjerløv, Tine, 196
 Goebbels, Joseph, 260
 Gram, Jørgen, 86, 91
 Grau, Andreas, 282
 Grau, Peter, 34-35, 282
 Grundtvig, N. F. S., 63
 Halifax, Edward, 223
 Hambro, Carl Joachim, 226
 Hammerich, Martin, 117,
 Hanneken, Hermann von, 41, 238
 Hansen, Ernst Sigfried, 46-47, 50, 125
 Hansen, Flemming Biehl, 99-100, 104
 Hansen, H., 76
 Hansen, H.C., 42
 Hansen, Hans Heinrich, 55
 Hansen, Simon, 164
 Hansen, Svend Irgens, 77-78
 Hanssen, Bjørn, 87-88
 Hanssen, H. P., 14, 35-36, 56-57, 87, 89, 190-191, 279-282
 Hanssen, Peter Chr., 87-88,
 Harald Blåtand, 186
 Harrel, V. O., 218-219
 Hartmann, F. F., 40
 Hassel, Ulrich von, 243
 Havelund, Hjalmar, 276
 Heegaard, Fr., 100
 Heide, Asmus von der, 118, 120-121
 Heide, Preben, 139
 Heinesen, Knud, 103
 Helphand, Alexander (Parvus), 188-189
 Henningsen, Lars N., 67
 Himmeler, Heinrich, 81, 177-178, 219
 Hindenburg, Paul v., 22, 35
 Hitler, 29, 35, 41, 145, 181, 200, 202-204, 213, 217, 221-224, 227-228, 230, 232-234, 240, 246-247, 260, 265, 284-288
 Hjelm-Hansen, Aage, 276
 Holberg, Ludvig, 62
 Holsten, Berner Schilden, 15, 35
 Hopp, Peter, 81, 179, 192
 Horney, Jane, 131
 Hornslet, Mogens, 167, 169-171
 Hubatsch, Walther, 222
 Huber, Peter, 68
 Hvidtfeldt, Johan, 49, 179
 Hæstrup, Jørgen, 8, 184, 283
 Høy, Ulrik, 195
 Haase, Hugo, 190-191
 Ifversen, Poul, 108
 Ingrid, dronning, 298
 Iversen, Peter Kristian, 97, 98, 272
 Jacobsen, Jørgen, 205
 Jakobsen, Frode, 243
 Jegsen, Henry, 88-89
 Jenisch, J.-Chr. von, 46
 Jensen, Bent, 195, 211, 215
 Jensen, F. E., 99
 Jensen, Hans Jørgen, 129, 136-137, 142-143, 163, 180,
 Jensen, Ole Brandenburg, 230
 Jespersen, Friis, 298
 Jespersen, Karen, 252
 Jespersen, Kr., 93
 Jespersen, Otto, 173-174
 Jespersen, Sigfred, 116, 135, 141, 298
 Jessen, Erik, 298
 Jessen, Jens, 11, 57, 199, 279-281
 Jessen-Klingenberg, M., 51, 293
 Jessen-Petersen, Søren, 168-170
 Jodl, Alfred, 222
 Johannsen, Peter Iver, 120
 Johannsen, Svend, 134
 Johnsen, Axel, 176, 207-210

Juste, Carsten, 167
 Jürgensen, Wilhelm, 118
 Jørgensen, Jørgen, 231
 Jørgensen, Stig, 171
 Kallesøe, Niels, 130
 Kampthøener, Morten, 35, 96
 Kampmann, Viggo, 94
 Kardel, Harboe, 49-50
 Karen fra Kamtrup, 134
 Khrusjtjov, Nikita, 212
 Kirchhoff, Hans, 185
 Kirk, Dines, 44
 Kjærbøl, Johs., 172
 Kjærgaard (Nielsen), Jan, 164,
 Kjærum, Morten, 172
 Kjølсен, Frits Hammer, 181, 183, 220-
 221
 Kleener, Jørgen, 114
 Klitgård, Frede, 202-206, 230
 Kloppenborg- Skrumsager, S., 86
 Knud den Store, 186
 Knudsen, Helge, 221
 Knudsen, Viggo, 123
 Koopmann, Paul, 43, 101
 Kraft, Ole Bjørn, 157, 212
 Krancke, Theodor, 222
 Krarup, Søren, 247
 Krenchel, Ejnar, 91,
 Kreth, Rasmus, 41
 Kristensen, Henrik Skov, 53-54
 Kristensen, Knud , 4, 6, 152-154, 176-
 177, 212, 231, 236, 242
 Kristoffersen, Frode, 127, 136
 Krogh, Torben, 166
 Kronika, Jacob, 232
 Kryger, Christian, 98, 139
 Kylling, I. M., 17
 Kürstein, Poul, 13
 Langballe, Jesper, 227
 Lanwer, Ewald, 45
 Larsen, Aksel, 199, 212-213, 285-286
 Larsen, Helge, 299
 Larsen, Inger, 222
 Larsen, Kaj Edvard, 35, 134
 Larsen, Morten Lind, 202, 210-215
 Lauridsen, Preben Stuer, 171
 Laursen, Johs., 4, 152
 Lausten, Viggo, 156, 284
 Laustrup, L., 86
 Lawaetz, Jens Fr., 107-108
 Ledet, Camma Larsen, 111
 Lehmann, Orla, 195, 301
 Lembcke, C., 33
 Lembcke, Edvard, 296
 Lenin, 188, 212
 Lense-Møller, Bjørn, 129
 Leppien, Jörn-Peter, 10, 81
 Lidegaard, Bo, 58, 184-185, 192-193,
 219-220, 222, 231
 Liedig, Franz Maria, 221
 Lodbrog, Regner, 49
 Lund, Anker Brink, 135
 Lund, Fritjof, 149
 Lund, Hans, 72
 Lund, Svend Aage, 149, 175-176
 Madsen, Carl, 8, 116, 156-157, 203,
 205, 229, 284-285, 288
 Madsen, Niels Aage, 72
 Malmberg, Bertil, 174
 Marcussen, Peter, 35-36, 273
 Margareta-Tatjana (Borgbjerg), 188
 Margrethe, dronning, 298
 Marquardsen, Harro, 51
 Martens, Hans E., 149
 Marx, Karl, 212
 Matlok, Siegfried, 117-118, 120-126,
 141, 290-294
 Matthiessen, Hugo, 194
 Mawla, Maria, 248, 261
 Mejer, Johannes, 194
 Meyer, Hans-Oluf, 18
 Meyer, pastor, 134
 Meyer, Peter, 120
 Mikkelsen, Lis, 96
 Molotov, 287
 Moltke, Carl, 191
 Mortensen, Frands, 137
 Mortensen, Karl, 17
 Moses, 248
 Mozzaffari, Mehdi, 249
 Muhammed, 8, 248, 250-254, 256-258,
 264
 Munch, P., 81, 175, 177-180, 182, 190,
 192, 219-220,

Munch-Petersen, Arne, 229, 285
 Munk, Kaj, 157
 Munksgaard, Frode, 9, 136, 299
 Muus, Flemming B., 237
 Müller, Sigurd, 281
 Møller, A. P., 68-69, 199
 Møller, J. Christmas, 5, 37, 47-48, 143-145, 203-204, 237, 281
 Møller, Jens, 41,
 Møller, Per Stig, 158
 Mönning, E. Schulte, 220-221
 Mørch, Søren, 153
 Mågård, Jørgen, 299
 Neubauer, Christa, 275
 Neumann, Hans, 24
 Nielsen, Christian, 36
 Nielsen, Ejnar, 71
 Nielsen, Flemming, 140-141
 Nielsen, Gerhard, 107-115, 117, 121-122, 124, 126-130, 136, 138-139
 Nielsen, Gorm Toftegaard, 207
 Nielsen, Gunnar, Nationaltidende, 147
 Nielsen, Gunnar, Politiken, 175
 Nielsen, Harald, 29
 Nielsen, Holger K., 199
 Nielsen, I.P., 38, 58
 Nielsen, Jakob, 110, 116, 139
 Nielsen, Jan Kjærgaard, 164
 Nielsen, N.J., 72, 74, 77, 86
 Nielsen, Niels Åge, 187
 Nielsen, Skytte, 76
 Ninn-Hansen, Erik, 168-172, 244
 Nissen, Chr. S., 200
 Nissen, Jørgen, 33-34
 Nolde, Emil, 134
 Nyholm, Per, 257
 Nørgaard, Peder, 97-98
 Olsen, Olaf, 193
 Oster, Hans, 221
 Ottmer, Hans-Martin, 222
 Ottosen, Johan, 272, 299
 Otzen, Chas., 300
 Outze, Børge, 182-183
 Parvus (Alexander Helphand), 188-189
 Pedro (Peder Christoffersen), 139
 Peperkorn, Johann, 35
 Petersen, Cornelius, 33
 Petersen, Gert, 6, 158-166, 199, 300
 Petersen, Harald, 212
 Petersen, Hilda, "frk. dr.", 17
 Petersen, Jørgen Flindt, 196
 Petersen, Ole, 159
 Petersen, Ulrich Horst, 172
 Petersen, Aage, 98
 Philipsen, Johan, 123
 Philipsen, Kresten, 53, 65
 Pittelkow, Ralf, 252
 Prior, W. W., 218
 Quisling, 223, 227-228, 233
 Raeder, Erich, 181, 220
 Rasmussen, Anders Fogh, 143, 233-236, 238, 241-242, 255-256
 Rasmussen, J.P., 55
 Rasmussen, Poul Nystrup, 70
 Rathsack, Thomas, 262
 Ratzert, Søren, 71, 86
 Ravn, Nina, 202
 Rechnitzer, Hjalmar, 217
 Reincke, H., 17
 Renthe-Fink, Cecil von, 182
 Ribbentrop, Joachim, 232
 Risgaard, Hanne, 136, 300
 Rose, Flemming, 242, 251
 Rosenthal, E. E. Israel, 28
 Rothstein, Klaus, 244
 Rothstein, Mikael, 244
 Rudbeck, Peter, 273
 Runge, Johann, 198-199
 Sams, Pernille, 161
 Sareen, Manu, 249
 Sas, G. J., 221
 Scavenius, Erik, 7, 59, 176, 189-192, 231-232, 235-237, 242-243
 Schack, Otto Didrik, 55
 Scharff, Alexander, 62
 Scheidemann, Philipp, 188
 Schleimann, Jørgen, 130-131, 161
 Schlüter, Poul, 123, 167, 171
 Schmidt, Jes, 134, 294
 Schmidt, Johannes, 81, 178-179
 Schoch, Aage, 175-176
 Schwensen, Broder, 61-62

- Schydtt, Frederik, 171
 Sebro, Henrik, 265
 Seidenfaden, Tøger, 165, 244, 262
 Seip, Didrik Arup, 228
 Sheikh, Zakaria, 259
 Sievers, Wilh., 35
 Silassen, Tikalatsiak, 299
 Sippel, Ole, 129
 Sjøqvist, Viggo, 59
 Skrumrager, Niels, 71, 76, 86
 Slott-Møller, Agnes, 19
 Slott-Møller, Harald, 19
 Solf, Wilh., 191
 Speer, Albert, 41
 Sperling, Peter von, 215
 Spliedt, Manfred, 293
 Stalin, 212, 215, 234, 265
 Stauning, Th., 58, 182, 189-190, 231, 243
 Stehr, Rudolf, 50
 Strøbech, Emil, 80, 152
 Staadsen, Jens, 33
 Svendsen, Lausten, 91
 Svendsen, Nikolaj, 91
 Svendsen, Werner, 129-131
 Svensson, A., 8, 11, 19, 27, 87, 96, 233, 279-282, 303
 Söchting, Axel, 72-73, 75-77, 79, 82-83, 85, 89
 Sølvhøj, Hans, 97, 101, 103, 106, 118-120, 122, 124, 126, 140, 183
 Sørensen, Arne, 240
 Sørensen, Carl Harding, 186
 Sørensen, Esben Harding, 186
 Sørensen, H. E., 156, 284
 Søvnald, Villy, 159, 199
 Tamm, Ditlev, 44
 Tardieu, André, 59
 Tholstrup, Knud, 142, 301
 Thomsen, Henrik, 171
 Thomsen, Ingeborg Refslund, 88, 275
 Thomsen, N. Th., 76-84, 86-92, 108, 149
 Thorsen, Svend, 27
 Thostrup, Nils, 157
 Thrige, Søren, 296
 Tofft, Lorenz, 85, 89, 92
 Torpe, Chr., 71, 94
 Trommer, Aage, 181, 265
 Vammen, Hans, 195, 301
 Vedel-Petersen, Jørgen, 106, 138
 Victoria, dronning, 198
 Vigen, Anders, 188-189
 Waldheim, Kurt, 161
 Walter, Gerd, 65
 Warlimont, Walter, 222
 Warring, Anette, 176
 Wechselmann, May, 199
 Wecken, Rolf Heinrich, 103
 Weiss, Birte, 137
 Werlauff, Erik, 207
 Werner, emigrant, 22
 Westergaard, Kurt, 258
 Wiese, Peter, 171
 Wolfsberg, Ann, 199
 Wolsgaard-Iversen, Henrik, 139
 Wonsbeck, Chr., 86
 Worm-Müller, Jacob, 228
 Zahle, Henrik, 172
 Zahle, Herluf, 220
 Zeuthen, Frederik, 149
 Zeuthen, Jakob, 130
 Østergaard, I. H., 79, 82, 86
 Østergaard, Uffe, 196

Et ægteskab uden bataljer